

JYU. Since 1863.

HiTu

BOOK OF ABSTRACTS

**Historiantutkimuksen päivät 2025 /
Finnish Conference of History
Research 2025**

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ | 16.10.2025-18.10.2025

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

Copyright © 2025 Authors and University of Jyväskylä

Permanent link to this publication: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-86-1059-5>

ISBN (PDF)

ISBN: ISBN 978-952-86-1059-5

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International license (CC BY 4.0).

Contents

Contents	3
Foreword	8
1 Keynotes.....	9
Perjantai 17.10. / Friday 17 th October	9
The Two Faces of the “Final Solution”: Holocaust Historiography and Popular Holocaust Memory	9
Truth, Post-truth and History	9
2 Meetings and pre-seminars	11
Keskiviikko 15.10.2025 / Wednesday 15 th October.....	11
3 Panel discussions	14
Torstai 16.10.2025 / Thursday 16 th October	14
Historiantutkimus ja demokratian tulevaisuus - SHS 150 vuotta - juhlapaneelikeskustelu	14
Luantai 18.10, Saturday 18 th October	15
Näkökulmia kriisien taloushistoriaan.....	15
"Tutkijoiden arkiston tulevaisuus" - ajatuksia ja ehdotuksia tutkijoilta	15
4 Sessions and Oral presentations.....	16
Torstai 16.10. Työryhmät 1 / Thursday 16 th October. Working groups 1 .	16
Petsamon kokeminen suomalaisena siirtomaana	16
Kriisit, haavoittuvuus ja terveys: Sosiaali- ja väestöhistoriallisia näkökulmia 1900-luvun kriisiaikojen vaikutuksiin Suomessa	18
Naiset alkoholimyönnä 1600-luvulta 1900-luvulle	19
Kokemuksista rakentuva kaupunki 1800-luvun lopulla ja sotien välisenä aikana	20
Muistitieto yhteiskunnallisen lähihistorian tutkimuksessa	22
VALVOJA JA VALVOTUT 1919–1945: Uusia näkökulmia Suomen turvallisuuspoliisin historiaan.....	23
Haavemaa – Soiva siirtolaisuus 1800-luvulta tähän päivään	24
Kulttuurihistorioitsijan teoria?	26
Kuvitellut kotimaat - Pohjois-Amerikan suomalainen lehdistö 1876– 1923 ja yllirajaisen kulttuurin digitaalinen tutkimus	27
Luovan tutkimuskirjoittamisen työpaja	28
Rantala, Pälvi (Lapin yliopisto)	28

Historiantutkimuksen teoriat ja menetelmät.....	31
Ihminen ja ympäristö uuden ajan alusta teolliseen vallankumoukseen	34
Näkökulmia sotilaisiin.....	36
Torstai 16.10. Työryhmät 2 / Thursday 16 th October. Working groups 2 .	40
Miksi Suomen 1600-luvun noita-oikeudenkäynneistä ei kasvanut vainoja?	40
Poliisityön järjestämisen käytäntöä ja periaatteita 1900-luvun muuttuvassa yhteiskunnassa	42
Puolustusteollisuus ja huoltovarmuus muuttuvassa toimintaympäristössä	43
Lapsuuden kipeät köyhyyskokemukset ja ylisukupolvinen huonosisaisuus 1800-luvulta 2000-luvulle	44
Suomalaisen median välittämä kuva Venäjästä ja Ukrainasta 1991–2021	45
Mieheyden normit ja merkitykset luterilaisessa kontekstissa 1500-luvulta 1800-luvulle.....	47
Millaista tieteenhistoriaa tarvitsemme?.....	48
New Historiographical Approaches to the Early Modern Period.....	49
Tuotantoeläinten ja ihmisten yhteismuotoutuminen Suomen modernisoituvassa maataloudessa	50
Nuoret ja historia: eurooppalaisen kyselytutkimuksen Suomen osahankkeen pilotti.....	51
Kylmä sota ja Suomi.....	52
Kaupunki- ja kuntahistoria	56
World War II	58
Lääketieteen historia	60
Kulttuuriperintöä tutkimassa	63
Perjantai 17.10. Työryhmät 3/ Friday, 17 th October. Working groups 3....	66
Käytösoppaat, tietokirjat ja satukokoelmat – Tutkimuskohteena 1800-luvun alun lapsille ja nuorille suunnattu kirjallisuus.....	66
New histories of the idea and concept of democracy	67
Ihannekansalaisuutta rakentamassa: Visuaalinen valistustyö 1900-luvun Suomessa, Saksassa ja Neuvostoliitossa	69
HTR ja verkostanalyysityökalut digitaalisen historiantutkimuksen mahdollisuutena	70
Uusia näkökulmia kontrollilaitoksiin.....	71
Tiedon luonne, käyttö ja merkitykset antiikista uuden ajan alkuun (1: tieto ja muisti)	72

Menneisyyden metsä ja muuttuvat metsäkäsitykset (I)	73
Dekolonisoivia näkökulmia kolonialistiseen menneisyyteen: Sukelluksia suomalaisten ja namibialaisten yhteiseen historiaan	75
Epävarmuutta luovimassa: Kylmän sodan jälkeinen kokemushistoria Suomessa 1989–1995	76
Suomen asutushistorian kysymyksiä ja menetelmiä keskiajalta 1900-luvulle	77
Rakkaat vai rasittavat tilaushistoriat?.....	78
Henkilöt historiassa	79
Siirtolaisuutta ja sopeutumista Yhdysvalloissa.....	80
Lehdistö ja sananvapaus	83
Sukupuolinormit ja toimijuus	88
Perjantai 17.10. Työryhmät 4 / Friday, 17 th October. Working groups 4...	93
Menneisyyden metsä ja muuttuvat metsäkäsitykset (II)	93
Paikallisyhteisöjen maantiede varhaismodernilla maaseudulla.....	94
Punamullan ja kansallisen eheytyksen juurilla – maltillisten porvaripuolueiden ja sosialidemokraattien suhteita 1910-luvun lopulta 1930-luvun alkuun.....	95
De-Centring Eighteenth Century Political Economy: Rethinking Improvement I	97
Karkureita, loikkareita ja karkotettuja: liikkuvuuden kontrollointi ja sen rajat	98
Eletty usko keskiajan Suomessa: uskon kokemukselliset ja yhteisölliset ulottuvuudet	98
Liukas kansallisuus: Ylirajaiset käsitykset karjalaisuudesta ja suomalaisuudesta 1900-luvun alussa	100
Musiikki, historia ja politiikka. Sessio 1: Ilmiöt ja identiteetit muuttuvassa Suomessa	101
Tiedon luonne, käyttö ja merkitykset antiikista uuden ajan alkuun (2: tiedon lajit ja välittyminen).....	102
Lähteiden käyttö ja tulkinta kokemuksen historian tutkimuksessa I	104
Yhdistykset yhteiskunnallisina vaikuttajina 1940–1980-lukujen Suomessa	105
Vertaileva tieto ja käytännöt yhteiskunnan uudistamisessa 1960–2000	106
Elämän ristiriitaisuuksia – historiallisten naisten monitulkintaisuudesta	107
Kylmä sota, politiikka ja puolueettomuus	109

Historiaesitykset ja menneisyyden narratiivit	114
Taloushistoria ja tutkimusaineistot.....	116
Perjantai 17.10. Työryhmät 5/ Friday, 17 th October. Working groups 5.	118
De-Centring Eighteenth Century Political Economy: Rethinking Improvement II	118
Digitaalinen murros historiantutkimuksessa – Kansallisarkiston uudet palvelut.....	120
URHEILU-KARJALA-VIIPURI	121
Mikrohistoriallisia näkökulmia kriisiaikojen ruokahistoriaan 1800-luvun Pohjois-Suomessa	122
Väärentäjät, kirjallinen kulttuuri ja ruotsin kielen taito 1800-luvun alkupuolen Suomessa	123
Paikkatiedon käyttö dataintensiivisessä historiantutkimuksessa	125
Lähteiden käyttö ja tulkinta kokemuksen historian tutkimuksessa II	126
Musiikki, historia ja politiikka. Sessio 2: Vallan ja vastarinnan äänet	127
Pappiloiden naiset 1700– ja 1800-luvuilla.....	128
Yhteiskunnallinen muutos suomalaisessa mediassa (1950–2000) ..	130
Tiedon luonne, käyttö ja merkitykset antiikista uuden ajan alkuun (3: tiedon tuottaminen).....	131
Terveystieteiden historia ja valistus	132
Rikoshistoria.....	135
Ympäristöhistoria	137
Kasvatus ja koulutus 1800–1900-luvuilla.....	140
Lähihistoria ja päätöksenteko	142
Lauantai 18.10. Työryhmät 6 / Saturday, 18 th October. Working groups 6	145
Kohtalona Neuvostoliitto: Suomalaiset siirtolaiset Venäjällä 1917–1956	145
YKK:n ja Tampereen yliopiston toimittajakoulutus yhteiskunnan hampaissa 1925–2025.....	146
Kriisien aika ja sen hallinta: Suomen malli historiallisessa tarkastelussa	147
Poliittinen kieli käsitehistorian, retoriikan ja tekoälyn valossa.....	148
Säädellyt sävyt I: Värit, värien käyttö ja merkitykset	149
Vähemmistöhistorian paikka: Mitä vähemmistöhistoria on ja kenelle sitä kirjoitetaan?.....	150
Kurittomat tunteet vai hillitty kansa? Suullisen kulttuurin tunneilmaisujen kirjalliset esitykset pitkällä 1800-luvulla.....	151
Media-aineistot ja mediahistoria.....	152

Tiedon ja tietäminen historia	153
Toimeentulo	156
Uskonto.....	157
Lauantai 18.10. Työryhmät 7/ Saturday, 18th October. Working groups	7162
Neuvostoliiton vaikutus Suomen kirjallisuus- ja kustannusalaan kylmän sodan vuosina	162
Suomalaisuusikot Hitlerin Saksassa	163
Säädellyt sävyt II: Värit ja värjärit.....	164
Imperiumien opissa: koulutuksen historiaa Egyptissä, Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa.....	165
Suomalainen jalkapallo ja yhteiskunta	166
Kaupunginkirjurit ja tuomiokirjojen määrällinen ja laadullinen kehitys 1600-luvun Ruotsissa.....	168
Kamppailu ihmisoikeuksista Suomessa 1945–2020.....	169
Kyläkoulut maaseudun murroksessa.....	170
Piilossa? Valoa Kansalliskirjaston kokoelmiin!.....	172
Maantieteelleen ei kartano voi mitään – neljä keisariajan suurtilaa vertailussa.....	173
Parisuhteet ja seksuaalisuus.....	177
Sota ja elokuva.....	179

FOREWORD

Seitsemännet valtakunnalliset Historiantutkimuksen päivät järjestetään Jyväskylässä 16.–18.10.2025. Päivien järjestäjinä ovat Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitos ja Suomen Historiallinen Seura. Historiantutkimukset päivät juhlistavat osaltaan Suomen Historiallisen Seuran 150-vuotisjuhlavuotta. Lisäksi ensimmäiset Historiantutkimuksen päivät järjestettiin juuri Jyväskylässä vuonna 2010. Silloin paikalla oli noin 250 osallistujaa, nyt odotamme päiville noin 350 historioitsijaa.

Tähän abstraktikirjaan on koottu konferenssin sessioiden ja esitelmien abstraktit. Antoisaa konferenssia kaikille!

The Seventh Finnish Conference of History will be held in Jyväskylä 16–18 October 2025. The Conference is organized by the Department of History and Ethnology at the University of Jyväskylä and the Finnish Historical Society. The Conference also partly celebrate the 150th anniversary of the Finnish Historical Society. Furthermore, the first Finnish Conference of History was held in Jyväskylä in 2010. At that time, around 250 participants attended; now we expect about 350 historians for the event.

This abstract book contains abstracts of the conference sessions and presentations. We wish everyone a fruitful conference!

Toimittajat / Authors

1 KEYNOTES

Perjantai 17.10. / Friday 17th October

The Two Faces of the “Final Solution”: Holocaust Historiography and Popular Holocaust Memory

Stone, Dan (University of London, UK)

Historians tend to assume that popular representations of the past, for example in films or museums, draw on their research. But what if it were the other way around, and historians are playing catch-up with popular representations? Using the example of Holocaust history – not a random example, but one that is central to Memory Studies – this lecture asks whether Holocaust historiography can be correlated with popular representations and, if so, in what ways? Especially since the end of the Cold War, the link between memory and history has become very contentious where the Holocaust is concerned, and the weaponization of Holocaust memory in recent years has only emphasized this tendency. Recognising that memory and history are inseparable, the lecture nevertheless ends by asserting the need to maintain their distinctness.

Truth, Post-truth and History

Hunt, Margaret R. (Uppsala University, Sweden)

Governments have long sought to suppress inconvenient historical truths -- and, quite often, the people who express them. However, this lecture focuses not on governments but on an apparently growing wave of popular hostility to professional

historians and to the discipline of history more generally. Why has this gulf arisen, and why now? What does the critique of professional historians and their discipline consist of? What kind of history (and historian) are critics arguing for? And how do their aims align with traditional notions of historical truth? The lecture concludes by offering suggestions for what professional historians can do to meet these challenges.

2 MEETINGS AND PRE-SEMINARS

Keskiviikko 15.10.2025 / Wednesday 15th October

Terveyshistoriallisen jaoksen verkostoitumistapahtuma

Eilola, Jari (Jyväskylän yliopisto)

Verkostotapaamisessa esitellään käynnissä olevia terveyshistoriallisia hankkeita ja keskustellaan yhteisen terveyshistoriallisen etäopetuskokonaisuuden kehittämisestä. Tilaisuus on avoin kaikille kiinnostuneille.

Avainsanat: terveys, parantaminen, kulttuuri

Miten historiaa voidaan käyttää konfliktien estämiseen ja lopettamiseen

Historioitsijat ilman rajoja Suomessa ry

Tilaisuuden järjestäjä Historioitsijat ilman rajoja Suomessa ry (Historians without Borders – HWB) esittelee tilaisuudessa toimintaansa ja erityisesti sitä, miten käytetään historiadialogia konfliktien estämiseen ja lopettamiseen kokoamalla yhteen historioitsijoita sekä konfliktien osapuolista että ulkopuolisista tahoista käymään läpi konflikteja aiheuttaneita ja niiden ratkaisemista haittaavia erilaisia käsityksiä ja tulkintoja. Historiadialogi on menetelmä menneisyyteen liittyvien kollektiivisen muistin ristiriitojen käsittelyyn niin eri maiden historian ammattilaisten kesken kuin myös kansalaisten välillä. Tilaisuudessa keskustellaan myös hankkeesta tuottaa suomen-

ja englanninkielinen opaskirja, jota voidaan hyödyntää oppilaitoksissa, museoissa ja kansalaisjärjestöissä historiaan liittyvän dialogin edistämiseksi.

Tilaisuuden esiintyjinä ovat HWB:n puheenjohtaja Erkki Tuomioja, emeritusprofessori Sirkka Ahonen, dosentti Pertti Grönholm ja professori Jan Löfström.

Avainsanat: historiadialogi, rauhanvälitys

Historiantutkimuksen päivien esiseminaari: Seksuaalisuuden historiaa Suomessa ja yllirajaisesti

Taavetti, Riikka (Turun yliopisto), **Vainio-Korhonen, Kirsi** (Turun yliopisto) & **Vuorio, Lotta** (Helsingin yliopisto)

Seksuaalisuuden historia on vilkas tutkimuskenttä, jolla on tarkasteltu niin seksuaalisten identiteettien, seksuaalisten käytäntöjen kuin lisääntymisen sekä hyväksikäytön ja väkivallan historioita. Tutkimusten myötä ymmärrys seksuaalisuuden historiasta on muuttunut moninaiseksi ja tutkimukset ovat tarjonneet pohdintoja etiikasta, menetelmistä ja historiantutkimuksen teoriasta tieteenalalle laajemminkin.

Kutsumme Historiantutkimuksen päivien esiseminaariin Jyväskylään keskiviikkona 15.10.2025 seksuaalisuuden historiaa käsitteleviä puheenvuoroja. Seminaarissa käynnistetään työ suomalaisen seksuaalisuuden historiaa kartoittavan artikkelikoelman julkaisemiseksi. Koska Suomen historia ei ole muusta maailmasta erillistä, seminaariin ovat tervetulleita kaikkia maantieteellisiä alueita ja kulttuuripiirejä käsittelevät esitelmät, aivan erityisesti sellaiset, jotka tarkastelevat aihettaan yllirajaisesti. Esitelmät voivat käsitellä mitä tahansa aikakautta ja esimerkiksi seuraavia teemoja:

- Seksuaalisen halun, nautinnon ja käytäntöjen historia
- Seksuaalisten identiteettien historia: heteroseksuaalisuuden, homoseksuaalisuuden, biseksuaalisuuden ja aseksuaalisuuden historia
- Seksuaalisuuden ja aktivismin historia: kansalaistoiminta seksuaalioikeuksien ja yhdenvertaisuuden puolesta – tai niitä vastaan
- Seksuaalisuutta koskevan tiedon ja seksuaalikasvatuksen historia
- Seksuaaliterveyden ja seksitautien historia

- Lisääntymisen ja ehkäisyn historia
- Seksityön ja kaupallisen seksin historia
- Seksuaaliväkivallan historia
- Teoreettiset ja metodologiset näkökulmat seksuaalisuuden historiassa

Avainsanat: seksuaalisuuden historia

Book launch: Johann Heinrich Gottlob von Justi (1717–1771) Philosoph – Kameralist – Publizist (De Gruyter)

<https://www.jyu.fi/en/events/book-launch-and-round-table-johann-heinrich-gottlob-von-justi-1717-1771-philosoph-kameralist>

3 PANEL DISCUSSIONS

Torstai 16.10.2025 / Thursday 16th October

Historiantutkimus ja demokratian tulevaisuus - SHS 150 vuotta -juhlapaneelikeskustelu

Aalto, Sari (Suomen Historiallinen Seura), **Ojala, Jari** (Jyväskylän yliopisto), **Humalajoki, Reetta** (Turun yliopisto), **Ihalainen, Pasi** (Jyväskylän yliopisto), **Miettinen, Timo** (Helsingin yliopisto) & **Parpei, Kati** (Itä-Suomen yliopisto)

Paneelin puheenjohtajana toimii Jyväskylän yliopiston rehtori ja professori **Jari Ojala**.

Historiantutkijoilla on Suomessa perinteisesti ollut vahva rooli julkisina yhteiskunnallisina toimijoina. Paneelikeskustelu tarkastelee kysymystä siitä, mitä annettavaa historiantutkimuksella on keskusteluun demokratiasta, sen tilasta ja tulevaisuudesta. Keskustelussa pohditaan, millaisen roolin historioitsijat voivat ottaa yhteiskuntien ja poliittisten järjestelmien muutoksen analyysissa. Miten demokratian kriisiä lähestytään menneisyysperspektiivistä ja mitä hyötyä tästä näkökulmasta on? Onko tavallisten kansalaisten mahdollisuus yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen demokraattisten rakenteiden kautta kaventumassa – vai onko kyseessä pikemminkin historiattoman tarkastelun luoma näköharha?

Historia-alan kannalta on myös kiinnostavaa tarkastella, miten historiantutkijoiden yhteiskunnallisen osallistumisen muodot ovat muuttuneet ja muuttumassa. Laajemmin kysymys on siitä, missä määrin historiantutkimuksella ja siten myös yksittäisellä tutkijalla on mahdollisuuksia nostaa ajankohtaiseen keskusteluun teemoja, ja tuoda samalla esiin tutkimukseen perustuvia näkökulmia.

Paneelikeskustelu kuuluu Suomen Historiallinen Seura 150-vuotisjuhlavuoden ohjelmaan.

Paneelin osallistujat:

PhD Reetta Humalajoki, Turun yliopisto

Akatemiaprofessori Pasi Ihalainen, Jyväskylän yliopisto

Dosentti Timo Miettinen, Helsingin yliopisto

Dosentti Kati Parppei, Itä-Suomen yliopisto

Avainsanat: demokratia, yhteiskunta, historiakulttuuri

Lauantai 18.10, Saturday 18th October

Näkökulmia kriisien taloushistoriaan

"Tutkijoiden arkiston tulevaisuus" - ajatuksia ja ehdotuksia tutkijoilta

4 SESSIONS AND ORAL PRESENTATIONS

**Torstai 16.10. Työryhmät 1 / Thursday 16th October.
Working groups 1**

Petsamon kokeminen suomalaisena siirtomaana

Arminen, Elina (Itä-Suomen yliopisto), **Stadius, Peter** (Helsingin yliopisto), **Lindell Leena** (Yorkin yliopisto), **Tanhua, Sonja** (Helsingin yliopisto) & **Lahti, Janne** (Helsingin yliopisto)

Jäämerelle ulottuva Petsamo siirtyi Tarton sopimuksessa vuonna 1920 Venäjältä Suomelle, jolloin tästä monikansallisesta, saamelaisten, norjalaisten, venäläisten, karjalalaisten ja suomalaisten rajaseudusta tuli suomalaisen kolonisaation kohde. Tässä paneelissa tarkastellaan Petsamon roolia ja merkitystä Suomen historiassa, pohjoismaisessa kolonialismissa ja imperiumien globaaleissa verkostoissa.

Elina Arminen: Jäämerelle autolla: Jäämeren valtatie ja Petsamo suomalaisten autoilijoiden matkailukohteena

Tämä esitelmä käsittelee autoilijoiden ja moottoripyöräilijöiden matkakokemuksia Petsamossa 1930-luvulla. Esityksessä tutkitaan, mitä mieltä matkailijat olivat seikkailuistaan kuoppaisella pohjoisen tiellä ja miten he kokivat ympäristönsä, tapansa ihmiset ja oman toimintansa. Keskiössä ovat matkailijoiden subjektiiviset

kokemukset ja tunteet ja se, mitä nämä tunnereaktiot kertovat heidän suhteestaan rajaseutuun.

Leena Lindell: Kolonialismin kuvittelemisen arktisessa pohjoisessa: Petsamo Suomen Matkailijayhdistyksen valokuvissa

Tämä esitys käsittelee Suomen Matkailijayhdistyksen, jonka tehtävänä oli muuttaa pieni pohjoinen valtio kansainväliseksi matkailukohteeksi, Petsamo-valokuvia. Yhdistys käytti kolonialistisia mielikuvia, kuten eksoottisia alkuasukkaita ja neitseellisiä maita mainostaessaan Petsamoa. Asettaessaan Petsamon globaaliin kolonialistiseen matkailun kontekstiin sivistyksen ja takapajuisuuden välisenä rajaseutuna, kuvissa on piirteitä kolonialistisista representaatioista, jotka ovat tuttuja esimerkiksi brittiläisistä ja saksalaisista siirtomaista.

Peter Stadius: Petsamo kansallisena hankkeena: Valtion suunnitelmat ja rajakolonialismin käytännöt 1920–1939

Suomen valtiovalta Petsamossa voidaan nähdä itsenäisen Suomen lähimpänä kolonialistisen hallinnon tapauksena. Kun Petsamon käytävästä Jäämerelle tuli osa Suomea, tilattiin kolme valtiollista raporttia, jotka kertovat ajan odotuksista ja epäilyistä siitä, miten kansallistamisprosessi olisi hoidettava siten, että se olisi sekä taloudellisesti hyödyllinen Suomelle että turvaisi alueen väestön etnisen ja kulttuurisen assimilaation ja integraation.

Sonja Tanhua: Äitiysavustukset ja suomalainen terveydenhuoltojärjestelmä Petsamossa 1930- ja 1940-luvuilla

Tässä paperissa käsitellään, miten kolttasaamelaiset tulivat oikeutetuiksi äitiysavustuksiin ja muuhun terveydenhoitoon raskauden aikana ja sen jälkeen. Pohdin millä tavoin terveydenhuollon työntekijät, esim. kätilöt, pyrkivät ohjaamaan kolttasaamelaisia kohti ”hyvää ja oikeaa” suomalaisuutta. Laajasti ottaen tämä työ edistää osaltaan keskustelua siitä, millaisia vaikutuksia länsimaisten terveyskäsitysten tuonnilla on ollut alkuperäiskansojen omien tapojen katoamiseen.

Avainsanat: kolonialismi, rajaseudut, Petsamo

Kriisit, haavoittuvuus ja terveys: Sosiaali- ja väestöhistoriallisia näkökulmia 1900-luvun kriisiaikojen vaikutuksiin Suomessa

Peltola, Jarmo (Helsingin yliopisto), **Enbom, Leena** (Helsingin yliopisto), **Taskinen, Ilari** (Tampereen yliopisto), **Liski, Virva** (Tampereen yliopisto), **Saaritsa, Sakari** (Helsingin yliopisto), **Kivimäki, Ville** (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura/Tampereen yliopisto), **Raitoharju, Emma** (Tampereen yliopisto) & **Eloranta, Jari** (Helsingin yliopisto)

Sodat, talouslamat ja muut kriisit ovat muokanneet merkittävästi suomalaisten kokemuksia ja elämäntapoja 1900-luvulla. Vaikka ”Suomen historia” kollektiivisena kertomuksena usein jäsentyykin kriisien kautta, vaikeat ajat ovat vaikuttaneet eri yksilöiden, perheiden ja ihmisryhmien elämään hyvin vaihtelevasti. Osa eroista on ollut rakenteellisia ja liittynyt mm. alueellisiin ja sosiaalisiin epätasa-arvoisuuksiin. Toisaalta erot ovat voineet olla myös tilannesidonnaisia ja sattumanvaraisiakin, kuten esimerkiksi sodassa tapahtuneiden kuolemien ja haavoittumisten kohdalla. Kriisien vaikutukset ovat voineet kumuloitua samoille yksilöille ja yhteisöille muodostaen ylisukupolvisia ketjuja.

Työryhmässä tarkastellaan edellä mainittuja kysymyksiä sosiaali- ja väestöhistorian näkökulmista sekä esittelemällä suurten historiallisten aineistojen määrällisen analyysin tuottamia tuloksia kriisien vaikutuksista suomalaiseen yhteiskuntaan ja eri ihmisryhmiin. Sessiossa esiintyvät kahden samaan aikaan vuonna 2023 käynnistyneen akatemiahankkeen tutkijat: ”Arpinen kansa: Kriisien jäljet väestön terveydessä ja toimeentulossa 1900-luvun alun Suomessa” (PI Sakari Saaritsa, Helsingin yliopisto) sekä ”Epätasa-arvoinen sota: Haavoittuvuus, stressi ja selviytyminen Suomen armeijassa toisen maailmansodan aikana” (PI Ville Kivimäki, Tampereen yliopisto). Jälkimmäisen osalta mukana on myös paperi historian- ja epigenetiikan tutkijoiden yhteistyöhankkeesta ”TREES – Transgenerational Epigenetic Effects of War Stress”:

Työryhmän kommentaattorina toimii taloushistorian professori **Jari Eloranta**.

Jarmo Peltola & Leena Enbom: Punakaartilaisten sisällissodan jälkeinen ylikuolleisuus ja sen syyt

Ilari Taskinen & Virva Liski: Kutsunnoista kuolemaan: suomalaissotilaiden palveluspolut ja kohtalot 1919–1945

Sakari Saaritsa: Pojat ovat poikia: Vallankumous, syntyneiden lasten sukupuolijakauma ja aviottomuus kuukausitason aineistossa 1917–1919

Ville Kivimäki & Emma Raitoharju: Sotastressin ylisukupolviset ja epigeneettiset jäljet: kuinka yhdistää historian tutkimuksen aineistot ja menetelmät molekyylibiologiaan?

Avainsanat: sosiaalihistoria, kriisit, terveys

Naiset alkoholimyynnä 1600-luvulta 1900-luvulle

Lares, Jenni (Tampereen yliopisto), **Kuusikari, Sanna** (Tampereen yliopisto), **Ovaskainen, Pirjo** (Helsingin yliopisto) & **Kolbe, Laura** (Helsingin yliopisto)

Alkoholikulttuuri on monesti koettu miehiseksi aiheeksi, mutta naisten työ on ollut jo vuosisatojen ajan välttämätöntä juomien valmistamisessa ja tarjoilussa. Tässä sessiossa eri aikakausien tutkijat nostavat esiin naisten panosta alkoholikulttuuriin sekä näkymättömiin jääneiden naisten työtä.

Jenni Lares: Alkoholiamyymäläiset naiset 1600-luvun Satakunnassa

Oluen ja 1600-luvulla yleistyvän paloviinan valmistus kuului naisten tarpeellisiin taloustaitoihin uuden ajan alussa. Varhaismodernin ajan yhteiskunnallisten muutosten myötä alkoholijuomien myynti alkoi kuitenkin hiljalleen miehistyä, ja naiset siirtyivät työskentelemään miesten alaisuudessa tai myymään laittomasti. Esitelmässä käsitellään olutta ja paloviinaa myyneitä satakuntalaisia naisia sekä naisten harjoittamaan anniskeluun liitettyjä sukupuolitettuja uhkakuvia.

Sanna Kuusikari: Porilaiset naiset alkoholimarkkinoiden kysynnän täydentäjinä 1800-luvulla

Vuoden 1879 elinkeinovapaus ja elinkeinoelämää koskevan lainsäädännön keventyminen 1800-luvun loppupuolella antoivat naisille laajemmat mahdollisuudet toimia yrittäjänä. Jo ennen lainsäädännön muuttumista naiset toimivat usein ravintoloitsijoina, valmistivat ja myivät olutta täydentäen markkinoiden kysyntää. Tässä esitelmässä tarkastellaan naisten toimintaa ja mahdollisuuksia toimia yrittäjänä alkoholimyynnin parissa 1800-luvun Porissa.

Pirjo Ovaskainen: Naisravintoloitsijoita 1930-luvulla

Kieltolain päätyttyä ravintoloiden omistajien oli haettava anniskelu-oikeutta valtion omistamalta Alkoholiliikkeeltä. Vaikka ravintola-alaa on pidetty ja pidetään miehi-
senä alana, suomalainen ravintolaelinkeino oli 1930-luvulla pitkälti naisten hallin-
nassa. Esityksessä käydään läpi taulukoiden avulla, miten paljon naisravintoloitsijoita
Kuopiossa, Jyväskylässä ja Tampereella todellisuudessa oli vuosina 1932–1939. Esi-
tyksessä pohditaan, millaista työskentely ravintolassa tuolloin oli, ja nostetaan lä-
hempään tarkasteluun muutamia naisravintoloitsijoita.

Laura Kolbe: Ravintoloitsija Aino Hepolampi alkoholipolitiikan kaltevalla pinnalla – viinaa, ruokaa ja johtamisoppeja sotien jälkeen Kosmoksessa

Sotien jälkeen suomalaisen ravintolaelämän tunnuksena voidaan pitää Alkon tarkas-
tajien vierailuja anniskeluravintoloissa. Tarkastajien raportit ovat oiva lähde analy-
soitaessa ravintolaelämän arkipäivää, asiakkaiden, tarjoilijoiden ja omistajien toimin-
taa. Alkon tarkastajien raporttien dokumentaarinen arvo on siinä, että ne osoittavat,
kuinka vaikeaa alalla oli toimia, jos halusi noudattaa lain kirjainta. Helsinkiläinen ra-
vintola Kosmokseen tehtiin useita tarkastuksia. Tässä esitelmässä alkoholipolitiikan
mikromaailmaa avataan Kosmoksen omistajan Aino Hepolammen silmin.

Avainsanat: alkoholi, naisten työ, Suomen historia

Kokemuksista rakentuva kaupunki 1800-luvun lopulla ja sotien välisenä ai- kana

Erämo, Juulia (Tampereen yliopisto), **Niemi, Marjaana** (Tampereen yliopisto), **Väisä-
nen, Sini** (Tampereen yliopisto) & **Vahtikari, Tanja** (Tampereen yliopisto)

Työryhmämme esityksissä tarkastellaan sekä kaupunkilaisuuteen että kaupunkiti-
laan ja -ympäristöön liitettyjä kokemuksia ja merkityksiä 1870-luvulta vuoteen 1939.
Kaupungit asukkaineen kokivat lukuisia muutoksia vuosisatojen taitteen molemmin
puolin muun yhteiskunnan rinnalla. Esityksissä nousevat esiin kokemukset muun
muassa kaupungin kehityksestä ja uusista ilmiöistä sekä merkitykset, joita erilaisille
paikoille on annettu. Tätä hahmotetaan tutkimuksissa monipuolisen kirjallisen sekä
visuaalisen lähdeaineiston kautta. Aineisto tuo kaupunkitutkimukseen yksilöstä ja
yhteisöistä lähtöisin olevan näkökulman, josta välittyy kaupunki koettuna ja aistit-
tuna elinympäristönä.

Juulia Erämo: Kokemukset 1800-luvun lopun Suomen kehittyvästä kaupunkiympäristöstä sanomalehtien lukijoiden kertomana

Suomessa kasvavat kaupungit vetivät ihmisiä puoleensa 1800-luvun lopulla, ja kaupunki oli monelle uudenlainen elinympäristö. Tarkastelen sanomalehtien lukijakirjeistä välittyneitä kokemuksia ympäristössä tapahtuneisiin muutoksiin kaupungistumisen alkuaikoina Tampereella, Helsingissä ja Viipurissa. Lukijakirjeet olivat lukijoiden sanomalehtiin lähettämiä kirjoituksia. Niistä välittyy kaupunkiympäristö kokonaisvaltaisena kokemuksena, joka rakentuu erilaisista aistimuksista ja moninaisesta toimijoiden joukosta.

Marjaana Niemi: Kaupunkilaisuus Helsingin reuna-alueilla 1800- ja 1900-luvun taitteessa

Modernin kaupunkikansalaisuuden kehitys oli pitkä ja epätasainen prosessi paitsi poliittisesti myös taloudellisesti ja sosiaalisesti. Infrastruktuuriverkostoista, kuten vedestä ja sähköstä, ja monista muista palveluista tuli erottamaton osa modernia kaupunkielämää 1800-luvun lopulta lähtien. Palvelut eivät kuitenkaan olleet kaikkien kaupunkialueella asuvien käytettävissä. Tarkastelen Helsingin reuna-alueille 1800- ja 1900-luvun taitteessa syntyneitä esikaupunkeja, joiden asukkaat hyväksyttiin vain osittain kaupunkiyhteisön jäseniksi ja palvelujen piiriin. Analysoin sitä, miten asukkaat kokivat kaupunkilaisuutensa, miten he toimivat edistääkseen integroitumistaan ja mikä toisaalta piti heitä ulkopuolisina.

Sini Väisänen: Vieraan vallan paikkoja - suomalaisten näkökulmia venäläiseen rakennettuun perintöön sotien välisenä aikana 1918–1939

Aikakausi osana Venäjää oli kerryttänyt suomalaisiin kaupunkeihin useita venäläisten rakentamia tai käyttämiä rakennuksia sekä kokonaisia alueita, joiden rooli ja käyttö muuttuivat Suomen itsenäistymisen myötä. Aiemman vallanpitäjän perintö oli osa kaupunkeja, mutta toisinaan myös jotain vierasta ja epätoivottua. Tarkastelen esitelmässäni suomalaisten kokemuksia venäläisiksi miellettyistä paikoista ja miten kaupunkitila muuttui sotien välisenä aikana kahdessa entisessä varuskunta kaupungissa: Viipurissa ja Hämeenlinnassa.

Avainsanat: kaupunkihistoria, kokemushistoria

Muistitieto yhteiskunnallisen lähihistorian tutkimuksessa

Soimetsä, Ville (Turun yliopisto), **Jouhki, Essi** (Jyväskylän yliopisto), **Lalu, Liisa** (Turun yliopisto), **Vehkalati, Kaisa** (Jyväskylän yliopisto) & **Yoken, Hannah** (Jyväskylän yliopisto)

Työryhmässä keskustellaan erityisesti muistitiedon tuottamisen ajoituksesta, muistitietohistorian yhteisöllisistä ulottuvuuksista sekä pitkittäistutkimusten erityisluonteesta käytännönläheisesti (doing oral history). Empiirinen konteksti rakennetaan kolmesta ajankohtaisesta tutkimushankkeesta, jotka sijoittuvat yhteiskunnallisen lähihistorian piiriin.

Hannah Kaarina Yoken: Jäähyväiset aseille: muistitietohaastattelut osana syklistä tutkimusmenetelmää

Hannah Kaarina Yoken pohtii esitelmässään muistitietohaastattelujen tekemisen ajoitusta tutkimusprojektissa ja -prosessissa. Esitelmässä hyödynnetään syklisen tutkimusmenetelmän käsitettä, jonka ytimessä on tutkijan kontekstuaalisen ymmärryksen kehittyminen jaksottaisesti hänen liikkuessaan eri lähderyhmien välillä. Syklisen prosessin edetessä lähteet muotoutuvat toisiinsa viittaaviksi temaattisiksi kokonaisuuksiksi, jotka tuovat yhteen vuoropuhelussa olevia eri aineistotyyppisiä. Tutkijan valitsema lähtöpiste vaikuttaakin siihen, miten tutkimusaihe hahmottuu – ja lopulta myös siihen, millaista historiaa kirjoitamme. Esitelmän empiirinen aineisto liittyy Jäähyväiset aseille -hankkeeseen (Suomen Akatemia, 2023–2025).

Essi Jouhki, Liisa Lalu & Ville Soimetsä: Teiniliitto, vimma ja rakkaus: yhteisöllinen muistitietoprojekti

Essi Jouhki, Liisa Lalu ja Ville Soimetsä tarkastelevat yhteisesitelmässään yhteisölähtöistä muistitietohistoriaa. Teiniliitto, vimma ja rakkaus -hankkeessa (Koneen Säätiö, 2020–2024) erityistä oli yhteisöllisyyden toteutuminen monin tavoin myös tutkijaryhmässä, jonka jäsenet edustivat historian tutkimuksen eri suuntauksia ja uravaiheita ja joiden aiempi kokemus muistitietohistorian tekemisestä vaihteli. Tämä mahdollisti näkemysten ja osaamisen jakamisen sekä yhteisöllisen reflektion aineistojen ja haastattelutilanteiden äärellä. Esitelmässä pohditaan, kuinka monitasoinen yhteisölähtöinen lähestymistapa voi rikastuttaa muistitietotutkimusta.

Kaisa Vehkalahti: Nuoret ajassa: elämäkerrallisuus ja monikerroksisuus pitkittäistutkimuksessa

Kaisa Vehkalahti arvioi esitelmässään pitkäkestoisen laadullisen seurantatutkimuksen muistitietoaineistojen luonnetta lähihistoriallisessa ja elämäkerrallisessa tutkimuksessa. Laadullista seurantatutkimusta kutsutaan usein rinnalla kulkemisen metodiksi, jota on esimerkiksi nuorisotutkimuksessa hyödynnetty nuoruusiän siirtymien prosessuaalisen luonteen ja monimuotoisuuden tavoittamiseksi. Seurantaasetelma tuottaa myös historiallisesti kiinnostavaa ja erityistä tietoa, kuten eri aikapisteissä tehtyjä uudelleentulkintoja ja kumuloituvaa tietoa lähimenneisyydestä. Esitelmässä analysoidaan laadullisen seuranta-aineiston ajallista kerrostuneisuutta. Empiirisenä tapauksena toimii Nuoret ajassa -seurantatutkimus (Nuorisotutkimusseura, 2015–2025), jonka puitteissa seurattiin nuoria viidellä tutkimuspaikkakunnalla 15-vuotiaasta 25-vuotiaiksi.

Avainsanat: lähihistoria, muistitieto, yhteiskuntahistoria

VALVOJA JA VALVOTUT 1919–1945: Uusia näkökulmia Suomen turvallisuuspoliisin historiaan

Lintunen, Tiina (Turun yliopisto), **Vuorinen, Piia** (Turun yliopisto), **Mainio, Aleks** (Helsingin yliopisto) & **Koivisto, Hanne** (Turun yliopisto)

Sisällissodan jälkeisessä Suomessa turvallisuuspoliisista (Etsivä Keskuspoliisi / Valtiollinen poliisi) kehittyi merkittävä kontrollipolitiikan toteuttaja. Kommunisteja ja sellaiseksi epäiltyjä oli kontrolloitava, koska he edustivat tasavallan yhtenäisyyttä ja järjestystä uhkaavaa kumouspotentiaalia sekä Neuvostoliiton hyväksi toimivaa joukkoa. Vaikka turvallisuuspoliisi jakoi venäläisemigranttien taistelujärjestöjen antibolševistisen aatemaailman, ei vastavallankumouksellisia aktivistejakaan voinut jättää tarkkailun ulkopuolelle. Valvonta kohdistui suureksi osaksi myös ulkomaalaisiin.

Työryhmässä täydennämme turvallisuuspoliisin historiakuva vuosien 1919–1945 välillä uusista näkökulmista. Tuomme esiin aikaisemman tutkimuksen ulkopuolelle jääneitä ryhmiä, jotka joutuivat valvonnan kohteiksi tai välttivät sen pitkään. Lisäksi nostamme näkyville seurattujen oman toiminnan sekä turvallisuuspoliisin valvonnan ja kommunistiksi määrittämisen aiheuttamia negatiivisia tunteita ja konfrontaatioita.

Tiina Lintunen & Piia Vuorinen: Valvonnan suututtamat – Erikoistapaus Ahvenanmaa

Turvallisuuspoliisin harjoittama valvonta Ahvenanmaalla poikkesi monelta osin Manner-Suomen kontrollipolitiikasta. Viranomaisen osoitti kiinnostusta Ahvenanmaahan vain 1920-luvun alussa, kun maakunnan valtiollinen asema oli ratkaisematta, ja myöhemmin sotavuosien lähestyessä. Tarkastelemme Ahvenanmaan valvontaa erityisesti turvallisuuspoliisin ja paikallisten välisten jännitteiden näkökulmasta, mikä nostaa esille muun muassa turvallisuuspoliisiin kohdistetun uhkailun ja boikotoinnin.

Aleksi Mainio: "Slava Ukraini!" – Pavel Sudoplatov ja muut ukrainalaisaktivistit turvallisuuspoliisin rullissa

Vuosi 1917 käynnisti sekasorron ajan Venäjällä ja ajoi miljoonia ihmisiä maanpakoon. Emigrantteja asettui Euroopan metropoleihin, mutta myös Suomeen. Erityisesti Helsinki ja Kannas muodostuivat eloisiksi emigranttikeskuksiksi, joissa myös poliittinen aktivismi kukoisti. Aluksi toiminnan eturintamassa olivat venäläiset, antibolševismin nimiin vannovat pakolaiset, mutta 1930-luvulla nousivat vahvemmin esiin myös nationalistiset, erityisesti ukrainalaiset, aktivistit, joita Suomen valtiollinen poliisi seurasi tarkalla silmällä.

Hanne Koivisto: EK-Valpon muistiot ja vasemmistoälymystön identiteetti

Vasemmistoälymystö joutui 1930-luvulla turvallisuuspoliisin tarkkailuun. Esityksessä kerron, miten turvallisuuspoliisi asennoitui heihin ja minkälaisilla kriteereillä se tunnisti heidät valtiolle vaarallisiksi 1930-luvulla. Turvallisuuspoliisin määrittelyt intellektuellien kommunistisuudesta ja jopa epäilyt vakoilusta tulivat näille shokkina. Ne pakottivat heidät refleктоimaan käsitystä itsestä, jolloin monenlaisia tunteita nousi pintaan. Heidän identiteettinsä kriisiytyi viimeistään silloin, kun he saivat ankarat tuomiot maan- ja valtiopetoksista.

Avainsanat: turvallisuuspoliisi, valvonta, uhkakuvat

Haavemaa – Soiva siirtolaisuus 1800-luvulta tähän päivään

Rantanen, Saijaleena (Taideyliopisto), **Kleemola-Välimäki, Piia** (Taideyliopisto) & **Korkalainen, Samuli** (Taideyliopisto)

Suomesta Pohjois-Amerikkaan 1860-luvulta lähtien suuntautunut siirtolaisuus synnytti upean soivan perinnön. Musiikki kaikui raittiusseuroissa, työväentaloilla ja kirkkoissa, mutta myös kodeissa ja kyläyhteisöissä. Se loi yhteisöllisyyttä ja auttoi

asettumisessa uuteen kotimaahan. Samaan aikaan suomalaisessa kansanlaulukulttuurissa yleistyivät niin sanotut ”Ameriikan laulut”.

Haavemaa on siirtolaisuushistoriaa tarkasteleva hanke, jossa yhdistyvät tutkimus ja musiikki. Keskiössä on Pohjois-Amerikkaan ja sieltä edelleen Neuvosto-Karjalaan muuttaneiden suomalaissiirtolaisten musiikki sekä sen sosiaaliset merkitykset ja käyttö. Tässä työryhmässä hankkeen tutkijat esittelevät aihetta eri näkökulmista.

Saijaleena Rantanen: Sisällissodan 1918 vankileirilaulut siirtolaisyhteisöissä

Sodat ja kapinat synnyttävät runoja ja lauluja, jotka välittyvät sukupolvelta toiselle. Niiden sisältönä on tapahtumien kertominen, muisteleminen ja esillä pitäminen. Tässä esitelmässä tutkitaan Suomen sisällissodan vankileirilauluja, joita kirjoitettiin ja julkaistiin myös siirtolaisten keskuudessa. Vankileirilaulujen sepittäminen ja tapahtumien muistiin kirjoittaminen toimivat surun lievittämisen ja trauman purkamisen välineenä. Esitelmässä tarkastellaan, miten vankileirilaulut kulkeutuivat Pohjois-Amerikan suomalaisyhteisöihin ja millainen merkitys ja vastaanotto niillä oli siirtolaisten keskuudessa.

Piia Kleemola-Välimäki: Siirtolaisuuden teemat eteläpohjalaisessa kansanmusiikissa

Etelä-Pohjanmaa on suomalaisen kansanmusiikin aarreaitta, josta on tallennettu runsaasti instrumentaalimusiikkia ja kansanlauluja niin arkistoäänitteinä kuin nuotinnoksina. Esitelmässä paneudutaan Pohjois-Amerikkaan suuntautuneeseen siirtolaisuuteen liittyvään musiikkiin. Eteläpohjalaisissa kansanlauluissa Pohjois-Amerikka nähtiin usein ihmemaana, jossa kaikki oli mahdollista. Laulut heijastelivat kotimaahan jääneiden tunnelmia odotuksen ja kaipauksen keskellä. Instrumentaalimusiikin suhteen tarkastellaan erityisesti historiallisia pelimanniviuluäänitteitä ja niistä löytyviä viitteitä Atlantin yli Suomeen kulkeutuneisiin sävelmiin.

Samuli Korkalainen: Pohjois-Amerikan suomalaisten pappien vaimot seurakuntien musiikinjohtajina 1890–1962

Esitelmä tarkastelee Pohjois-Amerikan suomalaisten pappien vaimojen identiteetin ja yhteiskunnallisen aseman muotoutumista. Feministisestä näkökulmasta katsottuna seurakunnan musiikista vastaaminen vaikutti mielikuviin naisista ja kohotti naisen asemaa siirtolaisyhteisöissä. Pappien vaimoille ensisijaista oli seurakuntatyö, jota seurasi äitinä oleminen. He mielsivät itsensä ja perheensä esimerkkeinä seurakunnan muille naisille ja perheille ja kokivat, että heillä oli tehtävänsä kutsumus, samalla

tavalla kuin aviomiehillään. Pappien vaimoilla oli vertaisverkostona sisarusliitto, jolla oli myös oma kuoro. Lisäksi yhteyttä pidettiin itse toimitetun lehden välityksellä.

Avainsanat: siirtolaisuus, musiikki, sosiaalishistoria

Kulttuurihistorioitsijan teoria?

Lantela, Pilvikki (Lapin yliopisto), **Norring, Petteri** (Helsingin yliopisto), **Valtonen, Heli** (Jyväskylän yliopisto) & **Jalava, Marja** (Tampereen yliopisto)

Historiantutkimuksen teoriakeskustelu saattaa laajuudessaan tuntua lannistavalta. Siinä missä toisille teorit merkitsevät spekulatiivisia näkemyksiä menneiden ilmiöiden taustalla vaikuttavista voimista, toisille teorit ovat käytännön tutkimustyöhön liittyviä analyttisiä välineitä. Lisäksi historiantutkimuksen erilaisilla suuntauksilla on kylläkin omanlaisensa perinteet ja sovellusalat, jotka vaikuttavat tulkintojen teoriasuhteeseen. Tästä kaikesta huolimatta niin opiskelijat kuin tutkijat käsittelevät teoreettisia kysymyksiä opinnäytteitä ja tutkimuksia tehdessään, joten teoreettiset pulmat ja asemoitumiset ovat vankka osa itseymmärrystämme.

Vuorovaikutteisessa työryhmässä keskustellaan kulttuurihistorian suhteesta teoriiaan lyhyiden alustusten ja puheenjohtajan esittämien kysymysten avulla. Työryhmä tarjoaa yleisölle näkymän historiantutkimuksen moniulotteiseen teoriasuhteeseen esittelemällä tapaustutkimusten kautta tutkimustyön teoreettisia ulottuvuuksia. Esitelmät perustuvat alkuvuodesta 2026 julkaistavaan Kulttuurihistorioitsijan teoria - kokoelmaan, jossa tarkastellaan kulttuurihistorian ajankohtaisia teoriasuuntauksia ja keskustellaan teorian merkityksestä historiantutkimukselle.

Petteri Norring: Tiedon historia ja monilajinen yhteiskunta

Esitelmäni tarkastelee tiedon ja monilajisen yhteiskunnan yhteensovittamista historiantutkimuksessa. Esittelen historiallisen eläintutkimuksen teoreettisia edellytyksiä maataloudellisen tiedon ja eläintuotannon tutkimisen näkökulmasta. Samalla pohdin teorioiden ontologisia lähtökohtia ja yleisten sosiaalisten teorioiden sekä kapeampialaisten tutkimusteorioiden merkitystä kulttuurihistorian tutkimuksessa.

Heli Valtonen: Kognitiivinen historiantutkimus teoreettisena näkökulmana

Kognitiivinen historiantutkimus tarkastelee ihmisen ajattelua, sen rakenteita ja sisältöjä sekä niiden muutoksia niiden (sosiaalisissa) konteksteissa. Samalla se kiinnittää

huomiota myös ajattelun edellytyksiin, vaikutuksiin ja seurauksiin. Esittelen yhden mahdollisen tavan ymmärtää mitä kognitiivinen historian tutkimus on, ja mitä annettavaa sillä voi kulttuurihistorian moninaisilla kentillä tehtävälle tutkimukselle olla.

Avainsanat: kulttuurihistoria, teoria

Kuvitellut kotimaat - Pohjois-Amerikan suomalainen lehdistö 1876–1923 ja yllärajaisen kulttuurin digitaalinen tutkimus

Salmi, Hannu (Turun yliopisto), **Paju, Petri** (Turun yliopisto), **Salmi-Niklander, Kirsti** (Helsingin yliopisto), **Hakkarainen, Jussi-Pekka** (Kansalliskirjasto)

Työryhmä perustuu vuonna 2024 käynnistyneeseen monitieteiseen hankkeeseen, jossa analysoidaan Pohjois-Amerikan suomenkielisiä sanomalehtiä vuosina 1873–1923. Ensimmäinen suomenkielinen lehti oli Hancockissa, Michiganissa vuonna 1876 julkaistu Amerikan Suomalainen Lehti. Hankkeessa tutkitaan suomalaistautaisen siirtolaisväestön lehdistöä sen synnystä aina vuoteen 1923. Aineisto on teki-jänoikeuksista vapaata juuri vuoteen 1923, ja Kansalliskirjasto on jo digitoinut kokoelman ja julkaissut sen Digi-portaalissaan heinäkuussa 2024.

Suomalaisten massasiirtolaisuus Pohjois-Amerikkaan alkoi 1870-luvulla ja siirtolaisvirtojen huippuvuodet jatkuivat 1920-luvun alkupuolelle saakka. Yhdysvaltoihin ja Kanadaan muutti tänä aikana noin 389 000 suomalaista, joista noin viidennes palasi pysyvästi takaisin Suomeen. Paluun mahdollisuuden vuoksi oli tärkeää seurata, mitä entisessä kotimaassa tapahtui. Ensimmäiset siirtolaisten itse julkaisemat sanomalehdet syntyivät tarpeesta saada tietoa uudesta kotimaasta, kertoa taakse jääneen Suomen tapahtumista sekä pitää yhteyttä toisiin suomalaisyhteisöihin Pohjois-Amerikassa. Lehtien tarkoitus oli kaksitahoinen: toisaalta tavoitteena oli sopeutua uuteen kulttuuriin, toisaalta ylläpitää suomalaisuutta. Kysymme, miten Pohjois-Amerikan suomalaisessa siirtolaislehdistössä kuvattiin taakse jäänyttä Suomea sekä uutta kotimaata, Yhdysvaltoja ja Kanadaa. Tähän kysymykseen vastaaminen vaatii teknologista kehitystyötä, jota tässä hankkeessa tehdään monitieteisesti kieliteknologian, koneoppimisen, kulttuurien tutkimuksen ja historian tutkimuksen menetelmin.

Perusajatuksemme on, että lehtien tekstuaalinen rakentuminen on johtolanka siihen, miten lehdissä kuviteltiin niin mennyttä kuin nykyistäkin kotimaata. Siirtolaislehdistö muotoutui kulttuurien välitilassa ja julkaisi uutisia Suomesta ja Pohjois-Amerikasta,

toisinaan suoraan kopioiden, mutta samalla myös muisteltiin, pohdiskeltiin ja uumoiltiin entisen kotimaan oloja. Lehdistö eli säännöllisessä vuorovaikutuksessa uuden kotimaan (Yhdysvallat, Kanada) median, sekä muiden maahanmuuttajalehtien että valtamedian, kanssa. Miten uuden kotimaan kuva rakentui monikielisessä ympäristössä?

Paneeli koostuu kolme esitelmästä. Aluksi **Kirsti Salmi-Niklander ja Jussi-Pekka Hakkarainen** luovat yleiskatsauksen hankkeessa tutkittaviin aineistoihin, kuten käsinkirjoitettuihin ja painetuihin sanomalehtiin sekä niiden väliseen vuorovaikutukseen. **Petri Paju** jatkaa tarkastelemalla, miten siirtolaislehdet julkaisivat uudelleen tekstejä suomalaisista sanomalehdistä. Erityisenä painopisteenä ovat vuodet 1917 ja 1918. Hän analysoi tapoja, joilla toimitukset valitsivat ja kommentoivat tekstejä entisestä kotimaasta. **Hannu Salmi** puolestaan keskittyy Pohjois-Amerikan suomenkielisten sanomalehtien geografiaan aineiston metatietojen avulla, mutta laajentaa tarkastelua julkaisupaikoista uuden kotimaan representaatioon lehtien palstoilla.

Avainsanat: yllärajoitus, siirtolaiset, digitaaliset ihmistieteet

Luovan tutkimuskirjoittamisen työpaja

Rantala, Päivi (Lapin yliopisto)

Kirjoittaminen on historian tutkijalle elinehto. Kirjoittamalla tutkija ajattelee, pohtii, tekee tulkintoja ja välittää tutkimuksensa tuloksia muille. Kirjoittaminen on iso osa työtä, sitä tehdään yksin ja yhdessä. Kirjoittamista harjoitellaan, mutta joskus oletuksena tuntuu olevan, että se sujuu tutkijalta ikään kuin luonnostaan.

Tässä luovan kirjoittamisen työpajassa pääasiassa on kirjoittaminen tekona ja toimintana. Työpajassa sovelletaan luovan kirjoittamisen harjoituksia niin, että jokainen osallistuja voi keskittyä omaan tutkimusprosessiinsa. Kirjoittamalla voi tunnustella omaa tutkimuskohdettaan, tai halutessaan tutkimusprosessiaan.

Luovan kirjoittamisen menetelmät voivat auttaa tutkijaa refleктоimaan omia työtapojaan ja kehittämään rutiineja kirjoittamiseen. Yhtenä tavoitteena voi olla oman sanaston ja näkökulman laajentaminen, ja myös kirjoittamisen alkuun pääseminen. Luova kirjoittaminen voi antaa näkökulmia siihen, mitä pitäisi tietää tai vähintäänkin auttaa hahmottamaan, mitä ei vielä tiedä. Tavoitteena kirjoittamisessa on pyrkiä

ymmärtämään paremmin menneisyyden maailmaa kaikessa moninaisuudessaan, mutta työpajan tavoitteena ei silti ole vain käyttökelpoisen tutkimustekstin tuottaminen. Vapaa ideointi ja pienet harjoitukset vapauttavat kontrollista, ja parhaimmillaan voi syntyä uudenlaisia ajatuksia, tai ainakin tekstimassaa, josta voi lähteä työstämään.

Työpaja sopii niin aloittelevalle tutkijalle kuin prosessissaan pidemmällä olevallekin. Mukaan tarvitset vain kirjoitusvälineet. Työpajaan mahtuu 15 ensiksi ilmoittautunutta.

Työpajan vetäjä Pälvi Rantala on kulttuurihistorian yliopistonlehtori, tietokirjailija ja kokenut kirjoittamisohjaaja.

Historiakäsitykset 1900-luvun alkupuolella

Murroksia jatkuvuuden sijaan: neuvostoliittolaisen historiankirjoituksen käännteet 1920–1930-luvuilla

Ikonen, Susan (Helsingin yliopisto)

Viime vuosina Venäjän historiapolitiikka ja historiankirjoitus ovat tulleet kiinnostaviksi uudella tavalla. Yleensä venäläinen historiankirjoitus esitetään suoraviivaisena prosessina, jossa Venäjä-keskinen, imperiaalinen ja kolonialistinen maailmankuva vallitsevat, ovat aina vallinneet ja tulevat vallitsemaan. Esitelmässäni problematisoin tuota determinististä käsitystä analysoimalla 1920–30-lukujen neuvostoliittolaisen historiatieteen muutoksia ideologiselta, institutionaaliselta sekä henkilötason näkökulmista: historiatieteen korvautumista yhteiskuntatieteellä, etenkin Leningradissa vaikuttanutta ”akateemista juttua” sekä valta-asemaan nousseen Mihail Pokrovskin marxilaisen antikolonialistisen koulukunnan nousua ja tuhoa. Esitelmäni ulottuu 1930-luvun loppupuolelle, jolloin kysymyksenasettelu muuttuu: keskeiselle sijalle nousee kysymys stalinismin ja venäläisnationalismin yhteen kietoutumisesta, jonka alkuvaiheet sijoittuivat suuren terrorin vuosiin. Osmo Jussila (1983) kirjoitti tästä käännteestä ”uuspatriotismina”, David Brandenberger (2002) puolestaan ”U-käännöksenä” tai ”kansallisbolshevistisena käänteenä”. Nämä käsitteet kytkevät stalinismin ja venäläisnationalismin toisiinsa mutta samalla myös paljastavat, että keisariajan ja 1930-luvun stalinistisen Venäjä-keskisen historiakuvasynnyksen välisenä aikana tapahtui ”jotakin”, jonkinlainen käänne. Esitän, 1) että käännteitä tapahtui useampia

(vallankumouksen jälkeen, 1920–30-lukujen taitteessa sekä 1930-luvulla), 2) että ne selittyivät historiatieteen sisäisten kysymysten sijaan neuvostojohdon ajankohtaisilla poliittisilla tarpeilla ja 3) että nämä käänteet osoittavat selkeästi, miten huolimatta Venäjä-keskisyydestä yhdistävänä tekijänä kyse ei ollut suorasta jatkumosta keisariajan historiankirjoituksen kanssa. Murroksia tapahtui, ja myöhemmän venäläisen – sekä neuvostoaikaisen että -jälkeisen – historiankirjoituksen ja historiapolitiikan ymmärtämiseksi noiden murrosten tarkempi käsittely on tarpeen.

Avainsanat: Neuvostoliitto, historiankirjoitus, historiapolitiikka

Reunavaltioiden historiaa vertailemassa. Tapaus: Suomi ja Puola 1910- ja 1920-luvun vaihteessa

Laskowska, Marta (Helsingin yliopisto/Varsovan yliopisto)

Olen työskennellyt vertailevan historiantutkimuksen parissa muutamia vuosia. Väitöskirjassani nimittäin analysoin Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen ja Puolan Sosialistipuolueen politiikkaa laajasti ymmärretyssä Venäjä-kysymyksessä vuosina 1919–1922.

Tässä paperissani en kuitenkaan aio esitellä tutkimuskysymyksiäni enkä vastauksia niihin, vaan pohtia valittuja väitöskirjassani esitetyn vertailun lähtökohtia. Uskon nimittäin, että varsinkin valtioita erottavien taustaseikkojen tiedostaminen on välttämätöntä, jotta voi rakentaa yksityiskohtaisempaa ja monimutkaisempaa tutkimusta. Taustaseikoilla tarkoitan tässä poliittisia, historiallisia ja yhteiskunnallisia piirteitä, jotka tutkittavalla aikakaudella vaikuttivat tutkittavien ryhmien (kohdallani: sosialistipoliitikkojen) toimintaan ja päätöksiin.

Vertailevissa teksteissä, mukaan lukien yleistajuiset teksti, taidetaan kiinnittää eniten huomiota siihen, että Suomen ja Puolan vaiheet Venäjän vallan aikana olivat hyvin erilaisia. Esitelmässäni selitän, miten 1800-luvun historia heijastui kummassakin maassa ensimmäisinä vuosina niiden itsenäistymisen jälkeen. Käsittelen itsenäistymistä ja sitä, mikä merkitys sillä oli, sekä vastaan kysymykseen, miksi Puolassa itsenäistymisen prosessi oli työläämpi ja vaikeampi kuin Suomessa. Pohdin yhteiskunnallisten kriisien luonnetta ja sitä miten vallankumouksellinen tilanne Puolassa ja Suomessa erosivat. Otan myös huomioon ulkopoliitiikan näyttääkseni, minkälaisia tavoitteita molemmat maat asettivat itselleen ja mistä tavoitteet johtuivat.

Esitelmän tarkoituksena on osallistua keskusteluun mahdollisuuksista ja haasteista, jotka liittyvät eri maiden vertailemiseen. Reunavaltio politiikka on nykyään varsin ajankohtainen aihe. Reunavaltioiden välillä on kuitenkin paljon eroja, joiden tausta on historiassa. Nämä erot pitää muistaa sekä suunnitellessa nykyistä yhteistä turvallisuuspolitiikkaa, että kaavaillessa omia historiallisia tutkimuksia.

Avainsanat: reunavaltiot, vertailu, itsenäistyminen

Pimeän lumo suomalaisessa natsiokkultismissa

Kärki, Kimi (Taideyliopiston Sibelius-Akatemia)

Suomalainen esoteerinen ajattelu on noussut viime vuosina niin tietokirjailijoiden (Häkkinen & Iitti, 2015) kuin vakavan akateemisen kiinnostuksen kohteeksi (Donner-instituutti; Koneen Säätiön Uuden etsijät -hanke). Esitelmä kohdistaa analyysia erityisesti ariosofian ja suomalais-kansallisen mytologisen perinnön yhdistelmiin. Tarkastelussa ovat lähihistoriallisten äärioikeistolaisten liikkeiden yhteydet pseudotieteeseen – arisofia, wotanismi, natsien rotuoppi – ja eurooppalaisen 'pimeän kulttuuriperinnön' jatkumoon.

Historiantutkimuksen teorit ja menetelmät

Systematic analysis: what to do when content analysis is not enough?

Tervashonka, Ari (University of Eastern Finland)

In history as a field of study, a broader scientific framework is required to address complex questions. Research projects that involve extensive scope and heterogeneous data often demand a more abstract approach to develop new overarching concepts or syntheses of findings.

One approach is to conduct detailed grounded study focused on specific datasets, while the other end of the spectrum involves a much more diverse range of options. The more abstract the research, the more extensive theoretical frameworks are needed.

This presentation focuses on solutions provided by interdisciplinary method systematic analysis and reflects on what these tools offer for historical research. A book related to this topic: Systematic Analysis Methodological Perspectives (2024).

Keywords: qualitative methodology, systematic analysis, interdisciplinary research

Historiallisen ilmiön esittäminen tekstiverkostoanalyysillä - Digitaalisten ihmistieteiden menetelmien soveltaminen uuden ajan alun aineistoon

Santavuori, Jaakko (Helsingin yliopisto)

Esitelmässäni havainnoin, kuinka historiantutkimuksen erityiskysymyksiä ja vanhojen käsialojen tulkintoja voi kuvata visuaalisesti tekstiverkostoanalyysillä digitaalisin keinoin. Pohdin, millä tavoin digitaalisten ihmistieteiden menetelmiä voi käyttää vanhojen rikosoikeudellisten aineistojen tutkimuksessa. Esitykseni on samalla vastaus käsin kirjoitetun tekstin automaattiseen tunnistamiseen (HTR) liittyviin haasteisiin. Vaikka HTR:n malleista on saatu lupaavia tuloksia jopa vuosisatoja käsittävästä laajasta aineistosta, on sen haasteena edelleen vääjäämättömät virhetulkinnat. Yhdistämällä sisällönanalyysi verkostoanalyysi on mahdollista kiertää HTR:n haasteet. Menetelmällä on mahdollista luoda tekstiverkostoanalyysiin pohjautuvia kuvaajia, jotka visualisoivat vaikeitakin historiallisia ilmiöitä.

Esitykseni esimerkkiaineistona on väitöskirjatutkimukseni Suomessa 1600–1700-lukujen aikana tapahtuneiden inestirikosten rikosoikeudelliset aineistot. Kerron konkreettisesti menetelmäni työprosessin, joka yhdistää manuaaliset ja digitaaliset menetelmät. Havainnoin, kuinka tekstiverkostoanalyysillä voi visualisoida yhdessä kuvaajassa rikosten ja eri muuttujien välisiä yhteyksiä. Edellä kuvatun mahdollisuuden lisäksi tuon esille, millaisia rajoituksia käyttämälläni menetelmällä on, kuten laajan tekstimassan erottelun työläys.

Esitykselläni tuon esille, että visualisoinnit vahvistavat tutkimuksen argumentaatiota, saavutettavuutta, toistettavuutta, luotettavuutta ja avoimuutta. Käyttämäni menetelmä auttaa tutkijaa hallitsemaan laajaa tutkimusaineistoa ja helpottaa omien tulkintojen sanallistamista. Näin menetelmäni sopii erityisesti tutkijoille, joilla on taustaa kielellisten haasteiden kanssa. Esitykselläni tuonkin esille, kuinka eri menetelmiä yhdistämällä voidaan vahvistaa historiantutkimuksen moniäänisyyttä.

Avainsanat: tutkimusmenetelmät, digitaaliset ihmistieteet, rikoshistoria

Historiantutkijan huoneentaulu - Teoriat osana historiantutkimuksen prosessia

Arffman, Atte (Jyväskylän yliopisto) & **Kajander, Konsta** (Jyväskylän yliopisto)

Historiantutkimuksen alalla on ollut viime aikoina havaittavissa selvää teoriakeskustelun vilkastumista. Sitä on kuitenkin vaivannut vahva tarvepohjaisuus - joko teorioita tarvitaan tai ei. Nähdäksemme teoriaa ei voi kuitenkaan poistaa tai irrottaa historiantutkimuksen prosessista, vaan se on läsnä sen jokaisessa vaiheessa. Interventiksi tähän pahimmillaan hedelmättömään tarvekeskusteluun olemme kehittäneet historiantutkijan huoneentaulun, jonka avulla haluamme tuoda esiin, että teoriat kulkevat osana koko tutkimusprosessia.

Historian alan teoriakeskusteluissa lähtökohtana on pitkään ollut käsitellä teoriat yhtenä tutkimuksen osana, "viitekehyksenä", joka on erillään metodeista, tutkimuskysymyksistä, lähdekritiikistä ja itse tutkimuksen lopputuotoksesta, eli kirjasta tai artikkelista. Tässä esitelmässä tuomme esiin vaihtoehtoisen tavan lähestyä teoriaa historiantutkijan huoneentaulun muodossa. Hahmotamme tutkimusprosessin kysymällä miksi tutkitaan, mitä tutkitaan, miten tutkitaan ja kenelle tutkitaan. Näin pystymme havainnollistamaan tutkimusprosessin eri osien välisiä suhteita, sekä tuomaan esiin, että teoriat ovat kiinteä osa kaikkia tutkimusprosessin vaiheita alusta loppuun.

Teesimme on, että lähdeaineiston, metodien ja tutkimuskysymysten taustalla on aina teoreettisia perusteluja ja valintoja, joista tutkijan on syytä olla tietoinen, vaikka kaikki teoriaa koskevat reflektiot eivät aukikirjoitettuna lopulliseen tieteelliseen tekstiin päätyisikään. Tutkimusprosessin läpäisevät kysymykset liittyvät niin tieteen paradigmoihin (miksi tutkitaan), ontologiaan (mitä tutkitaan), menetelmiin (miten tutkitaan) ja yhteiskuntaan (kenelle tutkitaan).

Avainsanat: historianteoria, historian filosofia, tutkimusprosessi

Ihminen ja ympäristö uuden ajan alusta teolliseen vallankumoukseen

Olaus Magnus ja Pohjoisten merien ihmeet

Simanainen, Toni (Helsingin yliopisto)

1500-luvun alkupuoliskolla katolinen kirkko menetti valta-asemaansa Ruotsin valtakunnassa ja Pohjolassa. Ruotsalaisen oppineen ja kirkonmiehen Olaus Magnuksen (1490–1557) tarkoituksena oli Carta marinan ja Pohjoisten kansojen historian (*Historia de gentibus septentrionalibus*) avulla osoittaa katoliselle maailmalle, kuinka hienon alueen se oli menettänyt pohjoisessa. Meri on keskeisessä asemassa sekä Carta marinassa että Pohjoisten kansojen historiassa. Tutkimuksessani tarkastelen meren esittämistä 1500-luvulla. Keskityn oppineeseen kulttuuriin kuuluneeseen ihmettelevään tutkimiseen (*admiratio*), joka näkyy erityisesti pohjoisen meren, myrskyjen, meren eliöiden ja magian kuvauksissa. Tutkimuskohteenani ovat Olaus Magnuksen Carta marinan (1539) ja Pohjoisten kansojen historian (1555) meren ihmettelyyn, meren eläimiin, olentoihin ja merelliseen magiaan liittyvät kuvaukset. Tutkimusasetelma on tieteidenvälinen. Olaus Magnuksen tuotantoa ei ole aiemmin tutkittu tästä näkökulmasta. Tutkimukseni tuo uutta tietoa uuden ajan alun ihmisten suhtautumisesta mereen ja meren ihmeisiin ja niiden ihmettelyyn, joka liittyi ajatukseen siitä, että meren elementtien olemus voi säilyä materiaalisissa objekteissa tai meren elementtien manipuloinnin kautta merta voidaan hallita. Tutkimuskysymykseni on: Mitä Olaus Magnuksen mereen liittyvien ihmeiden kuvaukset kertovat mielikuvista, joita liitettiin materiaaliin jäänteisiin, myrskyihin, eläimiin, taikuuden harjoittajiin ja meren olentoihin sekä niiden kykyyn säilyttää meren elementtien voimaa ja hallita meren elementtejä?

Tutkimusaineistoni käsittää Olaus Magnuksen Carta marinan sekä Pohjoisten kansojen historian (*Historia de gentibus septentrionalibus*) meren ihmettelyä käsittelevät kuvitukset ja kirjalliset kuvaukset. Tutkimukseni tuo uudella tavalla esiin Olaus Magnuksen mereen liittämien uskomusten merkityssuhteita, jotka selventävät sitä, miten Olaus Magnus käsitti meren ja sen uskomusperinteen merkityksen pohjolan ihmisille.

Avainsanat: Olaus Magnus, meri, mirabilia

Metsä ja kaskitalous Savossa 1600-luvulla

Matikainen, Olli (Jyväskylän yliopisto)

Ympäristöhistoria on osoittanut, kuinka ihminen on jo ennen teollistumisen aikakautta voinut toimillaan vaikuttaa dramaattisesti luonnon tasapainoon. Uuden ajan alun Euroopassa metsät vähenivät asutuksen tieltä, mutta Suomessa niitä näytti vielä riittävän. Itä-Suomessa metsiä hyödynsi kaskitalous. 1600-luvulta ja kruunun verotusintresseistä ovat peräisin ensimmäiset kaskitalouden laajuudesta ja vaikutuksesta kertovat lähteet. 1620-luvun puolivälissä laadittua ns. Habermanin maakirjaa voi pitää ensimmäisenä "metsäinventaarina", sillä metsäpalstojen katselmuksissa kirja-
tuista puulajeista voidaan varovaisesti tehdä päätelmiä mm. Savon metsien sukkes-
sion vaiheista. Muita esityksessä käytettyjä lähteitä ovat 1640-luvun maakirjakartat,
vuoden 1664 maantarkastuskirjan havainnot metsien tilasta ja oikeuslähteisiin kir-
jautuneet konfliktit metsämaiden hallinnasta.

Avainsanat: metsä, kaski, 1600-luku

A 'Precious Blessing': Faith and Disability in the Industrial Revolution

Blackie, Daniel (Tampere University)

This presentation examines autobiographical writings by 'disabled' workers alive during the formative phases of British industrialisation, c. 1750–1850. All the writers were practising Christians who wrote at some length about their religious beliefs and activities as well as their experiences of 'disability'. Melding findings from their autobiographies with evidence gleaned from other sources, the presentation explores the role Christian beliefs and practices played in shaping evolving understandings and experiences of disability in the Industrial Revolution. Highlighting Christianity's contradictory attitudes towards disabled people, it demonstrates how the targeted writers negotiated and fashioned these to make sense of their bodyminded difference, often in beneficial ways.

Keywords: disability, religion, Britain

Näkökulmia sotilaisiin

Temperamenttia! sotilasjohdon tunnehistoria

Laaksonen, Lasse (Helsingin yliopisto)

”Näin silloin jo marsalkan kasvojen väristä, että hän loukkaantui syvästi tästä huomautuksestani” (P. Talvela)

Esitelmäni perustuu v. 2025 julkaistavaan teokseen *Temperamenttia! Sotilasjohdon tunnehistoria*. Tutkimukseni käsittelee ylimpien upseerien luonteita ja persoonia tunnehistoriallisella painotuksella, jota ei ole aiemmin tehty. Käytännössä tämä tarkoittaa erilaisten yksilöiden ja persoonien pienempää piiriä Mannerheimin tuntu-massa. Rajauksessa huomioiden erilaisten persoonien vaikutus hänen tunteisiinsa ja johtamiseensa.

Tutkimukseni antaa inhimillistä tietoa yksilöllisten piirteiden vaikutuksista johtami-seen, päätöksentekoon ja kriisinhallintaan. Tunteilla ja yksilöllisillä piirteillä on oma historiallinen merkitysarvonsa huolimatta siitä, olivatko ne rationaalisia tai oikeutet-tuja. tulkintojen valossa kansallisen historiamme tärkeitä tilanteita ja ratkaisuja uu-desta näkökulmasta.

Sodan paineissa hermot kiristyivät herkästi, ja Mannerheimin suhtautuminen alai-siinsa saattoi muuttua äkkinäisesti pienimmästäkin ärsykkeestä. Sisällissodassa hän vaihtoi yleisesikunnan päällikköä moneen kertaan. Talvi- ja jatkosodassa hän kier-rätti kenraaleja omaehtoisesti, mikä johti heidän keskinäisen kilpailunsa kiristymi-seen.

Mannerheim palasi maanpuolustukseen puolustusneuvoston puheenjohtajana. Hän tarvitsi myös tosiasiassa apua armeijaan kysymyksissä loukkaantuen kuitenkin neu-vomisesta. ”Pärstäkertointen” vaikutus näkyi hänen johtamisessaan talvi- ja jatkoso-dassa.

Vaikka Mannerheim ei omien sanojensa mukaan halunnut sekaantua politiikkaan, hän ei kuitenkaan kaihtanut siihen puuttumista. Valtiojohto puolestaan ripustautui marsalkkaan, joka ei aina ymmärtänyt tai halunnut ymmärtää tasavaltalaisia periaat-teita. Tunteet ja järki kilpailivat suuria kansakuntaa ravistelevia ratkaisuja tehtäessä.

Tutkimukseni tarjoaa psykologista ja historiallista tietoa, joka on sovellettavissa myös nykypäivän johtamiseen kriittisissä olosuhteissa sodan ja rauhan kontekstissa.

Avainsanat: sota, tunne, johtaminen

Sota-albumit risteävien katseiden ja kertomisstruktuurien esittämispaikkana

Pirttisaari-Sundström, Helena (Helsingin yliopisto)

Kulttuurimme visuaalisella aikakaudella visuaalisuus elää kansainvälistä nousukautta myös tutkimusobjektina. Kuvan kantamista kulttuurisista merkityksistä huolimatta visuaalinen materiaali on kuitenkin historian tutkimuksessa ollut marginaalissa. Vaikkemme hyväksyisi sellaisenaan näkemystä, että historiallinen muistimme on yksinomaan kuvallista, on olennaista tutkia, miten kuvat rakentavat merkityksiä ja miten niitä on käytetty historian konstruomisessa.

Vaikka toisessa maailmansodassa propagandakuvilla oli vaikutusta yksityiseen sotalokuvaukseen, se edustaa niin Suomessa kuin kansainvälisesti tarkasteltuna vähemmän ideologisesti väärittyä kuvaa sodasta. Tarkastelen esitelmässäni sotilaan omakuvan narratiiveja jatkosodan (1941–1944) ajan rajajääkäreiden yksityisissä kuvakokoelmissa ajan sosiaalisesta, kulttuurisesta ja ideologisesta kontekstista käsin. Tavoitteena on selvittää, millaiset katseet ja kertomistavat sodasta dominoivat albumeissa ja millaisia suomalaisuuksia, mieskuvia ja sotilasidentiteettejä ne siten rakensivat.

Sotavalokuvien tutkimus on tarjonnut uudentyyppisen lähdeaineiston sodan sosi-
aali- ja kulttuurihistorian tutkimukseen. Uutta tutkimuksessani on keskittyminen yksittäisten sotilaiden valokuva-albumeihin sosiaalisesti luettavina kompleksisina medioina, joissa elämäkerralliset ja yhteiskunnalliset narratiivit, yksityinen ja yhteiskunnallinen risteävät. Tutkimuksessani pyrin uudella tavalla yhdistämään kuva-analyysin sarjallis-ikonografisen metodin albumitason analyysiin: valokuva-aineiston kokonaisuuden lisäksi tarkastelen yksittäisten valokuva-albumien sisäisiä kertomisstruktuureja. Pohdin sitä, miten kuvaa käytettiin oman elämäntarinan sekä identiteettien rakentamisen välineenä siitä lähtökohdasta, että kuvien valinta ja yhdistäminen muodostavat tärkeän hetken oman todellisuuden ja toivotun muiston konstruoinnissa.

Avainsanat: visuaalinen historia, valokuva-albumi, toinen maailmansota

From blue berets to flak jackets. The changing face of peacekeeping- and crisis management, and its effects on views of the past among crisis management veterans

Marjanen, Rasmus (Åbo Akademi)

The 1990s marked a turning point for peacekeeping globally, when it increasingly switched from more traditional United Nations (UN) missions, to more militarised and controversial models of peace enforcement. The latter were generally conducted under UN-auspices, but increasingly led by the North Atlantic Treaty Organisation (NATO), and later by the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). Finland, as an active contributor to peacekeeping missions since their inception in 1956, was not immune to this shift, which became evident in both political decision-making and the public's view of the whole enterprise. Inevitably, the changes were most keenly felt by the peacekeepers themselves. In this paper, I explore how this shift has been perceived among crisis management veterans (the official title for peacekeepers since being granted veteran status in 2016). In particular, I show how it affected the historical perception of older missions when the membership of the association started to include people who had served in the same line of work, in very different circumstances. This is done by focusing on the main publication of the Peacekeepers' Association Finland- the largest association of its kind. History plays a prominent role in the writings of the association, and it is often harnessed to work as a uniting factor for older and newer members. Consequently, the presentation explores themes such as nostalgia and historical interpretations

Keywords: crisis management veterans, collective memory, peacekeeping

Alkuperäiskansat ja kolonialismi

Johannes Schefferuksen Lapponia kertomuksena saamelaisten kristillistymisestä Suomessa

Salo, Teemu Petteri (Tampereen yliopisto)

Tutkimukseni pohjaa havaintoon tutkimuksellisesta aukosta suomalaisten ja saamelaisen suhteissa vanhempien aikojen historiassa. Modernin ajan saamelaisia käsitteleviä tutkimuksia löytyy paljon, mutta vanhemmat taustat ovat jääneet pitkälti

tutkimatta. Tutkimukseni täyttää tätä tutkimuksellista aukkoa käsittelemällä erityisesti saamelaisten kristillistymistä.

Yksi keskeinen yhdistävä tai erottava elementti eri kansanryhmien välillä on uskonto. Ruotsalainen ja suomalainen uuden ajan alun yhteiskunta oli läpikotaisin kristinuskon leimaama. Pohjoisessa tilanne oli silti toisin. Kristinuskoko oli jo periaatteessa saavuttanut saamelaiset, mutta käytännössä kristillinen usko(nto) ja saamelaisten alkuperäinen luonnonusko olivat läsnä rinnakkain.

Saamelaisten luonnonuskonnon harjoittamisen teki erityisen kiusalliseksi se, että ulkomaisen propagandan mukaan Ruotsin sotamenestys oli saavutettu juuri saamelaisten taikakeinojen avulla. Tästä syystä Ruotsin valtakunnankansleri Magnus De la Gardie tilasi selvityksen, jossa asioiden osoitettaisiin olevan toisin. Näin syntyi vuonna 1673 Johannes Schefferuksen teos Lapponia, jonka sisältämää kuvausta saamelaisten kristillistymisestä tutkimuksessani tarkastelen. Keskeisiä tarkastelun kohteita ovat kuvaukset saamelaisten maailmankuvasta ja kulttuurisesta identiteetistä.

Teen tutkimukseni itsenäisesti professorien Raisa Toivo ja Marja Jalava ohjaamana. Kirjallisten lähteiden osalta tutkimus on laadullista tekstianalyysia. Lähiluen alkupeleistä latinankielistä tekstiä ja sen suomennosta. Suhteutan teoksen osia sen kokonaisuuteen, ja koko teoksen sen laajempaan merkitysyhteyteen. Varsinaisen historiantutkimuksen näkökulmasta tutkimuksen menetelmä on historiografia

Avainsanat: saamelaiset, kristillistyminen, Lapponia

Karjalan työkansan kommuunin rattaissa

Aunala, Aki (Jyväskylän yliopisto)

Esitelmässä tarkastellaan Venäjän Karjalan alkuperäiskansan, karjalaisten, käsitteellistämistä neuvostovallan ensivuosina 1917–1922. Kun Karjalan työkansan kommuuni perustettiin vuonna 1920, eivät alueella asuneet karjalaiset muodostaneet yhtenäistä kansaa. Karjalan kansalainen piti luoda käsitteellisesti, jotta karjalaiset olisivat voineet toimia täysivaltaisina jäseninä kollektiivisessa, sosialistisessa yhteiskunnassa. Mitä oli karjalainen, vai oliko heitä useampia erilaisia; miten karjalaisesta tulisi kommunisti, parempi versio itsestään? Esitelmässä pohditaan karjalaisuuden

käsitettä niin suomen- kuin venäjänkielisten kommunistien näkökulmasta käsitteellisiä ja retorisia menetelmiä käyttäen.

Esitelmän sisältö

Neuvostovallan saapuesssa Venäjän Karjalan pohjoisimpiinkin osiin vuonna 1920 tarkoitti se alueen alkuperäiskansan, karjalaisten, huomioimista huomattavasti aiempaa syvemmin. Yhtenäistä Karjalaa ei ollut, eikä alueella asuneet karjalaiset muodostaneet monoliittista kansaa, jolla olisi ollut yhtäläinen käsitys kansanluonteestaan. Kun neuvostovalta päätti perustaa alueelle sosialistisen kommuunin, tuli sen luoda tasapäistävänsä ideologiaansa sopiva Karjalan kansalainen, josta voisi jalostaa neuvostovaltaa tukevan tietoisin kommunistin, neuvostokansalaisen.

Esitelmässäni pohdin käsitteellisten ja retoristen menetelmien avulla, aikakauden painettua mediaa käyttäen, miten Karjalan kansalainen ymmärrettiin vuosina 1917–1922 kahden eri kielialueen kommunistien näkökulmasta. Oliko karjalainen edes olemassa ennen Karjalan työkansan kommuunin perustamista? Miten käsite kehittyi parin vuoden itsehallinnollisen jakson aikana, entä katsottuna pidemmällä aikajännteellä? Miten punaiset suomalaiset näkivät karjalaiset, mitä eroja venäjänkielisessä kontekstissa oli? Mitä Karjala ylipäätänsä tarkoitti, kun neuvostovalta antoi sille kansallisen autonomian vuosien sotimisen ja ristiriitaisten päätösten jälkeen?

Avainsanat: käsitteet, Neuvosto-Venäjä, Karjala

Torstai 16.10. Työryhmät 2 / Thursday 16th October. Working groups 2

Miksi Suomen 1600-luvun noitaoikeudenkäynneistä ei kasvanut vainoja?

Miettinen, Tiina (Tampereen yliopisto), **Lamberg, Marko** (Helsingin yliopisto),
Toivo, Raisa Maria (Tampereen yliopisto) & **Miettinen, Riikka** (Tampereen yliopisto)

Suomessa oli kansainvälisesti verraten huomattavan paljon noitaoikeudenkäyntejä, mutta niiden tulokset olivat kansainvälisesti katsoen hyvin maltillisia: Kuolemantuomioita annettiin vain 10 prosentissa oikeudenkäynneistä, eikä niitäkään useimmiten

pantu toimeen. Varsinaisia vainoja syntyi vain Ahvenanmaalla, ja sekin jäi melko vähäiseksi. Vainojen sijaan oikeudenkäyntimateriaalista löytyy monenlaisten toimijoiden erilaisia tarkoituksellisia tekoja tilanteen hillitsemiseksi. Tässä työryhmässä pohdimme sekä tekijöitä, jotka hillitsivät vainojen syntyä tai saivat hillinnän epäonnistumaan, että metodisia keinoja niiden löytämiseksi noita-oikeudenkäyntien lähteistä

Työryhmän puheenjohtajana toimii **Riikka Miettinen**.

Raisa Maria Toivo: 'Hän oli kovin iloinen kirjoittautuessaan sotilaaksi' – keinoja noituushuhujen mitätöimiseksi muuttuvan oikeusjärjestelmän liepeillä

Marko Lamberg: Vainojen hillintää keskuksissa ja periferioissa

Tiina Miettinen: Balttitaatelisten rooli Hämeen noituuteen liittyvissä oikeudenkäynneissä

Avainsanat: vaino, de-eskalaatio, 1600-luku

Idänsuhteiden nahanluomisia 1990-luvulla

Pesu, Jukka (Turun yliopisto), **Välimäki, Matti** (Helsingin yliopisto), **Clerc, Louis** (Turun yliopisto), **Wuokko, Maiju** (Helsingin yliopisto) & **Ritvanen, Juha-Matti** (Turun yliopisto)

Neuvostoliiton hajoaminen johti tarpeeseen kalibroida uudelleen Suomen suhteita itänaapuriin. Osa sopimuksista ja yhteistyöjärjestelyistä muotoiltiin uudelta pohjalta, mutta paljon vanhoista toimintatavoista säilytti merkitystään. Ilmassa oli pelkojen ja epävarmuuksien lisäksi myös optimismia ja toivoa uusien käytäntöjen mahdollisuuksista. Työryhmän esitykset käsittelevät idänsuhteiden nahanluomisen eri puolia muun muassa sopimusjärjestelyjen, rajakysymysten ja lähialueyhteistyön näkökulmista. Työryhmässä tulevat esille kehityksen eritahtisuus eri osa-alueilla sekä 1980-luvun lopulta 1990-luvun lopulle sijoittuvan ajanjakson eri vaiheet.

Avainsanat: Venäjä, Suomi, 1990-luku

Poliisityön järjestämisen käytäntöä ja periaatteita 1900-luvun muuttuvassa yhteiskunnassa

Piipponen, Marko (Itä-Suomen yliopisto), **Kostiainen, Aura** (Helsingin yliopisto) & **Pitkänen, Juho** (Turun yliopisto)

Esityksissä tarkastellaan poliisitoiminnan järjestämistä 1900-luvulla kehyksessä, jossa poliisityön käytännön tarpeet ja poliisijohdon intressit, asenteet ja arvot kohdasivat poliisitoiminnan ammattimaistumisen, kansainvälistymisen ja oikeusvaltiollistumisen asettamia uusia haasteita ja mahdollisuuksia.

Marko Piipponen: Suomalaisen teknisen rikostutkimuksen kansainväliset kytkökset 1920-luvulla

1920-luvulla suomalaista poliisi-instituutiota uudistettiin tavoitteena kehittää suomalainen poliisi länsimaiseksi moderniksi poliisiksi. Modernisoinnin myötä teknistä rikostutkimusta haluttiin integroida osaksi poliisin toimintaan. Suomessa teknisen rikostutkimuksen taito oli olematonta, jonka vuoksi ulkomaille tehtiin opintomatkoja oppiakseen teknistä rikostutkimusta. Kansainvälistä yhteistyötä tehtiin myös kurssi-muodossa, jossa ulkomailta tulleet asiantuntijat opettivat poliiseja teknisen rikostutkimuksen pariin. Käyn esityksessäni läpi, miten teknisen rikostutkimuksen oppia haettiin ulkomailta, ketkä suomalaiset ja kansainväliset henkilöt olivat avainroolissa tässä prosessissa, ja miten kansainväliset kytkökset kehittivät suomalaista poliisia.

Juho Pitkänen: Suomen kansainvälinen poliisiyhteistyö 1930–1945

Suomen poliisi oli varsin kansainvälinen jo 1920-luvulla. Kiinnostus ulkomaita kohtaan heijasteli käytännön tarpeita, huolta kasvavasta rikollisuudesta ja toiveita kehittää poliisia. Yhteistyö tiivistyi 1930-luvulla Pohjoismaiden kanssa, minkä lisäksi Saksa ja Itämeren alue olivat tärkeitä. Toinen maailmansota muutti yhteistyötä ja sen käytännön merkitys väheni, mutta suhteissa oli myös jatkuvuutta. Esityksessä käsitellään Suomen poliisiyhteistyötä vuosina 1930–1945 rikospoliisin ja rikostiedustelutiedon näkökulmasta. Esityksessä tarkastellaan Rikostutkimuskeskuksen tiedotus-kortiston pohjalta, millaisia poliisin verkostot olivat, millaista tietoa niissä jaettiin ja kuinka paljon. Tulokset osoittavat, että kansainvälinen rikollisuus oli suhteellisen harvinaista Suomessa ja että yhteistyö väheni merkittävästi toisen maailmansodan aikana.

Aura Kostiainen: Poliisi ja oikeusvaltioperiaate – epäsopiva pari

Suomi muuttui poliisitoiminnan sääntelyn osalta oikeusvaltioksi varsin myöhään, oikeastaan vasta 1980- ja 1990-luvuilla. Salaisia tiedonhankintakeinoja koskeva sääntely oli kokonaan lain tasolla vasta vuonna 2014. Tämä on hätkähdyttävää siitä näkökulmasta, että hallinnon lainalaisuusperiaatetta on jo 1800-luvulta asti pidetty oikeusvaltion ydintunnusmerkkinä. Esityksessä pohditaan, mistä tämä myöhäisyys johtuu ja millaiset toimijat ja ajatusmallit siihen ovat kytkeytyneet. Aikaisemman tutkimuksen mukaan poliisin sääntelyä vastustivat varsinkin 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla poliisien omat edustajat. 1900-luvun jälkipuoliskoa voidaan sen sijaan pitää jatkuvana kehityksenä kohti poliisin oikeusvaltiollisuutta, jossa poliisijohto pyrki kuitenkin jatkuvasti maksimoimaan poliisin liikkumavaran.

Avainsanat: poliisi, oikeusvaltio, kansainvälisyys

Puolustusteollisuus ja huoltovarmuus muuttuvassa toimintaympäristössä

Eloranta, Jari (Helsingin yliopisto), **Roiko-Jokela, Tapio** (Jyväskylän yliopisto), **Markkanen, Joni** (Jyväskylän yliopisto) & **Roiko-Jokela, Heikki** (Jyväskylän yliopisto)

Huoltovarmuus ja puolustusteollisuus ovat nousseet ajankohtaisiksi kysymyksiksi 2020-luvun tapahtumien takia. Niillä on kuitenkin oma historiansa: mitä nämä kokonaisuudet ovat pitäneet sisällään, mikä on niiden merkitys, miten ne kytkeytyvät laajempaan turvallisuuspoliittiseen kontekstiin. Työryhmän esityksissä tarkastellaan puolustusteollisuutta ja huoltovarmuutta muuttuvassa kansallisessa ja kansainvälisessä toimintaympäristössä.

Helsingin yliopiston taloushistorian professori **Jari Elorannan** esityksessä näkökulmana on puolustusteollisuus globaalissa talousympäristössä.

Tapio Roiko-Jokela on väitöskirjatutkija Jyväskylän yliopistossa. Hänen väitöskirjansa kohdistuu puolustusteollisuuteen Suomessa 1980-luvulta 2000-luvun alkuun. Esityksessään hän tarkastelee Suomessa toimineen puolustusteollisuuden sopeutumista kylmän sodan jälkeiseen toimintaympäristöön ja tuo esille ajallisen jatkumon 1990-luvulta 2020-luvulle.

Joni Markkanen on väitöskirjatutkija Jyväskylän yliopistossa. Markkanen tutkii väitöskirjassaan suomalaisen huoltovarmuuden historiaa 1970-luvulta 2020-luvulle saakka. Esitelmässään hän syventyy huoltovarmuuden käsitteelliseen muutokseen ja kuvaa huoltovarmuuden historiaa käsitteen määrittelystä aina nykypäivään saakka.

Avainsanat: huoltovarmuus, puolustustarviketeollisuus, sotatalous

Lapsuuden kipeät köyhyyskokemukset ja ylisukupolvinen huono-osaisuus 1800-luvulta 2000-luvulle

Markkola, Pirjo (Tampereen yliopisto), **Syväniemi, Maria** (Turun yliopisto), **Tyni, Roosa** (Oulun yliopisto) & **Viljamaa, Noora** (Turun yliopisto)

Kipeät, erityisesti köyhyyteen liittyvät lapsuuskokemukset altistavat huono-osaisuudelle, joka usein periytyy sukupolvelta toiselle. Käsitlemme sessiossamme näitä toistaiseksi melko vähän tutkittuja kipeitä lapsuuskokemuksia pitkällä aikajänteellä kerimällä auki 2000-luvulla eläviä muistoja aina 1800-luvun alkuun asti. Miten lapsuuden kuormittavia kokemuksia ja huono-osaisuutta voi tavoittaa historiallisista aineistoista, kuten viranomaislähteistä ja muistitietoaineistosta? Mitä löytyy henkilökohtaisten kokemusten ja muistojen takaa, ja kuinka pitkälle ylisukupolviset taakat yltävät?

Työryhmän puheenjohtajan toimii **Pirjo Markkola**.

Maria Syväniemi: Huutolaisuuden pitkät jäljet 1920-luvulta 2020-luvulle

Vuonna 2024 sain yhteydenoton henkilöltä, joka halusi jakaa elämäntarinan sukulaisensa huutolaislapsuudesta 1930-luvun Suomessa. Esitelmässäni pohdin, miten ja miksi sadan vuoden takaiset kokemukset elävät yhä niin vahvasti tässä hetkessä, että ne herättävät kertomisen ja jakamisen tarpeen. Miksi huutolaisuus koskettaa, hämentää ja saa ihmiset vaatimaan valtiollista anteeksipyyntöä? Käsittelen esitelmässäni huutolaisuutta osana lastensuojelun kokemushistoriaa, aiheen yhteiskunnallista vaikuttavuutta sekä kuulluksi tulemisen tarvetta. Esitelmäni pohjautuu väitöskirjatutkimukseeni, jossa tutkin 1920–1930-luvun lapsuuden köyhyyskokemuksia suomalaisella maaseudulla muistitiedon ja valokuvien avulla.

Roosa Tyni: Puutteenalaiset perheet ja ylisukupolvinen huono-osaisuus 1800- ja 1900-lukujen vaihteen Suomessa

Esitelmässäni käsittelen ylisukupolvista huono-osaisuutta köyhäinhoidon apua saaneiden perheiden näkökulmasta. Tarkasteltavien tapausten pohjalta selvitän, miten huono-osaisuus kasautui perheiden elämäнкuluissa ja miksi se siirtyi sukupolvelta

toiselle. Lisäksi pohdin, mitä keinoja perheet käyttivät ongelmiansa purkamiseksi sekä mikä merkitys köyhäinhoidolla oli yhtäältä ongelmien ratkaisijana ja toisaalta niiden tuottajana. Lähdeaineisto koostuu Oulun köyhäinhoidon asiakirjoista ja muusta aineistosta, joka valottaa kohdeperheiden elämänvaiheita.

Noora Viljamaa: Lapsuudessa koettu huono-osaisuus 1800-luvun alkupuolen Turussa

Tarkastelen esitelmässäni syntyperältään aviottomien lasten kohtaamaa monenlaista huono-osaisuutta ja käytän lasten elämän käännekohtia johtolankoina mahdollisiin kipeisiin lapsuuskokemuksiin. Kysyn, voiko tällä tavalla löytää elämän kipupisteitä, käännekohtia ja niihin liittyviä kipeitä kokemuksia myös ei-henkilökohtaisista aineistoista? Entä miten nämä elämäntapahtumat ja kokemukset kasautuvat ylisukupolvisiksi huono-osaisuudeksi ja kokemuksiksi? Pohdin samalla kokemushistorian soveltamismahdollisuuksia viranomaisaineistoon.

Avainsanat: huono-osaisuus, ylisukupolvisuus, kokemushistoria

Suomalaisen median välittämä kuva Venäjästä ja Ukrainasta 1991–2021

Alenius, Kari (Oulun yliopisto), **Julku, Maria** (Oulun yliopisto), **Timonen, Meri** (Oulun yliopisto) & **Jouttijärvi, Wiivi-Maria** (Oulun yliopisto)

Työryhmän jäsenet ovat tutkijoina Koneen säätiön rahoittamassa hankkeessa, jonka nimi on sama kuin työryhmän otsikko. Hankkeen tavoitteena on tutkia, millaisen kuvan suomalainen kirjoitettu ja audiovisuaalinen uutismedia on välittänyt Venäjästä ja Ukrainasta Neuvostoliiton kaatumisen jälkeisellä ajalla ja miksi median välittämä kuva on ollut juuri tietynlainen. Tämä koko hankkeen läpäisevä pääkysymys on jaettavissa seuraaviin laajoihin alakysymyksiin: 1) Miten kuva on muuttunut tutkittavalla ajanjaksolla ja mistä syistä? 2) Millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja eri mediatoimijoiden välillä on havaittavissa ja miksi? 3) Millaisia suomalaisen median toiminnan ominaispiirteet ovat (ja miksi), kun niitä verrataan Suomen naapurimaiden median samaan aikaan välittämään kuvaan Venäjästä ja Ukrainasta?

Kaikkiin edellisiin liittyy tarkentavia, yksityiskohtaisia kysymyksiä, joiden kautta pureudutaan syvällisemmin yksittäisten mediatoimijoiden tavoitteisiin, julkilausuttuihin tai julkilausumattomiin toimituksellisiin linjauksiin, esitystapoihin ja muihin

vastaaviin selitystekijöihin. Työryhmän jäsenet ja heidän esitystensä teemat ovat seuraavat:

Maria Julku: Ukrainan ja Venäjän suhde sanomalehdistössä ennen Ukrainan vallankumousta

Neuvostoimperiumin perinnöstä juontuneet kiistat hiersivät Ukrainan ja Venäjän välejä 1990-luvulla. Maiden välisen ystävyyssopimuksen vuonna 1997 toivottiin johtavan suhteen normalisoitumiseen, mutta 2000-luvulla Putinin Venäjän suhtautuminen Ukrainaan oli aiempaa aggressiivisempaa. Esitelmässäni tarkastelen Suomen keskeisten sanomalehtien välittämää kuvaa maiden suhteesta ennen vuoden 2014 vallankumousta. Venäjän näkökulma ja Ukrainan esittäminen osana Venäjän vaikutuspiiriä muuttui Ukrainan toimijuutta korostaneeksi kuvaksi kapinoinnista Venäjän vaikutusvaltaa vastaan.

Meri Timonen: Ukrainan vuosien 2004 ja 2014 vallankumoukset Ylen 20:30 televisiouutisten näkökulmasta

Ukrainassa tapahtui vuonna 2004 oranssi vallankumous, jonka seurauksena Ukrainan johtoon valittiin länsimielinen Viktor Juštšenko. Vuonna 2014 loppuvuodesta Ukrainassa protestoitiin jälleen hallintoa vastaan. Molemmissa vallankumouksissa kansa vaati muutosta. Tarkastelen esitelmässään Ylen kello 20:30 uutisten välittämää kuvaa Ukrainan vallankumouksista. Esitelmän huomio kiinnittyy erityisesti siihen, miten vallankumouksista uutisoitiin, ja millaisina osapuolet kuvattiin uutislähetyksissä.

Wiivi-Maria Jouttijärvi: Ei vain politiikkaa

Venäjän ja Ukrainan tarkastelu mediassa keskittyy yleensä politiikan tapahtumiin. Esitelmässäni tarkastelen sitä, miten Venäjää ja Ukrainaa käsitellään 1990-luvun Suomen Kuvalehdissä sellaisten teemojen kautta, jotka eivät suoraan käsittele politiikkaa. Huomio kiinnittyy erityisesti siihen, mitä nämä teemat ovat, missä sävyssä niissä kirjoitetaan Venäjästä ja Ukrainasta ja miten ne mahdollisesti heijastelevat myös poliittisia tilanteita.

Avainsanat: mielikuvat, lehdistö, yleisradio

Mieheyden normit ja merkitykset luterilaisessa kontekstissa 1500-luvulta 1800-luvulle

Välimäki, Mari (Tampereen yliopisto), **Kuha, Miia** (Itä-Suomen yliopisto), **Mikkola, Sini** (Itä-Suomen yliopisto) & **Leinonen, Tapio** (Itä-Suomen yliopisto)

Mieheyden normit ja merkitykset luterilaisessa kontekstissa 1500–1600-luvuilla
Työryhmässä keskitytään mieheyden ihanteisiin, normeihin ja merkityksiin 1500-luvun Saksassa ja 1600-luvun Ruotsin valtakunnassa. Mieheyden malleja ja kuvauksia lähestytään erilaisten, niin miesten kuin naistenkin tuottamien lähteiden kautta. Pohdimme myös, voimmeko havaita aikakausi- ja aluerajat ylittäviä luterilaisen mieheyden konstruktioita.

Tapio Leinonen: Martin Lutherin maskuliinisuuden ja johtajuuden malleja

Esitelmä käsittelee Martin Lutherin raamattuopetukseen sisältyviä maskuliinisuus- ja johtajuusihanteita. Millaisia maskuliinisuuden ja johtajuuden malleja ensimmäisille luterilaisille johtajille 1520-luvulla tarjosivat Viides Mooseksen kirja ja Marian ylistyslaulu? Esitelmä tarkastelee Marian ja Mooseksen hahmojen ja heidän nimiinsä luetujen tekstien kautta käsitteellistettyjä malleja, jotka Luther tietoisesti reformaatioajan johtajille omisti Fürstenspiegel-periaatteen mukaisesti.

Sini Mikkola: Naiset miehisyyden määrittelijöinä uuden ajan alun Saksassa

Esitelmä porautuu naiskatseen (female gaze) merkitykseen historiantutkimuksessa. Millaisena reformaatioajan mieheys ja maskuliinisuus näyttäytyvät, kun niitä tarkastellaan aikalaisnaisten rakentamana ja arvottamana? Tarkastelen, miten naiset kuvasivat erilaisia miehenä olemisen tapoja suhteessa sekä samaa että eri katsomusta edustaviin miehiin 1500-luvun alkupuoliskon Saksassa. Kiinnitän samalla huomiota siihen, millaisin tavoin he kytkivät maskuliinisuutta omaan itsekerrontaansa osana näitä määrittelyjä. Esitän, että tarkastellut uuden ajan alun naiset osallistuivat aktiivisesti sekä mieheyden normittamiseen että kilpailuun maskuliinisesta identiteetistä.

Miia Kuha: Aviomieheyden ihanteet ja käytännöt naisten ruumissaarnejen elämäkerroissa 1600-luvun Ruotsin valtakunnassa

Esitelmä käsittelee avioliiton sekä puolisojen välisen vuorovaikutuksen kuvauksia pappien vaimojen ruumissaarnejen elämäkerroissa keskittyen erityisesti aviomiehen rooliin. Arkea ja perhe-elämää kuvattiin erityisesti naisten elämäkerroissa, jolloin myös mieheyteen liittyviä normeja voidaan lähestyä niiden kautta. Esitän, että ruumissaarnejen elämäkerroissa kuvaamiensa arkielämän esimerkkien kautta papit

rakensivat mieheyttä, joka näyttäytyy perheenpään auktoriteettia moniulotteisempana.

Avainsanat: mieheys, maskuliinisuus, luterilaisuus

Millaista tieteenhistoriaa tarvitsemme?

Nygård, Stefan (Suomalainen Tiedeakatemia), **Hietala, Marjatta** (Tampereen yliopisto), **Mikkonen, Heikki** (Suomalainen Tiedeakatemia), **Parhi, Katariina** (Suomalainen Tiedeakatemia), **Lindberg, Hanna** (Suomalainen Tiedeakatemia) & **Apajalahti, Ahto** (Helsingin yliopisto)

Tiede on ollut ratkaisevassa roolissa suomalaisen yhteiskunnan modernisoitumisessa, kaupungistumisessa ja teollistumisessa. Työryhmämme syventyy tieteen historiaan Suomessa vuodesta 1918 alkaen 1960-luvulta alkaneen ekspansiivisen vaiheen kautta 2000-luvun murrokseen saakka. Erityistä huomiota kiinnitämme tieteen tekijöiden, päätöksentekijöiden ja kansalaisyhteiskunnan väliseen vuoropuheluun, suomalaisen tiedeyhteisön asemaan kansainvälisellä tiedekentällä, tieteenaloja yhdistäviin tekijöihin sekä tieteen tekijöiden käsityksiin omasta toiminnastaan suhteessa muuhun yhteiskunnalliseen toimintaan.

Kutsumme mukaan keskustelemaan, millaista tieteenhistoriaa Suomen tieteestä tulisi kirjoittaa. Millaisia suuria kehityslinjoja suomalaisen tieteen vaiheisiin viimeisen sadan vuoden aikana lukeutuu? Mitkä uudet teoriat ja menetelmät nostavat esiin tärkeitä näkökulmia? Miten tieteenhistoriaa tulisi ja miten sitä ei pitäisi missään nimessä kirjoittaa?

Heikki Mikkonen: Tiede yhteiskunnassa: laajenemisesta kasvun hidastumiseen?

Suomalainen tiedekenttä laajeni 1960-luvulta lähtien korkeakouluverkon, opiskelija- ja tutkijamäärien sekä julkaisujen kasvuna. Samalla tieteen painoarvo laajeni yhteiskunnan eri sektoreilla. 2020-luvulla voi myös kysyä, onko tieteen yhteiskunnallinen laajeneminen hidastumassa tai pysähtymässä. Ovatko suomalaisen tieteen laajeneminen ja supistuminen globaaleja trendejä vai esimerkiksi demografisen kehityksen luomia kansallisia erityispiirteitä?

Hanna Lindberg & Katariina Parhi: Yksilön kokemukset, suuret kertomukset: Tieteen tekijät ja suhde yhteiskunnallisiin muutoksiin

Esitelmässä tarkastellaan, millaisten yhteiskunnallisten muutosten suomalaiset tietentekijät kokevat vaikuttaneen heidän tutkimukseensa, urakehitykseensä ja tutkijan arkeensa 1960-luvulta näihin päiviin saakka. Näitä kokemuksia pohditaan suhteessa yleisiin käsityksiin Suomen historiasta.

Ahto Apajalahti: Suomen tiede osana kylmän sodan tiedettä

Kylmän sodan ajan tiedettä koskeva historiantutkimus on keskittynyt niin sanottuun suurtieteeseen (big science), kuten avaruus- ja atomiteknologiaan. Tutkijat ovat ymmärtäneet, että tämä näkökulma on soveltunut parhaiten suurvaltojen tilanteeseen. Kylmän sodan aikalaisasenteet ovat kuitenkin pitkään vaikuttaneet tutkimuksen tekemiseen. Miten Suomen tieteen historia noin vuosina 1945–1991 asettuu osaksi globaalia tieteenhistoriaa?

Avainsanat: tieteenhistoria

New Historiographical Approaches to the Early Modern Period

Havu, Kaarlo (Helsingin yliopisto), **Ylä-Anttila, Tupu, Huhtinen, Johannes**

The papers focus on the histories of rhetoric, concepts, and power. The aim is to provoke further discussion on early modern historiography.

Kaarlo Havu: Marc Fumaroli on the History of Rhetoric

Fumaroli was a leading scholar of early modern rhetoric who thought that the rhetorical tradition provided an interpretive key to the history of social and cultural power. The aims of the paper are twofold. First, it introduces Fumaroli's account of rhetoric and discusses his role within the history of rhetoric. Second, it discusses Fumaroli's possible contribution to the future of the history of early modern rhetoric.

Tupu Ylä-Anttila: The New Histories of the Diabolic Duchess and the Cruel Queen

In 16th-century descriptions, the dowager duchess of Burgundy, Margaret of York (1446–1503) was the evil spirit of the house of York. However, in a 2005 Belgian exhibition she was presented as a patron of arts. The changed reputation was based on a novel reading of the sources. A similar development is apparent in the historiography on Mary of Hungary (1500–1558), whose traditional cruelty has recently been reassessed. The paper discusses why they, conventionally pictured as malicious actors, are now seen as significant political agents.

Johannes Huhtinen: Puritanism as the Foundation of the Atlanticist Tradition

Puritanism was traditionally seen a shared Atlantic political discourse in the theory of republicanism, popular sovereignty, tolerance, resistance. According to some, the Puritan movement – with critical, innovative, and democratic potential – laid the foundations for reforms in education, manners, hospitality, ecclesiastical organization. One can think of the Weberian narrative of the emergence of a market society or the grand sweep toward modernity. Once ubiquitous, it now possesses less explanatory potential for many scholars. This paper discusses why the analytical value of the concept has declined recently.

Keywords: historiography, early modern age, intellectual and cultural history

Tuotantoeläinten ja ihmisten yhteismuotoutuminen Suomen modernisoituvassa maataloudessa

Norring, Petteri (Helsingin yliopisto), **Turunen, Olli** (Helsingin yliopisto), **Solala, Hilja** (Tampereen yliopisto) & **Jalava, Marja** (Tampereen yliopisto)

Sessio esittelee Koneen Säätiön rahoittaman tutkimushankkeen tuloksia. Hankkeessa on tutkittu eläintuotannon laajenemista, lihatalouden merkityksen kasvua suomalaisessa yhteiskunnassa sekä tuotantoeläinten ja ihmisten välisten suhteiden muuttumista Suomen maatalouden siirtyessä omavaraisuudesta kohti kaupallistumista ja teollistumista 1800-luvun lopulta alkaen. Erytisen huomion kohteena ovat siat, jotka olivat Suomessa ensimmäisiä lihateollisuuden tarpeisiin kasvatettuja eläimiä, sekä ihmisten ja sikojen yhteismuotoutuminen ja kanssatoimijuus. Tuomme esiin sikojen merkityksen suomalaisen yhteiskunnan agromodernisaatiossa niin makrotason tuotantomallien kuin lajihistorian ja eläinten yksilöllisten kokemusten valossa. Siat eivät olleet tässä murroksessa vain ihmisten toiminnan kohteita, vaan ne saivat myös aikaan merkittäviä muutoksia inhimillisissä käytännöissä, sillä ihmisten oli mukauduttava näihin eläimiin oppiakseen muokkaamaan niitä omiin tarkoituksiinsa.

Olli Turunen: Kauppa, kasvu ja kasvatus: makrotason muutokset ja arjen yhteismuotoutuminen sikataloudessa 1900-luvun alussa

1800-luvun lopulla Itämeren viljakaupan muutokset vaikuttivat Tanskan sikatalouteen. Viljan hinnan lasku ja kaupan vapautuminen romahduttivat Tanskan

viljanviennin Britanniaan, mutta halpa vilja mahdollisti sikatalouden kasvun ja liha-tuotteiden viennin. Tanskan tehokas tuotantomalli vaikutti myös Suomeen, joka omaksui uusia ruokinta- ja hyvinvointikäytäntöjä. Kehityskulut muuttivat sekä siko-
jen että kasvattajien arjen. Esitelmä tarkastelee näitä muutoksia taloushistorialli-
sessa viitekehyksessä.

Hilja Solala: Suomalaiset maatiaissikakannat kotieläinjalostuksen kansainvälisessä murroksessa 1900-luvun alussa

Esitelmässä tarkastellaan, miten länsisuomalaisesta luppakorvasiasta muodostettiin suomalainen maatiaissikarotu osana kotieläinjalostuksen kansainvälistä murrosta 1900-luvun alussa sekä uuden rodun perustamisen kohtalokkaita seurauksia Itä- ja Pohjois-Suomen maatiaissikakannoille. Kantakirjojen perusteella analysoidaan myös rodun ensimmäisten edustajien ominaisuuksia, mikä osoittaa muutoksen historialli-
sessa eläimessä.

Marja Jalava: Maatiaissika SM 12 Pommi (1917–1924) agromodernisaation koh- teena ja toimijana

Esitelmässä analysoidaan maatalouden modernisaation Suomessa 1900-luvun alku-
puolella aiheuttamaa murrosta yhden sikayksilön elämän ja kokemusten kautta. Läh-
deaineistona käytetään Jokioisten kartanoiden arkistoa, Suomen Sianjalostusyhdis-
tyksen julkaisuja, sianhoito-oppaita ja sanomalehdistöä. Aineistoa luetaan ”vastakar-
vaan” siten, että maatiaissika Pommi (SM 12) nähdään sekä ihmisten toiminnan
kohteena että aktiivisena toimijana.

Avainsanat: agromodernisaatio, eläintuotanto, sikatalous

Nuoret ja historia: eurooppalaisen kyselytutkimuksen Suomen osahank- keen pilotti

Löfström, Jan (Turun yliopisto), **Rantala, Jukka** (Helsingin yliopisto), **Ouakrim-Soivio, Najat** (Jyväskylän yliopisto), **Taivalantti, Tanja** (Helsingin yliopisto), **Norppa, Johanna** (Helsingin yliopisto) & **Marti, Aleks**i (Helsingin yliopisto)

Työryhmä esittelee eurooppalaista Nuoret ja historia -kyselytutkimusta ja sen to-
teutusta Suomessa. Nuoret ja historia -hankkeessa selvitetään, millaisia ovat 15-
vuotiaiden nuorten historiaa, historian tiedonala, historian käyttöä ja demokratiaa
koskevat käsitykset ja asenteet Euroopassa. Suomessa kohteena ovat

perusopetuksen 9.-luokan oppilaat. Vuonna 1995 Euroopassa tehtiin tutkimus Youth and History, johon osallistui 35 000 nuorta. Nuoret ja historia -tutkimus on päivitetty versio tuosta tutkimuksesta. Se antaa tilaisuuden kartoittaa esimerkiksi, millaisia suomalaisnuorten käsitykset ja asenteet ovat Euroopan muihin maihin verrattuna ja missä määrin kyselyn tulokset ovat yhteneviä tai erilaisia vuoteen 1995 verrattuna. Kyselylomake on testattu joulukuussa 2024 ja aineiston keruu tapahtuu syksyllä 2025 kymmenessä eri Euroopan maassa. Työryhmä esittelee hankkeessa tehtyjä teoreettisia ja menetelmäratkaisuja, lomakkeen testauksen tuloksia ja lopullisen kyselylomakkeen kysymysten valinnan haasteita ja kiistan aiheita. Esityksessä pohditaan myös, voidaanko tulosten ennakoida poikkeavan vuodesta 1995, mitä jatkoanalyysijä esimerkiksi haastattelujen avulla olisi tärkeää tehdä, ja millaista keskustelua tulosten voidaan odottaa synnyttävän historian opetuksesta Suomessa.

Avainsanat: Eurooppa, nuorten historiasuhde, kyselytutkimus

Kylmä sota ja Suomi

Ison-Britannian korkeimman tiedustelun arviot Suomesta kylmän sodan alkuvaiheen vuosina

Hämäläinen, Tommi (Jyväskylän yliopisto)

Kylmä sota oli aikakausi, jolloin tiedustelulla oli merkittävä vaikutus kansainvälisiin suhteisiin. Tämän epäsuoran konfliktin aikana tiedustelu oli yksi keskeisimmistä muodoista, joilla suurvallat kävivät kamppailua toisiaan vastaan. Idän ja lännen blokkien rajalla Neuvostoliiton naapurissa sijainnut Suomi oli tässä kamppailussa keskeinen piste. Tässä esitelmässä syvennyttään tarkastelemaan, mikä oli Suomen merkitys tiedustelun maailmassa Isolle-Britannialle, jonka kansalliselle turvallisuudelle Pohjois-Eurooppa oli tärkeä ulottuvuus.

Esitelmä pohjautuu tekeillä olevaan väitöskirjatutkimukseen, jossa tutkitaan Ison-Britannian korkeimman tiedusteluorganisaation Joint Intelligence Committeen arvioita Suomesta kylmän sodan alkuvaiheen vuosina 1948–1956. Väitöskirjassani selvitän tiedusteluaineistoon pohjautuen, kuinka Britanniassa arvioitiin Suomen turvallisuuspoliittista asemaa, ja miten britit näkivät Suomen osana laajempaa geopolitiikkaa ja strategista viitekehystä. Lisäksi tarkastelen, miten tämä näkemys vaikutti Britannian politiikkaan suhteessa Suomeen.

Perinteisesti tiedusteluhistoriassa suosittuja aiheita ovat olleet vakoilu ja erilaiset salaiset operaatiot. Väitöskirjatutkimukseni nostaa tarkastelun tiedustelun kaikkein korkeimmalle tasolle ja pyrkii siten luomaan linkin tiedustelun ja poliittisen päätöksenteon välille. Näin ollen tutkimus paljastaa, millaiseen tiedustelutietoon brittiläinen päätöksenteko perustui, ja miten Suomen asema nähtiin politiikan taustalla vaikuttaneissa kulisseissa. Esitelmässä esittelen väitöskirjaan pohjautuen, kuinka brittiläisessä tiedustelussa arvioitiin Suomen asemaa, ja miten tämä näkemys kehittyi kylmän sodan alkuvaiheen vuosina.

Avainsanat: kylmä sota, tiedustelu, Iso-Britannia

Ikkuna länteen - BBC:n suomenkieliset radiolähettykset kylmän sodan propaganda-välineenä

Fields, Marek (Helsingin yliopisto)

Suomen kylmän sodan aikaisia kansainvälisiä suhteita käsittelevä tutkimus on muutamana viimeisen vuosikymmenen aikana kääntänyt huomiotaan myös länteen. Tämä on tervetullut kehitystrendi ottaen huomioon länsimaiden tärkeän roolin Neuvostoliiton aineellisenä ja henkisenä vastavoimana. Koska Suomen arkaluonteinen suhde itänaapuriinsa rajoitti lännen poliittisia ja sotilaallisia vaikuttamiskeinoja, nousivat taloudellisen yhteistyön ohella erilaiset tiedotus- ja kulttuurioperaatiot täällä poikkeuksellisen merkittävään asemaan. Etenkin Britannia ja Yhdysvallat panostivat tiedonvälitykseen Suomessa vahvistaakseen maan läntisiä yhteyksiä ja demokraatista tulevaisuutta.

Britannian, ja koko lännen, yksi keskeisimmistä tiedotuskanavista Suomeen olivat BBC:n suomenkieliset radiolähettykset. Yleisradioyhtiö on perinteisesti korostanut toimituksellista itsenäisyyttään, mutta jo kylmän sodan alkuvuosina kävi selväksi, että se tulisi osallistumaan myös brittihallitusten Neuvostoliiton vastaiseen propagandaan. Yhtiö mm. toimitti kommunisminvastaisia ohjelmia ja muokkasi uutissisältöjään lähemmäs Foreign Officen mieltymyksiä. Myös brittiläisen kulttuurin demonstrointi kuului BBC:n ydintehtäviin. Nämä elementit määrittivät myös yhtiön suomenkielisiä lähetyksiä, ja niille annettiin keskeinen rooli suomalaisten uutisvajeen täydentämisessä ja paikallisen itsesensuurin vastustamisessa.

Esityksessäni selvitän BBC:n suomenkielisille radiolähetyksille asetettuja keskeisiä tavoitteita ja tuon esiin, miten lähetykset tukivat Britannian laajempaa Suomen-politiikkaa. Selostan tänne lähetettyjen ohjelmien keskeisiä sisältöjä ja pyrin arvioimaan niiden vastaanottoa sekä vaikutuksia suomalaiselle mediaympäristölle. Pyrin myös yleisemmin esittämään, miten länsimaiden Suomen-politiikan kehittyminen heijastui suomenkielisen osaston toiminnassa. Työni kuuluu laajempaan tutkimusprojektiin, jossa pyrin tarkastelemaan länsimaiden kylmän sodan aikaista Suomen-politiikkaa aiempaa kokonaisvaltaisemmin.

Avainsanat: kylmä sota, propaganda, Britannia

Suomen ja Neuvostoliiton arkistolaitosten välinen yhteistyö 1956–1991

Partanen, Lauri (Itä-Suomen yliopisto)

Tutkin väitöskirjatutkimuksessani Suomen ja Neuvostoliiton arkistolaitosten välistä yhteistyötä vuosina 1956–1991. Arkistolaitokset tarkoittavat tässä ennen muuta Suomen valtionarkistoa ja Neuvostoliiton arkistopäähallintoa.

Aluksi, 1950-luvun loppupuolella, yhteistyö keskittyi lähes kokonaisuudessaan mikrofilmikopioiden vaihtoon. 1960-luku sen sijaan oli melko hiljainen vaihe yhteistyön saralla: tuolloinkin tutkijat toki tekivät arkistomatkoja puolin ja toisin. 1970-luku ja 1980-luvun alkupuolisko olivat aktiivisen yhteistyön aikaa: mikrofilmikopioita vaihdettiin, asiantuntijavierailuja tehtiin puolin ja toisin, maiden YYA-suhteita juhlistanut yhteinen asiakirjanäyttely järjestettiin ja samaan aihepiiriin liittyvä yhteinen asiakirjajulkaisu julkaistiin. Ylipäätään yhteistyöstä pyrittiin tekemään aiempaa virallisempaa ja säännöllisempää erilaisin sopimuksin ja pöytäkirjoin. 1980-luvun loppupuoliskolla ja 1990-luvun alussa yhteistyö jatkui aktiivisena, mutta toimijat eivät enää rajoittuneet arkistoinstituutioihin, vaan suoria yhteyksiä arkistoihin alkoivat hoitaa myös yliopistot.

Tutkimusaineistoni koostuu pääosin suomalaisista arkistoaineistoista: näitä ovat mm. Suomen valtionarkiston virka-arkisto, maakunta-arkistojen virka-arkistot, Suomen Historiallisen Seuran arkisto, tieteellis-teknisen komitean arkisto ja opetusministeriön arkisto. Aineistona käytetään myös suomalaisia painettuja julkaisuja. Lisäksi haastattelen muutamaa henkilöä. Käyttämiäni neuvostolähteitä ovat suomalaisen

arkistoaineiston seassa säilyneet saapuneet kirjeet Neuvostoliitosta, neuvostoliittolaiset painetut lähteet sekä Viron arkistoissa oleva neuvostoaikainen aineisto.

Olen kiinnostunut mm. siitä, millaisten aineistokopioiden hankkimisesta osapuolet olivat kiinnostuneita. Entä oppivatko suomalaiset ja neuvostoliittolaiset arkistonhoitajat jotakin toisiltaan? Ystävyysliturgiaa harrastettiin toki arkistoyhteistyössäkin, mutta miten oli todellisen vuorovaikutuksen laita?

Avainsanat: arkistot, Neuvostoliitto, tieteellinen yhteistyö

Sukupolvettunut ulkopoliitikka: Carl Enckell ja Suomen ulkopoliittinen kulttuuri 1944–1950

Lindberg, Sebastian (Helsingin yliopisto)

Jatkosodan päättyminen Suomen ja Neuvostoliiton väliseen välirauhansopimukseen syksyllä 1944 ei tarkoittanut kriisiajan loppua Suomen poliittiselle johdolle. Vuosikymmenen loppupuolella Suomen oli täytettävä raskaiksi koetut välirauhansopimuksen ehdot, valmistautua yleismaailmalliseen rauhankonferenssiin, ottaa kantaa niin kutsutun Marshallinavun ohjelmaan osallistumiseen sekä YEA-sopimuksen solmimiseen Neuvostoliiton kanssa. Maan ulkopoliitikka piti asettaa toisen maailmansodan jälkimaininkien ja arastavan kylmän sodan vaatimille urille. Ulkopoliittisessa johdossa jatkoi kuitenkin läpi 1940-luvun pitkälti vuosisadanvaihteen sukupolvi, jonka avainkokemukset ajoittuivat 1800-luvun viimeisiin vuosiin ja 1900-luvun alun kriiseihin.

Esitelmässä tarkastellaan Suomen 1940-luvun lopun ulkopoliittista kulttuuria pitkäaikaisen ulkoministerin Carl Enckellin (1876–1959) kautta ja tuodaan esiin, miten sodanjälkeinen ulkopoliitikka muotoutui ulkoisten paineiden lisäksi vahvasti myös sisäisistä, sukupolvellisista vaikuttimista, kuten kokemuksista venäläistämistoimista ja sisällissodasta. Tarkasteltaessa sodanjälkeistä ulkopoliitikkaa henkilö-, aate- ja kulttuurihistoriallisista perspektiiveistä avautuu uusia näkökulmia arvioida muun muassa välirauhansopimuksen murroskohtaluonnetta itsenäisen Suomen historiassa ja sodanaikaisen rauhanoppositioon kuuluneiden henkilöiden vaikutusvaltaa sodanjälkeiseen ulkopoliittikkaan.

Esitelmässä nostetaan lisäksi esiin modernissa poliittisessa historiassa usein korostettuun sivurooliin asetetun pitkäaikaisen vanhan perustuslaillisen ja idealistin

ulkoministeri Carl Enckellin rooli J.K. Paasikiven ulkopoliittisen linjan taustavaikuttajana. Esitelmä pohjautuu viimeistelyvaiheessa olevaan väitöskirjatutkimukseen.

Avainsanat: diplomatian historia, ulkopoliitiikka, kylmä sota

Kaupunki- ja kuntahistoria

Lähiön käsitehistoria – utooppisesta tulevaisuusunelmasta ongelmien kautta kun- nianpalautukseen

Savolainen, Panu (Aalto-yliopisto) & **Berger, Laura** (Aalto-yliopisto)

Suomen kielen sana 'lähiö' täyttää tänä vuonna 100 vuotta. Suomalaisessa lähiötutkimuksessa on kiinnitetty melko vähän huomiota pitkän aikamittakaavan käsitehistorialliseen näkökulmaan. Esitelmämme tarkastelee 'lähiön' käsitettä ja lähiön sanoittamista sanoma- ja aikakauslehdissä käsitteen synnystä nykyhetkeen. Sanaan lähiö iskostuu voimakkaita mielikuvia, joita julkinen keskustelu on peilannut suomalaisen yhteiskunnan kehittyessä ja kaupungistuessa 1940-luvulta nykypäiviin. Pohdimme esitelmässämme, miten sanan lähiö käyttöön ja sen kiertoilmaisuihin rakentuu kielellinen todellisuus, joka heijastuu ratkaisevasti myös lähiöiden sosiaaliseen ja materiaaliseen todellisuuteen. Lähiö-sanan ja siihen liitettyjen muiden sanojen suhde tuo myös kiinnostavalla tavoin esiin, kuinka kerran ilmennyt termi harvoin katoaa ja tiettyjen termien käytöllä on pikemminkin huippuja sekä suvantoja. Suomalaisen lähiön käsitehistoria on kietoutunut kieleemme, jonka merkityksiin ja merkitysten muutokseen lähiötodellisuutemme pohjautuu. Tästä syystä on myös olennaista pohtia, millä tavalla julkisessa keskustelussa, tutkimuksessa ja politiikassa käytetty kieli vaikuttaa lähiöiden tulevaisuuteen maankäyttöpäätösten rinnalla.

Avainsanat: lähiöt, käsitehistoria, yhdyskuntasuunnittelu

Kaupunkitilan käyttö ja tilan ajallinen monikerroksisuus Helsingissä 1820–1868

Kilpeläinen, Veikka (Jyväskylän yliopisto)

Kaupunkitila on ajallisesti monikerroksista, sillä vallitsevan nykyhetken lisäksi tilassa ovat aina läsnä menneisyyden kaupunki ja ajatukset kaupungin tulevaisuudesta.

Mikä kaupungeissa on pysyvää, vaikka rakennettu ympäristö ja asukkaat muuttuvat? Esityksessäni pohdin, miten tilan ajallinen monikerroksisuus ilmenee tilankäytössä ja ihmisten arkielämässä. Kohdekaupunkina on autonomian ajan alkupuolen Helsinki, jonka rakennettuun ympäristöön kohdistui merkittävän laajoja muutostöitä. Vaikka kaupunkitila jäsenyi uudella tavalla, ihmisten toiminta perustui tuttuun, opittuun ja yhteisesti ymmärrettyyn tilalliseen tietoon. Arkista tilankäyttöä tarkastelemalla on mahdollista osoittaa tilaan liittyviä jatkuvuuksia ja murroksia sekä yhteisesti jaettuja merkityksiä tai toisaalta monitulkintaisuutta ja konflikteja.

Avainsanat: tilallisuus, kaupunkihistoria

Church, factory and island: a century of Säynätsalo parish

Sotejeff-Wilson, Kate (KSW Translations)

How can we record histories of a rapidly evolving community? Where and when can oral histories be best shared? Who decides what to remember, and why does this change? These large questions are addressed in a small island community, Säynätsalo near Jyväskylä, Central Finland.

Säynätsalo Lutheran parish church was consecrated on 6 January 1927. It was built by the owner of the local plywood factory, Hanna Parviainen. Her lifelong companion, Wivi Lönn, found the architect, Armas Lindgren. On 6 January 1927, Wivi and Hanna stood on the church steps like a married couple, welcoming the world to the village. The church was renovated in 2024: its visual culture tells the community's story. Appropriately for Epiphany, the altarpiece shows three wise men following the star. The windows show the workers floating logs and cutting wood. The first Säynätsalo resident, factory worker Juho Kuitunen, is buried in the graveyard.

What the islanders remember is changing with their community. The factory opened in 1914 – before the church – and closed in 2020. The local paper has focused on the factory's glory days. In the early 2020s, some complained it reported too much on the parish, which is too conservative for left-wing locals. The new editor of the paper reports on the islanders today. As some locals move away for work and others move into lakeside newbuilds or social housing, will the church be the last institution left on the island – or also close?

I aim to explore affective, effective methods to record oral history through rapid change. In preparation for its centenary, I plan to collect islanders' stories about their church and views of its role in the community. The island has a strong tradition of local history, but as a more recent resident, I hope to bridge the gap between old and new islanders, church and factory. Before I ask locals to share their memories and explore possibilities for autoethnography and collaboration, I'd like your input on what works best.

Keywords: oral history, autoethnography, local history

World War II

Allies, Adversaries and Affairs - The Evolution and Political Context of Finnish Literary Depictions of the Wehrmacht 1940-1959

Jyrkkiö, Lassi

This paper explores the evolution of the way Wehrmacht was depicted in Finnish popular literature in 1940-1959, mapping the impact of the period's political changes. It synthesizes findings from the books themselves into existing scholarship.

During 1939-40 Winter War Germany's recent partnership with USSR was, albeit hardly central, not without its publishing-related repercussions. As German-Finnish relations then warmed, in 1941 main publishers released works propagandizing Nazi ideology (e.g. *Mein Kampf*) and those chronicling Germany's blitzkrieg's successes around Europe (often translated from German). The new 'co-belligerence' was not a central theme on the onslaught of war novels ushered in by Continuation War's successful start. Some propagandistic reflections depicting friendship's supposed warmth emerged—only to end as Germany's war fortunes turned. Once Finland made peace with USSR in 1944 and turned against Germany, Lapland War hardly inspired new war stories for war-weary public. Released were many works depicting Germany bleakly: autobiographical ones from previously imprisoned leftist activists, those depicting war from Allied perspective or about Holocaust.

In post-war 'Years of Peril' war novels were rare. This changed after Stalin's 1953 death. J. Talvi's *Friends and Enemies* (1954) title refers to Finnish soldiers first fighting with and then against Germans. It was juxtaposed with simultaneously

released, immensely influential *Unknown Soldiers*: while German characters are conspicuously absent in it, indirect influences are not. Its success inspired a new flood of war novels. Notable trend was Finnish SS men's partly autobiographical novels. While these were not the books deemed most problematic by Kremlin, also their publication seemed to slow down following interventions connected to 1958 'Night Frost Crisis' (as form of 'Finlandization'). Patterns are identified: e.g. Finnish officers whose wife left them for a German one seem over-represented.

Keywords: Continuation War, Cold War, literature

Finland in Italian Baltic Policy (1930–1940): A Political and Diplomatic Approach from the Lapua Movement to the Winter War

Rizzi, Andrea (Turku University)

This presentation outlines the political and diplomatic role played by the Kingdom of Italy in Finland during the 1930s within the context of Italian Baltic policy. This analysis will primarily focus on assessing the significance of Italy's Baltic policy in the region and, specifically, towards Finland.

Three key areas of investigation will be examined: the role and influence of Italian Fascism on the Finnish radical right (Lapua Movement/IKL) and the presence of parallel Italian diplomacy in Finland; Finland's sanctions stance within the League of Nations during the Second Italo-Abyssinian War and the impact of the war on bilateral relations between the two states; Italy's role and military support provided to Finland at the outbreak of the Winter War, along with movements of sympathy and voluntarism in favor of the Finnish side.

To reconstruct Italy's foreign policy in the Baltic and towards Finland in the 1930s, the study will rely on Italian diplomatic sources from the Royal Legations in Finland and the Baltic region, as well as political archival sources from the Central State Archive in Rome.

Keywords: Italian Baltic Policy, Italian-Finnish relations, Fascism and the Finnish Radical Right

Sympathy for Democracy or Fascism? Perceptions of the Winter War (1939–1940) and the Italian–Ethiopian War (1935–1936) in Lithuania

Kilinskas, Kestutis (Vilnius university)

This paper examines how interwar Lithuania's political landscape—marked by both democratic and authoritarian regimes—shaped divergent perceptions of two significant international conflicts. On one hand, segments of the authoritarian Lithuanian elite admired fascist Italy as a model of order and efficiency in managing social and economic affairs, a view that colored their response to the Italian–Ethiopian War (1935–1936). On the other hand, during the Winter War in Finland (1939–1940), while political elites maintained a reserved stance toward openly supporting Finland, popular sentiment was markedly different: numerous societal initiatives emerged in solidarity with the Finns, including expressions of willingness to join the Finnish military effort.

This study interrogates the question: "What do the political attitudes of Lithuania's elites and broader society toward these two wars reveal about the country's perceptions and sympathies towards democratic versus fascist orders?" By drawing on archival sources, It aims to contribute to a more comprehensive understanding of how external military events influenced internal political dynamics and identity formation in interwar Lithuania.

Keywords: Finland, Lithuania, Italy

Lääketieteen historia

"Ei mitään vikaa, mutta ne sydänhermot" – Sydänterveys, hermot ja sydänhermot 1950-luvun suomalaisessa lääketieteellisessä keskustelussa

Mannevuol, Mona (Helsingin yliopisto)

Suomalaisten sydänterveys sai erityistä huomiota 1950-luvulla. Epidemiologisiin havaintoihin perustuva terveysvalistus oli tehokasta, mutta sillä oli yllättäviä seurauksia, kun yhä useampi kansalainen ilmestyi lääkärin vastaanotolle kummallisten sydänvaivojen kanssa. Vuonna 1954 julkaistussa Terveystieteiden tutkimuslehdessä

lukijoita muistutettiin, että vaikka sydänterveys on tärkeää, ihminen saa taatusti kehityksi itselleen ”sydänhermovian” tarkkaillessaan sydäntään yhtä mittaa.

Sydänhermovika avaa kiehtovan ikkunan toisen maailmansodan jälkeiseen terveysvalistukseen ja keskusteluun modernin elämän kuormittavuudesta. Sydämessä epämääräisesti oireilevan ”johtajantaudin” tyypillinen uhri oli liikemies, joka poltti kynttilää molemmista päistä. Vaikka oireileva sydän oli potentiaalisesti hengenvaarallinen, kansalaisia opetettiin tunnistamaan myös sielullisesta jännityksestä aiheutuva toiminnallinen sydänhermosairaus, joka ei ollut terveydelle vaaraksi. Pikemminkin päinvastoin: itseään aktiivisesti tarkkailevat ihmiset olivat hyvinkin tietoisia kehonsa toiminnoista, joten he hakeutuivat tavan takaa lääkäriin.

Väsymyksen historiaan keskittyvästä tutkimuksestani ammentavassa esitelmässä pohdin syitä siihen, miksi aiempien vuosikymmenien lääketieteellinen kiinnostus hermoihin ja hermojen terveyteen siirtyi keskusteluihin sydäimestä, sydänterveydestä ja sydänhermoista. Esitelmän aineistona toimivat suomalaiset lääketieteelliset lehdet.

Avainsanat: lääketieteen historia, terveys, sairaus

Asiantuntemuksen rakentuminen lääkärikoulutuksessa 1950-luvulta 1970-luvulle – hiljaisen tiedon merkitys ja lääketieteellisen epävarmuuden rooli

Aalto, Sari (Helsingin yliopisto)

Lääkärikoulutuksessa lääketieteen opiskelijalle rakentuu ammatillinen identiteetti, johon liittyy riittävän asiantuntemuksen saavuttaminen ammatissa toimimiseksi. Virallisen opintosuunnitelman ohella hiljaisella tiedolla on tärkeä rooli lääkäriksi kasvamisen prosessissa. Esitelmässäni pohdin lääketieteellisen asiantuntemuksen rakentumista suomalaisessa lääkärikoulutuksessa 1950-luvulta 1970-luvulle erityisesti kahden käsitteen, hiljaisen tiedon ja lääketieteellisen epävarmuuden, näkökulmasta. Kyseessä on lääkärikoulutuksen historiassa tärkeä murroskausi niin tieteen kehityksen, käytännön työn kuin potilas-lääkärisuhteen näkökulmasta.

Keskityn erityisesti siihen, millainen rooli lääketieteellisellä epävarmuudella on lääkäriksi kasvamisessa. Lääketieteellisestä epävarmuudesta on keskusteltu viime vuosina lääkärikoulutuksen kehittämisessä yhteydessä, ja sen tunnistaminen on liitetty

lääkärin osaamistavoitteisiin. Epävarmuuden tutkiminen historiallisessa kontekstissa on haastavaa, sillä siitä ei ole välttämättä puhuttu. Teema nousee kuitenkin usein esille rivien välistä, ja hiljaisen tiedon käsite on hedelmällinen epävarmuuden tunnistamisessa.

Esitelmässäni pohdin opiskelijoiden tapoja tuoda esille epävarmuutta esimerkkeinä opiskelijoiden kokemuksia potilastilanteista. Aineistona käytän kirjoituksia lääkärrien ja lääketieteen opiskelijoiden lehdissä, muistitietoa ja lääkärin muistelmia.

Avainsanat: koulutuksen historia, lääketieteellinen epävarmuus, tiedonhistoria

"Kaunista ja pyhää" – Raskaus, terveys ja ulkonäkö 1950-luvun suomalaisessa valistuskirjallisuudessa

Sailo, Annukka (Oulun yliopisto)

Esitelmäni tarkastelee raskaana oleville naisille 1950-luvulla esitettyjä ulkonäkö- ja pukeutumisvaatimuksia ajankohdan lääketieteellisten näkemysten ja kulttuuristen normien risteyksessä. Aineistona käytän pääasiassa 1950-luvulla kirjoitettuja tai levitettyjä valistusoppaita sekä aikakauslehtiartikkeleita.

Ulkonäköä ja pukeutumista koskevat ohjeet olivat usein terveysnäkökohdilla perusteltuja tai vähintään terveydellisten ohjeiden ohessa annettuja. Vaatimusten valossa raskaana olevan naisen keho näytti kuitenkin olleen surutta valjastettavissa palvelemaan paitsi tulevan äidin ja syntyvän lapsen terveyttä, myös ydinperheideaalia, soveliaisuusnormeja ja naisten oikeanlaista yhteiskunnallista roolia. Pian synnyttävän kehon piti olla vahva, terve ja puhdas sekä herättää kunnioitusta kanssaihmisissä ja ylläpitää avio-onnea kauniilla ja esikuvallisella olemuksellaan. Naisen tuli hehkua raskaudessaan "kauniina ja pyhänä" ja toisaalta samalla pukeutumisellaan varmistaa, ettei raskaus liiaksi näkyisi.

Avainsanat: sukupuoli, terveys, 1950-luku

The post-war BCG vaccination campaign in Finland: How population-level health data became barter goods

Hakosalo, Heini (University of Oulu)

Prior to WWII, Finnish tuberculosis experts were critical or skeptical about the BCG vaccination, and used it only in very small scale, sporadically and experimentally. The expert opinion took a U-turn during the war, and mass BCG vaccinations were launched as soon as the hostilities ended, with the powerful, semi-official Finnish Anti-Tuberculosis Association (FATA) as the prime mover. The first phase of the vaccination campaign was made possible by material aid from Sweden (the Bacteriological Institute of the Sahlgren Hospital), Denmark (Statens seruminstitut), UNICEF and the International Tuberculosis Campaign, and the second phase by WHO collaboration. Finland became a WHO trial area in 1949, and a considerable amount of material resources and know-how streamed into the country. In contrast to many other trial areas, the vaccinations themselves were carried out by Finnish rather than Scandinavian teams. From a strictly medical point of view, the trial was not a clear success, as it lingered on for decades without producing a definitive answer to the question concerning the efficacy of the vaccine. However, the repercussions of the trial were significant in other respects: It linked Finland more firmly to international, US-led public health networks and imported new data-collection tools and methods, which also necessitated standardisation of testing and measuring methods, data points and statistical categories. The collaboration spurred interest in epidemiological research, especially in large, long-term cohort studies. Most importantly, the post-war BCG vaccination campaign helped Finnish medical and public health experts to recognise population-wide health data as a valuable resource and an asset in international collaborations

Keywords: tuberculosis control, international collaboration, epidemiological knowledge

Kulttuuriperintöä tutkimassa

Kalkeeraus - unohdetun dokumentointimenetelmän jäljillä

Valkeapää, Leena Elina (Jyväskylän yliopisto)

Kalkeeraaminen on menetelmä, jossa kuvan päälle asetetaan läpikuultava paperi ja alle jäävä kuva jäljennetään sille. Tuloksena on alkuperäisen kuvan luonnollisessa koossa toistava kalkeeraus. Muinaistieteellinen toimikunta dokumentoi

kalkeeraamalla erityisesti keskiaikaisia seinämaalauksia 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä.

Kalkeeraamiseen ei ole pitkään aikaan kiinnitetty erityisempää huomiota. Aihetta on ollut lähes mahdotonta lähestyä, sillä alkuperäiset kalkeeraukset eivät ole olleet tutkijoiden ulottuvilla huonon kuntosensa ja vaikean käsiteltävyytensä vuoksi. Suuri aineistokokonaisuus ”löydettiin”, kun Museoviraston kokoelmat siirrettiin Orimattilan Keskusvarastosta Vantaan Kokoelma- ja konservointikeskukseen vuonna 2020.

Viittaukset kalkeeraukseen ovat tulleet toistuvasti eteeni tutkiessani Suomen keskiaikaisten kirkkojen restauroinnin historiaa, Emil Nervanderin toimintaa ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksen taidehistoriallisten tutkimusretkien työskentelyä, mutta itse menetelmää on ollut vaikea hahmottaa. Kalkeeraukset tarjoavatkin huomionarvoisen ja monitahoisen tutkimusongelman. Niiden fyysinen ja jopa vaarallinen tekotapa, käyttö maalausten restauroinnissa ja niitä vastaan suunnattu kritiikki valaisevat kulttuurihistoriallisten kohteiden dokumentoinnin ja suojelun historiaa.

Kalkeeraamalla kohteesta pyrittiin saamaan aikaan mahdollisimman tarkka visuaalinen kuvaus tutkimuksen käyttöön, kalkeerauksista puhuttiin myös kopioina. Kyse on tieteellisen kuvan historiasta. Esityksessäni kuvaan kalkeeraamismenetelmää, pohdin kalkeeraamista kuvaavien kirjallisten lähteiden ja itse kalkeerausten suhdetta sekä tieteellisen kuvan objektiivisuuden problematiikkaa ja kopioiden asemaa museoesineenä.

Avainsanat: tutkimuksen historia, dokumentointi, tieteellinen kuva

Esittävien taiteiden hetkeen sidottu luonne – metodologiset haasteet niiden historiantutkimukselle

Korsberg, Hanna (Helsingin yliopisto), **Välimäki, Susanna** (Helsingin yliopisto)

Kirjassa *Fråga det förflutna* Anders Florén ottaa historian käsitteen määrittelyssä esimerkiksi musiikin, joka on historiaa heti soitinten äänen vaiettua. Musiikin, teatterin, tanssin, sirkuksen ja esitystaiteen, tutkijoille esittävien taiteiden hetkeen sidottu luonne on olennainen osa näiden tutkimusta, mutta samalla se erottaa ne esimerkiksi kuvataiteen tai kirjallisuuden tutkimuksesta, jossa kohteena on pysyvät taideokset.

Unescon yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelusta nostaa esiin esittävät taiteet yhtenä aineettoman kulttuuriperinnön muotona. Se velvoittaa siihen sitoutuneet maat, myös Suomen, ylläpitämään ja edistämään näiden taiteenalojen tutkimusta. Yleissopimus edellyttää myös esittävien taiteiden tutkimuksen metodologista kehittämistä. Erityistä huomiota olisi kiinnitettävä aineettoman kulttuuriperinnön uhanalaisiin muotoihin. Esittävien taiteiden luonteeseen kuuluva katoavaisuus haastaa tutkijat pohtimaan niiden säilymisestä aineettoman kulttuuriperinnön muotona. Tutkimus on tallentamisen ja dokumentoinnin ohella ainoa esittävien taiteiden kulttuuriperintöä säilyttävä toiminta. Millaisia menetelmiä näiden katoavien taiteenalojen tutkimus vaatii aineettoman kulttuuriperinnön turvaamiseksi?

Sopimuksen mukaan tutkimusta tulee tehdä myös yhteistyössä kulttuuriperinnön harjoittajien kanssa. Miten tämä toteutuu historian tutkimuksen näkökulmasta, kun tutkitaan jo edesmenneiden taiteilijoiden työtä? Yhteistyön edellytyksenä ei voi olla vain nykytaiteilijoiden taiteen tutkimus, sillä tutkimuksen tehtävänä on myös aineettoman kulttuuriperinnön siirtäminen sukupolvelta toiselle. Riittääkö näiden taiteilijoiden jättämien arkistolähteiden käyttö vaadittuun yhteistyön määritelmän toteutumiseen?

Avainsanat: esittävä taide, aineeton kulttuuriperintö, historian tutkimus

Kivikasoista kulttuuriperinnöksi. Perinnöllistymisprosesseja historiallisissa lähteissä

Kunnas, Liisa (Aalto-yliopisto)

Esityksessä esitellään post doc-tutkimukseni “Archaeological structures: Conceptual history, cultural heritage and built environment” tuloksia. Tutkimuksessa selvitettiin arkeologisten rakenteiden nimitysten käsitehistoriaa ja perinnöllistymisprosessien vaiheita eri tyyppisten lähteiden pohjalta Suomessa 1700–1800-luvuilla sekä tarkasteltiin pronssikautiseen röykkiöön liittyvää tapaustutkimusta 1950-luvulta nykypäivään. Millaisia lähdeaineistoja 1700–1800-luvuilta on käytettävissä, jos haluaa tutkia suhtautumista esihistoriallisiin rakenteisiin tai raunioihin? Ajoitukseltaan epä määräiset kivirakenteet ovat käytännössä ainoita 1700-luvulla tunnettuja (ja tutkittuja) kiinteitä muinaisjäännöksiä, mutta se ei suinkaan tee niiden terminologian

käsitehistoriallista tutkimusta helpoksi. Entä miten tutkia yksittäisen röykkiön saamia merkityksiä paikallisessa kulttuuriperinnössä 1900-luvun kuluessa hyvin niukan kirjallisen lähdeaineiston pohjalta? Esihistoriallisten rakennejäännösten antaman esimerkin valossa pohditaan myös muunlaisen materiaallisen kulttuuriperinnön ja rakennetun ympäristön, ja varsinkin niissä tapahtuneiden muutosten, tavoittamista tekstilähteiden kautta.

Avainsanat: kulttuuriperintö, käsitehistoria, muinaisjäännökset

Perjantai 17.10. Työryhmät 3/ Friday, 17th October. Working groups 3

Käytösoppaat, tietokirjat ja satukokoelmat – Tutkimuskohteena 1800-luvun alun lapsille ja nuorille suunnattu kirjallisuus

Hakkarainen, Heidi (Turun yliopisto), **Artukka, Topi** (Turun yliopisto), **Saarelainen, Juhana** (Turun yliopisto) & **Laine, Tuija** (Helsingin yliopisto)

Lapsille ja nuorille suunnattu kirjallisuus levisi 1800-luvun alkupuolella maasta toiseen samalla kun käsitykset lapsuudesta muuttuivat. Lasten kasvatukselle ja koulutukselle haettiin kansainvälisiä malleja ja esikuvia. Työryhmän esitelmät lähestyvät 1800-luvun alun lapsille ja nuorille suunnattuja kirjoja ylijäisestä näkökulmasta. Lapsille ja nuorille suunnattujen tekstien käännoksillä ja mukaelmilla oli tärkeä merkitys lastenkirjallisuuden leviämisessä ennen 1800-luvun puoliväliä. Samaan aikaan Suomessa luettiin ulkomaisia lastenkirjoja, käytösoppaita ja kasvatusta käsitteleviä tekstejä ja keskusteltiin niistä.

Työryhmän kiinnostuksen kohteena on se, miten lapsille ja nuorille suunnatut kirjat ovat kytköksissä yhteiskuntaan. Millaisia malleja lapsen sisäiselle ja ulkoiselle kehitykselle annettiin 1800-luvun alun kirjallisessa kulttuurissa? Miten lapsia kasvatettiin osaksi laajempaa yhteiskuntaa ja yhteisöä? Esitelmät pohjaavat Koneen Säätiön tukemaan tutkimusprojektiin ”Lukemalla kansalaiseksi? Lastenkirjat ja kasvatuksellinen kirjallisuus Suomessa, 1790–1850.” Pohdimme esitelmissä sitä, millaisia erilaisia lähteitä lapsille ja nuorille suunnattujen kirjojen tutkimuksessa voidaan käyttää ja mitä metodologisia kysymyksiä varhaisen lastenkirjallisuuden tutkimukseen liittyy.

Topi Artukka: Sisäistettyä kohteliaisuutta vaiko ulkokultaisia tapoja? Tapa- ja käytösoppaat 1800-luvun alkupuolen Suomessa

Esitelmässä käsitellään tapa- ja käytösoppaiden yleistymistä 1800-luvun alkupuolen Suomessa. Mitä opaskirjoja Suomessa luettiin ja mitä täällä ilmestyi? Mitä oppaat pitivät sisällään ja keille ne olivat suunnattuja? Esitelmässä pohditaan myös tapa- ja käytösoppaiden tutkimiseen liittyviä metodologisia kysymyksiä.

Juhana Saarelainen: Mitä lasten tulisi tietää? 1800-luvun alun lasten ja nuorten tietokirjallisuus

Esitelmä käsittelee 1800-luvun alussa lapsille ja nuorille suunnattua tieto- ja oppikirjallisuutta aatehistoriallisesta näkökulmasta. Tarkastelen erityisesti kysymyksiä siitä, millaisia tavoitteita tietokirjallisuudelle ja oppimiselle asetettiin sekä minkälaista tietoa pidettiin tärkeänä kirjallisen kulttuurin piirissä oleville lapsille.

Heidi Hakkarainen: "Yhteiselle kansalle". Satujen kääntäminen ja kansakunnan rakentaminen

Esitelmässä käsitellään lapsille ja nuorille suunnattujen satujen kääntämistä ja leviämistä 1800-luvun alun Suomessa. Keskityn etenkin 1840-luvulla ilmestyneisiin satujen suomennoksiin sekä suomentajien esipuheisiin, joissa nämä ilmaisivat tavoitteitaan. Tarkastelen sitä, millaisiin aatteellisiin ja yhteiskunnallisiin kehyksiin he toimintansa sitoivat.

Avainsanat: lapset ja nuoret, kirjallisuus, 1800-luku

New histories of the idea and concept of democracy

Haaparinne, Zachris (University of Jyväskylä), **Ihalainen, Pasi** (University of Jyväskylä), **Bonin, Hugo** (University of Jyväskylä) & **Miettinen, Timo** (University of Helsinki)

This panel introduces three monographs on the conceptual history of democracy:

Zachris Haaparinne, Hark, the People Speak! John Wilkes, People's Petitions, and the Rise of Scale-Based Argumentation, 1770-1795

People in the 21st century are used to referring to the will of the majority to argue in representative politics. Yet the question of scale is much more complicated in historical perspective, arguments emphasising scale having been treated with deep

suspicion. While the growing emphasis on participation and changing perceptions on representation are recognised, some of their underlying tenets remain understudied. How did the emphasis on 'the many' attain such a legitimate status? What sort of changes did the thinking on scale undergo in the long term? When did the change occur, and what sort of background processes did it involve? Based on a long-term analysis of parliamentary debates, I argue that the breakthrough of the language of scale occurred in the aftermath of the crisis on John Wilkes' seat (1769-1770).

Pasi Ihalainen, Representative Democracy: A History of Claims, Tensions and Parliamentary Self-Definitions in Northwest Europe

This paper explores evolving parliamentary democracy in the long term, comparatively and transnationally, focusing on multi-layered meanings attached to its contested concepts by parliamentarians. It is based on a systematic, data-driven analysis of actor-based concepts, merging conceptual and digital history to text-mine parliamentary debates from ten countries since the 19th century. Referring to re-evaluation of democracy in differing ways in various national contexts before WWI, I focus on the 1930s as a period of nationalisations and crisisifications of democracy. As an epilogue, I review trends in postwar ideologically divided democracy, the rise of 'participation' after 1968 and responses to the challenges of digital communication and discourses doubtful of democracy in the 21st century.

Hugo Bonin, Triumph? A History of Liberal Democracy in France and the United Kingdom, 1920-2000

Politicians, academics and laypeople often proclaim: liberal democracy is in danger. Alliances form worldwide to defend it from authoritarian threats, while populist movements are blamed for eroding it. But what does 'liberal democracy' truly mean? While political scientists offer varied definitions, this paper explores its conceptual evolution in France and the UK, drawing on intellectual history, democratic theory and parliamentary studies. Using quantitative and qualitative methods, I demonstrate its current popularity is far more recent than presumed. Emerging in the 1950s as an academic concept tied to geopolitical discourse, it gained traction in domestic issues during the 1970s and solidified by the 1990s. Its rise stemmed from responses to New Left critiques, the growth of political science and human rights discourse.

Keywords: democracy, conceptual history, parliamentary studies

Ihannekansalaisuutta rakentamassa: Visuaalinen valistustyö 1900-luvun Suomessa, Saksassa ja Neuvostoliitossa

Kleemola, Olli (Turun yliopisto), **Mannevuori, Mona** (Helsinki Collegium for Advanced Studies HCAS), **Pitkänen, Silja** (Jyväskylän yliopisto) & **Rantala, Maria** (Likes, Jyväskylän ammattikorkeakoulu)

Työryhmän esitelmät tarkastelevat Neuvostoliitossa, Saksassa ja Suomessa 1900-luvulla julkaistuja terveysvalistuksen julisteita. Suuren syntyvyyden ja kaupungistumisen vuosisadalla toteutettiin erilaisia valistuskampanjoita, jotka tähtäsivät sairauksien ehkäisemiseen ja kohdistuivat mm. elintapojen kohentamiseen, elinympäristöjen kehittämiseen ja sosiaalisten epäkohtien poistamiseen. Muutokseen pyrittiin tuottamalla sekä levittämällä uusia normeja ja ihanteita. Visuaalisin kuvin viesteille haettiin iskevää muotoa. Valistusihanteet paljastavat kunkin vuosikymmenen huolenaiheet ja ongelmat sekä niiden ehkäisyyn ja vastustamiseen sopivaksi katsotut keinot. Valistuksen historia on omalta osaltaan myös kriisien ja konfliktien historiaa. Lisäksi kansalaisvalistuksessa on usein esitelty kulloistenkin ihanteiden mukaisesti käyttäytyvä kansalainen ja siten rakennettu, myös tiedostamatta, käsitystä mallikansalaisesta tai terveysterveystieteestä.

Olli Kleemola: 'Hetki nolla' ja muuttuvat ideaalit? Ihannekansalaisuus Itä- ja Länsi-Saksassa toisen maailmansodan jälkeen

Kansallissosialistisen Saksan kaudella ihannekansalaisena maassa oli nähty rotupuhdas arjalaistyyppi. Sodan päättymisen merkitsi sitä, että aiemmat ideaalit oli hylättävä ja niiden tilalle oli löydettävä uusia. Murros ei kuitenkaan ollut täydellinen: osin jopa samat taiteilijat jatkoivat työtään visuaalisen valistuksen parissa. Esitelmä tarkastelee sodanjälkeisiä uusia ideaaleja molemmissa Saksoissa.

Silja Pitkänen: Perheet ja ihannekansalaisuus varhaisen Neuvostoliiton valistusjulisteeissa

Varhaisessa Neuvostoliitossa uutta yhteiskuntaa ryhdyttiin rakentamaan varsin haastavissa olosuhteissa. Vallankumous, sisällissota ja nälänhätä johtivat mm. perheiden hajoamiseen ja lasten orvoiksi jäämiseen. Samaan aikaan valistusjulisteeissa kuitenkin kampanjoitiin esimerkiksi lukutaidon puolesta ja tuberkuloosin ja loisten leviämistä vastaan. Ketkä julisteissa olivat "syyllisiä" tautien leviämiseen, ja keiden tehtävänä oli kitkeä huonoja tapoja ja rakentaa Neuvostoliittoa yhteiskunnan pienyksikössä, perheessä?

Maria Rantala: Omatoimisesta valitsijaksi. Ihannekansalaisuuden muutos suomalaisissa valistusjulisteteissa vertailukohteina 1950-luku ja 1970-luku

Ihannekansalaisen määritelmä pysyy melko muuttumattomana suomalaisissa valistusjulisteteissa 1920–1950-lukujen ajan. Vasta 1960-luvulla käynnistyi muutos, kun suuret ikäluokat aikuistuivat, muuttivat maalta kaupunkeihin, vaihtoivat suurin joukoin maa- ja metsätaloustyöt tehdas- ja palveluammatteihin sekä aktivoituivat yhteiskunnallisesti. Kuohuvan vuosikymmenen jälkeen pöly alkoi hieman 1970-luvulla laskeutua. Miten ihannekansalaisuus muuttuu suomalaisissa valistusjulisteteissa 1950- ja 1970-lukujen välillä? Mitä vanhoja tai uusia taitoja ihannekansalaisen tulee 1970-luvun valistusjulisteteissa hallita verrattuna 1950-lukuun? Miten miesten, naisten ja lasten roolit muuttuvat valistusjulisteteissa vuosikymmenten välillä?

Avainsanat: valistus, 1900-luku, julisteet

HTR ja verkostanalyysityökalut digitaalisen historiantutkimuksen mahdollisuutena

Katajala, Kimmo (Itä-Suomen yliopisto), **Joska, Sanna** (Kansallisarkisto), **Merovuo, Jenni** (Itä-Suomen yliopisto), **Härkönen, Antti** (Itä-Suomen yliopisto), **Kepsu, Kasper** (Itä-Suomen yliopisto) & **Elo, Kimmo** (Itä-Suomen yliopisto)

Digitaalisen humanismin ja sen myötä omaksuttavien uusien tutkimusmenetelmien on odotettu uudistavan historiantutkimusta. Muutos on silti ollut yllättävän hidas. Historiantutkimuksen perinteiset tutkimusmenetelmät ja aineistot ovat edelleen valtavirtaa. Tässä sessiossa esitellään aineistojen digitalisoimista, digitalisoitujen aineistojen tutkimuskäyttöä ja pohditaan digitaalisuuden ja uusien menetelmien mukanaan tuomia pulmia. Kaikki session esitykset liittyvät tavalla tai toisella tutkimusprojektiin ”Kaupungit Ruotsin suurvallan itärajalla”, jonka on rahoittanut vuosiksi 2024–2026 Svenska Litteratursällskapet i Finland.

Sanna Joska: Kansallisarkiston 1600–1900-lukujen käsialamalli

Esityksessä käsitellään Kansallisarkiston kehittämää vanhojen käsialojen tunnistusmallia, jonka avulla voidaan tulkita digitoiduista historiallisista dokumenteista tekstidataa. Kansallisarkiston HTR-”supermalli” (Handwritten Text Recognition – HTR) lukee suomen- ja ruotsinkielisiä käsialoja 1600-luvulta aina 1900-luvulle saakka. Esitelmässä tarkastellaan käsialamallin kehittämistä, avataan koneoppimiseen

perustuvaa teknologiaa mallin taustalla ja perehdytään tekstintunnistusmallien käyttömahdollisuuksiin historian tutkimuksessa.

Jenni Merovuori, Antti Härkönen & Kasper Kepsu: Tuomiokirjat, digihumanistiset menetelmät ja lähdekritiikki

Esitelmässä avaamme raastuvanoikeuden pöytäkirjojen käyttöä digihumanistisin menetelmin sekä pohdimme yleistä ja digitaalista lähdekritiikkiä tutkimushankkeemme kokemusten näkökulmasta. Tuomiokirjojen luotettavuudesta menneisyyden lähteenä on keskusteltu 1960-luvun lopulta lähtien. Deskriptiivisen luonteensa vuoksi niitä on pidetty epäsystemaattisina ja ongelmallisina, mutta toisaalta myös yksityiskohdiltaan rikkaina. Digihumanististen menetelmien on taas pelätty jättävän analyysin liian pinnalliseksi. Kuitenkin huolellisesti toteutettuna niiden avulla laadullista analyysia voidaan rikastuttaa edelleen. Haasteena tällaisen tutkimuksellisen asetelman toteuttamisessa on löytää riittävästi aikaa eri vaiheiden työstämiseen.

Kimmo Elo: Verkostoanalyysi eksploratiivisena työkaluna

Verkostoanalyysi on saavuttanut kohtuullisen suosion myös historian tutkimuksen piirissä. Menetelmää käytetään erityisesti työkaluna tutkimusaineistosta tehtyjen havaintojen esittämiseen verkostovisualisointeina. Vaikka näin sovellettuna menetelmä on tuottanut monia kiinnostavia tuloksia, väitän, että monet verkostoanalyysin analyttisistä mahdollisuuksista jäävät pitkälti hyödyntämättä. Esitelmäni havainnollistaa, miten verkostoanalyysin tarjoamia välineitä voidaan käyttää eksploratiivisena työkaluna, jonka avulla voidaan tunkeutua tutkittavan ilmiön läpi ja tehdä näkyviksi taustalla vaikuttavia rakenteita.

Avainsanat: digitaalinen humanismi, verkostotutkimus, HTR

Uusia näkökulmia kontrollilaitoksiin

Parhi, Katariina (Tampereen yliopisto), **Kiiski-Seiskari, Susan** (Tampereen yliopisto), **Annola, Johanna** (Tampereen yliopisto) & **Simola, Jenni** (Helsingin yliopisto)

Erilaisten kontrollilaitosten tarkoituksena on ollut ylläpitää yhteiskuntarauhaa valvomalla ja muokkaamalla yksilöitä, joiden katsottiin poikkeavan yhteiskunnan normeista tai rikkovan lakia. Työryhmämme perehtyy laitoksiin, joiden tehtävänä oli irtolaisten kontrollointi mutta joiden toiminta saattoi kietoutua myös köyhyyden ehkäisemiseen tai rikollisten rankaisemiseen. Olemme valinneet tarkastelumme

kohteiksi 1600-luvun kuritushuoneen, 1800-luvun kehruhuoneen ja 1900-luvun alun työvankilan. Emme keskity esitelmissämme pelkästään siihen, miten laitokset toteuttivat niille uskottua kontrollointitehtävää, vaan pyrimme lähestymään aihettamme uusista näkökulmista. Pohdimme, millaista oli kontrollilaitokseen liittynyt virkamiestoimijuus, millaista lääketieteellistä hoitoa laitos saattoi tarjota ja millainen paikka laitoksella oli kontrollin kohteiksi päätyneiden elämänkuluissa.

Susan Kiiski-Seiskari: Näkökulmia ensimmäiseen kontrollilaitokseen – virkamiestoimijuus ja verkostot

Vuoden 1624 Tukholman kuritushuoneen rikospoliittinen rooli oli osa irtolaisuuden kontrollointia, mutta samanaikaisesti myös köyhäinhoidon toteuttamista. Laitoksen perustaminen liittyi tilanteeseen, jossa pyrittiin ratkaisemaan monia yhteiskunnallisia ongelmia. Esitelmässäni tarkastelen virkamiestoimijuutta, erityisesti yhteistyötä ja verkostoja ensimmäisen kontrollilaitoksen perustamispyrkimyksissä, joihin kytkeytyivät mukaan henkilökohtaiset suhteet hallinnossa ja päätöksenteossa.

Johanna Annola: 1800-luvun kehruhuoneet lääketieteellisen hoidon paikkoina

Suomen naisvankiloina toimivat 1800-luvulla Turun ja Lappeenrannan kehruhuoneet. Niiden toiminta päättyi vuonna 1881, jolloin naiset siirrettiin vasta-avattuun Hämeenlinnan naisvankilaan. Kehruuhuoneet olivat ennen kaikkea rangaistus- ja pakkotyölaitoksia, mutta niitä on mahdollista katsoa myös uusista näkökulmista. Esitelmässäni keskityn kehruhuoneisiin lääketieteellisen hoidon paikkoina tarkastelemalla laitosten toimintaa säilyneiden sairauspäiväkirjojen ja lääkereseptien pohjalta.

Katariina Parhi: Uusia näkökulmia työlaitoksiin

Avainsanat: verkostanalyysi, elämänkulkuanalyysi, lääketieteen historia

Tiedon luonne, käyttö ja merkitykset antiikista uuden ajan alkuun (1: tieto ja muisti)

Kuuliala, Jenni (Turun yliopisto), **Salokas, Tuomo-Paavo** (Jyväskylän yliopisto), **Räsänen, Marika** (Turun yliopisto) & **Penttinen, Saara** (Turun yliopisto)

Tucemems, Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies ja Trivium, Tampere centre for Classical, Medieval, and Early Modern Studies ovat koonneet kolmen session sarjan teemanaan tietäminen, tietämisen historia, tiedontuottaminen ja

tiedonkäyttö antiikista uuden ajan alkuun. Tämä ensimmäinen sessio lähestyy teemaa tiedon, tietämisen ja muistin suhteiden sekä tietämisen materiaalisten ulottuvuuksien kautta.

Marika Räsänen: Tietoa luusta – reliikin tunnistamis- ja tunnustamisprosessit myöhäiskeskiajalla

Esitelmässä käsitellään luiden reliikeiksi tunnistamis- ja tunnustamisprosesseja myöhäiskeskiaikaisessa kulttuurissa. Myöhäiskeskiaikaan kuului kontrolli pyhyyden määrittelystä, ja siihen voi katsoa kuuluneen myös ruumiin ja luiden kontrollin. Tietoa ruumiista ja eri ruumiinosista, luista, kerättiin esimerkiksi kanonisaatioprosesseissa, mutta niistä voitiin myös raportoida ja näin ollen antaa erilaisia määritelmiä muissa normatiivisissa tai narratiivisissa teksteissä. Tieto luun statuksesta voidaan katsoa välittyneen myös sen esillepanon myötä. Mielenkiintoni on yhtäältä siinä, miten luu tunnistettiin, ja siten tiedettiin reliikiksi käytännöntasolla ja toisaalta siinä, millaista tuon saavutetun tiedon luonne oli.

Saara Penttinen: Tiedon liike ja kokemusten kohtaaminen englantilaisissa 1600-luvun yleisölle avoimissa kurioseettikabineteissa

Kurioseettikabinetit olivat aikavälillä 1450–1750 ympäri Eurooppaa kerättyjä yksityisiä esinekokoelmia, joita pidettiin mikrokosmoksina. Kabinettien tutkimus on jo vuosikymmeniä edistänyt tieteen- ja tiedonhistoriallista keskustelua mullistamalla käsityksiä tiedon materiaalisesta luonteesta, eri tietojärjestelmien rinnakkaisuudesta sekä tieteen ja taiteen rajapinnoista. Oma näkökulmani lisää ymmärrystä tiedon liikkeestä ja yhteenkietoutumisesta kokemuksen kanssa paitsi kabineteissa, myös yleisemminkin uuden ajan alussa. Kabinetit tulisi ymmärtää paitsi virtuaalisina varastoina täynnä lukuisien yksilöiden omakohtaisiin kokemuksiin perustunutta tietoa, myös kohtaamispaikkoina, jossa tieto liikkui keräilijän ja vierailijoiden, sekä lukuisien muiden toimijoiden välillä.

Avainsanat: antiikki, keskiaika, uuden ajan alku

Menneisyyden metsä ja muuttuvat metsäkäsitykset (I)

Räihä, Antti (Jyväskylän yliopisto), **Koskivirta-Karonen, Anu** (Jyväskylän yliopisto), **Vallius, Antti** (Jyväskylän yliopisto), **Björkman, John** (Turun yliopisto), **Flander, Frans-Anton** (Helsingin yliopisto), **Paaskoski, Jyrki** (Literata Oy) & **Roiko-Jokela, Heikki** (Jyväskylän yliopisto)

Työryhmissä (I & II) tarkastellaan metsähistoriaa, metsävarallisuutta ja metsäkäsityksiä Suomessa eri näkökulmista, keskiajalta 1900-luvulle. Kukin erilaisiin aineistoihin ja kysymyksenasetteluihin perustuva esitelmä vastaa osaltaan kysymykseen, miten metsä tai metsäkäsitys määrittyy eri aikoina ja erilaissa konteksteissa.

Työryhmä I keskittyy 1800–1900-lukujen Viipurin läänin metsiin, jotka Suomen suuriruhtinaskunnan viranomaislausuntojen mukaan olivat osin käytetty loppuun. Alueen talonpoikaisväestön käsitys metsävaroista vaikuttaa poikenneen viranomaisten tulkinnasta, minkä lisäksi julkinen keskustelu aihepiiristä oli monipolvista. Tulkintojen ristiriitaisuutta visualisoivat aikakauden Viipurin läänin maisemaa kuvanneet teokset, jotka herättävät kysymyksiä alueen metsäisyydestä.

Työryhmä II avaa näkökulmia metsien käyttöön erilaisten ja eriaikaisten käyttäjien ja käyttötapojen näkökulmasta. Metsä on aina ollut monitahoinen aineellinen ja aineeton resurssi sen läheisyydessä eläville ihmisille. Uudenlaisia tavoitteita metsille asetettiin niin yksityisen kuin yhtiöidenkin metsänomistuksen syntymisen myötä sekä metsänomistajien että yhteiskunnan toimesta.

Työryhmät järjestetään yhteistyössä Suomen Metsämuseo Luston Määrittele metsä (Metsämiesten Säätiö) ja Jyväskylän yliopiston Metsäkuvan kääntöpuoli (Koneen Säätiö) -hankkeiden kesken.

Työryhmän puheenjohtajana toimii **Leena Paaskoski**.

Anu Koskivirta-Karonen: Metsävarojen käyttö ja väärinkäyttö Viipurin läänin sanomalehtien keskustelunaiheena 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa

Esityksessä analysoidaan lehdistökeskustelua Viipurin läänin metsänhaaskauksesta, metsien hävittämisestä ja puupulasta sekä arvioidaan keskustelun erilaisia ulottuvuuksia 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa.

Antti Räihä: Metsävarallisuus ja metsänkäyttö Viipurin läänin maataloilla 1800–1900-luvuilla

Esityksessä tutkitaan metsävarallisuuden kylä- ja tilatasolle ulottuvia paikallisia realiteetteja metsien käyttöarvon ja mahdollisen metsäkadon syiden näkökulmasta 1800–1900-lukujen Viipurin läänissä.

Antti Vallius: Viipurin läänin metsien kuvallinen esittäminen 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa

Esityksessä tarkastellaan metsän visuaalista esittämistä ja siihen sisältyneitä traditioita ja konventioita 1820–1920-lukujen Viipurin läänin maisemakuvastossa sekä kuvaston suhtautumista viranomaiskäsitteisiin alueen metsistä.

Avainsanat: metsähistoria, metsäkäsitteet, metsänkäyttö

Dekolonisoivia näkökulmia kolonialistiseen menneisyyteen: Sukelluksia suomalaisten ja namibialaisten yhteiseen historiaan

Merivirta, Raita (Turun yliopisto), **Koivunen, Leila** (Turun yliopisto), **Holmi, Jerkko** (Turun yliopisto) & **Löytty, Olli** (Turun yliopisto)

Tämä työryhmä esittelee Koneen Säätiön rahoittamassa hankkeessa tehtävää Suomi-Namibia-suhteen historiaa (1870–1990) valottavaa uutta tutkimusta. Namibialaisten ja suomalaisten tarinat kietoutuivat toisiinsa nykyisen Pohjois-Namibian alueella tehdyn lähetystyön kautta. Projekti pohtii tapoja dekolonisoida Suomi-Namibia-suhdetta koskevaa historiankirjoitusta ja tuottaa tietoa, joka ei rajoitu yksin läntiseen näkökulmaan. Projekti tuo yhteen suomalais- ja namibialaistutkijoita tarkoituksenaan tuottaa aikaisempaa inklusiivisempaa ja moniäänisempää historiantutkimusta, jota tarvitaan kumoamaan eurooppalaisten siirtomaahistorioiden perintöjä. Tässä työryhmässä hankkeen suomalaiset tutkijat kertovat uusista tutkimustuloksistaan.

Raita Merivirta: "Ambomaasta" Suomen siirtomaa? Vuonna 1919 tehdyn aloitteen tausta ja sisältö

Useissa Suomen koloniaalista osallisuutta käsittelevissä tutkimuksissa mainitaan lyhyesti Suomessa ensimmäisen maailmansodan jälkeen tehty aloite, jonka mukaan Suomen olisi pyrittävä saamaan siirtomaakseen nykyisen Namibian pohjoisosa, Owambo, jossa suomalaiset olivat tehneet lähetystyötä vuodesta 1870 alkaen. Aloitteen sisältöä ja vaikuttimia ei ole kuitenkaan aiemmin tarkasteltu lähemmin. Tässä esitelmässä perehdytään aloitteen sisältöön, sen tekijöiden motiiveihin sekä sen jäämiseen pelkästään esitykseksi.

Leila Koivunen: Kasvattilapsia Ambomaalla ja Suomessa 1800-luvun loppupuolella

Suomalaisten lähetystyöntekijöiden keskuudessa vakiintui tapa ottaa paikallisia aawambolapsia kasvatustilaksi. Heistä muutamat tulivat myös perheiden mukana Suomeen ja asuivat täällä pidempiä aikoja. Esityksessä pohditaan, miksi kasvattilapsitoiminta syntyi ja millaiseen kulttuuriseen vuorovaikutukseen se johti. Esimerkkinä tarkastellaan uudenlaisin aineistoin ja näkökulmin kahta Suomeen tuotua tyttöä, Eva Maria (Nanguloshi) likalia ja Rosa Claytä.

Jerkko Holmi & Olli Löytty: Namibian itsenäisyystaistelun kokemukset suomalaisten lähetystyöntekijöiden muistikuvissa

Miten Namibiassa työskennelleet suomalaiset lähetystyöntekijät suhtautuivat namibialaisten kamppailuun Etelä-Afrikan apartheid-hallintoa vastaan vuosina 1966–1990? Tutkimuksen aineisto muodostuu sekä suullisesta että kirjallisesta muistitiedosta. Tiedonkeruulla on jo kiire, sillä useimmat Namibian itsenäisyystaistelun todistaneista suomalaisista lähteistä ovat jo huomattavan ikääntyneitä. Tilannekuvaa kehystetään lähetysseuran arkistojen avulla.

Avainsanat: Namibia, Suomi, dekolonisaatio

Epävarmuutta luovimassa: Kylmän sodan jälkeinen kokemushistoria Suomessa 1989–1995

Tepora, Tuomas (Tampereen yliopisto), **Roselius, Aapo** (Oulun yliopisto), **Selin, Sinikka** (Tampereen yliopisto & **Yliaska, Ville** (Lapin yliopisto)

Työryhmä käsittelee kylmän sodan päättymisen kokemusta Suomessa 1989–1995. Neuvostoliiton hajoaminen teki näkyväksi kolme laajempaa ilmiötä, joita yhdisti kokemus ajan, odotusten ja henkisen maantieteen muutoksesta, järkkymisestä tai avautumisesta johonkin uuteen. Nämä toisiinsa limittyneet ilmiöt olivat lama, uusisänmaallisuus ja Euroopan yhdentyminen. Samoin kuin Itä-Euroopassa, myös Suomessa moni koki ajan pikemmin välitilana kuin siirtymänä edellisestä aikakaudesta seuraavaan: jokin oli loppunut, hyvässä tai huonossa, mutta tulevaisuus oli vielä hämärä. Tavallisesti 1990-luvun alkua Suomessa on tutkittu laman pysähtyneisyyden kautta, mutta moni ajan ilmiö, kuten menneisyydestä ammentanut uusisänmaallisuus edelsi lamaa. Globalisaation pohdinta edelsi keskustelua Euroopan integraatiosta, joka taas johti uudelleen pohtimaan suomalaisia identiteettejä. Esitelmissä tarkastellaan näitä kysymyksiä eri sukupolvia edustavien tavallisten ihmisten,

järjestötoimijoiden ja aikalaistutkijoiden näkökulmista. Työryhmä esittelee Suomen Akatemian hankkeen tuloksi.

Ville Yliaska: 1990-luvun lama kansallisena kokemuksena

Suomen kansalaiset kirjoittivat ministereille poikkeuksellisen paljon kirjeitä lamavuosina. Erityisesti kirjeissä korostui halu sekä kritisoida että tukea poliitikoita tilanteessa, joka tulkittiin merkittäväksi historialliseksi murroskohdaksi. Kirjoittajat kokivat myös tarvetta asettaa 1990-luvun taitekohta historiallisiin yhteyksiinsä: kylmän sodan päättymistä ja lamaa vertailtiin Suomen historian aikaisempiin tapahtumiin ja ratkaisuihin. Menneisyyttä käytettiin nykyhetken ymmärtämiseksi. Samaan aikaan aikaisemmin omaksuttuja ajatuksia tulevaisuudesta jouduttiin uudelleenarvioimaan.

Sinikka Selin & Tuomas Tepora: Euroopan yhdentyminen ja uusiutuva identiteetti

Keskustelu suomalaisesta identiteetistä ulottui Euroopan yhdentymistä laajemmalle, liittyen 1990-luvun alun geopoliittisen ennakoimattomuuden kontekstiin. Älymystö intoutui rakentamaan uutta suhdetta kansalaisiin pohtimalla julkisesti suomalaisuutta. Kipuilu muuttuvan kansainvälisen tilanteen ja identiteetin kanssa ulotettiin 1990-luvun alussa myös lapsiin ja nuoriin. Vuosittaiset kirjoitus- ja piirustuskilpailut kannustivat heitä tutustumaan (Länsi-)Euroopan syventyvään yhteistyöhön. Lukio-
laisten kirjoitukset nostavat esiin myös jännitteen suomalaisuuden vaalimisen sekä eurooppalaistumisen välillä.

Avainsanat: 1990-luku, kylmän sodan jälkeinen aika, kokemus

Suomen asutushistorian kysymyksiä ja menetelmiä keskiajalta 1900-luvulle

Leiviskä, Matti (Oulun yliopisto), **Pääkkö, Janne** (Itä-Suomen yliopisto), **Oikarinen, Kimmo** (Oulun yliopisto) & **Enbuske, Matti** (Oulun yliopisto)

Asutuksen synty on historian peruskysymyksiä. Jos emme tunne jonkin alueen asutushistoriaa, meidän on vaikea ymmärtää sen myöhempääkään kehitystä. Työryhmän jäsenet käsittelevät esityksissään asutushistorian kysymyksiä laaja-alaisesti, niin maantieteellisesti kuin ajallisesti, useista eri näkökulmista.

Työryhmän puheenjohtajana toimii **Matti Enbuske**.

Matti Leiviskä esitys käsittelee historiallisen Pohjanmaan maakunnan asutushistorian kysymyksiä, eri lähdeaineistojen puutteita ja mahdollisuuksia sekä tämänhetkistä käsitystä alueen asutushistoriasta keskiajalta 1600-luvulle ulottuvalla ajanjaksolla. Lopuksi hän esittelee suunnitelmansa Oulujärven ympäristön vanhinta asutusta ja nimestä käsittelevälle tutkimukselle, joka on saanut rahoituksen Kainuun kulttuurirahastolta.

Janne Pääkkö kertoo kruununtilojen asuttamista Ylä-Savossa 1700- ja 1800-luvuilla. Ruotsin valtion asutuspolitiikan uudistukset vyöryivät Ylä-Savon kaskiviljelyalueelle 1700-luvulla. Tavoitteena oli verotulojen lisääminen väkilukua kasvattamalla, mikä saavutettaisiin uudisraivauksen verohelpotuksilla ja maanomistusolojen uudistamisella. Isojaossa ja verollepanossa luotiin entistä tarkempia tietoja maan tuotosta, laadusta ja määrästä. Lukuisat yhteisöt luovuttivat pois useita omistamiaan ulkopalstoja, joille muodostettiin kymmeniä uusia kruununtiloja vuodesta 1780 lähtien. Vuonna 1722 alueella oli ollut 320 maatilaa, joista 44 % oli kruununtiloja. Vuonna 1830 maatiloja olikin jo 1 328 kappaletta, joista 31 % oli kruununtiloja. Kruununtilojen asuttamisen ja kehittämisen etenemistä seurattiin taloudellisten katselmusten avulla. Kaikki kruununtilat olivat asiakirjojen valossa elinkelpoisia, mutta siitä huolimatta Ylä-Savossa oli 1800-luvun alussa kymmeniä asuttamattomia kruununtiloja, jotka eivät löytäneet pysyvää asukasta edes verohelpotusten avulla.

Avainsanat: asutushistoria, kruununtilat, kruununmetsätorpat

Rakkaat vai rasittavat tilaushistoriat?

Komulainen, Anitra (AK-Historia Oy), **Jensen-Eriksen, Niklas** (Helsingin yliopisto), **Åberg, Veijo** (Oy Spiritus Historiae Ab) & **Henttinen, Annastiina** (Helsingin yliopisto)

Tilaushistorioiden kirjoittamisella on pitkä historia. Niitä on tehty ja tehdään edelleen yrityksistä, yhdistyksistä, kunnista, ministeriöistä ja monista muista organisaatioista. Moni elämäkertakin tehdään tilauksesta. Tilaushistoriat työllistävätkin historioitsijoita. Mutta ovatko ne uhka vai mahdollisuus historioitsijoille ja historian tutkimukselle? Mikä niissä on hyvää? Entä huonoa? Mitä ne voivat tarjota historioitsijoille ja historian tutkimukselle? Kolme kokenutta tilaushistorioiden tekijää nostaa esille näitä teemoja omista näkökulmistaan, sillä nimestään ja rahoituspohjastaan huolimatta tilaushistorioissa ja niiden tekemisessä on eroja. Yrityshistorian professori **Niklas Jensen-Eriksen** tarkastelee tilaustöitä erityisesti yliopiston, FT **Anitra**

Komulainen yksityisen yrittäjän ja FM **Veijo Åberg** tilaushistoria-alan suurimman yrityksen Oy Spiritus Historiae Ab:n perspektiivistä.

Työryhmän kommentaattorina toimii etenkin useiden pienten ja keskisuurten yritysten historioita kirjoittanut **Annastiina Henttinen**.

Avainsanat: tilaushistoria, historiografia

Henkilöt historiassa

Laakkonen, Anna (Itä-Suomen yliopisto), **Hirvelä, Jesse** (Helsingin yliopisto/Kansallisarkisto), **Eteläaho, Anton** (Helsingin yliopisto/Kansallisarkisto), **Jänis-Isokangas, Ira** (Helsingin yliopisto/Aleksanteri-instituutti)

Työryhmän puheenjohtajana toimii **Jesse Hirvelä**.

Anton Eteläaho: Oskar Lillqvistin erikoinen elämä

Viipurilaissyntyinen Oskar Lillqvist (1894–1948) työskenteli ennen Venäjän vallankumousta Liepājassa ja Odessassa. Venäjän sisällissodan alettua Lillqvist jäi Odesaan, kunnes hän palasi Suomeen vuonna 1934. Suomessa Lillqvist perusti yksityislaboratorion, mutta jo 1939 hän joutui vankilaan vakuutuspetoksesta ja murhapoltosta. Viimeiset vuotensa Lillqvist oli mukana Radikaalisen kansanpuolueen toiminnassa. Esityksessä pohditaan, kuka oikein oli Oskar Lillqvist? Oliko hän seikkailija vai vakooja? Miksi hän selvisi Ukrainan GPU:n esittämästä vankilatuomiosta säikähdyksellä? Lisäksi esiin nousevat eri lähdeaineistojen käytön haasteet sekä lähteiden suhde toisiinsa. Tutkimus kertoo paitsi Lillqvistin tarinan, niin myös ulkomaisten ammattityöläisten asemasta ja sen muutoksista Neuvostoliitossa.

Ira Jänis-Isokangas: Suojärveläisten naisten kirjeitä kotiin Neuvostoliitosta

Suomesta 1930-luvulla Neuvostoliittoon lähteneiden kirjeet kotiin muodostavat mielenkiintoisen tutkimusaineiston, jonka avulla on mahdollista analysoida erilaisia laittoman siirtolaisuuden eri ulottuvuuksia. Esityksessä käydään läpi Tannisen perheen kirjeenvaihdon avulla erilaisia lähtöön liittyviä tekijöitä, verkostoja Suomessa ja Neuvostoliitossa sekä kirjeiden lähettäjien ymmärrystä tilanteesta, mihin he olivat joutuneet 1930-luvun Neuvostoliitossa. Esitys nivoo nämä 1930-luvulla Neuvostoliiton gulag-järjestelmän sisältä lähetetyt kirjeet laajempaan siirtolaiskirjeiden kontekstiin ja pohtii, millä tavoin nämä kirjeet eroavat muista suomalaisten lähettämistä kirjeistä.

Anna Laakkonen: Vallankumouksellista rakkautta? Toini Mäkelän ja Toivo Antikaisen kirjeenvaihto Moskovasta Helsinkiin ja takaisin vuosina 1934–1939

Toini Mäkelä ja Toivo Antikainen ovat tulleet tunnetuiksi kommunistisina vallankumoustaistelijoina ja suomalaisina punaupseereina. He olivat todennäköisesti myös pariskunta, mikä selviää heidän välisestään kirjeenvaihdosta Antikaisen vankilavuosilta 1934–1939. Tässä esityksessä käydään läpi Mäkelän ja Antikaisen kirjeenvaihtoa ja pohditaan kuinka suomalaisen kommunismin ideaalit ja viranomaisten sensuuri vaikuttivat Mäkelän ja Antikaisen kirjeenvaihtoon Moskova-Helsinki-välillä. Esitys riisuu Mäkelän ja Antikaisen heille annetuista rooleista sotalaisina kommunisteina ja näyttää heidät ihmisinä, joille tärkeintä oli perhe.

Avainsanat: henkilöhistoria, Venäjä/Neuvostoliitto, kirjeet

Siirtolaisuutta ja sopeutumista Yhdysvalloissa

Afroamerikkalaisten ”rodullinen sopeutuminen” Chicagoon vuosien 1919 ja 1945 välillä

Pietikäinen, Petteri (Oulun yliopisto)

Kesällä 1919 Chicagossa koettiin väkivaltainen rotumellakka, jossa kuoli 38 ja loukaantui 537 ihmistä. Mellakkaa selvittämään asetettiin komissio, jonka laaja loppu-raportti *The Negro in Chicago* (1922) on perusteellisin analyysi mustien ja valkoisten välisistä konflikteista 1900-luvun Yhdysvalloissa. Reilut 20 vuotta myöhemmin julkaistiin puolestaan kahden mustan sosiologin laaja teos *Black Metropolis* (1945), jossa tekijät (St. Clair Drake & Horace R. Cayton) kuvaavat ja analysoivat pääasiassa etelävaltioista muuttaneiden afroamerikkalaisten elämää ja ongelmia Chicagon mustassa ghetossa (Bronzeville).

Tarkastelen esitelmässäni näitä kahta teosta ja niiden ilmestymisajankohtien välissä olevaa aikakautta, jolloin mustien osuus Chicagon väestöstä kasvoi voimakkaasti. Käytän aineistonani myös muita Chicagon sosiologien kirjoituksia kaupungin afroamerikkalaisista sekä Chicagon sosiologien arkistoja, joissa on sosiologian tutkijoiden ja opiskelijoiden tekemiä julkaisemattomia kysely- ym. tutkimuksia

afroamerikkalaisten "rodullisesta sopeutumisesta" (racial adjustment) periaatteessa tasa-arvoiseen mutta käytännössä segregoituneeseen pohjoisen suurkaupunkiin.

Haen sosiaalitieteiden aate- ja oppihistoriaa ja urbaanihistoriaa yhdistelevässä esitelmässäni vastauksia kysymyksiin a) miten mustien sopeutuminen Chicagoon ai-neistossani kuvattiin ja selitettiin sekä b) miten kuvaukset ja selitykset muuttuivat vuosien 1919 ja 1945 välillä.

Avainsanat: Chicagon sosiologia, afroamerikkalaiset, sopeutuminen

Ensimmäisen sortokauden suomalais-amerikkalaiset yhteistyöpyrkimykset

Oinas-Kukkonen, Henry (Oulun yliopisto)

Kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikov alkoi venäläistää Suomen suuriruhtinaskuntaa vuonna 1899. Alkanut Suomen suuriruhtinaskunnan ensimmäinen venäläistämiskampanja vuosina 1899–1905, ensimmäinen sortokausi, herätti suomalaisissa vastarintaa. Atlantin toisella puolella se nosti amerikkalaisten tietoisuuteen etäisen suuriruhtinaan maan, jonka perustuslaillisuuden nähtiin joutuneen uhatuksi. Vastarinta suuriruhtinaskunnassa tiivistyi, kun Kagaali-niminen maanalainen passiivisen vastarinnan järjestö perustettiin vuonna 1901. Yhdysvaltalaiset saivat luotua siihen omat kontaktinsa. Yhteistyölle nähtiin tarpeita.

Suuriruhtinaskunnasta Yhdysvaltoihin suuntautunut siirtolaisvirta loi uusia yhteisiä tulevaisuuden visioita. Useat suomalaisryhmät pyrkivät perustamaan siirtokuntia uudelle mantereelle mukaan lukien Yhdysvallat territorioineen. Amerikkalaisia saatiin myös mukaan hankkeiden toteuttamiseksi.

Amerikkalaiset osoittivat myötätuntoaan Suomelle ja suomalaisille, mutta he antoivat myös suoraa taloudellista apua varsinkin suuriruhtinaskunnassa suoranaista hättää kärsiville alueille, etenkin Pohjois-Suomessa.

Vuonna 1903 Bobrikov sai Venäjän tsaarilta täydet diktatoriset oikeudet Suomen suuriruhtinaskunnassa. Kenraalikuvernööri karkotti Kagaalin johtajat maasta. He jatkoivat toimintaansa ulkomailla, osa myös Yhdysvalloissa, missä he pyrkivät yhteistyöhön amerikkalaisten kanssa. Monimutkaisissa vuosien 1904–1905 Venäjän-Japanin sodan ajan kansainvälisen suurvaltapolitiikan pyörteissä suomalaiset pyrkivät saamaan oman paikkansa neuvottelupöydissä, mutta asettuivat myös käytettäviksi

sortavaksi koettua Venäjän imperiumia vastaan. Tällöin päästiin jopa keskustelemaan suuriruhtinaskunnan vaikeasta tilanteesta Washington D.C:hin Valkoiseen taloon.

Avainsanat: sortokaudet, kagaali, New York

Rajaseudulta toiseen: suomalaissiirtolaisuus Alaskaan

Kataja, Meeri (Montana State University)

Suomalaissiirtolaisuus Yhdysvaltoihin on laajasti tutkittu aihe, mutta osa alueista on jäänyt vähemmälle huomiolle. Siirtolaisuudesta Alaskaan tekee erityisen mielenkiintoisen sen, että amerikkalaiset itse laittoivat uskonsa pohjoiseurooppalaisiin tämän kaukaisen, valtavan ja pohjoisen alueen kesyttämisessä. Siirtolaisuushistorian perinteisiä väitteitä on, että siirtolaiset päätyivät lähtömaitaan muistuttaville alueille, mutta toteutuiko tämä Alaskassa ja millaisia suomalaisten kokemukset alueesta olivat?

Tässä esitelmässä siirtolaisuushistoriaa lähestytään ympäristöhistorian näkökulmasta. Esitelmässä keskitytään nimenomaan suomalaisiin ja kysytään, millä perusteella he näyttäytyivät hyvinä Alaskan asuttajina ja miten heitä sinne houkuteltiin. Yksi syy oli se, että suomalaiset lähtivät periferiasta ja heillä oli enemmän kokemusta erämaasta kuin mannereurooppalaisilla. Monet siirtolaisista olivat lähtöisin Lapin rajaseuduilta. Miten periferia, erämaa ja rajaseutu vaikuttivat heidän toimiinsa ja kokemuksiinsa Alaskassa? Mitä suomalaiset päätyivät Alaskassa tekemään työkseen, tai huvikseen? Esitelmässä pyritään kuuluisiin suomensukuisiin, kuten Leonhard Seppälä tai Kalle Raatikainen, keskittymisen sijaan tarkastelemaan mahdollisimman laajaa joukkoa, esimerkiksi heidän asuinpaikkojaan ja ammattejaan.

Lopulta esityksessä ollaan kiinnostuneita siitä, olivatko amerikkalaiset oikeassa kaa-vaillessaan, että pohjoiseurooppalaiset sopeutuisivat Alaskaan hyvin. Oliko suomalaisilla ilmastoon liittyvää kulttuuria tai materiaalista kulttuuria, joka auttoi heitä Alaskassa? Miksi he menivät Alaskaan, ja miksi niin harva jäi? Lähtivätkö suomalaiset Alaskaan muiden tavoin kullankiilto silmissään vai oliko heidän muuttoliikkeensä erilaista?

Avainsanat: Alaska, siirtolaisuus, ympäristö

Lehdistö ja sananvapaus

Painojuttujen päivät. Autonomian ajan lopun lehdistön sananvapaus kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta

Sorvali, Satu (Turun yliopisto)

Suomalaisen lehdistön sananvapauden historiaa on totuttu tarkastelemaan sensuurin sekä oikeus-, lehdistö- ja poliittisen historian näkökulmista. Sen sijaan kulttuurihistoriallinen näkökulma ja tavallisten, usein nimettömiksi jääneiden kansalaisten ajatukset ja kokemukset ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Esitelmässä tarkastellaan sananvapauden käsitettä ja sen rajoituksia 1800-luvun lopun suomalaislehdistön lukijoiden näkökulmasta.

Esimerkkinä sananvapauden käsitteen tulkinnasta ja sen soveltamisesta esitellään kunnianloukkauksiin liittynyt, merkittävä autonomian ajan lopun ilmiö suomalaisessa mediakentässä ja arvioidaan, mikä sen merkitys oli aikakauden lehdistölle ja yhteiskunnalle yleensä. Lukijat lähettivät lehtiin julkaistavaksi monenlaista sisältöä, esimerkiksi mielipidekirjoituksia ja uutisia, ja näistä kirjoituksista nousi varsin usein syytöksiä yksityishenkilöiden kunnianloukkauksista. Nämä tapaukset johtivat oikeudenkäynteihin, joihin vedettiin mukaan myös toimittajat, koska lehdet olivat vastuussa julkaisemastaan sisällöstä.

Tällaiset ”painojutut” olivat iso osa 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun toimitustyötä ja mediamaailmaa. Lukijat olivat 1860-luvulla voimaan tulleen ja 1890-luvun alussa tarkennetun lainsäädännön tukemina erikoislaatussa asemassa, joka salli heidän julkaista loukkaavia ja henkilökohtaisuuksiin meneviä vastineita, jos he kokivat, että heidän kunniaansa oli loukattu sanomalehdessä. Toimittajat tunsivat ilmiön edessä voimattomuutta ja pitivät sitä epäoikeudenmukaisena, minkä vuoksi monet vaativat lain muuttamista.

Avainsanat: autonomian aika, lehdistö, sananvapaus

Controlled Press Censorship in the Grand Duchy of Finland after the Absence of Representation in the 1870s

Yurukcu, Aytac (University of Finland Karelian Institute)

In the Grand Duchy of Finland (GDF), the rise of the press was an important topic in media history and historical assessments of the evolution of public opinion and knowledge in the 1870s. This transformation not only altered the dissemination of information, but also significantly influenced democratic discourse. Newspapers became more accessible, allowing citizens to connect with current events and creating a more educated electorate. The Supreme Council of Press Matters Archives. The focus of this article is on Finland during the period 1867–78 times of the growing Enlightenment and Renaissance periods of the Finnish community, and political units, constitutions, nations, and patriotism. In the post-1860 period, state independence becomes the dominant discourse regarding independence, and this period also starts after the dark periods of political representation so called Political “State Night” metaphor during 1809–63. I examined digital archives of Finnish newspapers from the 1870s and the records of the (KA-PYH) to investigate the mechanisms of imperial censorship and the constraints imposed by the government on newspapers, individuals, and political factions advocating nationalism during the final years of the Age of Nationalism in the late 1800s. This paper seeks to expand the scholarly discourse on censorship in the GDF by employing Finnish newspapers from the 1870s and archival sources. Previous studies include works by Tuomela (1958), Hyvämäki (1964), Huovinmaa (1980), Pulkkinen (1989), and other related publications from the 1980s (the SSSL Project), as well as Leino-Kaukiainen (2015) and Nordenstreng (2015). However, digitised newspapers provide more comprehensive and detailed insights into the inception of political party newspapers during the 1870s, coinciding with the two Diet meetings in 1872 and 1877–78. By examining the censorship and its effects on press, researchers can gain deeper insights into the social and political dynamics of GDF.

Keywords: press censorship, Finnish Supreme Council of Press Matters, digitalized newspapers

Korkeaa vai matalaa protestia? Sananvapauden rajankäyntejä 1970-luvun kulttuurikahakoissa

Saksholm, Juho (Jyväskylän yliopisto)

1970-luvun taitteessa suomalaisessa yhteiskunnassa käytiin kärjekästä sananvapauden määrittelykamppailua. Eri tahoilta tulleet haasteet sallitun julkisen puheen rajoiksi on usein luokiteltu kategorioihin protestoijan taustan mukaan: kulttuuripiirien kirjallisia protesteja ja vasemmiston sekä opiskelijoiden poliittista aktivismia on käsitelty "korkeana" protestina, Irwin Goodmanin ja Hymy-lehden kaltaisten "populäärien" tahojen sensaatiota taas on useimmiten pidetty "matalana" rahvaan kapinana.

Tämä esitelmä kyseenalaistaa tällaiset suoraviivaiset dikotomiat. Taide ja viihde, protesti ja sensaatio, sallittu ja kielletty julkinen puhe eivät ole selvärajaisia kategorioita vaan niiden määrittelystä on aina käyty kamppailua. Sananvapauskeskustelun esittäjien taustojen sijaan analysoin niitä argumentteja, joilla julkisen sanan rajoittamista puolustettiin ja vastustettiin. Uusia, aikaisemmin huomiotta jääneitä lähdeaineistoja ristiin lukemalla sananvapauden määrittely näyttäytyy monivivahteisena ja ristiin linkittyneenä, hyvin monenlaisten yhteiskunnallisten intressien kohtaamispaikkana.

"Matalan" ja "korkean" protestin välillä oli yllättäviäkin yhtymäkohtia: miksi moni radikaali kulttuurihenkilö esiintyi tiivistä myös sensaatiolehdissä? Miksi journalistien ammattikunta itse oli halukas rajoittamaan omia toimintaedellytyksiään? Miten eduskunnassa säädetyt uudet, sananvapautta rajoittaneet lait perusteltiin, ja oliko niiden motiivina todella vain sensaatiolehdistön kuriin laittaminen?

Esitelmä liittyy Emil Aaltosen säätiön rahoittaman Lehtimiehet Oy'n keskittyvän tutkimusprojektiin ja sen työnimellä Pahat pojat: sensaatio, protesti ja kontrolli 1970-luvun julkisessa sanassa - etenevään kirjahankkeeseen.

Avainsanat: sananvapaus, mediahistoria, käsitehistoria

Epäsovinnaisia ihmissuhteita

Längelmäen Romeo ja näkymätön häkki. Rakkaus, säätyero ja talollisen pojan päiväkirja 1879–1882

Kuismin, Anna (Helsingin yliopisto)

Carlo Ginzburg puhuu kulttuurista joustavana ja näkymättömänä häkinä, jonka sisäpuolella yksittäinen ihminen voi toteuttaa omaa ehdollista vapauttaan. Kulttuuri ja yhteisö sekä asettavat ihmiselle rajoja että tarjoavat piilevien mahdollisuuksien horisontin. Hannu Salmi on puolestaan todennut, ettei yksilö toimi pelkästään kulttuurinsa rajojen sisäpuolella vaan myös luo omia rajojaan. Historiallisen ja kulttuurisen muutoksen ymmärtäminen edellyttääkin ihmisen ja hänen ympäristönsä suhteen näkemistä vuorovaikutuksena. Tarkastelen näistä näkökulmista käsin längelmäkeläisen Aleksander August Wallinin (1853–1905) tapaista. Toisin kuin useimmat samaan aikaan eläneet suomalaiset, Wallin osasi kirjoittaa. Pelkkä kynäkäyttö ei kuitenkaan tee tästä talollisen pojasta mikrohistorian erityistä poikkeusta vaan se, että hän kirjoitti avoimesti tunteistaan ja erityisesti rakkaudestaan piika Amanda Juhontyttäreeseen. Wallinin omaiset vastustivat kuitenkin avioliittoa: Aleksi ja Manta eivät saaneet koskaan toisiaan.

Vaikka 1870- ja 1880-luvun Suomessa säädynmukaisuus oli talollisten parissa ohjaava normi avioliittoa solmittaessa, rajoja oli kuitenkin mahdollista – ja pakkokin – rikkoa. Elämäkerralliseksi käänteeksi kutsuttu kiinnostus henkilöhistoriaa kohtaan on korostanut ajatusta, jonka mukaan ihmisen psyykkisillä, henkisillä ja emotionaalisilla ominaisuuksilla on historiallista merkitystä. Tarkastelen esitelmässäni näkymättömän häkin rakentumista sekä yhteisöllisistä että yksilöllisistä tekijöistä. Wallinin päiväkirjan lähiluku avaa näkökulmia mikrohistorialliseen tutkimukseen, joka pyrkii ymmärtämään ihmisten toimintaa ja käyttäytymistä heidän omista lähtökohdistaan, elämänehdoistaan ja elämäkokonaisuudestaan käsin.

Avainsanat: päiväkirja, säätyerot 1800-luvulla, mikrohistoria

Esiaviolliset suhteet Suomen maaseudulla 1670–1900: Aviottomien ja varhaisten avioliiton aikaisten syntymien sosiaaliset, ajalliset ja alueelliset piirteet

Luostarinen, Sara (Helsingin yliopisto) & **Metsä-Simola, Niina** (Helsingin yliopisto)

Avioliiton ulkopuolisten suhteiden kontrolli säilyi Euroopassa vahvana pitkälle 1900-luvulle saakka, vaikka aviottomien lasten määrä alkoi kasvaa voimakkaasti viimeistään 1700-luvun puolivälistä alkaen. Esiaviollinen seksi oli Suomessa laitonta vuoteen 1926 asti, mutta avioliiton ulkopuolelle syntyvien lasten määrän kasvu ei poikennut muista Euroopan maista. Aiemmassa tutkimuksessa on tarkasteltu

aviottoman syntyvyyden lyhyen aikavälin trendejä, mutta vertailevaa tutkimusta ei ole tehty esiaviollisten suhteiden pitkän aikavälin kehityksestä Suomessa.

Tässä esitelmässä tarkastellaan esiaviollisia suhteita ja varhaisia avioliiton aikaisia syntymiä neljässä suomalaisessa seurakunnassa (Eckerö, Kaavi, Paltamo ja Veteli) vuosina 1670–1900 hyödyntäen 8 000 perheen rekonstruktioaineistoa. Tutkimuksessa selvitetään regressiomalleilla sitä, missä ja milloin esiaviolliset suhteet yleistyivät sekä miten sosiaaliryhmät ja nouseva avioikä vaikuttivat kehitykseen.

Alustavat tulokset osoittavat, että esiaviolliset suhteet yleistyivät kaikkialla, mutta paikalliset erot olivat vahvoja. Esiaviolliset suhteet yleistyivät 1700-luvun lopulla tai 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla, ja kehitys oli kasvusuuntaista lähes koko 1800-luvun ajan. Tutkimusajanjakson alkupuolella vain harva morsian oli raskaana vihittäessä, ja myös avioliiton ulkopuolinen syntyvyys oli matalaa, eivätkä sosiaaliryhmät eronneet toisistaan. Tilanne kuitenkin muuttui, sillä Eckerössä ja Paltamossa lähes puolet morsiamista oli raskaana vihittäessä 1800-luvun lopussa, kun taas Kaavilla ja Vetelissä ilmiö oli harvinaisempi. Varhaiset syntymät avioliitoissa olivat usein yleisimpiä aluksi alemmissa sosiaaliryhmissä, mutta ajan saatossa ne yleistyivät kaikissa sosiaaliryhmissä. Paikalliset erot korostuivat 1800-luvun aikana, mikä viittaa esiaviollisiin suhteisiin liittyvien käsitysten eriytymiseen paikallistasolla.

Avainsanat: esiaviolliset suhteet, väestöhistoria, kvantitatiiviset menetelmät

Vaitonaiset arkistot: Suomalaisen seksityön lähihistoria sekä muistitietotutkimuksen haasteet

Ahtiainen, Jaana (Helsingin yliopisto)

Suomen muistiorganisaatiojärjestelmä on maailmanlaajuisesti kattava ja laaja, etenkin perinne- ja muistitietoarkistojen suhteen. Suomessa on kerätty laajoja perinne- ja muistitietokokoelmia myös lukuisista arkaluontoisista aiheista, kuten aviottomista lapsista, väkivallasta ja mielisairaalassa asumisesta. Viittaukset seksityöhön ovat kuitenkin sirpaleisia ja lähes täysin poissaolevia kulttuuriperintö- ja muistitietoarkistoissa, mikä tekee ilmiöstä jossain määrin näkymättömän ja tietyllä tapaa yhteiskunnan muistin ulkopuolella tai marginaalissa olevan. Suomessa ei seksityötä koskevia arkistoaineistoja erityisemmin ole olemassa lukuun ottamatta esimerkiksi oikeushistoriallisia asiakirja-aineistoja.

Väitöstutkimuksessani "Muisteltu kaupallinen seksi Suomessa" tutkin seksityönarratiiveja ja -muistitietoa nykypäivän ja lähihistorian kontekstissa painottuen työn ja seksuaalisuuden historiaan. Osana tutkimustani pohdin, miten koostaa aineistoa aihepiiristä, joka on arkaluontoista ja marginalisoitua ja jonka kohdalla tulee vastaan eräänlainen arkistojen hiljaisuus. Esitelmässäni tarkastelen meneillään olevaan väitöstutkimukseeni ja sen aineistonkeruuseen nojaten, miten sirpaleiset ja kokonaan puuttuvat arkistoaineistot vaikuttavat seksityönarratiivien ja -muistitiedon keräämiseen ja tutkimiseen ja miten arkistokokoelmien kohdalla voidaan tunnistaa ja ottaa huomioon poisjättämiset, aukkokohdat tai hiljaisuudet.

Arkistot muistiorganisaatioina toimivat vallan paikkoina halliten kuuluviin pääseviä ääniä, yhteisöllistä muistia ja menneisyydestä kerrottavia narratiiveja. Seksityötä koskevaa muistitietoa tutkiessa joutuukin arvioimaan, miten tutkia ja haastaa arkistojen hiljaisuuksia, miten huomioida seksityöhön liittyvien äänten laajaa kirjoa ja miten seksityötä koskevat puuttuvat, puutteelliset ja sirpaleiset arkistoaineistot ovat yhteydessä ilmiön näkymättömyyteen.

Avainsanat: seksityö, arkistot, muistitieto

Sukupuolinormit ja toimijuus

Kunnolliset ja siistit vai laiskat ja kelvottomat miespalvelijat? Mielikuvat, ihanteet, stereotypiat ja vaatimukset miespalvelijoille ja reengeille työnhakuilmoitusten ja pilakuvien perusteella tarkasteltuna vuosina 1880–1930

Reinikka, Fanny-Johanna (Helsingin yliopisto)

Tutkin tekeillä olevassa väitöskirjatutkimuksessani miespalvelijoita ja miehiä palvelutyössä kaupungistuvassa Helsingissä 1880–1930-luvuilla. Yhdistän tutkimuksessani arjen historiaa mikrohistoriallisesta näkökulmasta sosiaali- ja sukupuolihistorian tutkimusnäkökulmiin. Tutkin miesten tekemää palvelutyötä ja siinä tapahtuneita muutoksia 50 vuoden aikana sekä sitä, kuinka miehet palvelutyössä ilmensivät tai vaihtoehtoisesti haastoivat aikakautensa maskuliinisia ihanteita. Tarkastelen valikoiduissa kortteleissa tapahtuneita muutoksia miesten palvelutyössä ja tarkastelen tapaustutkimusten avulla yksittäisten, Helsingissä asuneiden miesten työuria ja elämänvaihteita. Tutkin myös laajalevikkisissä sanomalehdissä julkaistujen

työnhakuilmoitusten kuvaamia vaatimuksia ja ihanteita, joita miespalvelijoilta odotettiin. Sen lisäksi tarkastelen pilalehtien esittämiä kuvauksia tutkimuksessa tarkasteltavista palvelutöistä. Esityksessäni keskityn tarkastelemaan renkien ja miespalvelijoiden työhön kohdistettuja vaatimuksia ja ihanteita niin työnantajien kuin työnhakijoiden julkaisemissa työnhakuilmoituksissa. Toisena näkökulmana nostan esille pilalehdissä julkaistut vitsit ja pilakuvat, joissa käsiteltiin miespalvelijan ja rengin työtä. Tarkastelen millaisia mielikuvia ja ammattistereotypioita heidän työstään luotiin tutkittuna ajanjaksona. Työnantajien ja työntekijöiden jättämät renkejä koskevat työnhakuilmoitukset korostivat enemmänkin perinteisesti maskuliinisina pidettyjä fyysisiä ominaisuuksia, kuten voimaa, kestävyyttä ja kykenevää ruumiilliseen työhön sekä hyviä hevosmiestaitoja. Kodin miespalvelija taas enemmänkin haastoi aikalaisten keskuudessa perinteiseen mieheyteen liitettäviä piirteitä. Pohdin esityksessäni myös sitä, mikäli miespalvelijoiden ja renkien kuvauksissa löytyi eroavaisuuksien lisäksi yhtäläisyyksiä.

Avainsanat: miespalvelijat, rengit, palvelutyö

”Näin elämäntutsumukseni kuin uudessa valossa” – Usko(nto) naisen toimijuuden mahdollistajana 1940-luvun Suomessa

Lantela, Pilvikki (Lapin yliopisto)

Martta Kaukoma (1895–1992) oli Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa, Vapaakirkossa, Helluntaiherätyksessä, raittiusliikkeessä ja NNKY:ssä toiminut, yleisestä historiankirjoituksesta sivuun unohtunut kirjailija ja puhuja, jonka elämäntarina avaa kiinnostavan näkökulman naisten toimijuuteen uskonnollisissa liikkeissä, erityisesti 1930- ja 1940-lukujen Suomessa. Esitelmässäni keskityn erityisesti Kaukomaan valtakunnalliseen toimijuuteen 1940-luvun Helluntaiherätyksessä. Suomalaisessa historiatietoisuudessa uskonnot liitetään usein mielikuviiin naisia ja muita vähemmistöjä alistavista instituutioista. Kaukomaalle henkilökohtainen usko ja yhteisöllisesti ilmevä uskonto kuitenkin mahdollistivat toimijuuden kuvittelua ja sen konkreettisia muotoja. Kaukomaan tarina, jota esityksessäni avaam erityisesti hänen henkilökohtaisen, vuosien 1924 ja 1954 vuosien välille sijoittuvan kirjearkiston (1924–1954) kautta, osoittaa sen, miten Kaukomaan henkilökohtainen usko ja yhteisöllinen uskonto osaltaan mahdollistivat Kaukomaan kiihkeän työntöön ja vaikuttamisen erityisesti 1940-luvun Helluntaiherätyksessä. Teoreettis-metodologisesti työni sijoittuu feministisen mikrohistorian ja feminististen toimijuuskeskustelujen kentälle.

Avainsanat: toimijuus, uskonto, mikrohistoria

Nationalismia ja yhtenäistämisyrkimyksiä

Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnan opettajaleiri osana Suomen harjoittamaa rajaseutukolonialismia Itä-Karjalassa 1941–1944

Haimi, Eveliina (Helsingin yliopisto)

Väitöskirjassani tulen tutkimaan vuosina 1941–1944 Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnan järjestämää opettajaleiriä, jossa toteutettiin itäkarjalaisten opettajien uudelleen koulutus- ja suomalaistamistyötä. Tavoitteena oli suomalaistaa Itä-Karjala ja liittää se osaksi Suur-Suomea ja tässä prosessissa koulut ja opettajuus olivat keskiössä. Tarkasteluni kohteena on opettajaleirin toiminta osana Suomen harjoittamaa rajaseutukolonialismia Itä-Karjalassa.

Tutkimuksessani olen erityisesti kiinnostunut siitä, miksi itäkarjalaisten uudelleen kouluttaminen nähtiin elintärkeänä ja millä keinoin sitä opettajaleirillä toteutettiin. Millä tavoin sotilashallintoesikunta perusteli ja oikeutti opettajaleirin toimintaa? Mitä valloitukseen, aluelaajennuksiin ja väestöryhmien assimiloimiseen liittyviä tarkoituksia leiri palveli? Millaista työskentely leirillä oli ja minkälaisia suhteita ja mahdollisia jännitteitä suomalaisten opettajien ja leiriläisten välille kehittyi? Itäkarjalaisten opettajien uudelleen kouluttaminen merkitsi heidän koulutuksensa ja tietotaitojensa sovittamista suomalaisen kansakouluopettajan malliin. Tämä uudelleen kouluttaminen tulee ymmärtää laajasti. Se sisälsi muutosvaateita opettajien tapoihin ja käyttäytymiseen. Jopa heidän olemuksissaan nähtiin olevan puutteita tai vikoja, joihin leirillä haluttiin puuttua. Kyse oli siis laajasta kulttuurisesta ja jopa rodullisesta ”uudelleen koulutuksesta”.

Lähestyn aihetta jälkikolonialistisen tutkimusotteen tarjoamista näkökulmista, joiden avulla pystytään hahmottamaan suomalaisten pyrkimyksiä Itä-Karjalan kolonisaatiossa erontekojen, hierarkioiden ja tiedon tuottamisen valtaprosessien kautta. Opettajaleiri oli poikkeuksellinen osa suomalaista opettajankoulutushistoriaa poikkeuksellisenä aikana. Lähtökohtana oli edesauttaa Suur-Suomen syntymistä Suomen

miehittämään Itä-Karjalaan ja leirin työtä toteutettiin päämäärätietoisesti suomalaisten toimesta.

Avainsanat: opettajaleiri, kolonialismi, Itä-Karjala

Pyhä velvollisuus Raja-Karjalan sivistämiseen: Nationalismi Sortavalan seminaarissa venäläistämiskausien aikana

Ylikotila, Anna-Kaisa (Jyväskylän yliopisto)

Esitykseni tarkastelee, oliko venäläistämiskausien aikaan (1899–1905 ja 1908–1917) venäläisten virkamiehien käsityksillä Sortavalan seminaarista suomalaisen nationalistisen ajattelun keskipisteenä perää vai joutuiko Sortavalan seminaari pikemminkin geopolittisen sijaintinsa vuoksi kiistakapulaksi suomalaisten kansallismielisten ja venäläisten virkamiehien väliin.

Vastauksia etsitään kysymällä, milloin ajallisesti suomalaista kansallista identiteettiä korostavaa nationalismia käytännössä alkoi ilmetä seminaarissa toimivien ihmisten keskuudessa. Tätä kautta määritellään, keitä seminaarissa toimivista henkilöistä nationalistiseen toimintaan osallistui. Käytännössä olennaista on nationalistisen toiminnan kannalta, osallistuiko siihen lähinnä seminaarin oppilaita vai näyttäytyvätkö myös seminaarin opettajat nationalistisina toimijoina. Jos nationalistiseen toimintaan osallistui laitoksen henkilökuntaa ja opettajia merkittävässä määrin, tämä osoittaa toiminnan olleen heidän keskuudessaan hyväksyttyä. Lisäksi paperissa esitetään tiivistetysti, millä tavoin isänmaan etua pyrittiin seminaarissa ajamaan, millaisia muotoja toiminta sai ja miten tätä toimintaa perusteltiin.

Sortavalan seminaariin kiteytyvät monella tapaa ne samat kysymykset, jotka liittyivät suomalaisen kulttuurin ja identiteetin säilyttämiseen sen paineen alla, jota Venäjä kohdisti Suomeen aina 1800-luvun lopusta Suomen vuoden 1917 itsenäistymiseen saakka. Aiemmissa tutkimuksissa on tunnistettu, että niin-sanottuun "Sortavalan henkeen" liittyi olennaisesti nationalismi, mutta seminaarin osuutta suomalaiseen nationalismiin venäläistämiskausien aikaan on erityisesti viime vuosina tutkittu vähän eikä myöskään riittävän kriittisesti. Paperissa esitetään tiivistetysti Sortavalan seminaaria käsittelevän hankkeen olennaisimmat tulokset.

Avainsanat: venäläistämiskaudet, poliittinen historia, koulutuksen historia

Keisarikunnan yhtenäisyyttä edistämässä – venäläinen sotaväki Hämeenlinnassa vuosina 1900–1917

Teuho, Tuomas (Tampereen yliopisto)

Tarkastelen esityksessäni venäläisen sotaväen läsnäolon käyttämistä keisarikunnan yhtenäistämisyrkimysten välineenä valtakunnan etnisesti ei-venäläisellä rajamaa-alueella vuosina 1900–1917. Tutkimustapauksenani käytän Hämeenlinnan kaupunkia ja sen ympäristöä.

Valitun aikarajauksen aikaan Suomen suuriruhtinaskunnan poliittista ja kulttuurista elämää pyrittiin venäläistämään, missä sotaväen koko ajan laajentuvalla läsnäololla oli oma roolinsa. Yksiselitteisen sotilaallisen tehtävänsä lisäksi armeijan ja sen tarpeisiin rakennetun sotilasinfrastruktuurin tarkoituksena oli myös lähentää rajamaata poliittisesti ja kulttuurisesti keisarikunnan keskukseen nähden.

Suhteessa alueen siviiliväestön kokoon Hämeenlinnaan oli sijoitettu melko suuri määrä venäläisiä sotilaita. Kaupungissa oli kolme varuskunta-aluetta, jotka keskeisesti sijoitetun ortodoksisen sotilaskirkon kanssa tekivät sotaväen varsin näkyväksi ja tilallisesti tuntuvaaksi jokapäiväisen elämän elementiksi alueella. Tutkimustapaukseni tarjoaa näin mielenkiintoisen näkökulman aiheeseen.

Tarkastelen esityksessäni myös suomalaisen siviiliyhteisön reaktioita venäläisen sotaväen läsnäoloon. Nämä reaktiot vaihtelivat konformistisesta yhteistyöstä aina aktiiviseen vastustukseen saakka.

Esitys perustuu valmisteilla olevaan väitöskirjatutkimukseeni.

Avainsanat: sotaväki, venäläistäminen, Hämeenlinna

Perjantai 17.10. Työryhmät 4 / Friday, 17th October. Working groups 4

Menneisyyden metsä ja muuttuvat metsäkäsitykset (II)

Räihä, Antti (Jyväskylän yliopisto), **Koskivirta-Karonen, Anu** (Jyväskylän yliopisto), **Vallius, Antti** (Jyväskylän yliopisto), **Björkman, John** (Turun yliopisto), **Flander, Frans-Anton** (Helsingin yliopisto), **Paaskoski, Jyrki** (Literata Oy) & **Roiko-Jokela, Heikki** (Jyväskylän yliopisto)

Työryhmissä (I & II) tarkastellaan metsähistoriaa, metsävarallisuutta ja metsäkäsityksiä Suomessa eri näkökulmista, keskiajalta 1900-luvulle. Kukin erilaisiin aineistoihin ja kysymyksenasetteluihin perustuva esitelmä vastaa osaltaan kysymykseen, miten metsä tai metsäkäsitys määrittyy eri aikoina ja erilaissa konteksteissa.

Työryhmä II avaa näkökulmia metsien käyttöön erilaisten ja eriaikaisten käyttäjien ja käyttötapojen näkökulmasta. Metsä on aina ollut monitahoinen aineellinen ja aineeton resurssi sen läheisyydessä eläville ihmisille. Uudenlaisia tavoitteita metsille asetettiin niin yksityisen kuin yhtiöidenkin metsänomistuksen syntymisen myötä sekä metsänomistajien että yhteiskunnan toimesta.

Työryhmät järjestetään yhteistyössä Suomen Metsämuseo Luston Määrittele metsä (Metsämiesten Säätiö) ja Jyväskylän yliopiston Metsäkuvan kääntöpuoli (Koneen Säätiö) -hankkeiden kesken.

Työryhmän puheenjohtajana toimii **Heikki Roiko-Jokela**.

John Björkman: Metsästysriiteistä yliluonnollisiin rajanvartijoihin – Metsienkäytön kehitysvaiheiden vaikutuksia kansanuskoon

Esityksessä tarkastellaan metsien kansanuskon, esimerkiksi rituaali- ja uskomuspaikkojen sijoittumisen historiallisia kerrostumia ja kehityskaaria suhteessa ympäristön järjestämisen kehitysvaiheisiin keskiajalta isojaon jälkeiseen aikaan.

Frans-Anton Flander: Omistajan ja yhteiskunnan parhaaksi – yksityismetsätalous ja sen järjestäminen Uudenmaan rannikkoseudulla 1900-luvun alussa

Esityksessä tarkastellaan alueen yksityismetsätalouden erityispiirteitä ja valotetaan Suomen ruotsinkielisen yksityismetsähallinnon varhaisia vaiheita.

Leena Paaskoski: Metsän määritelmät ja ajankohtainen metsäkeskustelu

Esityksessä keskitytään Luston Määrittele metsä -hankkeeseen ja sen määritelmäkeruutuloksiin.

Avainsanat: metsähistoria, metsäkäsitykset, metsänkäyttö

Paikallisyhteisöjen maantiede varhaismodernilla maaseudulla

Laine, Kirsi (Helsingin yliopisto), **Kääriäinen, Ville-Pekka** (Helsingin yliopisto) **Aikio, Santeri** (Jyväskylän yliopisto) & **Viinikkala, Lauri** (Suomen maatalousmuseo Sarka)

Tilallinen käänne on hitaasti saavuttanut varhaismodernin maaseudun kontekstin, vaikka siellä spatiaalisilla näkökulmilla olisi paljon annettavaa historian tutkimukselle. Etäisyydet, maasto ja kulkuyhteydet määrittivät sosiaalisia, taloudellisia ja hallinnollisia suhteita ja olivat siten osa lähes kaikkia historiallisia ilmiöitä. Työryhmässä spatiaalisia kysymyksiä tarkastellaan varhaismoderneissa paikallisyhteisöissä. Mitä uutta tutkimukseen voidaan tuoda spatiaalisten näkökulmien avulla? Työryhmän esityksissä tunnistetaan sijaintien keskeinen merkitys paikallisyhteisöjen rakentumiselle ja ihmisten arjelle tarkastelemalla käräjiä, ruotujakoista armeijaa ja torpparilaitosta spatiaalisen analyysin keinoin.

Työryhmän puheenjohtajana toimii FT, museonjohtaja **Lauri Viinikkala**.

Ville-Pekka Kääriäinen: Verkottunut periferia. Osallistuminen ja vuorovaikutusverkotot Iisalmen pitäjän käräjillä 1639–1699

Iisalmen pitäjä oli 1600-luvulla harvaanasuttu ja perifeerinen alue, jonka keskeisin paikallishallinnollinen instituutio oli kärjälaitos. Miten välimatka vaikutti kärjäosallistumiseen? Millä etäisyyksillä ja alueellisilla tasoilla käräjillä toimivat henkilöt vaikuttivat? Esitys esittelee spatiaalisen verkostanalyysin tuloksia ja perustuu tuomio- ja kirjallisuudesta rakennettuun tutkimustietokantaan, joka yhdistää oikeustapauksissa mainitut henkilöt ja heidän kylätietonsa.

Santeri Aikio: Strategisesti, taloudellisesti tai sosiaalisesti edullinen? Sotilasvirkatalojen asemoituminen maaseudun paikallisyhteisöihin.

1600-luvun lopusta vuoteen 1810 voimassa olleen ruotujakolaitoksen virkatalot eli puustellit toimivat viranhaltijan palkkauksen perustana, joukkojen johtamispaikkoina ja maaseudun viljelykäytänteitä esimerkiksiään kehittävinä mallitiloina. Miten puustellit sijoittuivat paikallisyhteisönsä, ja miten sijainti vaikutti näiden tehtävien toteutumiseen tai viranhaltijan työhön ja yhteisöön kiinnittymiseen? Esitys tarkastelee historiallisen karttamateriaalin avulla esimerkkitapauksina eräitä aliupseeripuustelleja spatiaalisessa kontekstissaan.

Kirsi Laine: Paikan määräämät vuokrasuhteet. Torpan sijainti ja vuokraehdot Lounais-Suomessa 1765–1915

Lounais-Suomen ryhmäkyläalueella torpat rikkoivat kyläasutuksen idean, kun torppien perustaminen kylien takamaille alkoi 1700-luvun jälkipuolella. Rintamaiden torpat olivat osa kylää, mutta takamaatorpat kiinnittyivät kyläänsä ehkä vain hallinnollisesti. Miten rintamailla ja takamailla sijainneiden torppien sopimukset erosivat toisistaan? Milloin torppa oli ”kaukana”? Esitys perustuu paikkatietokantaan Huittisten ja Loimaan suurpitäjien torpista ajalla 1765–1915, johon yhdistetään tiedot vastaavan ajan torpankontrahdeista.

Avainsanat: paikallisyhteisö, spatiaalisuus, varhaismoderni

Punamullan ja kansallisen eheytyksen juurilla – maltillisten porvaripuolueiden ja sosialidemokraattien suhteita 1910-luvun lopulta 1930-luvun alkuun

Rantala, Tuomas (Turun yliopisto), **Kolumäki, Juha** (Turun yliopisto) & **Systä, Petteri** (Turun yliopisto)

Maaliskuussa 1937 muodostettiin Suomen historian ensimmäinen punamultahallitus, eli hallitus, jossa pääpuolueina olivat Maalaisliitto ja SDP. Kyseistä hallitusta on pidetty historiallisena, sillä siinä ylitettiin hallitustasolla ensi kertaa sisällissodan jälkeen vasemmiston ja porvarien välinen raja. Hallituksen onkin katsottu ilmentäneen kansallista eheytymistä. Maltillisten porvareiden ja sosialidemokraattien yhteistyö ei kuitenkaan syntynyt tyhjästä, vaan pyrkimystä siihen oli ollut jo aiemmin ja sitä oli myös ollut eri tasoilla jo 1910-luvun lopulta lähtien. Tässä työryhmässä tarkastellaan maltillisten porvaripuolueiden ja sosialidemokraattien yhteistyön juuria ja

ulottuvuuksia ennen ensimmäisen punamultahallituksen syntymistä niin valtakunnanpolitiikan tasolla kuin paikallistasollakin.

Tuomas Rantala: Yhteistyötä ja epäluuloa – Maalaisliiton ja SDP:n väliset suhteet 1930-luvun alkuvuosina.

Osa maalaisliittolaisista poliitikoista pyrki läheiseen yhteistyöhön sosialidemokraattien kanssa jo 1920-luvulla ja myös 1930-luvun alussa. Tässä esitelmässä pureudutaan siihen, miten näiden kahden puolueen väliset suhteet rakentuivat 1930-luvun alkuvuosina, jolloin kumpikin puolueista näki itsensä kansanvaltaisen järjestelmän viimeisenä takaajana. Tarkastelun kohteena ovat niin näkemykset yhteistyön edellytyksistä kuin puolueiden välillä vallinneet epäluulot ja niiden taustatekijät.

Juha Kolumäki: Ennemmin vasemmisto kuin oikeisto. Radikaaliliberaalien yhteistyötoiveita vasemmiston suuntaan 1910-luvun lopulla.

Nuorsuomalaisten vasemmalle laidalle muodostui 1910-luvun lopulla porvarillisen poliittisen kentän äärimmäistä vasemmistoa edustanut ryhmä. Tässä esitelmässä tarkastellaan tuon ryhmän näkemyksiä sosiaalidemokraattisesta vasemmistosta, sekä siihen suuntaan esiintyneistä yhteistyötoiveista, ennen ja jälkeen sisällissodan. Vertailukohtana nostetaan esiin kansainvälisiä esimerkkejä aikakauden vasemmistoliberaalien ja sosiaalidemokraattien yhteistyöstä.

Petteri Systä: Pakotettua yhteistyötä? Työväenliikkeen ja porvarillisen vähemmistön välinen kunnallispoliittinen yhteistyö Tampereella 1919–1933.

Vasta syntynyt kunnallisdemokratia paitsi integroi sosialidemokraatit vallankäyttäjiksi, myös pakotti yhteistyöhön yli sisällissodan rintamalinjan kuntien määrävähemmistösäännösten takia. Tarkastelun kohteena on tehty kunnallispoliittinen yhteistyö Tampereella vuosina 1919–1933. Tämä tapahtuu kaupungin yhden johtavan porvarillisen vähemmistön vaikuttajan Yrjö Raevuoren toiminnan analyysin kautta. Vaikka symboliset kiistat patsaineen kaivoivat rintamalinjat syviksi, eikä sosiaalipolitiikastaan oltu aina samaa mieltä, monesta kasvavan kaupungin modernisaatioon liittyvästä kysymyksestä löydettiin kuitenkin yhteisymmärrys.

Avainsanat: kansallinen eheytyminen, demokratia, poliittinen historia

De-Centring Eighteenth Century Political Economy: Rethinking Improvement I

Nokkala, Ere (University of Jyväskylä), **Tribe, Keith** (University of Jyväskylä), **Tammela, Joonas** (University of Jyväskylä), **Tarkka, Laura** (University of Jyväskylä), **Roy-Di Piazza, Vincent** (University of Jyväskylä) & **Gerlings, Jonas** (University of Göttingen)

This panel identifies the centrality of 'improvement' in early modern economic discourse. Our aim is to treat political economy as a discourse oriented to the improvement of conditions for human life and, as such, one of the Enlightenment's key contributions to Western thought.

Instead of converting past arguments into modern arguments about methods and models, the panel investigates eighteenth-century political economy in terms of practical concerns, as measures and policies for betterment and improvement. The Swedish empire – considered by contemporaries as the stronghold of 'oeconomia' – functions as the primary case study, but is compared with other cases, broadening the applicability of the findings. The panel studies the ways that key concepts of improvement were articulated in the main sites of discursive production: the University, the Diet, local and colonial governments, academic journals and literature.

Ere Nokkala's paper "The Science of Improvement in Uppsala and Turku" studies the emergence of academic politico-economic discourse at the Swedish universities, and explores in this context the dynamic relationship between "economic sciences", natural history and natural law.

Jonas Gerlings' paper "Hedvig Charlotta Nordenflycht: Gender, Improvement and the Political Thought of the Age of Liberty" demonstrates that Nordenflycht, an early feminist, does not only argue for the rights and equality of women, but also that the improvement of women's rights, such as the right to education and to hold office, is equally beneficial to society.

Joonas Tammela's paper "Improvement and Estate interests in the Riksdag" examines the ways in which, during the 18th century, the linguistic conventions associated with improvement were tied to the themes that each of the four Estates itself considered crucial to the realm and its welfare.

Keywords: political economy, improvement, enlightenment

Karkureita, loikkareita ja karkotettuja: liikkuvuuden kontrollointi ja sen rajat

Tervonen, Miika (Helsingin yliopisto), **Östman, Ann-Catrin** (Åbo Akademi), **Huhtsa, Aleksi** (Helsingin yliopisto) & **Välimäki, Matti** (Helsingin yliopisto)

Liikkuvuuden kontrollointi, karkotukset ja karkuruus ovat saaneet lisääntyvää huomiota muuttoliikkeiden ja rajojen tutkimuksessa. Niihin liittyy kuitenkin edelleen monenlaisia aukkoja ja katkoksia. Historiallinen tutkimus keskittyi Suomessa pitkään neuvostoloikkareiden tai natsi-Saksaan luovutettujen juutalaispakolaisten kaltaisiin, jo omana aikanaan paljon huomiota saaneisiin tärkeisiin poikkeustapauksiin. Niiden varjoon on jäänyt laajempi rajaregiimien muotoutumisen historia, ja siihen liittynyt ”tavallinen” arkinen rajatyö irtolaislakeineen, passeineen, käännetyksineen ja karkotuksineen. Liikkuvuuden kontrollointi on ollut tärkeässä osassa modernin valtion, kansalaisuuden ja kansainvälisen järjestelmän historiassa. Työryhmä tuo tältä pohjalta yhteen karkureihin ja karkotuksiin liittyvää historiaa 1800-luvun alusta EU-Suomeen ja pyrkii avaamaan näkökulmia toisaalta liikkuvuuden kontrolloinnin pitkiin kestoihin ja käytäntöihin, toisaalta kontrollitoimien kohteeksi joutuneiden vastastrategioihin ja toimijuuteen.

Avainsanat: rajat, muuttoliikkeet, karkotukset

Eletty usko keskiajan Suomessa: uskon kokemukselliset ja yhteisölliset ulottuvuudet

Katajala-Peltomaa, Sari (Turun yliopisto), **Räsänen, Marika** (Turun yliopisto), **Häglund, Anna-Stina** (Turun yliopisto), **Nissi, Jyrki** (Tampereen yliopisto) & **Lahti, Sofia** (Suomen valokuvataiteen museo)

Session lähtökohtana on usko dynaamisena sosiaalisena prosessina, joka sekä vaatii että luo aktiivista osallistumista, tunteita ja kokemuksia. Uskon eläminen arjessa oli tapa olla vuorovaikutuksessa ja osallistua yhteisöön. Se oli olennainen osa (kollektiivista) identiteettiä. Analyysimme keskittyy erilaisiin vuorovaikutusmuotoihin pyhimyksen kanssa (pääosin) 1400-luvun Suomessa, siis Turun hiippakunnassa. Session paperit jatkavat SLS:n rahoittaman projektin *Levd Religion i medeltida*

Finland (2021–2024) aloittamaa työtä ja keskustelevat suomalaisen keskiajan lähde-
materiaalin mahdollisuuksista eletyn uskon tutkimuksessa. Session papereissa ana-
lysoidaan erilaisia lähdemateriaaleja – kuten saarnoja, kirjeitä, ihmeitä ja hartausesi-
neitä – joita ei perinteisesti ole yhdistetty uskon kokemuksellisen puolen tutkimi-
seen. Metodologiset ja käsitteelliset näkökulmat eletyn uskonnon tutkimuksessa
ovat papereiden yhdistävä tekijä.

Usko lomittui erottamattomasti maallisiin hierarkioihin ja valtasuhteisiin. Turun hiip-
pakunnassa vallan legitimoimista voidaan tutkia linnanpäälliköiden eletyn uskon
kautta, sillä he loivat tiiviitä suhteita esimerkiksi Vadstenan pyhimyksiin. Pyhimyksiin
luodut suhteet olivat läheisiä ja elinikäisiä. Niinpä voimme havaita monipuolisen läh-
detyöskentelyn avulla, miten Ruotsin puolella syntynyt kunnioitus tiettyjä pyhimyk-
siä kohtaan on nähtävissä linnanpäälliköiden toiminnassa myöhemmin Turun hiippa-
kunnassa.

Muisti oli keskeinen elementti eletyssä uskossa niin Suomessa kuin muualla kristi-
kunnassa. Lahjoitukset olivat side luostarien muistikulttuurin ja maallikoiden arjen
uskonnollisuuden välillä. Lahjoitusten vastineeksi toivottiin sielunmessuja ja rukouk-
sia, joiden ajateltiin auttavan omaa ja läheisten sieluja kuolemanjälkeisessä elämässä.
Tällainen vuorovaikutus oli osa myös Naantalin birgittalaisluostarin toimintaa: luos-
tarin ja sen tukijoiden välille muodostuneet siteet kertovat muistikulttuurista myö-
häiskeskiajan Suomessa.

Materiaalisten esineiden ja esimerkiksi kuvien merkitys pyhimysten kohtaamisen vä-
likappaleina kasvoi etenkin myöhäiskeskiajan hartauselämässä yhä keskeisemmäksi.
Suomessa säilyneiden kuvien ja esineiden sekä niistä kertovien kirjallisten lähteiden
kautta avautuu moniulotteinen näkökulma eletyn uskon visuaalisiin ulottuvuuksiin.
Saarnoja on perinteisesti pidetty didaktisena materiaalina, mutta lähiluvun avulla
niistäkin löytyy eletyn uskon elementtejä: tunteita, aisteja ja devootion rakenneosia,
joiden avulla saarnaaja oli yhteydessä niin saarnankuulijoihin kuin muistojuhlaansa
viettävään pyhimykseen. Myöhäiskeskiajan Suomessa tärkeässä roolissa oli birgitta-
laisten saarnatoiminta. Vadstenan luostarin tähän päivään saakka säilynyt huomatta-
va saarnakorpus valottaa kirkon opetuksen ja uskon kokemuksellisuuden välisiä
kytköksiä myös Suomessa.

Avainsanat: keskiaika, eletty usko, Suomi

Liukas kansallisuus: Ylirajaiset käsitykset karjalaisuudesta ja suomalaisuudesta 1900-luvun alussa

Mäenpää, Nita (Oulun yliopisto), **Riskumäki, Eetu** (Oulun yliopisto), **Jalagin, Seija** (Oulun yliopisto) & **Kinnunen, Tiina** (Oulun yliopisto)

Historiantutkimuksessa 1900-luvun alkupuoli mielletään usein ajanjaksoksi, jolloin käsitys suomalaisuudesta ja kansalaisuudesta alkoi vakiintua. Kansansivistystyö tuotti entistä luku- ja kirjoitustaitoisempia ihmisiä, jotka pyrittiin jo kouluaikana osallistamaan yhteisenä pidettyyn arvomaailmaan ja kulttuuriin. Kansalaiskasvatuksen malli oli valkoinen, suomenkielinen talonpoika.

Kansallisuusaatteen kannattajille läheisiä olivat myös sukukansat Venäjällä. Vallankumouksen ja sisällissodan seurauksena sekä venäläisiä että niin sanottuja heimopakolaisia saapui Suomeen, missä heille järjestettiin apua ja tukea, kuten koulutusta. Suomeen asettuneet itäkarjalaiset olivat jo aiemmin käynnistäneet kansansivistystyötä Itä-Karjalassa. Tässä työryhmässä kysymme: Olivatko käsitykset kansalaisuudesta ja kansallisuudesta sittenkään niin yhteneväisiä? Millaisia kansallisuuskäsityksiä sisältyi sivistämistyöhön karjalaisten ”heimoveljien” keskuudessa?

Eetu Riskumäki: Kansakunnan rakentamista sivistyksen siivellä: Itäkarjalaisten suomenmielinen koulutoiminta 1917–1918

Helmikuun 1917 vallankumouksen myötä Venäjällä koittanut vapauden ilmapiiri mahdollisti vuosikymmen aiemmin kesken jääneen Itä-Karjalan sivistystyön uudelleenkäynnistämisen. Suomeen asettunut itäkarjalainen sivistyneistö alkoi organisoida lukutupien ja kirjastojen perustamista sekä alkeisopetuksen järjestämistä Viinaan ja Aunukseen. Toiminnalla oli paitsi sivistyksellinen, myös poliittinen ulottuvuus. Esityksessä syvennytään laadullisen sisällönanalyysin ja kontekstoinnin keinoin Karjalan Sivistysseuran koulutoiminnan käytännön organisointiin, toimijoihin ja heidän tavoitteisiinsa Itä-Karjalassa.

Nita Mäenpää: Kansakoulun kasvattama kansalainen – luterilainen maaseudun lapsiko?

Tarkastelen esityksessäni Oulun kansakoulujen sekä itäkarjalaisille tarkoitetun Maikulan pakolaiskansakoulun kansalaiskasvatusta äidinkielen ja ympäristöopin oppiaineiden näkökulmasta. Aineistona ovat pääasiassa kouluarkistojen asiakirjat ja kouluissa käytetyt oppikirjat. Kysyn, millaisia piirteitä kansalaisuuteen liitettiin ja olivatko ne sidoksissa kansallisuuteen. Hyödynnän laadullisen sisällönanalyysin, diskurssianalyysin ja kuvantulkinnan keinoja.

Seija Jalagin: Sivistystä heimokansalle: Kansallisuusaate, sukupuoli ja itäkarjalaiset pakolaisnuoret suomalaisissa kansanopistoissa ja emäntäkouluissa 1919–1929

Noin tuhat Venäjältä Suomeen paennutta nuorta itäkarjalaista ja inkeriläistä opiskeli Suomen kansanopistoissa vuoteen 1929 mennessä. Koulutuksen tavoitteena oli kasvattaa karjalaisnuoria johtamaan sivistystyötä Itä-Karjalassa bolsevikkien kukistumisen jälkeen. Käsittelen esitelmässä pakolaisnaisten saamaa teoreettista ja käytännöllistä koulutusta, erityisenä huomion kohteena suomalaiskansallisten sivistämistavoitteiden suhde heimopakolaisten oletettuun ja tavoiteltuun kansalliseen identiteettiin. Lähdeaineistona on Kouluhallituksen sekä kahden opiston asiakirjoja ja aikalaisjulkaisuja.

Avainsanat: kansallisuus, sivistys, yllirajaisuus

Musiikki, historia ja politiikka. Sessio 1: Ilmiöt ja identiteetit muuttuvassa Suomessa

Kilpiö, Kaarina (Taideyliopisto), **Grönholm, Pertti** (Turun yliopisto), **Saira, Mikko** (Turun yliopisto), **Metsä, Helen** (Helsingin yliopisto) & **Seppälä, Mikko-Olavi** (Helsingin yliopisto)

Mikko Saira: Aktiivisia ja passiivisia yhteiskunnan jäseniä: Säätyläisnaiset Turun Soitannollisen Seuran hyväntekeväisyyskonserttitoiminnassa 1790–1808

Tarkastelen esitelmässäni Turun Soitannollisen Seuran hyväntekeväisyyskonsertteja ja säätyläisnaisten yhteiskunnallista asemaa vuosina 1790–1808. Seuran järjestämien konserttien tuloilla autettiin pääasiassa turkulaisia säätyläisnaisia, minkä lisäksi naiset esiintyivät konserteissa laulajina. Esitän, että konserttien avulla käsiteltiin ja muutettiin sukupuoleen liittyneitä sosiaalisia rajanvetoja. Toisaalta naiset olivat passiivisia avunsaajia, toisaalta taas aktiivisia toimijoita esiintyessään konserteissa. Molemmat roolit ilmensivät sitä, että naisia pidettiin tärkeänä osana varhaismodernia porvarillista julkisuutta. Naisten rooleista seuran hyväntekeväisyyskonserteissa kertovat aineistot ovat miesten kirjoittamia, joten tarkastelen esitelmässä myös sitä, keiden ääni lähteissä kuuluu ja miten se vaikuttaa tulkintoihin konserttitoiminnasta.

Helen Metsä: Egyptomania ja eksotismi säveltäjä Sulho Rannan ja kirjailija Mika Waltarin näyttämömusiikillisessä yhteistyössä 1930-luvulla

Eksotismi ja kiinnostus eksoottisia aiheita kohtaan ovat keskeisiä Sulho Rannan ja Mika Waltarin tuotannossa. Näyttämöllis-musiikillinen yhteistyö Waltarin Akhnaton, auringosta syntynyt (1936) -näytelmässä ilmentää heidän voimakasta jaettua kiinnostustaan eksoottisiin aiheisiin. Näytelmä ja sen musiikki tuottavat erityisen kuvan suomalaisesta egyptomaniasta, joka kytkeytyy sekä länsimaisen egyptomanian ja orientalismin historiaan että Suomessa koettuun maailmanpoliittiseen tilanteeseen 1930-luvun lopulla. Tarkastelen Rannan ja Waltarin eksotistisen yhteisteoksen sijoittumista historialliseen kontekstiin sekä länsimaiseen eksotismiin/orientalismiin. Keskityn erityisesti näytelmän musiikin merkitykseen ja rooliin näytelmän kokonaisuudessa ja suomalaisen egyptomanian tuottamisessa.

Mikko-Olavi Seppälä: Laulun sosiaalinen tehtävä: yhteislaululiike Suomessa, 1938–45

Esitelmä käsittelee uudenlaisia, massajuhlan luonteen saaneita yhteislaulutilaisuuksia, joita järjestettiin Helsingissä vuodesta 1938 alkaen. Ne saavuttivat välittömästi suuren suosion, joka jatkui läpi sota-ajan sekä sodan jälkeisinä vuosina. Yhteislaululiikkeen voi nähdä kytkeytyvän yleisempään kiinnostukseen taiteiden yhteiskunnallista tai sosiaalista tehtävää kohtaan, joka oli ympäri maailmaa huipussaan 1930-luvun jälkipuoliskolla. Kysymys oli yhtäältä tasavaltaan liittyvistä ihanteista – siitä, että taiteiden hyvää tekevä vaikutus tuotiin koko kansan ulottuville ja että niillä luotiin yhteistuntoa. Samanaikaisesti taiteen levittäminen mahdollisti valtiojohton pyrkimyksiä tukevan ideologisen vaikuttamisen.

Avainsanat: musiikki, historia, politiikka

Tiedon luonne, käyttö ja merkitykset antiikista uuden ajan alkuun (2: tiedon lajit ja välittyminen)

Vuolanto, Ville (Tampereen yliopisto), **Peltonen, Jaakkojuhani** (Tampereen yliopisto), **Kyläkoski, Kaisa** (Helsingin yliopisto) & **Laiho, Hemmo** (Turun yliopisto)

Tucemems, Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies ja Trivium, Tampere centre for Classical, Medieval, and Early Modern Studies ovat koonneet kolmen session sarjan teemanaan tietäminen, tietämisen historia, tiedontuottaminen ja tiedonkäyttö antiikista uuden ajan alkuun. Tämän toisen session paperit lähestyvät erilaisia tiedon lajeja sekä tiedon välittymistä sekä oppineiden että rahvaan piirissä.

Jaakkojuhani Peltonen: Miehuullinen kivunkokemus? Mucius Scaevolan tarina antiikista uuden ajan alkuun

Esitelmäni käsittelee roomalaisen Mucius Scaevolan tarinan käyttöä antiikista uuden ajan alkuun. Etruskikuningas Porsennan murhaa yrittänyt Scaevola, jäätyään kiinni, poltti tahallaan kätensä todistaakseen roomalaisten järkähtämättömyyttä. Pohdin, miten tämä tarina on välittynyt ja sitä on käytetty maskuliinisuuden rakentamiseen ja kivunkokemuksen kuvaamiseen. Miten historiallista tietoa uudelleenkäytetään eri kulttuurisissa kontekstissa? Käsittelen esitelmässäni paitsi antiikin kirjallisuutta myös visuaalista taidetta.

Kaisa Kyläkoski: Kolehdit ja esirukoukset yhteisöjen luojina 1600-luvun Suomessa

Seurakuntalaisille eli alamaisille luetut kuulutukset ovat olleet tutkimusten kohteena, mutta muutkin osat ruotsalaista 1600-luvun jumalanpalvelusta saattoivat olla merkityksellisiä poliittiselle kulttuurille. Kun sodasta, veronkannosta ja lainsäädännöstä kertovaan viestintään lisätään esirukoukset raskaana olleiden kuningattarien puolesta sekä kolehdin keruu tuntemattomille yksilöille ja seurakunnille, seurakuntalaiset eivät enää näyttäydy ainoastaan Jumalan ja hallitsijan rankaisemana tai palkitsemana kansana vaan toimijoina, joilla on mahdollisuus aktiiviseen vaikutussuhteeseen jonnekin seurakunnan ulkopuolella. Vaikka mahdollisuudet olisivat jääneet käyttämättä, erityisesti kolehdit synnyttivät tarkastelun arvoisen kysymyksen, siitä, mihin yhteisöön kuuluttiin: kristikuntaan, valtakuntaan vai ainoastaan oman pitäjän tai kylän väkeen.

Hemmo Laiho: Kant, valistus ja tieto

Kantin mukaan valistuksen keskeinen tavoite on saada ihmiset kasvamaan kaitsettavista itsenäisesti ajatteleviksi kansalaisiksi. Tavoite liittyy kiinteästi ajattelunvapauden edistämiseen ja ajatukseen siitä, etteivät valtaapitävät enää hallitsisi totuuden tavoittelua. Tarvitaan julkinen tila, jossa valistuneet kansalaiset voisivat samaveroisina esittää näkemyksensä kaikkien arvioitavaksi ilman, että mitään näkemystä pidetään etukäteen totena tai epätotena. Tällaisen pyrkimyksen voidaan katsoa tuottavan aidon mahdollisuuden saavuttaa yleispätevää, puolueetonta tietoa. Toisaalta itsenäisen ajattelun eetoksen voidaan katsoa johtavan tiedon subjektivisoitumiseen ja totuudettomuuteen. Tarkastelen esitelmässäni näitä kahta tiedonkäsitystä ja niiden välistä jännitettä valistuksen projektissa.

Avainsanat: antiikki, keskiaika, uuden ajan alku

Lähteiden käyttö ja tulkinta kokemuksen historian tutkimuksessa I

Toivo, Raisa (Tampereen yliopisto), **Miettinen, Riikka** (Tampereen yliopisto), **Pihko, Saku** (Tampereen yliopisto), **Eiranen, Reetta** (Tampereen yliopisto) & **Malinen, Antti** (Tampereen yliopisto)

Kokemuksen historian tutkijat keskustelevat kahdessa työryhmässä erilaisista lähdemateriaaleista ja problematisoivat niiden käyttöä. Kokemuksen historia herättää monien uteliaisuutta, mutta se tuo esiin myös haasteita. Usein esiin nousevia kysymyksiä ovat, millaisia lähteitä kokemuksen historian tutkimiseen voi löytää ja miten niitä käytetään. Miten lähteistä luetaan kokemuksen historiaa? Kenen kokemuksia ne ovat? Millä metodeilla esiin kaivetaan kokemuksen suhde historialliseen, yhteiskunnalliseen tai kulttuuriseen muutokseen? Esitelmät perustuvat tekeillä olevaan kokemuksen historian lähteitä käsittelevään kirjaan.

Työryhmä I paneutuu lähdeaineistoihin, jotka ovat jo vakiinnuttaneet asemansa kokemuksen historian tutkimuksessa. Näitä ovat varhaisempien aikojen tutkimuksessa oikeuslähteet ja modernina aikana ensimmäisen persoonan tekstit, kuten kirjeet ja autobiografiat, sekä muistitieto ja haastattelut. Millä lailla yksilöiden kokemuksia ja niiden rakentumista suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan voidaan jäljittää lähdetyypeistä, joiden tuottamiselle ja ominaisuuksille kukin aikakausi asettaa omat ehdoonsa? Miten henkilökohtainen ja yhteiskunnallinen kokemus rakentuvat suhteessa toisiinsa?

Riikka Miettinen ja Saku Pihko: Oikeuspöytäkirjat kokemuksen historian lähteinä

Esitelmä käsittelee oikeuspöytäkirjoja keskiajalta ja uuden ajan alusta kokemuksen historian näkökulmasta. Tarkastelemme sitä, miten erilaiset oikeuspöytäkirjat heijastavat kokemusten rakentumista sekä syytettyjen, viranomaisten ja todistajien välistä neuvottelua kokemusten merkityksistä.

Reetta Eiranen: Ensimmäisen persoonan tekstit lähellä ja etäällä

Ensimmäisessä persoonassa kirjoitetut tekstit ovat olleet tietyllä tavalla ilmeisiä kokemuksen historian lähteitä, ja niiden autenttisuudesta sekä kokemusta rakentavasta luonteesta on käyty paljon debattia. Ensimmäisen persoonan tekstien ajallinen suhde kokemukseen vaihtelee samanaikaisuudesta retrospektiiviin ja episodisuudesta kronologisuuteen. Myös aiotuissa yleisöissä on isoja eroja yksityisyyden ja julkisuuden janalla. Millä tavoin nämä ominaisuudet vaikuttavat lähteissä rakentuvaan kokemukseen ja siihen miten lähellä tai etäällä teksti on kirjoittajansa kokemuksesta?

Antti Malinen: Kokemuksen rakentuminen (muistitieto)haastatteluaineistoissa

Muistitieto on luonteeltaan subjektiivista ja tulkinnallista. Sen avulla voidaan tutkia, minkälaisia merkityksiä ihmiset antavat kokemilleen tapahtumille, olosuhteille ja ihmissuhteille. Pohdin, miten tutkijoiden ja haastateltavien välinen vuorovaikutus, valtasuhteet, muistamisen prosessit ja tutkimukselliset reunaehdot muokkaavat haastatteluissa syntyviä muistoja ja kokemuksia. Lisäksi tarkastelen, miten haastatteluiden historiallinen konteksti on vaikuttanut siihen, miten vaikeiden kokemusten muisteluun ja jakamiseen on suhtauduttu, keskittyen erityisesti lapsuutta koskeviin haastatteluihin.

Avainsanat: kokemushistoria, lähteet, metodologia

Yhdistykset yhteiskunnallisina vaikuttajina 1940–1980-lukujen Suomessa

Turunen, Arja (Jyväskylän yliopisto) & **Niiranen, Anna** (Jyväskylän yliopisto)

Suomi on yhdistysten luvattu maa, ja yhdistystoiminnan historiaa on Suomessa myös tutkittu laajasti. Tässä työryhmässä suomalaisen yhdistystoiminnan historiaa lähestytään tuoreen, yhdistysten yhteiskunnallista vaikuttavuutta tarkastelevan tutkimuksen kautta. Lähtökohtana on huomio siitä, että vaikuttavuus edellyttää yhteiskunnallisten kysymysten politisointia ja toimintaa ongelman ratkaisemiseksi. Työryhmän esitelmissä pohditaan, kuinka yhdistykset ovat toimineet tavoitteidensa ajamisen eteen, mikä on ollut yhdistystoiminnan merkitys yhteiskunnallisen ongelman politisoimisessa ja miten tavoitteiden ajamisessa on onnistuttu. Tarkastelemme myös sitä, millaisessa yhteiskunnallisessa ja poliittisessä ympäristössä yhdistykset toimivat, mistä ne saivat vaikutteita ja millaisiin laajempiin yhteyksiin ne liittyivät.

Anna Niiranen: Kokki, tulkki vai tarjoilija: Ulkoasiainhallinnon Rouvat ry diplomaatinpuolisoiden asialla 1960- ja 1970-luvulla

Diplomaatinpuolisoiden eli käytännössä vaimojen asema oli pitkään hankala: tehtävänk kuva ja asema eivät olleet virallisia, mutta vaatimukset puolisoa kohtaan olivat suuret. Tehdystä työstä ei saanut palkkaa eikä se kerryttänyt eläkettä. Puolisoiden asemaa ajamaan perustettiin vuonna 1968 oma yhdistys Ulkoasiainhallinnon Rouvat ry. Käsittelen esitelmässä, millaista yhdistyksen toiminta oli 1960–1970-luvuilla ja millaisina sen tavoitteet ja toiminta näyttäytyivät aikakauden julkisuudessa.

Arja Turunen: Yhdistys 9:n merkitys sukupuolten tasa-arvon edistäjänä 1960-luvulla

Sukupuolten tasa-arvoa koskeva lainsäädäntö uudistui Suomessa 1960–1970-luvulla, jolloin luotiin esimerkiksi kunnallinen lasten päivähoitojärjestelmä. Esitelmässä tarkastelen, mikä oli kansalaisjärjestö Yhdistys 9:n merkitys tasa-arvon edistämisessä, mikä oli yhdistyksen tavoitteiden suhde toteutuneeseen tasa-arvopolitiikkaan ja miten yhdistyksen lakkauttaminen vaikutti käsitykseen siitä, että tasa-arvo on Suomessa jo saavutettu.

Avainsanat: yhdistystoiminta, yhdenvertaisuus, tasa-arvo

Vertaileva tieto ja käytännöt yhteiskunnan uudistamisessa 1960–2000

Bergholm, Tapio (Helsingin yliopisto/Itä-Suomen yliopisto), **Ekholm, Laura** (Helsingin yliopisto), **Hannikainen, Matti** (Työväen arkisto/Helsingin yliopisto) & **Hakoniemi, Elina** (Helsingin yliopisto/Demos Helsinki ry)

Suomi koki toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä rakennemuutoksen teollistuneesta maatalousyhteiskunnasta teollistuneeseen palveluyhteiskuntaan. Tavanomaisen tulkinnan mukaan muutos tapahtui verraten myöhään ja nopeasti. Murrokseen liittyi demokratian laajentuminen, nopea talouskasvu ja hyvinvointivaltion instituutioiden rakentaminen. Muut Pohjoismaat olivat keskeinen vertailukohta, malli ja tärkeä viiteryhmä.

Yhteiskuntaa koskevassa suunnittelussa Suomi ei ollut perässätulija. Valtionkomiteat selvittivät 1800-luvun lopulta lähtien kotimaan olosuhteita, hakivat malleja ja varoittavia esimerkkejä pidemmälle kehittyneistä maista ja esittivät toimenpiteitä, joihin taloudellisten resurssien uskottiin riittävän. Vertailu muihin maihin ja erityisesti muihin Pohjoismaihin oli olennainen osa yhteiskunnan uudistamisessa ja muutostarpeen perusteluissa. Suunnittelu lisääntyi entisestään toisen maailmansodan jälkeen, ja se ulottui yhä useammalle yhteiskunnan osa-alueelle. Kun samantyyppiset ongelmat ja muutostarpeet koskivat eri maita, yhdeksi tavoitteeksi tuli yhdenmukaistaa eri maiden järjestelmiä ja instituutioita, jos sen katsottiin hyödyttävän elinkeinoelämää ja kansalaisia.

Yhteiskunnan nopea muutos edellytti tietopohjan luomisen lisäksi myös eri yhteiskuntaryhmien sitouttamista uusiin instituutioihin ja uudelleenlaiseen yhteiskuntaan.

Puolueet kilpailivat äänestäjistä ja vaativat kannattajilleen parempaa koulutusta, sosiaaliturvaa ja palveluja. Suunnitteluun ja politiikanteon malleihin sisältyi kuitenkin jännitteitä ja ristiriitoja, eivätkä kaikki äänestäjät, yritykset tai eturyhmät suhtautuneet uusiin ajatuksiin ja käytäntöihin pelkästään myönteisesti. Uudistusten toteuttaminen edellytti erilaisten tavoitteiden sovittelua, kompromisseja ja yhteistyötä. Kansainvälisen yhteistyön ja instituutioiden yhdenmukaistamisen kohdalla ongelmat eivät olleet ainakaan yhtään vähäisempiä.

Työryhmän puheenjohtajana ja kommentaattorina toimii valtiotieteiden maisteri **Elina Hakoniemi**, joka väittelee keväällä 2025 sosiaalidemokraattien koulutusajattelusta.

Tässä työryhmässä tarkastelemme suunnittelua, kansainvälistä yhteistyötä ja toteutuneita politiikan käytäntöjä eri näkökulmista. Kaikki esitykset perustuvat osallistujien tuoreisiin tai käynnissä oleviin tutkimuksiin. Työryhmässä ovat seuraavat esitykset:

Tapio Bergholm: Mauno Koivisto ja vasemmistopuolueiden yhteistyö

Laura Ekholm: Pohjoismainen yhteistyö sähköalan standardisoinnissa

Matti Hannikainen: SDP:n ohjelmatyö 1960–1975

Avainsanat: yhteiskuntasuunnittelu, puolueet, kansainvälinen yhteistyö

Elämän ristiriitaisuuksia – historiallisten naisten monitulkintaisuudesta

Leskelä-Kärki, Maarit (Turun yliopisto), **Vuoksenranta, Miira** (Turun yliopisto), **Sjö, Karoliina** (Turun yliopisto) & **Hänninen, Reetta** (Helsingin yliopisto)

Työryhmä avaa monitahoisuutta, joka elämäkertatutkimuksen ja elämänkerronnan kysymyksiin liittyy. Esitelmät lähestyvät historiallisia suomalaisnaisia, heidän elämänkerrontaansa ja heistä tehtyjä moninaisia tulkintoja eri näkökulmista. Pohdinnan kohteeksi nousevat myös menneisyyden elämästä kertomisen haasteet, joita ovat paitsi lähteistä nouseva tiedon ristiriitaisuus ja rajallisuus myös tutkijan ja kohdehenkilön monisyinen suhde. Puheenvuoroissa huomio kiinnittyy niin ”tuntemattomiin” kuin aikalaisten ja jälkipolvienkin tuntemiin naishahmoihin. Yhdistävänä tekijänä

heillä oli aikansa naisille yhä harvinainen oppineisuus, joka tarjosi heille valmiuksia monipuoliseen toimintaan sekä palkkatyön että kansalaisaktiivisuuden areenoilla. Ajallisesti esitelmät sijoittuvat 1800-luvun loppupuolelta 1900-luvun alkupuolelle.

Työryhmän puheenjohtajan toimii **Reetta Hänninen**.

Miira Vuoksenranta: Sivistyneistönaisten ystävyyden monisyiset tulkintapolut

Ystävyys on tiuhaan läsnä menneisyyden naisten elämänkerronnassa, muttei jää silti koskaan tulkinnallisesti vaille haasteita. Sen merkitys ihmiselämässä pakenee määritelmiä ja muuttaa jatkuvasti muotoaan. Syvennyn tähän teemaan tarkastelemalla useita ruotsinkielisiä opettajattaria 1860- ja 1870-luvuilta, joiden kertomuksia itsestään ja lähisuhteistaan on säilynyt kirjeissä, päiväkirjoissa ja muistelmissa. Esitelmäsäni puntaroin historioitsijan kohtaamaa ystävyyden monikasvoisuutta ja seikkoja, jotka on huomioitava pyrittäessä hahmottamaan ystävyysuhteiden paikkaa osana menneisyyden naisten elämää.

Karoliina Sjö: Yön kuningattaren sinisessä salongissa – Adèle Wemanin (1844–1936) elämänkerronnalliset tulkinnat

Käsittelen esitelmässäni kansakoulunopettaja, kirjailija, runoilija Adèle Wemanin ja tämän elämänkerronnallisia aineistoja kuten päiväkirjoja ja kirjeitä, jotka on arkistoitu pääosin Kemiönsaarella sijaitsevan Sagalundin museon kokoelmiin. Weman eli pitkän ja vaiherikkaan elämän. Hän oli elinaikanaan tunnettu ja kuuluisakin, mutta kuolemansa jälkeen hän on jäänyt pitkälti unohduksen varjoihin. Pohdin, miten mennyt elämä monine puolineen tulee pala palalta näkyviin fragmentaaristen aineistojen ja tutkimuksen avulla. Entä miten tulkinnat muodostuvat suhteessa kotimuseoympäristön tuottamiin tulkintoihin?

Reetta Hänninen: ”Minua herrat pitävät toverinaan” – Tekla Hultin (1864–1943) omaa kuvaansa rakentamassa

Paneudun esitelmässäni poliitikko ja toimittaja Tekla Hultiniin. Hultin kirjoitti itseään näkyväksi päiväkirjoissa, matkakertomuksissa ja lapsuus- ja nuoruusmuisteluissa ja näistä ainakin päiväkirjoja hän kirjoitti julkaisemista silmällä pitäen. Elämänkerronnassa nousee esiin monia sukupuoleen ja luokkaan liittyviä kysymyksiä, joita Hultin halusi korostaa. Pohdin esitelmässäni, miten tietoisesti Hultin rakensi kuvaa itsestään, ja kuinka tutkittavan oma ääni ja tutkijan tulkinnat mahtuvat yhteen elämäkertaan.

Avainsanat: elämäkertatutkimus, elämänkerronta

Kylmä sota, politiikka ja puolueettomuus

Suomi, Opec, ja Suomen kaupallistaloudellinen diplomatia Lähi-idän öljyntuottajamaissa 1973-1986

Ipatti, Laura (Jyväskylän yliopisto)

1960-luvulta lähtien, kasvavan kansainvälisen kaupan oloissa, ulkomaanedustustoissa kautta maailman kaupallisten, taloudellisten ja vienninedistämiseen liittyneiden tehtävien hoitoon erikoistuneen virkakunnan rooli vahvistui. Öljyntuottajamaihin tämä kaupallistaloudellisen diplomatian kiinnostus korostui 1970-luvun alusta ja erityisesti vuoden 1973 öljykriisistä lähtien. Myös Suomi pyrki vahvistamaan vienninedistystoimiaan Lähi-idän Opec-maissa, joissa avautui öljyn herättämän kiinnostuksen lisäksi uusia markkinoita suomalaisyrityksille. Mallia kaupallisten sihteerien ja teollisuussihteerien verkoston perustamiseksi sekä taloudellisten teknillisten yhteistyösopimusten solmimiseksi Suomi haki erityisesti muista Pohjoismaista, erityoten Ruotsista. Samaan aikaan öljypolitiikasta on todettu tulleen merkittävä osa Suomen ulkopolitiikkaa, ja sillä oli korkeimman valtiojohdon siunaus. Vientiä Lähi-itään vauhditettiin sekä korkean tason ministerivierailuin että Suomen imagoa koskenein tiedotuskampanjoin. Millaista kaupallis-taloudellista diplomatiaa Suomi teki Opec-maissa vaiheessa, joka ajoittui öljykriisistä öljyn hintaromahdukseen? Miten Suomen kaupallisten ja teollisuussihteerien verkko alueella kehittyi, miten kehitys vertautui verrokkimaa Ruotsiin, ja miten Suomi käytti puolueettomuuspolitiikkaansa uusien suhteiden solmimiseksi kylmän sodan Lähi-idän näyttämöllä? Tutkimus perustuu ulkoministeriön, kauppa- ja teollisuusministeriön ja Suomen Ulkomaankaupalliiton arkistoaineistolle sekä kaupallis-taloudellisen diplomatian teoreettiselle käsitteelle.

Avainsanat: Suomi, Opec, kaupalliset sihteerit

Puolivaltiollista integraatio-osaamista Tanskan laajenevan hyvinvointivaltion reunamilla: Tanskan pakolaisavun liikkumavara kansallisen kotoutuspolitiikan toimeenpanijana ja kehittäjänä 1968-79

Bergenheim, Sophy (Pohjoismaiden tutkimuksen keskus CENS/Helsingin yliopisto)

Tanskan pakolaisavun asema ja liikkumavara valtiollisen kotoutuspolitiikan toimeenpanijana ja kehittäjänä 1968–79

Nykypäivänä maahanmuuttajien kotouttamisesta vastaavat yleensä kunnat tai muu paikallishallinto, myös Pohjoismaissa. Tanskassa integraatiopolitiikalla on kuitenkin pitkät korporatistiset juuret: vuoden 1999 integraatiolakiin saakka pakolaisten kotouttamisesta vastasi Tanskan pakolaisapu, humanitaaristen järjestöjen katto-organisaatio, yhteistyössä sosiaaliministeriön kanssa. Pakolaisten integraatio oli julkisesti rahoitettua, joten Pakolaisavun rooli oli käytännössä viranomaistoimintaa. Alun perin järjestö sai sosiaaliministeriön siunauksella pitkälti vapaat kädet, mutta Tanskan hyvinvointipolitiikan ja julkishallinnon laajeneminen sekä vuoden 1973 öljykriisin taloudelliset seuraukset kuitenkin alkoivat muuttaa järjestön toimintaympäristöä hyvinvointivaltion laitamilla: erivapaudet integraatiopolitiikan ja -osaamisen innovatiiviseen kehittämiseen vaihtuivat vähitellen vaatimuksiksi sopeuttaa marginaalinen toiminta-alue valtiokoneiston sanelemaan muottiin.

Avainsanat: hyvinvointivaltio, kotoutuspolitiikka, korporatismi

EEC/ETY-assosiaatiokeskustelu puolueettomuuskäsitteen määrittelyn ja oikeuttamisen kontekstina, 1961–1963

Alanen, Onerva (Tampereen yliopisto)

Konferenssiesitykseni pohjautuu artikkelikäsikirjoitukseeni puolueettomien maiden ETY-assosiaatiohakemuksiin (tai Suomen tapauksessa niistä pois jäämiseen) liittyvästä keskustelusta 1960-luvun alussa. Artikkelini on osa laajempaa projektiani liittyen Euroopan integraatioon puolueettomuuden käsitteellistämisen ja oikeuttamisen erityiskontekstina. Esityksessä tarkastellaan sitä, millaisia argumentteja ja retoriikkaa puolueettomat valtiot itse käyttivät pyrkiessään sopimukseen ETY:n kanssa: Miten osallisuuden ja ulkopuolisuuden suhde määriteltiin ja millaisiksi puolueettomien valtioiden mahdollisuudet osallistua esitettiin? Miten puolueettomuutta käsitteellistettiin ja oikeutettiin osana assosiaatioperusteita? Miten eri identifikaatiot (Eurooppa viiteryhmänä, alueellinen identifikaatio, koko/asema pienenä valtiona, puolueettomuus määrittäjänä) ristesivät tai olivat ristiriidassa keskenään assosiaatiomahdollisuuksia pohdittaessa?

Kun Iso-Britannia ja Tanska jättivät hakemuksensa ETY-jäseneksi 1961, Ruotsi, Itä-valta ja Sveitsi päättivät myös neuvotella assosiaatiosopimuksista. Julkisessa retoriikassaan puolueettomat valtiot jakoivat Euroopan Talousyhteisön eri puolia poliittisiin ja taloudellisiin ja rajasivat puolueettomien valtioiden mahdollisuutta osallistua vain osaan näistä. Kansainvälisen lain puolueettomuuskäsitteeseen vedottiin usein näiden rajauksien taustalla, vaikka toisaalta kylmän sodan puolueettomat valtiot (Sveitsiä lukuun ottamatta) pyrkivätkin muussa julkisessa retoriikassaan ainakin osin irrottautumaan lakipohjaisesta puolueettomuuskäsityksestä. Toisaalta korostettiin sitä, miten puolueettomat valtiot eivät pyrkineet vain samaan etuja ja välttelemään velvollisuuksia. Lisäksi korostettiin puolueettomien valtioiden olevan taloudellisesti ja kulttuurisesti osa Eurooppaa, ja niiden pois jättäminen olisi sen takia ongelmallista. Vaikka keskustelut päättyivätkin tuloksettomina, olivat ne yksi konteksti kylmän sodan puolueettomuuskäsityksen rakentumiselle.

Avainsanat: puolueettomuus, retoriikka, kylmä sota

Minorities and ethnic groups in the 1940s

In search of (dis)loyalty. Police reports on German-speaking Hungarians in the post-war moment, 1946-47

Häkkinen, Ville (University of Jyväskylä)

The German-speaking minority, referred to as Swabians (sváb) in local parlance, had been an integrated part of the Hungarian population since the 18th Century. However, after the Second World War and in reprisal of Nazi atrocities, over 200 000 German-speakers were deported to Germany in 1946-47. In late 1946, amidst the deportations, the Hungarian Ministry of the Interior launched a fact-finding mission to German-speaking villages to report on the ethnic relations and political loyalties of the locals, effectively in order to find justification for deportations. This study analyses the reports from the viewpoints of ethnic categorization, rhetoric of exclusion, and in the context of the domestic political crisis in the advent of the Communist takeover.

Avainsanat: forced migration, postwar, Hungary

Experiences of Ingrian Finns under the German occupation of Ingria, Leningrad area 1941-1943: Silences, camps, and the question of Finnish nationality

Reuter, Anni (Helsingin yliopisto/Suomalaisen Kirjallisuuden Seura)

Hitlerin Saksa miehitti Inkerin ja Viron toisessa maailmansodassa (1941–1944). Inkerinsuomalaisten kokemukset ja aktiivinen toimijuus toisen maailmansodan aikana Saksan miehittämällä verisellä tappotantereella on pitkälti ohitettu. Inkerinsuomalaisten kokemukset Saksan miehityksestä ja aktiivinen toimijuus on pitkälti ohitettu aiemmassa tutkimuksessa. Monet joutuivat muistitiedon mukaan pakkotyöhön aina Saksaan asti ja eriasteinen väkivalta aina surmiin asti oli yleistä. Väitän, että inkerinsuomalaiset toimijat loivat kuvaa Inkeristä ja inkerinsuomalaisista suomalaisina parantaakseen heidän mahdollisuuksiaan selvittää saksalaismiehityksestä. Samalla he keräsivät talteen kuvia, kertomuksia ja kulttuuriperintöä sota-aikana silmien edessä kaatoavasta Inkeristä ja inkeriläisistä luoden inkerinsuomalaisten kansallista identiteettiä. Ainutlaatuinen tutkimusaineistoni sisältää aikalaisten päiväkirjoja, valokuvia, inkerinsuomalaisten muistitietohaastatteluja ja muita aineistoja. Tarkastelen teksti- ja haastatteluaineistoja kokemuskeskeisen narratiivisen analyysin avulla, joka huomioi hallitsevat ja vastakertomukset. Yli 65 000 inkeriläistä jäi Saksan miehitykseen ja evakuoitiin Suomeen, osa pakolla, josta he joutuivat Neuvostoliiton karkotusalueille pian sodan päätyttyä.

Avainsanat: Saksalaismiehitys, verimaa/tappotanner, inkerinsuomalaiset

Juutalaisten miehityksen, sodan ja vainon kokemuksia 1940-luvun Norjassa ja Tanskassa omaelämäkerrallisessa aineistossa

Perämäki, Anna-Leena (Turun yliopisto)

Saksa hyökkäsi huhtikuussa 1940 puolueettomina pysytelleisiin Norjaan ja Tanskaan, jotka joutuivat Saksan hallintaan toukokuuhun 1945, lähes koko toisen maailmansodan ajaksi. Esitelmän keskiössä ovat miehitetyn Pohjois-Euroopan juutalaisten kohtalot toisessa maailmansodassa, jotka ovat jääneet historian tutkimuksen kentällä vähemmälle huomiolle verrattuna Länsi- ja jopa Itä-Euroopan juutalaisväestön sota- ja vainokokemusten kartoittamiseen. Esitelmä tarjoaa samalla yhden katsauksen sodan kokemukseen Norjassa ja Tanskassa siellä tuolloin eläneiden juutalaisten omaelämäkerrallisen aineiston eli päiväkirjojen ja kirjeiden kautta, life writing -tutkimuksen ja

sodan kulttuurihistorian sekä kokemuksen historian näkökulmasta. Esitelmän keskiössä on muutama tapaus, joiden kautta avautuu ikkuna myös laajempaan miehitettyjen Pohjoismaiden kokemukseen sodasta.

Päätutkimuskysymys on, miten Norjan ja Tanskan juutalaiset kokivat miehityksajan. Tarkastelen, miten he kirjoittivat siitä päiväkirjoissaan ja kirjeissään, omana kokemuksenaan ja osana henkilökohtaista elämäänsä.

Tässä esitelmässä nostan siis esille postdoc-hankkeeni Kirjoituksia miehityksestä Pohjolasta moninaisesta aineistosta juutalaisten kirjoittamia päiväkirjoja ja kirjeitä. Esitelen esimerkiksi itävaltalaislähtöisen nuoren juutalaisnaisen Ruth Maierin (1920–1942) päiväkirjaa sota-ajan kokemuksistaan Norjassa. Maierin päiväkirja on myös julkaistu, mutta alkuperäinen aineisto kuuluu Oslon holokaustikeskuksen kokoelmaan, joka on laaja arkistokokonaisuus sota-ajan juutalaisten kirjoittamia päiväkirjoja, kirjeitä ja muistelmia. Tanskan juutalaisten kokemuksia tarkastelen erityisesti Kööpenhaminan juutalaismuseossa säilytettävän päiväkirja- ja kirjeaineiston valossa.

Avainsanat: toinen maailmansota, Pohjoismaat, sodan kulttuurihistoria

Diaspora Lives. State Control, Societal Dynamics and Personal Experiences of “Russian Émigrés” in Finland from 1917 to the Cold War

Allen-Mercier, Zoe (University of Turku)

This research project examines the experiences, literary representations, and state surveillance of the diaspora in Finland originating from the territory of the former Russian empire between 1917 and 1965. This project aims to better understand the history of one of Finland's largest migrant groups and seeks to fill a surprising gap in the literature. This research is particularly relevant in the current socio-political context given the escalating tensions with Russia since the full-scale invasion of Ukraine in February 2022. The wave of migrants, geopolitical conflicts, fear of war, economic difficulties, renewed atmosphere of distrust, strict border policies, and increase of security budgets are reminiscent of the period under study. The research will overall contribute to a nuanced discussion on security imperatives in relation to their social and individual repercussions. The project overall examines the internal and external dynamics shaping the lives of the diaspora in Finland.

Keywords: diaspora, experiences, security

Historiaesitykset ja menneisyyden narratiivit

Kylmää sotaa dokumentoimassa. Kylmä sota ja suomettuminen dokumenttielokuvissa

Kortti, Jukka (Helsingin yliopisto)

Esitykseni käsittelee tutkimustani historiadokumenttielokuvista, joiden aiheena on kylmä sota. Se keskittyy suomalaisiin dokumenttielokuviin ja -sarjoihin, jotka on tehty 2010- ja 2020-luvuilla, mutta myös vanhempiin Yleisradion tuottamiin dokumenttielokuviin aina 1960-luvulta lähtien. Esitelmässä myös viitataan aiheen kansainvälisiin tuotantoihin.

Kiinnostukseni kylmän sodan historiadokumenttielokuvaan on moninainen, mutta ensisijaisesti olen kiinnostunut niistä muuttuvan historiakulttuurina, etenkin siinä miten ne Suomessa välittävät suomettumisen narratiivia 1960-luvulta 2020-luvulle. Lisäksi pohdin dokumenttielokuvan ja historian tutkimuksen suhdetta etenkin ”totuuden”, ”autenttisuuden” ja toisintamisen (reenactment) käsitteiden valossa.

Avainsanat: kylmä sota, historiadokumenttielokuvat, suomettuminen

Auktorisoidut matkaoppaat historian esittäjinä nykypäivän Suomessa

Hesso, Laura (Turun yliopisto)

Historiaa esitetään lukuisilla tavoilla, akateemisista tutkimuksista kouluopetukseen ja viihdeteollisuuteen, ja näitä esityksiä tuottavat historian ammattilaisten ohella lukuisat muut toimijat.

Esitelmän aiheena ovat auktorisoitujen matkaoppaiden toiminnassa muotoutuvat historianesitykset. Opastukset ovat usein historian eksistentiaalista käyttöä, jolla rakennetaan ja välitetään yhteisön itseymmärrystä ja identiteettiä. Opastus on vuorovaikutteinen tapahtuma, hetki historiatiedon äärellä, johon kuulijalla on vapaus osallistua haluamallaan intensiteetillä. Opastus eroaa merkittävällä tavalla yleisimmistä

historian esittämisen tavoista: se on julkaistua tutkimusta vuorovaikutteisempi eikä siinä ole opetukseen liittyvää kontrollia ja oppimisvelvollisuutta. Opastus ei kuitenkaan ole historiallisten elokuvien, romaanien ja pelien tapaan viihdettä, jolle historiatieto usein antaa vain lähtökohdat. Auktorisoitu opastyö on oma professionsa, joka kulttuuriperintöä esitellessään kuitenkin hyödyntää toisen tieteen alan, usein historian, aineistoa.

Opastukset rakentuvat voimakkaasti tarinallisuuden varaan. Historia ei kuitenkaan muodosta yhtenäisiä, draaman kaarta noudattavia tarinoita sellaisenaan. Oppaat käyvät rajanvetoa historiallisen tiedon moninaisuuden ja opastuksen esitysmuodon vaatimusten kanssa. Esitys paneutuu siihen, millainen on oppaiden historiakäsitys, miten he välittävät historiaa kuulijoilleen ja miten ammattiopas käyttää historiatietoa. Millaiselle tiedolle opastukset rakentuvat? Entä jos fakta ei sovi tarinan kaareen?

Esitys perustuu Laura Hesson tekeillä olevaan väitöstutkimukseen, jonka keskeisenä lähdeaineistona ovat ns. historiakierroksia tekevien auktorisoitujen oppaiden haastattelut.

Avainsanat: historiaesitykset, historian käyttö

Suomalaisuus Muinaistieteellisen toimikunnan ja Suomen kansallismuseon rakentamissa narratiiveissa vuosina 1916–1971

Eskelinen, Aleks (Jyväskylän yliopisto)

Museoita nimitetään usein muiden muistiorganisaatioiden tavoin yhteiskunnan muistiksi, mutta muistamisen sijaan ne pikemminkin tulkitsevat ja aktiivisesti rakentavat narratiiveja menneisyydestä. Muinaistieteellinen toimikunta oli ennen Museoviraston perustamista Suomen muinaismuistohallinnosta vastannut viranomainen, joka ylläpiti myös Suomen kansallismuseota. Sen tehtävänä oli säilyttää, tutkia ja vaalia suomalaisten menneisyyttä sekä sitä varten kartutettuja esihistoriallisia, historiallisia ja kansatieteellisiä kokoelmia. Muinaistieteellinen toimikunta rakensi suomalaisuuden narratiiveja kokoelmien ja tutkimuksen perustalta, mutta samalla muuttuun yhteiskunnalliseen tarpeeseen vastaten. Narratiivien esittäminen ei rajoittunut ainoastaan Suomen kansallismuseon näyttelyihin vaan suomalaisen kulttuurin tulkintoja levitettiin monikanavaisesti myös kausijulkaisuissa, radiossa ja elokuvissa.

Esitys perustuu tekeillä olevaan historian väitöskirjatutkimukseen, jossa tutkin, miten Muinaistieteellisen toimikunnan työntekijät rakensivat suomalaisuutta julkaisuissaan, ja miten niiden tutkimustieto viestittiin laajemmalle yleisölle Suomen kansallismuseon näyttelyissä. Esityksessä tarkastelen millaisia muutoksia ja pysyvyyksiä suomalaisuuden narratiiveissa tapahtui. Avaan myös tapoja, joilla arkeologian, kulttuurihistorian ja kansatieteen erilaiset näkökulmat nivottiin näyttelyissä yhdeksi kokonaisuudeksi. Tutkimuksen aikarajaus kattaa itsenäisyyden alkutaipaleen, kriisivuodet, jälleenrakennuksen ja hyvinvointivaltion rakentamisen ajan. Suurten murrosten keskellä yhteiskunnassa oli poikkeuksellinen tarve rakentaa suomalaisuutta ja vakiinnuttaa kansallinen identiteetti osaksi yhteiskuntaa. Siitä huolimatta Suomen kansallismuseon näyttelyiden perusrakenne säilyi koko tarkastelujakson hyvin samanlaisena ja narratiivien muutokset toteutettiin pienten, mutta tarkkaan harkittujen yksityiskohtien avulla.

Avainsanat: museot, nationalismi, narratiivit

Taloushistoria ja tutkimusaineistot

Ovatko tulosuostuntatilastot hyvä lähde tuloerojen arvioimiseksi?

Heino, Saska (Göteborgin yliopisto)

Suomen suuriruhtinaskunnassa kannettiin vuosina 1865–1885 tulosuostunnaksi (inkomstbevilling) kutsuttua tuloveroa. Verovelvollisia olivat lähtökohtaisesti kaikki kansalaiset, maassa pitempään asuneet ulkomaalaiset, kuolinpesät sekä osake- ja pankkiyhtiöt, joiden vuotuinen ”puhdas” tulo ylitti 500 markkaa. ”Puhtaan” tulon määrittely perustui vapaaehtoiisiin ilmoituksiin sekä paikallisten verokomiteoiden arvioihin. Vanhemmat tutkijat ovat epäilleet veron luotettavuutta tuloerojen arvioimiseksi näistä syistä (esim. Hjerppe ja Lefgren, 1974; Myllyntaus, 1978; Wikström, 1985). Uudemmassa tutkimuksessa sen pohjalta laadittuihin tilastoihin on suhtauduttu optimistisemmin (esim. Roikonen ja Heikkinen, 2020). Kunnollista tutkimusta veron soveltuvuudesta tuloerojen arviointiin ei kuitenkaan ole aiemmin tehty.

Tutkin tulosuostuntatilastojen luotettavuutta kolmen suomalaisen kunnan aineistolla vuonna 1876. Vertaan Tilastollisen toimiston (1880) julkaisemaa tilastoa verovelvollistasoihin suostuntaverotilityksiin ja eri lähteiden pohjalta rakentamiini arvioihin samaisten verovelvollisten sekä koko kunnan väestön ”puhtaasta” tulosta.

Arvioni perustuvat mm. maa- ja henkikirjoihin, kylvö- ja satotilastoihin, tietoihin palkoista, kalasaaliista, vuokrasta sekä vero- ja markkinahinnoista. Rakennan tutkimukseni myös regressiomallin, jonka avulla saatuja estimaatteja käytän lopullisina arvioinani verovelvollisten ”puhtaasta” tulosta. Arvioin tuloestimaattien realistisuutta ns. kulutuskori- tai Allenin suhdeluku -vertailun avulla. Lopuksi vertaan tuloksiani kahden ruotsalaiskunnan tietoihin, sillä vuosien 1865–1885 tulosuostunta perustui suurelta osin Ruotsissa vuonna 1861 säädettyyn verolakiin (Nykänen, 2012), jolloin veron luotettavuusongelmat voivat koskettaa Suomen lisäksi myös Ruotsia. Alustavien tulosteni mukaan tulosuostuntatilastot antavat tuloeroista uusia arvioitani matalamman kuvan tutkitussa aineistossa.

Avainsanat: tuloerot, verotus, Suomi

1800-luvun yksityisten luottomarkkinoiden tutkiminen tuomiokirjoilla

Kämäräinen, Heikki (Jyväskylän yliopisto)

Puheenvuorossani kysyn, miten tuomiokirjoilla voidaan tutkia esiteollisen ajan yksityisiä luottomarkkinoita, ja mitä aineisto oikeastaan kertoo ja mistä se vaikenee. Esiitys perustuu tekeillä olevaan väitöskirjaani, mutta tarkoitus on keskustella isomman historiantutkimuksen perusongelman parissa – mitä me voimme tietää saatavilla olevan aineiston avulla?

Yksityiset luottomarkkinat löytyvät kaikista yhteiskunnista, mutta niiden laajuus ja toimintamekanismit tunnetaan yhä melko huonosti. Ongelman ytimessä on nimenomaan yksityisen luottotoiminnan puolimuodollinen luonne – velanantajien kirjanpito ei useinkaan ole säilynyt. Viranomaisaineistot aiheesta ovat vinoutuneet negatiivisen kautta, maksua ei ole saatu ajallaan.

Tutkin aihetta käyttäen Keuruun kärjäkunnan tuomiokirjoja 1830–1839 tutkimuksen alkuperäisaineistona. Käräjät toimivat luottomarkkinoiden instituutiona ja velanmaksun varmistajana, mutta historiantutkimukselle kärjäistä raportoidut tuomiokirjat ovat ilmiön säilyttäjä ja suodatin. Tuomiokirjojen vahvuus on alempien sosiaali-ryhmien elämän kuvauksessa, ja historioitsijat ovat vuosikymmenien mittaan keskustelleet siitä, kuinka uskottavana kuvauksia voidaan pitää.

Avainsanat: tuomiokirjat, velat, 1800-luku

Veronmaksajan oman edun tavoittelua vai verokeinottelua?

Kivistö, Terhi (Turun yliopisto)

Millainen oli Suomen varhaisin valtionverotuksen järjestelmä? Tutkin väitöskirjassani kruununverotusta eli maallisen hallinnon veronkantoa veronmaksajan näkökulmasta Turun linnaläänissä, suunnilleen nykyisen Varsinais-Suomen alueella noin vuosina 1300–1530. Pääkysymykseni on, millaisen kuvan aikakaudelta säilyneet kirjeet antavat veronkantojärjestelmästä ja talonpoikien ja porvareiden toiminnasta veronmaksajina.

Esityksessäni nostan esiin vaikuttamiskeinon, joka kumpuaa veronmaksajien valinnoista toimia taloudellisesti järkevästi, oman etunsa mukaisesti. Tähän liittyy keskeisesti rahan yleistyminen ja verojen maksu rahalla sen jälkeen, kun oman elinkeinon tuotteet on myyty. Veroparselit eli veronmaksun välineet olivat myös keskeisiä kauppatuotteita. Tämä näkyy esimerkiksi saaristossa suurena rahan osuutena ja vähäisenä kalan käytössä parselina. Kalojen kanssa oli purjehdittu esimerkiksi Tallinnan, missä oli saatu huomattavasti paremmat rahat kuin mitä veroparselin arvo oli. Näin talonpojalle oli jäänyt enemmän rahaa. Tarkastelen talonpoikaa ja porvaria taloudellisina toimijoina.

Avainsanat: verot, raha, kaupankäynti

Perjantai 17.10. Työryhmät 5/ Friday, 17th October. Working groups 5

De-Centring Eighteenth Century Political Economy: Rethinking Improvement II

Nokkala, Ere (University of Jyväskylä), **Tribe, Keith** (University of Jyväskylä), **Tammela, Joonas** (University of Jyväskylä), **Tarkka, Laura** (University of Jyväskylä), **Roy-Di Piazza, Vincent** (University of Jyväskylä) & **Gerlings, Jonas** (University of Göttingen)

This panel identifies the centrality of ‘improvement’ in early modern economic discourse. Our aim is to treat political economy as a discourse oriented to the improvement of conditions for human life and, as such, one of the Enlightenment’s key contributions to Western thought.

Instead of converting past arguments into modern arguments about methods and models, the panel investigates eighteenth-century political economy in terms of practical concerns, as measures and policies for betterment and improvement. The Swedish empire – considered by contemporaries as the stronghold of ‘oeconomia’ – functions as the primary case study, but is compared with other cases, broadening the applicability of the findings. The panel studies the ways that key concepts of improvement were articulated in the main sites of discursive production: the University, the Diet, local and colonial governments, academic journals and literature.

Vincent Roy-Di Piazza’s paper on “Colonialism in the Age of Liberty” explores how Sweden’s embrace of transatlantic slavery during the Gustavian era was built on five decades of previously unsuccessful aspirations to resume territorial expansion. Swedish colonial aspirations were torn between the dynamics of political revanchism, imperial ambitions of global influence, and hopes to improve the development of the Swedish State.

Laura Tarkka’s paper “Representing Swedish Improvement for German Readers” discusses the image of mid-eighteenth-century Swedish oeconomy [Haushaltung] communicated by German writers, most importantly August Ludwig Schlözer in his yearbook *Neueste Geschichte der Gelehrsamkeit in Schweden* (1756-1760).

Keith Tribe’s paper “Agronomy as Improvement: The Example of Albrecht Thaer” examines the development of a new science of agronomy from occasional teaching to his professorial appointment to and lecturing for the University of Berlin, and the textbook literature linked with that post.

Keywords: political economy, improvement, enlightenment

Digitaalinen murros historiantutkimuksessa – Kansallisarkiston uudet palvelut

Jokipii, Ilkka (Kansallisarkisto), **Välisalo, Tanja** (Kansallisarkisto), **Sorvali, Satu** (Kansallisarkisto) & **Joska, Sanna** (Kansallisarkisto)

Arkistot ja niiden palvelut ovat merkittävässä murroksessa, kun valtaosa asioinnista tapahtuu digitaalisessa ympäristössä. Kansallisarkiston keskeinen rooli historiantutkimuksen infrastruktuurina muuttuu aineiston säilyttäjästä kohti datan tarjoajaa. Tämä sessio tarkastelee tutkimuspalveluiden nykytilaa, paradigman muutoksia ja tulevaisuuden mahdollisuuksia.

Työryhmän esityksissä käsittelemme kolmea keskeistä teemaa:

Paradigman ja käytännön muutokset – Miten tutkimusprosessi on muuttunut digitaalisuuden myötä? Mitä uusia menetelmiä on tarjolla aineistojen hyödyntämiseen? Mitä mahdollisuuksia esimerkiksi tekoäly ja käsialantunnistus tuovat tutkimukselle?

Digitaalinen toimintaympäristö – Millaisia digitaalisia palveluita Kansallisarkisto tarjoaa tutkijoille? Miten ne vaikuttavat tutkimuksen tekemiseen? Mitä uusia palveluita Kansallisarkistolla on ja miten tutkijat voivat hyödyntää niitä? Kuinka voimme ottaa erilaisten käyttäjien tarpeet paremmin huomioon uudessa toimintaympäristössä?

Uudistuva arkistolaki ja tietoturvallinen etäkäyttöympäristö – Miten käyttörajoitetut digitaaliset aineistot ovat saavutettavissa turvallisesti etäyhteyksien kautta? Mitkä ovat etäpalveluiden hyödyt ja haasteet?

Esitysten tavoitteena on lisätä ymmärrystä tutkimuspalveluiden kehityssuunnista sekä tarjota tutkijoille konkreettisia esimerkkejä uusista mahdollisuuksista. Osallistujat saavat kattavan kuvan siitä, miten digitaalisuus muuttaa tulevaisuuden tutkimusympäristöä.

Lisäksi tapahtumassa on mahdollisuus tutustua aiheeseen syvemmin KA:n standilla, jossa esitellään tarkemmin Kansallisarkiston palveluita ja niiden käyttömahdollisuuksia.

Avainsanat: Kansallisarkisto, tekoäly, digitaalinen tutkimus

URHEILU-KARJALA-VIIPURI

Virtapohja, Kalle (Suomen urheiluhistoriallinen seura), **Kokkonen, Jouko** (Liikunta-tieteellinen Seura), **Viita, Ossi** (Urheilun ja liikunnan kulttuurikeskus TAHTO), **Kanerva, Juha** (Ilta-Sanomat) & **Matkaniemi, Tero** (Lahden lyseo)

Urheiluhistorian sessiossa suunnataan katse Viipurin urheiluhistoriaan. Käsittely painottuu sotia edeltävään aikaan. Teemasta ”Viipurilainen urheilu” on tekeillä tieteellinen tutkimus yhteistyössä Suomen urheiluhistoriallisen seuran (SUHS) ja Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran kanssa. SUHS on mukana toteuttamassa sessiota, joka rakentuu kolmesta esitelmästä ja kommentaattorin kommenteista.

Työryhmän puheenjohtajana toimii SUHS:n varapuheenjohtaja **Kalle Virtapohja**, joka on tehnyt tai ollut tekemässä yli 50 tietokirjaa ja tutkinut viime aikoina mm. Viipurin urheiluhistoriaa.

Työryhmän kommentaattorina toimii Lahden lyseon rehtori **Tero Matkaniemi**, joka on tehnyt urheiluhistoriallista tutkimusta erityisesti uintiurheilun historiaan liittyen. Hänellä on sukujuuriensa puolesta aitoa kiinnostusta karjalaisen urheilun historiaan.

Jouko Kokkonen: Viipurin liikuntapaikat suomalaisessa liikuntakulttuurissa

Salakkalahden luistinrata, Kelkkalan ravirata, Papulan hyppymäki ja Viipurin keskuskenttä ovat suomalaisessa urheiluhistoriassa suorastaan legendaarisia liikuntapaikkoja. Lähes 60 tietokirjaa liikunta-, paikallis- ja järjestöhistoriasta kirjoittanut tai toimittanut FT Jouko Kokkonen on Liikunta & Tiede -lehden toimituspäällikkö, joka on tutkinut viipurilaisia liikunnan ja urheilun suorituspaikkoja vuoteen 1944 asti.

Ossi Viita: Viipurin yleisurheilu

Viipurin Urheilijat tunnetaan nykyään mm. 1970-luvun suurten urheilusankareiden Riitta Salinin ja Tapio Kantasen seurana, mutta ennen sotia Viipurissa oli monta muutakin yleisurheiluseuraa ja sankaria.

Dosentti Ossi Viita tunnetaan mm. suomalaisen kestävyysjuoksun historian asiantuntijana, joka on luonut merkittävän työuran urheiluhistorioitsijana toimiessaan Tahdon eli Urheilumuseon kokoelmapäällikkönä ja tutkijana.

Juha Kanerva: Jussi Pelli löi Susien puolustuksessa "pellit kiinni" ja "Keisari" Närvänen hoiti loput

Viipuri oli suomalaisen jääpallon pääkaupunki talvisotaan asti. Jussi Pellin yhteydessä käytettiin 1920–30-luvuilla usein termiä "pellit kiinni". "Keisariksi" kutsuttu Ati Närvänen oli puolestaan suvereeni taituri niin jääpallossa kuin jalkapallon puolella. Hän kuului mm. Berliinin olympiajoukkueeseen 1936.

Juha Kanerva on palkittu urheilutoimittaja ja urheiluhistorioitsija, joka on kirjoittanut useita urheiluhistoriallisesti merkittäviä henkilö-, seura- ja yleishistoriateoksia.

Avainsanat: urheilu, liikunta, Viipuri

Mikrohistoriallisia näkökulmia kriisiaikojen ruokahistoriaan 1800-luvun Pohjois-Suomessa

Mäntylä, Matti (Oulun yliopisto), **Kylli, Ritva** (Oulun yliopisto) & **Isoaho-Nousiainen, Riikka** (Oulun yliopisto)

Suomen ruokahistoria oli 1800-luvulla ennen kaikkea nälän historiaa. Erityisen raskaasti katovuosien koettelemukset tuntuivat maan pohjoisosissa, jossa asukkaat kohtasivat viimeiset rauhanajan nälkävuodet 1900-luvun alkuvuosina. Tämän työryhmän esitelmissä tarkastellaan ruokahuollon kriisiaikoihin varautumista ja ruokaturvan vahvistamista eri puolilla Pohjois-Suomea 1800-luvun jälkipuoliskolla. Oliko varautumisessa eroja esimerkiksi rannikolla sijaitsevan Oulun kaupungin ja sisämaassa sijaitsevien maalaispitäjien välillä? Lähestymme aihetta mikrohistoriallisesta näkökulmasta: Miten kaupunkisäätyläistö, maalaispappilan väki ja syrjäseutujen talolliset näkivät ruokaturvan merkityksen 1800-luvun loppupuolella?

Tarkastelemme ruokaturvan ja kotivaran käsitteitä erityisesti pohjoissuomalaisessa kontekstissa painottaen niiden merkitystä varautumisena tulevaan ruokahuoltoon. Sen lisäksi, että ruokaturva ja kotivara hahmotetaan varsin konkreettisenä ruokavarantojen keräämisenä, näemme ne osittain myös abstrakteina käsitteinä. Vertailukohtaa Pohjois-Suomelle etsitään myös eteläisen Suomen paikkakunnilta. Lisäksi tarkastelemme Pohjois-Suomea yleisemmin ruoantuotannon ja saatavilla olleen ruoan näkökulmasta.

Työryhmän puheenjohtajana toimii **Matti Mäntylä**.

Riikka Isoaho-Nousiainen: Kauppaneuvoksetaren keittiössä

Urbaania näkökulmaa suhtautumisessa tulevaisuuteen varautumiseen valotetaan oululaisen Snellmanin kauppahuoneen perustajaperheen kautta. Itse kauppahuoneen elintarviketuonnin merkitys Oulun kaupungille ja maakunnalle oli suuri, mutta

myös kauppaneuvoksetar Jeanette Snellmanin (1817–1878) henkilökohtainen panos oli ratkaiseva. Hän vastasi porvarisrouvana oman kotitaloutensa ruokahuollosta, minkä lisäksi hän kaupungin varakkaimman väestönosan edustajana koulutti ja opasti alempien sosiaaliryhmien edustajia kriisiaikoihin varautumisessa.

Matti Mäntylä: Ruustinna ruokaturvan airuena

Ruustinna Nora Pöyhönen (1849–1938) perusti Pohjois-Pohjanmaalle Haapaveden kasvitarha- ja keittokoulun vuonna 1893 erityisesti siksi, että häntä huolestutti maaseudun asukkaiden yksipuolinen ravinto. Esitelmässä Pöyhösen toimintaa tarkastellaan reaktionä 1800-luvun lopun ruokakriiseihin, jotka olivat osoittaneet ruokaturvan haavoittuvuuden. Miten ruokaturvan varmistaminen näkyi Pöyhösen valistustyössä ja koulun opetuksessa?

Ritva Kylli: Ruokaturvaa vai -turvattomuutta 1800-luvun maaseudulla?

Tässä esitelmässä tutkitaan 1800-luvun jälkipuoliskon ruokaturvaa ja sitä, millä tavoin jatkuviin katovuosiin Suomen pohjoisosissa varauduttiin. Lisäksi esitelmässä peilataan Pohjois-Suomen maaseudun asukkaiden ruokakäytäntöjä Snellmanin ja Pöyhösen kaltaisiin sivistyneistön edustajiin. Mitä talollisten ja mökkiläisten ruokapöytiin katettiin ja missä määrin samaan aikaan eläneiden säätyläisten ruokasuosituksia kuunneltiin?

Avainsanat: ruokahistoria, ruokaturva, Pohjois-Suomi

Väärentäjät, kirjallinen kulttuuri ja ruotsin kielen taito 1800-luvun alkupuolen Suomessa

Vainio-Korhonen, Kirsi (Turun yliopisto), **Saarenpää, Taina** (Turun yliopisto) **Sjöberg, Josefine** (Turun yliopisto/Åbo Akademi) & **Välimäki, Mari** (Turun yliopisto)

Työryhmä esittelee Svenska litteratursällskapet i Finlandin rahoittaman Förfalskarna – Väärentäjät -tutkimushankkeen (2022–2025) keskeisiä tuloksia. Hankeessa lähestytään 1800-luvun alun väärennysrikoksia liikkuvuuden, kirjoitustaidon ja materiaalisuuden näkökulmista. Väärennystapausten kautta avataan laajasti suomalaisen yhteiskunnan sosiaalishistoriaa ja tarkastellaan etenkin työväestön ja vähävaraisen väestönosan kirjoitus- ja kielitaitoa, arkielämää sekä mahdollisuuksia toimia kirjallisessa kulttuurissa.

Hankkeessa on digitoitu Turun hovioikeuden arkistoon kuuluvat väärennysrikoksia koskevat alistusaktit vuosilta 1828–1850 ja koottu niistä tietokanta. Sekä tietokanta että digitoidut aineistot julkaistaan hankkeen päättyessä.

Esitelmät tarkastelevat tietokantaan koottuja tapauksia määrällisesti ja laadullisesti.

Työryhmä on kaksikielinen ja esitelmissä käsitellään rahvaan kirjoitustaitoa ja kirjoituskulttuuria sekä sitä, mitä väärennysrikokset kertovat rahvaan liikkumisesta.

Taina Saarenpää: Paljastaako paperi väärentäjän? Asiakirjaväärennösten materiaalisuus

Esitelmässään Saarenpää pohtii mitä väärennysrikosten oikeuskäsittelyt ja säilyneet asiakirjaväärennökset kertovat väärennösten ja kirjoittamisen materiaalisuudesta. Huomio kiinnittyy erityisesti asiakirjaan esineenä sekä väärennöksen valmistamisen ja käytön materiaaleihin, välineisiin ja tiloihin.

Josefine Sjöberg: Skapandet av förfalskningar. Skrivkunnighet och skriftförmedling bland allmogen

I föredraget belyser Sjöberg hur förfalskningsfallen kan ge oss ny kunskap om skrivkunnighet och skrivande bland allmogen i det tidiga 1800-talets Finland. Vem var de personer som anklagades för att ha skrivit förfalskningar och hurdant var deras skrivande? Och vad kan förfalskningsfallen berätta om skrivandets praktiker och skriftförmedling i allmogens vardag?

Mari Välimäki: Väärennös mahdollisuutena. Rahvaan liikkuvuus ja väärennösten käyttö

Välimäki tarkastelee, mitä väärennetyt papintodistukset ja työtodistukset (prästbetyg, orlovssedel) kertovat rahvaan liikkumisesta 1800-luvun alkupuolen Suomessa. Tarkastelu keskittyy erityisesti piikoihin, renkeihin ja irtolaisiin, jotka päätyivät muihin sosiaalisiin ryhmiin kuuluneita useammin oikeuden eteen vastaamaan väärennetyin todistuksen käytöstä.

Avainsanat: monikielisyys, materiaalisuus, liikkuvuus

Paikkatiedon käyttö dataintensiivisessä historian tutkimuksessa

Härkönen, Antti (Itä-Suomen yliopisto), **Korpi, Esa** (Itä-Suomen yliopisto) & **Elo, Kimmo** (Itä-Suomen yliopisto)

Historiantutkimuksen piirissä digitalisaatioon tuomiin muutoksiin on reagoitu pääosin digitaalisen humanismin paradigman kautta. Vaikka tässä kehityksessä on monia positiivisia aspektoja, digitoituja aineistoja ja teknisiä työkaluja hyödynnetään kuitenkin edelleen vahvasti lähiluennan ohjaamana. Tässä työryhmässä nostetaan esille dataintensiivinen historian tutkimuksen mahdollisuuksia erityisesti historian tapahtumien kannalta olennaisen paikkatiedon kautta.

Antti Härkönen: Spatiaalinen verkostanalyysi 1600-luvun porvariston lainaverkostojen tutkimuksessa

Uuden ajan lainaverkostot porvareiden ja muiden toimijoiden välillä antavat arvokasta tietoa paitsi taloudellisista myös sosiaalisista suhteista. Spatiaalinen sosiaalinen verkostanalyysi (SSNA) on menetelmä, joka yhdistää sosiaalisen verkostanalyysin (SNA) ja geospatialisen analyysin. Geospatialisessa analyysissä on lähtökohdana, että toimijoiden välisten yhteyksien vahvuus on suoraan verrannollinen niiden etäisyyteen toisistaan. Spatiaalinen verkostanalyysi ottaa molemmat näkökulmat huomioon: toisaalta porvareilla saattoi olla tiiviitä suhteita kaukana asuvien porvareiden kanssa, mutta toisaalta fyysiset etäisyydet olivat 1600-luvulla huomattavasti tärkeämpiä kuin nykypäivänä.

Esa Korpi: Geoinformatiikan menetelmien käyttömahdollisuudet historian tutkimuksessa

Geoinformatiikan (geographic information system, GIS) menetelmät soveltuvat sellaisiin historian tutkimuksen teemoihin, joissa tutkimuksellinen kiinnostus kohdistuu tiettyjen kohteiden, alueiden ja/tai ilmiöiden paikkatietoihin eli sijainti- ja ominaisuuksitietoihin. Sijaintitiedot eli yleensä koordinaatit kuvaavat tutkimuskohteen sijaintia. Vastaavasti historialliset alkuperäislähteet kertovat tutkimuskohteen ominaisuuksista eli mikä kohde on ja/tai miksi se on merkittävä tutkittavan aiheen kannalta. Esitelmässä esitellään tutkimuksellisia soveltamismahdollisuuksia, joissa yhdistyvät perinteinen historian tutkimus, GIS-menetelmät, sotilasmaantiede ja tiedustelutoiminnan tutkimus. Aiheena on Lapin sodan tiedustelutoiminta Kilpisjärven ympäristössä, 1944–1945.

Kimmo Elo: Puheen paikat ja paikkojen temaattiset verkostot parlamenttipuheessa

Poliittisen puheen tutkimuksessa päähuomio on usein puheen teemoissa, retorisisissa valinnoissa tai politiikan diskursseissa, jolloin syntyy kiinnostavia havaintoja poliittisen puheen syklisyydestä sekä diskursiivisista siirtymistä. Tässä esitelmässä fokus on puheen paikoissa ja paikkojen ympärille rakentuviin diskurssiverkostoisiin. Lähtökohtana ovat eduskuntapuheissa esiintyvät viittaukset maantieteellisiin paikkoihin, joiden kautta avataan näkökulma poliittisten asiakysymysten maantieteelliseen verkostoitumiseen. Esitelmä myös havainnollistaa, miten erityisesti suuriin kielimalleihin perustuvia tekoälysovelluksia (esim. ChatGPT) voidaan hyödyntää aineiston valmistelun tukena.

Avainsanat: paikkatieto, datainstensiivinen tutkimus, verkostanalyysi

Lähteiden käyttö ja tulkinta kokemuksen historian tutkimuksessa II

Eiranen, Reetta (Tampereen yliopisto), **Markkola, Pirjo** (Tampereen yliopisto), **Vah-
tikari, Tanja** (Tampereen yliopisto) & **Lahtinen, Jussi** (Tampereen yliopisto)

Kokemuksen historian tutkijat keskusteleval kahdessa työryhmässä erilaisista lähdemateriaaleista ja problematisoivat niiden käyttöä. Kokemuksen historia herättää monien uteliaisuutta, mutta se tuo esiin myös haasteita. Usein esiin nousevia kysymyksiä ovat, millaisia lähteitä kokemuksen historian tutkimiseen voi löytää ja miten niitä käytetään. Miten lähteistä luetaan kokemuksen historiaa? Kenen kokemuksia ne ovat? Millä metodeilla esiin kaivetaan kokemuksen suhde historialliseen, yhteiskunnalliseen tai kulttuuriseen muutokseen? Esitelmät perustuvat tekeillä olevaan kokemuksen historian lähteitä käsittelevään kirjaan.

Työryhmä II tarkastelee kokemuksen historialle uudempia lähdetyypppejä. Esitelmät käsittelevät tilastoja ja määrällisiä aineistoja, valokuvia sekä fiktiota, erityisesti kaunokirjallisuutta. Millä tavoin kokemuksen historiaa voidaan purkaa esiin vastahankaisista asiakirjalähteistä? Miten valokuvat visuaalisina, materiaalisina ja elämäkerallisina objekteina voivat avautua kokemuksen historialle? Entä voiko, tai saako, kaunokirjallisuutta käyttää kokemuksen historian lähteenä? Millaisia haasteita nämä lähdeaineistot tuottavat kokemuksen historialle? Mitä ne kertovat oman erityisluonteensa kautta kokemuksen, yhteiskunnan ja kulttuurin suhteista ja niiden rakentamisesta?

Pirjo Markkola: Kvantifioivan kokemushistorian jäljillä

Erilaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä on tilastoitu 1800-luvulta lähtien. Voiko myös kokemuksia tilastoida? Tai voiko tilastoja käyttää kokemushistorian lähteinä? Pohdin esityksessäni määrällisten aineistojen ja kokemusten historiallista suhdetta ja ehdotan vaihtoehtoja, joilla tilastot antautuvat kokemushistorian lähteiksi.

Tanja Vahtikari: Valokuvat ja kokemushistoria

Esitelmässäni pohdin valokuvien suhdetta kokemushistorian kysymyksenasetteluihin. Kysyn, kenen kokemuksia ja minkälaisia kokemuksia tutkija voi tavoittaa historiallisten valokuvien kautta, ja miten valokuva lähteenä voi rikastuttaa kokemushistoriallisen tutkimuksen aineistoa. Keskeisiä teemoja ovat valokuvaus omaelämäkerrallisena ja kokemuksellisenä käytäntönä, kuvastot kokemusten yhteiskunnallisina kehystäjinä sekä kokemisen suhde eri aikatasoihin ja valokuvien materiaalisuuteen.

Jussi Lahtinen: Fiktio käyttö kokemuksen historian tutkimuksessa

Nykyään fiktiota pidetään erityisesti kulttuurisen ja yhteiskunnallisen todellisuuden muokkaamana tarinaformaattina. Fiktio kautta on mahdollista analysoida myös kokemuksen käsitettä. Fiktio – erityisesti kaunokirjallisuus – tarjoaa eri aikoina tuotettua tarinasisältöä, joka osaltaan tulkitsee yksilön kokemuksia osana yhteiskuntaa. Samalla fiktio saattaa vaikuttaa lukijan ja ympäröivän maailman suhteeseen.

Avainsanat: kokemushistoria, lähteet, metodologia

Musiikki, historia ja politiikka. Sessio 2: Vallan ja vastarinnan äänet

Grönholm, Pertti (Turun yliopisto), **Mikkonen, Simo** (Itä-Suomen yliopisto), **Mononen, Sini** (Helsingin yliopisto) & **Okko, Antti** (Jyväskylän yliopisto)

Sini Mononen: Suruaktiot historiallisena katkoksenä Elokapinan performatiivisissa protesteissa.

Tarkastelen Elokapinan suruprotesteja symbolisena pysähtymisenä ja historiallisena katkoksenä. Ajattelen katkosta ympäröivän yhteiskunnan pysäyttämisenä ja performatiivisena kulttuurisesta kiihdyttämisestä, talouskasvusta ja jokapäiväisestä ”rulljanssista” kieltäytymisenä. Toisaalta ymmärrän katkoksen suhteessa ympäristöliikkeen soivaan historiaan ja sen rakentamaan henkiseen perintöön, jota voidaan ajatella myös symbolisena katkoksenä suhteessa historialliseen jatkumoon tulevaisuuden ja menneisyyden välillä.

Antti Okko: Shaman ja nationalismi venäläisessä populaarimusiikissa.

Propagandistinen ja hallinnon arvoja korostava popmusiikki on saanut Venäjällä kasvavissa määrin jalansijaa viime vuosien aikana. Ilmiön näkyvin edustaja on poptähti Shaman, joka on vuodesta 2022 alkaen noussut sekä yleisön että valtaapitävien suosioon nationalistisella tuotannollaan. Kappaleissaan, musiikkivideoissaan ja julkisissa esiintymisissään hän korostaa yhtenäisyyden, uskonnon ja totuudellisuuden varaan rakentuvaa tulkintaa venäläisyydestä. Lisäksi hän painottaa venäläisiä yhdistävää kunniakasta menneisyyttä, ennen kaikkea suurta isänmaallista sotaa, jonka toisinnoksi hän kehystää myös Ukrainan sodan. Toiminnallaan Shaman tukee ja vahvistaa Putinin hallinnon kulttuuripolitiikan keskeisiä tavoitteita.

Pertti Grönholm: Elektroninen ihmisääni vastarinnan, kritiikin ja vieraantumisen ilmaisijana 1980-luvun alun popmusiikissa.

Popmusiikkiin ilmestyivät 1970-luvun lopulla puhesyntetisaattorit, vokoderit ja muut ihmisääntä muokkaavat ja tuottavat tekniikat. Tutkin popyhtyeitä ja -artisteja, jotka käyttivät 1980-luvun alussa sekä elektronisesti muunneltua että täysin syn-teettistä ihmisääntä yhteiskunnallisen vieraantumisen, teknologiakritiikin ja poliittisen vastarinnan ilmaisun välineinä. Tutkimuskohteinani ovat englantilainen Cabaret Voltaire, yhdysvaltalainen Laurie Anderson ja saksalainen Kraftwerk. Tutkin, miten muusikot ja yhtyeet hyödynsivät uusinta teknologiaa käsitellessään valtapoliittisia ja yhteiskunnallisia teemoja. Elektronisen ihmisäänen vaikutus perustui vahvasti sen vierauden ja häiritsevyyden kokemuksiin sekä esteettistä uteliaisuutta ruokkiviin piir-teisiin. Arvioin aineistoani myös suhteessa oman aikansa ja keskusteluihin teknolo-giasta ja vallasta, jotka ovat edelleen hyvin ajankohtaisia.

Avainsanat: musiikki, historia, politiikka

Pappiloiden naiset 1700– ja 1800-luvuilla

Viitaniemi, Ella (Tampereen yliopisto) **Kuha, Miia** (Itä-Suomen yliopisto), **Weiland-Särmälä, Katja** (Vapaa tutkija) & **Kotilainen, Sofia** (Jyväskylän yliopisto)

Papisten rooli oli merkittävä esimodernissa yhteiskunnassa. Pappeja onkin tutkittu virkakuntana ja toimijoina, niin kansallisella kuin myös paikallisella tasolla ja monista pappisvaikuttajista on kirjoitettu henkilöhistoriallisesta näkökulmasta. Sen sijaan pappiloissa eläneet naiset, kuten pappien vaimot, lesket ja tyttäret ovat jääneet aiemmassa tutkimuksessa katveeseen. Papiston naiset osallistuivat pappiloiden

askareisiin ja toimivat yhteisössä epävirallisesti. Pappila oli erityinen puolijulkinen tila, jossa papinperhe asui. Se oli usein myös näkyvä kulttuurinen ja yhteiskunnallinen maamerkki pitäjässä. Samalla se elinympäristönä muovasi papiston naisten roolia ja elämää. Työryhmän esitelmissä tarkastellaan pappiloiden naisten elämänvaiheita ja kokemuksia eri näkökulmista.

Katja Weiland-Särmälä: Seksuaalisuus ja aviorikos papin rouvan silmin

Pappisperheen yhteydessä seksuaalisuuden teemat liittyivät yleensä nk. langenneiden pelastamiseen. Tarkastelen esityksessäni neljää uskovaisten perheen keskuudessa tapahtunutta aviorikostapausta, joita papin rouva Elin Kjälström (1859–1928) käsittelee muistelmissaan ja kirjeenvaihdossaan. Näiden valossa pyrin mikrohistoriallisen johtolanka-metodin ja tekstuaalisen analyysin avulla selvittämään, millainen oli Elinin oma suhtautuminen avioliittoon, uskottomuuteen ja näiden ympärille kietoutuviin moraalisiin kysymyksiin.

Ella Viitaniemi: Papinleskien toimeentulo

Pappien perheiden ajatellaan olleen usein yhtenäinen sääty, joka eli keskimääräistä vauraammin ja turvatummin. Papiston leskien ja tyttärien armovuosianomukset kuitenkin osoittavat, että pappien puoliset ja perheet olivat varsin heterogeeninen joukko, jonka sisällä vallitsivat jyrkät sosiaaliset ja taloudelliset erot. Esitelmässä käsitellään sitä, miten pappien vaimojen elämässä miehen kuolema merkitsi usein kodin menettämistä ja perheen hajoamista. Lisäksi pohditaan sitä, miten uudenaikaisessa taloudellisessa tilanteessa selviydettiin.

Sofia Kotilainen: Sairaanhoidajan kutsumus ja koulutus 1800-luvun loppupuolen Suomessa

Esitelmä tarkastelee sairaanhoidajaksi kouluttautumista 1800-luvun lopulla. Vuosisadan alkupuolelle saakka sairaanhoidajattaren tehtävä liittyi pitkälti kristilliseen laupeudentyöhön, ja Suomessakin varhainen sairaanhoidajakoulutus järjestettiin aluksi diakonissalaitoksissa. Tutkin, miten kristinuskon vaikutus papintyttären elämässä sairaanhoidajattaren kutsumukseen yhä 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä.

Avainsanat: papisto, naiset, 1700- ja 1800-luvut

Yhteiskunnallinen muutos suomalaisessa mediassa (1950–2000)

Yoken, Hannah Kaarina (Jyväskylän yliopisto), **Jouhki, Essi** (Jyväskylän yliopisto), **Ollila, Aino** (Jyväskylän yliopisto), **Lukkarinen, Jean** (Turun yliopisto) & **Herva, Jenna** (Turun yliopisto)

Pohdimme, millä tavoin media-aineistot auttavat meitä ymmärtämään suomalaista yhteiskuntaa 1900-luvun toisella puoliskolla muokanneita kulttuurisia ilmiöitä. Miten yhteiskunnallisten normien muutos näkyi mediassa? Kenen ääntä kuultiin?

Työryhmän puheenjohtajana toimii **Hannah Yoken** ja kommentaattorina **Essi Jouhki**.

Jean Lukkarinen: Norminmukaisia ja norminvastaisia mediakertomuksia sukupuolen moninaisuudesta sodanjälkeisessä Suomessa

Sukupuolen moninaisuus nousi Suomessa mediakeskustelun aiheeksi 1950-luvun aikana, jolloin sukupuolenkorjausleikkauksissa käyneet ihmiset alkoivat antaa haastatteluja. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ihmiset järjestäytyivät yhteiskunnallisissa liikkeissä 1960-luvulta alkaen ja tuottivat omia kertomuksiaan mediaan. Koska Suomessa ei vielä ollut vakiintunutta käsitteistöä kuvaamaan sukupuolen moninaisuutta, kertomuksissa myötäiltiin lääketieteen normittavaa tapaa kertoa sukupuolen moninaisuudesta. Lääketieteen näkökulmia pyrittiin myös muuttamaan. Myös toimittajat kehystivät aiheita näkökulmiensa kautta. Esitelmäsäni pohdin millaisia norminmukaisia ja norminvastaisia kertomuksia sukupuolen moninaisuudesta kerrottiin mediassa ja miten kertomisen tavat muuttuivat 2000-lukua lähestyttäessä.

Aino Ollila: "Haluan oman lapsen - mutta en vaimoa!" Sinkkuus, media ja yhteiskunnallinen muutos

Vaikka naimattomia, perheettömiä ja kumppanittomia on ollut aina, sinkkuus elämäntapavalintana yleistyi 1960–1970-luvulla. Sinkkuuden, seksuaalisuuden ja tapailukulttuurin muutokseen vaikuttivat niin maantieteellinen sijainti, ikä, sukupuoli kuin sosiaalinen asema. Tutkin sinkkuutta kolmen Lehtimiehet oy:n toimittaman aikakauslehden kautta: naistenlehti-Jaanan, miehille suunnatun Nyrkki/Nyrkkipostin sekä yleisajakauslehti Hymyn. Aikakauslehdistöllä oli suuri valta siihen, millaisia käsityksiä ja mediatapahtumia sinkkuudesta kirjoitettiin. Esittelen tutkimustani aineistolähtöisesti ja tarkastelen, mitä aikakauslehdet kertovat sinkkuuden hyväksymisestä ja sen rajoista.

Jenna Herva: Puliukoista asunnottomiin – keskustelua asunnottomuudesta Helsingin Sanomissa ja Ilta-Sanomissa

Suomessa kärsittiin asuntopulasta toisen maailmansodan jälkeen. Asunnottomuus koskettti erityisesti kaupunkien asukkaita. 1980-luvulta alkaen asunnottomuuden määritelmä on korostanut konkreettista paikkaa, missä asunnoton on. Tätä ennen asunnottomat luokiteltiin heidän ”ominaisuuksiensa” kautta: yksinelävät asunnottomat olivat esimerkiksi rappioalkoholisteja tai irtolaisia, jotka tarvitsivat huoltoa ja kontrollia. Esityksessäni vastaan kysymykseen, miten asunnottomuudesta on keskusteltu Helsingin Sanomissa ja Ilta-Sanomissa vuosina 1950–1989. Argumentoin, että asunnottomuuskeskustelu on yhteiskunnallisiin asenteisiin ja arvoihin kytkeytynyttä. Siinä missä perheiden asuntopula on pitkään nähty perhepoliittisena kysymyksenä, on yksinelävät asunnottomat nähty sosiaali- ja päihdehuollon kautta.

Avainsanat: media, lähihistoria, aikakausi- ja sanomalehdet

Tiedon luonne, käyttö ja merkitykset antiikista uuden ajan alkuun (3: tiedon tuottaminen)

Vuolanto, Ville (Tampereen yliopisto), **Miettinen, Riikka** (Tampereen yliopisto), **Immonen, Teemu** (Turun yliopisto), **Eerola, Jussi** (Tampereen yliopisto) & **Helenius, Visa** (Turun yliopisto)

Tucemems, Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies ja Trivium, Tampere centre for Classical, Medieval, and Early Modern Studies ovat koonneet kolmen session sarjan teemanaan tietäminen, tietämisen historia, tiedontuottaminen ja tiedonkäyttö antiikista uuden ajan alkuun. Tämän kolmannen session paperit keskittyvät muuttuviin käsityksiin tiedon ja tieteen tuottamisesta.

Teemu Immonen: Christus medicus vs Asklepios? Lääketieteellisen tiedon ongelma Montecassinon luostarin kultakaudella 1000-luvun lopulla

Esitelmä tarkastelee lääketieteellisen tiedon asemaa Montecassinossa sen kultakaudella 1000-luvun lopulla. Montecassino tarjoaa ainutlaatuisen mahdollisuuden tarkastella keskiaikaisen luostariyhteisön sisällä vallinnutta jännitettä uskonnollisten ja tieteellisten käsitysten välillä. Luostarissa tuotetut ja sinne kootut tekstit kutsuvat pohtimaan, miten munkit ymmärsivät tiedon luonteen. Kuinka meidän tulisi ymmärtää munkkien välittämät erilaiset ja usein ristiriitaiset viestit? Ovatko eri näkemykset sovitettavissa yhtenäiseen käsitykseen tiedon ja tietämyksen luonteesta, ja jos ovat,

minkälainen tämä käsitys on? Miten siis Montecassinon tapa käsitellä lääketieteellistä tietoa heijastaa laajempia keskiaikaisia ajattelutapoja tietämisestä ja tiedon arvottamisesta?

Jussi Eerola: Jättiläisiä ja muinaiskuninkaita – antikvarismi suurvalta-ajan Ruotsissa
Ruotsissa vuonna 1666 perustettu antikviteettikollegio oli virasto ja asiantuntijaelin. Sen tehtävänä oli tuottaa tietoa todellisesta ja myyttisestä muinaisuudesta sekä jallistaa siitä kertomus, jonka avulla rakennettiin varhaismodernia ruotsalaista identiteettiä. Millainen kuva nykyisen Suomen alueen muinaisuudesta pyrittiin rakentamaan aikana, jolloin valtakunnassa keskityttiin aktiivisesti Tanskalta valloitetujen maakuntien ruotsalaistamiseen ja suurvaltaidentiteetin luomiseen? Esitelmä avaa papiston vuosien 1667–1674 välillä tuottamien etsintäraporttien sisältöjä ja sitä, miten ne vastasivat antikviteettikollegion tietopyyntöön löytää todistusaineistoa isänmaan muinaisesta suuruudesta.

Visa Helenius: Tieteen vapaus ja rajat Turun akatemiassa

Käsittelen esitelmässäni Turun akatemian (1640–1827) toiminnan luonnetta ja sitä, miten se oli kytkeytynyt Ruotsin kuningaskunnan valtarakenteisiin ja päämääriin sekä eurooppalaiseen tieteeseen. Turun akatemian toimintaa hallitsi vielä 1600-luvulla teologinen perinne ja tähän liittyvä valvonta. Isovihan (1700–1721) jälkeisellä ajalla tapahtui muutos: teologian vallan heikettyä alkoi (hieman) vapaamman ja omaehtoisemman tieteteen aikakausi. Edellisten seikkojen takia akatemian toiminta oli luonteeltaan kaksijakoista: siellä harjoitettiin ahkerasti muun muassa filosofiaa ja julkaistiin merkittävä määrä aikansa tieteellisten standardien mukaisia julkaisuja (eli dissertaatioita) mutta ilman kriittisyyttä ja omalaatuisuutta.

Avainsanat: antiikki, keskiaika, uuden ajan alku

Terveydenhuolto ja valistus

Esiaviollinen raskauden ehkäisy ja yhteiskunnan muuttuvat käsitykset ehkäisytarpeista 1950–60-luvuilla

Keski-Petäjä, Miina (Helsingin yliopisto) & **Frisk, Matleena** (Helsingin yliopisto)

Tässä paperissa tarkastellaan esiaviolliseen ehkäisyyn liittyviä asenteita, käytäntöjä ja neuvontaa 1950–60-luvulla, jolloin ehkäisyteknologiat kehittyivät ja tulivat

Suomessakin markkinoille. Aineistona käytetään muistitietoaineistoa, asiantuntija-keskusteluita ja julkista keskustelua. Muistitietoaineiston analyysi osoittaa, että esiaviollisissa suhteissa kulttuuriset normit ja yhteiskunnalliset asenteet estivät johdonmukaista ehkäisyn käyttöä. 1960-luvulla ehkäisyvälineiden tarjonta parantui, mutta esiaviollisen ehkäisyn saavutettavuus kehittyi hitaasti. Ensinnäkin nuorille naisille oli sukupuolienormien vuoksi edelleen tärkeää vaalia omaa kunniallisuuttaan ja seksuaalista mainettaan, minkä vuoksi avoin aktiivisuus seksuaalisuuteen liittyvissä tilanteissa oli heille kulttuurisesti vaikeaa. Toiseksi analyysi näyttää, että yhteiskunnan rakenteita muutettiin hyvin jähmeästi vastaamaan muuttuneeseen ymmärrykseen siitä, keiden ehkäisytarpeisiin yhteiskunnan pitäisi kyetä vastaamaan. Asiantuntijat olivat pitkään olleet huolissaan aborttien suuresta määrästä, mutta varsinaista ehkäisyneuvontaa tarjottiin silti vain naimisissa oleville eikä heillekään kattavasti. Samaa aikaan suomalaisessa yhteiskunnassa melko tavanomaista oli kihlaparien esiaviollinen seksi. Vaikka nämä suhteet olivat sosiaalisesti käytännössä suhteellisen hyväksytyjä, niissä ei kuitenkaan ollut tukena sitä vähääkään yhteiskunnallista ehkäisyinfrastruktuuria, mitä avioituneilla 1950–60-luvuilla oli käytössään. Esiaviollisen ehkäisyn tarve alettiin tunnistaa vasta 1960-luvun loppupuolelta alkaen, kun yhteiskunnan asenneilmapiiri muuttui. Ehkäisyn universaalin käyttöönoton tueksi olisi kuitenkin tarvittu asennemuutoksen ohella laajempia institutionaalisia muutoksia, jotka olisivat tukeneet seksuaalikasvatuksen edistämistä ja ehkäisyvälineiden saatavuuden edistymistä. Suomessa muutokset toteutettiin lopulta asteittain vasta 1970-luvun saatossa julkisen terveydenhoidon ja peruskoulun myötä.

Avainsanat: raskauden ehkäisy, esiaviolliset suhteet, 1960-luku

Kuntoliikuntaa työpaikoille 1960- ja 1970-lukujen Suomessa – vapaa-aikaa vai voiton maksimointia?

Kuusi, Hanna (Helsingin yliopisto)

Suomalaisten työikäisten miesten ylikuolleisuuteen havahduttiin 1960-luvun alussa. Elinajanodote oli Euroopan surkeimpia. Merkittävin tekijä korkeaan kuolleisuuteen oli sydän- ja verisuonitautien yleisyys. Elinkeinorakenteen ja työelämän muutoksilla, modernisoitumisella ja elintason nousulla oli kova kääntöpuolensa. Yhtenä kansanterveyttä edistävänä tekijänä alettiin kehittää koko kansaa liikuttavan kuntosuorittelun. Valtionapuja ajatellen poliittisesti jakautuneen urheiluliikkeen piirissä perustettiin kolme keskusjärjestöä edistämään kuntosuorittelua. Moderniksi ideaksi nousi

työpaikkaliikunta. Ammattiyhdistyksillä ja yrityksillä oli pitkään ollut omia urheilujoukkueita ja kilpailuja. Työpaikkaliikunnan oli kuitenkin tarkoitus koskea universalistisesti kaikkia sen sijaan, että se perustuisi taitoon ja saavutuksiin. Tarkastelen tutkimuksessa työpaikkaliikunnan kehittymistä, perusteluita ja toteuttamista kuntoliikuntajärjestöjen, yritysten ja aikalaistutkijoiden näkökulmista. Määrittäykö työpaikkaliikunta terveyden, stressin vähentämisen, työturvallisuuden vai yritysten voiton maksimoinnin kehyksessä? Nähtiinkö työpaikkaliikunnan ja taukovoimistelun olevan työnantajien vai työntekijöiden vastuulla, laskettiin se vapaa-ajaksi, mistä resurssit? Koettiin huomio työntekijöiden kehoihin uudeksi kurin ja kontrollin muodoksi? Miten sukupuolittunutta työpaikkaliikunnan ohjeistus oli ja miten sopi erilaisiin työympäristöihin? Lähdeaineistona on kuntoliikunnan järjestöjen arkistot (Kansanurheilun Keskusliitto 1960–73, Kuntourheiluliitto 1961–, Kuntoliikunnan Keskusliitto 1964–73 ja Työväen Kuntoliitto 1974–) ja niiden valistusaineistot. Lisäksi hyödynnetään media-aineistoja ja aikalaistutkimusta, esimerkiksi METELI-projektia, joka tutki metalliteollisuuden henkilöstön työoloja, terveydentilaa ja liikuntakäyttäytymistä 1970-luvun alkupuolella.

Avainsanat: kuntoliikunta, työterveys, kansanterveys

Avun arvoinen? Nuoret ja itsemurhaehkäisy 1960–1980-lukujen Suomessa

Saaristo, Aino (Helsingin yliopisto)

Nuorten itsemurhien määrä lisääntyi globaalisti 1960–1980-luvuilla – Suomessa itsemurhien määrän kasvu oli erittäin huomattavaa etenkin nuorten miesten keskuudessa. Itsemurhasta tuli kansallinen terveysongelma, ja itsemurhatutkimuksen ytimessä oli kysymys, miten itsemurhia voisi ehkäistä.

Tutkimuksessa yhdistetään nuorten itsemurhiin ja niiden ehkäisyyn liittyvän keskustelun eri ääniä, erityisesti asiantuntijapuhetta ja nuorten omia näkemyksiä. Tutkimusaineisto koostuu runsaasta media-aineistosta, aikalaistutkimusjulkaisuista ja Suomen Mielenterveysseuran ja Kirkon palvelevan puhelimen arkistomateriaalista. Tutkimuksen ytimessä on itsemurhakäsitysten historiallinen muodostuminen ja muutos, sekä miten muuttuvat käsitykset heijastuivat itsemurhaehkäisyyn.

Tutkimustulosten mukaan nuorten asenteet itsemurhaa ja itsemurhan tekeviä kohtaan muuttuivat, mutta käsitykset asiantuntija-apua kohtaan olivat epäileviä.

Asiantuntijapuheessa nuorten itsetuhoisuus esiintyi impulsiivisena toimintana vailla todellista halua kuolla. Toisaalta vapaaehtoistoimintaan perustuvassa mielenterveyspalvelussa korostuivat paitsi yksittäiset kriisitilanteet myös pitkäaikaisen avun tarve. Tutkimus havainnollistaa, millä perustein nuoret ja asiantuntijat määrittelivät itsemurhariskiä ja avun tarvetta nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa.

Avainsanat: itsemurhaehkäisy, nuoret, mielenterveys

Rikoshistoria

Suisidaalimurha rikoksena sekä sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä varhaismodernin ajan Suomessa – väitöskirjatutkimusraportti

Moilanen, Lauri (Oulun yliopisto)

Vuonna 1802 Åbo Tidningissä julkaistiin anonyymi lehtikirjoitus, jonka mukaan harhaoppiset uskonnolliset opit aiheuttavat Pohjanmaan rahvaan keskuudessa lapsenmurhia. Kirjoittajan mukaan seurakunnissa levinneiden uskomusten mukaan pahinkin rikollinen voi päästä taivaaseen saatuaan synninpäästön ennen teloitusta. Lasten surmaamista pohjalaiset eivät pitäneet yhtä vakavana syntinä kuin aikuisen, sillä viattoman sielun uskottiin pääsevän suoraan taivaaseen.

Kirjoittaja kuvailee rikosta, jota nykyisin kutsutaan historian tutkimuksessa epäsuoraksi itsemurhaksi, tarkemmin sanottuna suisidaalimurhaksi. Kuolemantuomion toivossa tehdyt murhat yleistyivät epidemian lailla Pohjoisen Euroopan suurissa kaupungeissa 1600-luvun puoliväliltä 1700-luvun jälkipuoliskolle, ja murha-aallot aiheuttivat lainsäätäjissä paniikkireaktiota. Aiemmassa tutkimuksessa kuolemantuomion toivossa tehtyjä rikoksia on luonnehdittu ritualistisiksi teoiksi edellä esitellyn aikalaistulkinnan mukaisesti.

Tämä paperi kokoaa yhteen vuosina 2020–2025 Oulun yliopiston tieteiden ja aatteiden historian oppiaineessa tehdyn väitöskirjatutkimuksen ”suisidaalimurha rikoksena sekä sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä varhaismodernin ajan Suomessa” antia. Oulun yliopiston Acta Universitatis Ouluensis -sarjassa alkukesästä 2025 julkaistun monografian lisäksi saman aineiston pohjalta kirjoitettiin kaksi tutkimusartikkelia, joista toinen julkaistiin 2023 ja toinen julkaistaan syksyllä 2025.

Tutkimuksen päätehtävä oli selvittää, missä määrin Suomen alueella tehdyt rikokset liittyivät osaksi laajempaa Euroopassa esiintynyttä suisidaalimurhailmiötä. Tutkimus myös haastaa vallitsevia tulkintoja suisidaalimurhan luonteesta uskonnollisritualistisena tekona ja tarjoaa uudenlaisia näkökulmia, joita tutkimuksen historialliskriminologinen ote on auttanut tunnistamaan.

Paperi esittelee väitöstutkimuksen keskeisimmät tulokset ja pureutuu ongelmiin ja kysymyksiin, joihin kaivataan jatkotutkimusta.

Avainsanat: suisidaalimurha, rikollisuuden historia, itsemurhan historia

Lasten hyväksikäyttö 1800- ja 1900-luvun vaihteen Suomessa

Eilola, Jari (Jyväskylän yliopisto)

Lasten hyväksikäytön rikosoikeudellinen käsittely sijoittuu monen 1800-luvun jälkipuoliskon ja 1900-luvun alkupuoliskon muutosten laikkauspisteeseen: rikoslainsäädäntöä uudistettiin, lapsuus ja lasten asema alettiin nähdä uudella tavalla, samoin seksuaalisuus. Nämä muutokset liittyivät osittain modernisoituvaan yhteiskuntaan kuuluneeseen asiantuntijavallan vahvistumiseen ja siitä nouseviin uusiin tapoihin katsoa ja määritellä asioita, mutta samalla myös sitä, mikä oli normaalia ja miten epänormaaliin suhtauduttiin. Tässä alustuksessa kartoitetaan alaikäisten lasten hyväksikäyttöä hovioikeuksien aineistoista 1800-luvun viimeisiltä ja 1900-luvun ensimmäiltä vuosikymmeniltä. Painopiste on teon olosuhteissa, osapuolten sosiaalisessa taustassa, oikeuskäsittelyssä sekä langetetuissa tuomioissa ja niiden perusteluissa. Rikosta pohditaan suhteessa edellä mainittuihin muutoksiin, yhteiskunnallisiin arvoihin sekä haluun olla näkemättä.

Avainsanat: rikos, lapsuus, seksuaalisuus

Raiskausmyytit väkisinmakaamista koskevissa oikeudenkäynneissä Helsingin raastuvanoikeudessa lähihistoriassa

Schoultz, Vuokko (Helsingin yliopisto)

Seksuaaliväkivalta on ollut pinnalla viime vuosina niin sanotun #metoo -liikkeen myötä, ja samalla tietoisuus raiskausmyyteistä on kasvanut. Raiskausmyytin käsitteellä on viitattu väärin uskomuksiin, joita raiskaustilanteeseen, sen uhriin tai tekijään liitetään. Historiantutkimuksessa teema on tuore ja hedelmällinen. Esitelmässä käsittelen sitä, miten raiskausmyytit ovat ilmenneet väkisinmakaamista koskevissa oikeudenkäynneissä Helsingin raastuvanoikeudessa lähihistoriassa. Tarkastelen myös, millaisia yhtymäkohtia asenteilla on ollut laajempaan kulttuuriseen kontekstiin, kuten kaupungistumiseen sekä sukupuolirooleihin. Lähestyn aihetta mikrohistoriallisesta näkökulmasta nostamalla esille tapausesimerkkejä rikoksista, joiden oikeudenkäynneissä on viitattu raiskausmyytteihin. Avaan esitelmässä uusia näkökulmia suomalaisen seksuaaliväkivallan historian.

Avainsanat: seksuaaliväkivalta, raiskaus, raiskausmyytit

Mielentilalausunnot ja niiden laatijat Suomessa vuosien 1840–1894 välisenä aikana

Palokangas, Katja (Jyväskylän yliopisto)

1800-luvulla mielentilalausuntojen antaminen ammattimaistui. Vaikkei maassamme vielä tuolloin ollut psykiatreja, tuli tämä tehtävä yleisesti lääkärikunnan osaksi. Annetut lausunnot vaikuttivat heti alusta alkaen oikeuden antamiin päätöksiin. Mutta millaisia olivat nuo lausunnot? Mitä niissä kerrottiin oletetusta rikoksen tekijästä? Ketkä niitä antoivat? Keskityn vuosien 1840–1894 välillä tapahtuneiden henkirikosten yhteydessä annettuihin mielentilalausuntoihin. Aineistoni muodostuvat hovioikeuden päätöstaltioista, alistettujen asiain akteista sekä hovioikeudesta senaatin oikeusosastolle edenneistä valituksista.

Ympäristöhistoria

Valvoa ja valistaa: eläinsuojeluverkosto Suomen modernisoituvalla maaseudulla

Järvenpää, Juuso (Tampereen yliopisto)

Eläinsuojeluaate, eli näkemys ihmisten moraalisesta velvollisuudesta kohdella muita eläimiä hyvántahtoisesti, kietoutui 1700-luvulta alkaen osaksi modernisaatiota ohjanneita näkemyksiä edistyksestä ja sivistyksestä. Seuraavalla vuosisadalla eri maissa kehittyi vapaan kansalaistoiminnan pohjalta järjestäytynyt eläinsuojeluliike, jonka tavoitteina oli valistaa ihmisiä muiden eläinten hyvän kohtelun tärkeydestä, edistää eläinsuojelulainsäädäntöä sekä valvoa sen toteutumista yhteistyössä viranomaisten kanssa. Suomalainen eläinsuojeluliike järjestäytyi kansainvälisten mallien mukaisesti 1870-luvulta lähtien, edeten kaupungeista kohti maaseudun asutuskeskuksia 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Esitelmässä tarkastelen tämän valvonta- ja valistusverkon kehitystä ja toimintamuotoja suhteessa modernisoituvassa maataloudessa tapahtuneeseen ihmisten ja kotieläinten välisten suhteiden uudelleenmäärittelyyn. Esitelmä on osa Koneen Säätiön rahoittamaa tutkimusprojektia "Humaanin hyväksikäytön rajat: eläinsuojeluliike lajienvälisten suhteiden muotoilijana Suomen modernisoituvassa maataloudessa 1870-luvulta ensimmäiseen eläinsuojelulakiin 1934" (2025–2028).

Avainsanat: eläinsuojelu, maatalous, kotieläimet

Haittaeläimestä Suomen luonnonsuojelun symboliksi: saimaannorpan karisman vaikutus suomalaisten norppasuhteeseen

Hänninen, Mikko (Itä-Suomen yliopisto)

Eläimen käyttäytyminen, fyysinen olemus sekä ihmisen ja eläimen väliset kohtaamiset vaikuttavat siihen, miten karismaattisena lajia pidetään. Karisma ohjaa merkittävästi ihmisten eläinsuhdetta. Hylkeitä pidettiin pitkään haittaeläiminä, koska ne aiheuttivat kalastajille harmia. Hylkeiden luontainen ravinnonhankkiminen oli syynä haittaeläinstatukselle ja niitä vastaan lietsotulle hävityssodalle. Suomen hyljelajeista saimaannorppa sai erikoisaseman muihin hylkeisiin ja petoeläimiin verrattuna jo varhain.

Suomalaiset luonnontieteilijät ehdottivat 1900-luvun alussa saimaannorpan rauhoittamista, koska he ymmärsivät lajin erityisyyden ja mahdollisen sukupuuttouhan. Kun hyljesota oli vielä kuumimmillaan 1920-luvun puolivälissä, Saimaalla puhuttiin jo norpan rauhoittamisesta. Monet luonnontieteilijät ja -suojelijat pitivät saimaannorppaa erityisenä, koska se on muualta maailmasta löytymätön ainutlaatuisen reliktilaji. Heidän lisäksi myös monet Saimaan alueen asukkaat kiinnittivät huomiota lajiin

eri-tyislaatuisuuteen ja halusivat toimia estääkseen sen häviämisen. Lopulta saimaannorppakanta oli tap-porahojen kiihdyttämän pyynnin takia romahtanut niin pieneksi, että lajin pelättiin olevan todellisessa sukupuuttovaarassa.

Saimaannorppa rauhoitettiin vuonna 1955, minkä jälkeen lajia alettiin vähitellen tutkia enemmän. Yhä useammin norpan vaikeasti havaittavat, jopa salamyhkäiset elämäntavat, kiinnittivät suomalaisten huomion. Saimaannorpan karisma oli merkittävässä roolissa suojelutarvetta perusteltaessa. Saimaan-norpasta muotoutui lopulta laajan kansalaisyhteiskunnan mielissä myönteisesti karismaattinen laji, jota haluttiin suojella erikoislaatuisuutensa vuoksi.

Saimaannorpan karisma ja erikoislaatuisuus vaikuttivat merkittävästi siihen, miten lajista ajateltiin Suomessa. Suhde norppaan kääntyi vuosikymmenten aikana ylösalaisin: haittaeläimenä pidetty laji rauhoitettiin ja siitä tehtiin 1970-luvulla symboli Suomen luonnonsuojelulle, jolloin myös Suomen Luonnonsuojeluliitto otti lajin tunnuseläimekseen.

Avainsanat: ympäristöhistoria; luonnonvaraisten eläinlajien historia

The Roots of Nordic Far-right Ecologism – The Finnish Deep Ecologist Pentti Linkola and His Ideological Legacy

Toivanen, Tero (University of Helsinki)

The far right has its intellectual heroes. In the contemporary eco-canon of the global far right, the Finnish deep ecologist and polemicist Pentti Linkola (1932-2020) is of growing importance. The far right portrays Linkola as one of its 'environmental prophets', whose early warnings of ecological collapse caused by overpopulation, endless economic growth and mass consumption fell on deaf ears. Linkola's decision to live an ascetic life as a fisherman and his back-to-the-land programme of self-sufficiency and autonomy from modern technology inspired progressive environmentalists but now attracts far-right ideologues. During his lifetime, Linkola's writings and public appearances attracted widespread attention and controversy in his homeland. However, there is little systematic environmental history scholarship on Linkola's thought and its relationship to the rise of environmentalism since the late 1960s. My paper explores Linkola's environmental thought over five decades, from the 1960s to the early 2000s, as a specific kind of far-right ecologism, a constellation

of ideas which sees human beings as organically embedded in local/national nature, and natural laws as the inspiration for organising the social world. In this paper, I first analyse the originality of Linkola's thinking in the context of emerging Finnish environmentalism and the broader international 'social breakthrough' of environmental ideas since the late 1960s. Second, I discuss Linkola's core ideological positions, in particular his dogmatic biological determinism and its connection to a misanthropic hatred of industrial society and mass culture, and his support for conservative green vanguardism and social hierarchies. Finally, I discuss the lessons that an environmental history of far-right ecologism offers for environmental thought in the era of a global far-right backlash.

Keywords: environmental history of political ideas, far-right ecologism, history of environmentalism

Kasvatus ja koulutus 1800–1900-luvuilla

Kouluterveydenhuollon ja kouluruokailun kehitys Suomen maalaiskuntien kansakouluissa 1920- ja 1930-luvuilla

Hirvonen, Heidi (Helsingin yliopisto)

Esitys perehtyy kouluterveydenhuollon ja kouluruokailun kehitykseen Suomen maalaiskuntien kansakouluissa 1920- ja 1930-luvuilla. Miten laajasti kouluruokailu sekä koululääkärit ja kouluhoitajattaret tavoittivat maalaislapset oppivelvollisuuskoulun ensi vuosikymmeninä? Millaista alueellista ja ajallista vaihtelua kouluterveyspalvelujen ja kouluruokailun tarjonnassa esiintyi? Millaiset kunnat panostivat näihin palveluihin? Entä miten 1930-luvun lamavuodet vaikuttivat kehitykseen?

Kouluterveydenhuolto ja kouluruokailu nousivat Suomessa julkiseen keskusteluun jo 1800-luvun lopulla, mutta niiden merkitys korostui vuoden 1921 oppivelvollisuuslakia edeltävässä keskustelussa. Mikäli lapset pakotettiin koulunkäyntiin, oli valtion asia myös luoda terveyttä edistävät kouluolot. Vuoden 1921 laki kansakoululaitoksen kustannuksista määritteli, että valtio korvasi maalaiskunnille kaksi kolmasosaa opilaiden terveydenhuollosta sekä vähävaraisille lapsille myönnetystä vaate- ja ravintoavustuksista koituvista kustannuksista. Valtiollista koordinaatiota kouluterveydenhuollon ja kouluruokailun edistämiseen ei kuitenkaan vielä 1920- ja 1930-

luvuilla järjestetty. Toiminnan edistäminen jäi pitkälti kuntien ja yksityisten toimijoiden vastuulle, mikä osaltaan mahdollisti alueellisen vaihtelun palvelujen tarjonnassa.

Keskeisenä aineistona tutkimuksessa hyödynnetään kansakoulutarkastajien yleiskatsauksia vuosilta 1925–1938, jotka tarjoavat kuntatason kvantitatiivisen katsauksen kouluruokailun sekä kouluhoitajien ja koululääkärien tarjontaan. Tutkimukseni tarjoaa uusia näkökulmia koulutukseen, hyvinvointiin ja eriarvoisuuteen Suomen maaseudulla sekä osallistuu edelleen ajankohtaiseen keskusteluun kriisien sekä erilaisten taloudellisten, sosiaalisten ja terveydellisten lähtökohtien vaikutuksista lasten koulunkäyntiin.

Ammattiin kasvaminen vai koulun penkillä oppiminen? Oppisopimuskoulutus Suomessa 1910–1930-luvuilla

Koskelainen, Jenna (Jyväskylän yliopisto)

Tiedetään, että 1900-luvun alussa suomalainen ammatillinen koulutus oli vasta hakemassa muotoaan. Kansainväliset esimerkit ammattikoulutuksen järjestäytymisestä vaikuttivat suomalaisen ammatillisen koulutuksen kehitykseen, mutta vähitellen se muotoutui kohti omaleimaista järjestelmää. 1900-luvun alun Suomessa ammattikoulutuksen kehitystyön yhtenä kulmakivenä oli tietopuolisen ja käytännöllisen ammattikasvatuksen uudelleen organisointi. Vaihtoehtoja oli useita, mutta koulutuksen kehityksen keskiöön nousi valinta koulumuotoisen ja oppisopimus pohjaisen ammattikoulutuksen välillä.

Esityksessä pohdin, miksi suomalainen ammattikoulutus muotoutui vähitellen kohti koulumuotoista ammattikoulusta oppisopimuskoulutuksen sijaan. On todettu, että Suomessa oppisopimuskoulutuksen merkitys vähentyi, kun laitospohjainen koulutus laajeni 1900-luvun alusta lähtien (ks. Esim. Klemelä 1999, Laukia 2013). Tästä huolimatta, oppisopimuskoulutuksen kehittäminen ja erityisesti oppisopimuslain säätäminen olivat merkittävässä osassa ammattikoulutuksen kehitystä ja siihen liittyvää poliittista keskustelua 1910–1930-luvuilla. Tämä kehitys kietoutui vahvasti keskusteluun niin koulutus- kuin työmarkkinapolitiikasta.

Tarkastelen näitä näkökulmia komiteanmietintöjen ja valtiopäiväasiakirjojen avulla. Keskityn erityisesti siihen, miksi oppisopimuskoulutus sai vain marginaalisen roolin ammattikoulutuksessa, vaikka sitä pidettiin perinteikkäänä ammattikuntalaitoksen jatkumona ja sen kehittäminen oli sekä työnantajien että työntekijöiden edustajien

yhteinen intressi. Oppisopimuskoulutuksesta muodostui vähitellen enemmän ammatillisen koulutuksen täydentävä rooli, joka tarjosi koulutusta vain spesifeille aloille ja nuorille, joille koulumuotoisen koulutuksen ei nähty soveltuvan.

Avainsanat: oppisopimuskoulutus, ammattikoulutus, koulutuspolitiikka

Lähihistoria ja päätöksenteko

Yhteiskunnallisen päätöksenteon historiattomuus – vai sittenkin polkuriippuvuus? Henkisen työsuojelun marginalisoituminen työsuojeluhallinnon 1990-luvun uudistuksissa

Karjalainen, Merja (Jyväskylän yliopisto)

Tuon pohdittavaksi historiantutkimuksen ja erityisesti lähihistorian merkityksellisyttä yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa. Käytän esimerkkinä väitöstutkimustani, henkistä työsuojelua osana työsuojeluhallinnon toimintaa 1980-luvun lopulta 2010-luvun alkuun. Tutkimukseni pyrkii täydentämään aikamme työuupumus- ja ylikuormituskeskustelua. Esityksessäni keskityn työsuojeluhallinnon 1990-luvun murrokseen.

Henkisen terveyden turvaaminen työssä on mainittu työturvallisuuslaissa vuodesta 1987, tuolloin lakimuutoksena. Vuoden 2002 yhä voimassa olevassa työturvallisuuslaissa edellytetään henkistä ja fyysistä terveyttä uhkaavien vaarojen ennaltaehkäisyä. Suomen lakisääteisen työsuojelun katsotaan alkaneen 1889.

Suomessa siirryttiin 1970-luvulla työväensuojelusta työsuojeluun: 1973 sosiaali- ja terveystieteiden ministeriöön perustettiin Työsuojeluhallitus johtamaan, valvomaan ja kehittämään työsuojelua ja työpaikoille luotiin lakisääteiset toimintatavat. Viranomaisen tunnisti 1970–1980-luvuilla henkisen työsuojelun tarpeen sekä osaamisensa ja resurssiansa rajallisuuden työn uudenlaisen kuormittavuuden valvojana.

Tultaessa 1990-luvulle työsuojelussa siirryttiin työministeriön alaisuudessa sosiaalilaillisuusperiaatteesta tehokkuus-talousnäkökulmaan. Vuosikymmeneen mahtuivat Työsuojeluhallituksen lakkautus, hallinnonalan siirtely ministeriöstä toiseen, työsuojeluviranomaisen tehtävien lisääntyminen, työsuojelupiirien itsenäisyys ministeriön tulosoikeuksissa sekä uuden lain valmistelut. Yhteiskunnallisena

viitekehyksenä toimivat talouslama, julkishallinnon säästöt, uusliberalismi, New Public Management ja Euroopan yhdentyminen. Vastuu psykososiaalisten työolojen kehittamisestä jäi työpaikoille ja työterveyshuollolle, käytännössä ilman viranomaisvalvontaa.

Aikamme päättäjien ratkaisuja historioitsijat epäilevät usein historiattomiksi. Olivatko 1990-luvun päättäjät historiattomia? Vai kulkevatko päättäjät tuttua polkua, ja mikä tuo polku työsuojelun osalta on ollut?

Avainsanat: henkinen työsuojelu

Onko Suomi luopumassa "Pohjoismaisesta työmarkkinamallista"? Historiallinen näkökulma

Kärriä, Ilkka (Helsingin yliopisto)

Petteri Orpon hallitus nousi valtaan vuonna 2023 ja käynnisti työmarkkinoiden uudistusohjelman, johon sisältyi lakko-oikeuden rajoittaminen, paikallisen sopimisen laajentaminen, heikentynyt työsuhteturva ja työttömyysturvan leikkaukset. Muissa demokraattisen korporatistisen ja kolmikantaneuvottelujen perinteitä noudattavissa Pohjoismaissa ei ole nähty yhtä pitkälle meneviä valtiojohtoisia uudistusohjelmia.

Esitys tarjoaa historiallisen tulkinnan Suomen uudistuksista ja pohtii, tarkoittaako se kääntymistä pois työmarkkinasuhteiden "pohjoismaisesta mallista". Suomi oli viimeinen Pohjoismaa, joka otti toisen maailmansodan aikana käyttöön valtakunnalliset työehtosopimukset. Prosessi oli valtiojohtoisempi kuin muissa Pohjoismaissa, ja työnantajat panostivat malliin vähemmän. Keskitetty kolmikantaneuvottelu oli kuitenkin vuosikymmenien ajan kaikkien osapuolten intresseissä. 1990-luvun laman aikana työnantajat alkoivat vaatia radikaaleja uudistuksia. Huolimatta yrityksistä siirtää palkkaneuvotteluja ainakin toimialatasolle, keskitetty kolmikantaisuus säilyi vuoteen 2016 asti.

Toimialatasolle hajauttamisen jälkeen työnantajista on tullut kunnianhimoisempia, koska Suomen talouskehitys on ollut heikkoa vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen. Työmarkkinasopimisen koetaan tuottaneen liian vaatimattomia tuloksia - huolimatta yhteisöveron alennuksesta vuonna 2013, tuntipalkkojen leikkauksista vuonna 2016 ja muista työnantajaystävällisistä uudistuksista. Sopiva hallituskoalitio antaa nyt

työnantajille mahdollisuuden ajaa etujaan poliittista tietä. Tämä on askel pois pohjoismaisesta neuvottelu- ja kompromissimallista, vaikka jokaisella Pohjoismaalla on toki omat erityispiirteensä.

Esitys pohtii, onko muutoksen välittömien syiden taustalla myös Suomen heikompi neuvotteluperinne ja työmarkkinaosapuolten välinen luottamus, mikä on näkynyt myös palkansaajien pohjoismaisittain heikkoina myötämääräämis- ja osallistumisoikeuksina sekä runsaampana lakkoiluna.

Avainsanat: poliittinen historia, työmarkkinasuhteet, pohjoismainen malli

Demokraattisen päätöksenteko- ja neuvottelukulttuurin kehitys viiden kaupungin ja kunnan lähihistoriassa 2000–2021

Laine, Samuli (Turun yliopisto)

Kunnanvaltuustojen historia on tämän tutkimuksen kohteena. Se selvittää: miten valtuustot ovat päättäneet, sekä valtuutetun vaikuttamistyö on kehittynyt. Se kuvaa päätösenemmistöjen muodostumista ja valtuutettujen neuvottelukulttuurin muutoksia, sekä miten tämä on muokannut kuntia. Kysymyksiin vastataan muodostamalla laaja haastattelumateriaali kohdevaltuustojen lähihistoriasta ja informaliteetista (Taivassalo, Loimaa, Hämeenlinna, Turku ja Tampere). Valtuustot tekevät laajasti vaikuttavia päätöksiä. Niiden päätöksentekoa ei tunneta riittävän kokonaisvaltaisesti. Demokratian historian kannalta asia on myös tärkeä, onhan vaaleilla valituista edustajista valtaosa valtuutettuja. Tarkoituksena on valottaa aihetta sekä mikrohistoriallisia haastatteluja että perinteistä arkistotutkimusta kvalitatiivisen tutkimuksella.

Poliittinen päätös ei synny istuntosalissa valtuustossa, muutoin kuin paperilla. Päätökset perustuvat neuvotteluihin ennen kokouksia. Koska poliittinen valmistelu ei jätä suoria lähteitä, on sen tutkimus vähäisempää. Valtuustoryhmät, valtuutetut sekä muut tahot toimivat jatkuvasti taustalla vaikuttaen päätöksiin. Tästä osa-alueesta saatavilla oleva tieto virallisista lähteistä on entisestään vähenemässä, kun asiaa valvonut paikallislehdistö Suomessa heikkenee. ”...an analysis of informal governance is essential if we are to fully understand how political innovation occurs.”. Tavoitteena on selvittää miten muodollisen ja epämuodollisen vaikuttamisen voi nähdä muuttuneen, kun kuntakenttä on käynyt läpi merkittäviä muutoksia.

Avainsanat: lähihistoria, paikallishistoria, päätöksenteon historia

Lauantai 18.10. Työryhmät 6 / Saturday, 18th October. Working groups 6

Kohtalona Neuvostoliitto: Suomalaiset siirtolaiset Venäjällä 1917–1956

Hirvelä, Jesse (Kansallisarkisto), **Outinen, Sami** (Kansallisarkisto) & **Kähönen, Aappo** (Kansallisarkisto)

Kansallisarkiston viisivuotinen tutkimushanke "Suomalaiset Venäjällä 1917–1964" on tulossa päätökseensä, ja tämä työryhmä esittelee osaltaan hankkeen tutkimustuloksia. Syksyllä 2020 käynnistyneen tutkimushankkeen tarkoituksena on selvittää ympäri Neuvostoliittoa asuneiden suomalaisten vaiheita ja kohtaloita. Hankkeen tuloksia on julkaistu ja tullaan julkaisemaan artikkelien ja tietokirjojen muodossa. Lisäksi kesällä 2024 tutkimushankkeessa julkaistiin Kohtalona Neuvostoliitto -tietokanta, jonka tietoja täydennetään tämän vuoden loppuun saakka ja joka on avoimesti myös muiden tutkijoiden käytettävissä. Hankkeessa on hyödynnetty erityisesti Venäjän sekä muiden entisen Neuvostoliiton maiden arkistoista hankittuja lähdeaineistoja.

Hankkeen tutkimuksissa tarkastellaan erilaisia suomalaisia siirtolaisryhmiä, kuten amerikansuomalaisia ja 1930-luvun loikkareita. Tämän työryhmän esitelmät keskittyvät erityisesti kahteen suomalaisryhmään: vuonna 1918 Suomesta Venäjälle paenneisiin punaisiin sekä siperiansuomalaisiin. Näiden ryhmien vaiheita valaisee myös tutkimushankkeessa julkaistu tietokanta, johon on kerätty suomalaisten henkilötietoja aiemmin hyödyntämättömän arkistomateriaalin avulla.

Työryhmän puheenjohtajana toimii **Sami Outinen**.

Sami Outinen: Kohtalona Neuvostoliitto -tietokanta: punasuomalaiset ja siperiansuomalaiset

Jesse Hirvelä: Suomalaiset punaiset Neuvosto-Inkerin kansallisuuspolitiikan toteuttajina 1920–1938

Aappo Kähönen: Utopia, työ ja leirit: Suomalaisten elämää Siperiassa 1917–1956

Avainsanat: Neuvostoliitto; siirtolaisuus

YKK:n ja Tampereen yliopiston toimittajakoulutus yhteiskunnan hampaissa 1925–2025

Kaarninen, Mervi (Tampereen yliopisto), **Suodenjoki, Sami** (Tampereen yliopisto) & **Tikka, Marko** (Tampereen yliopisto)

Pohjoismaiden vanhin toimittajien koulutusohjelma, Tampereen yliopiston toimittajakoulutus täyttää sata vuotta syksyllä 2025. Koulutus alkoi Helsingissä Yhteiskunnallisen Korkeakoulussa (YKK) ja siirtyi Tampereelle 1960. Tampereen yliopisto ja sen edeltäjän, YKK:n toimittajakoulutus ovat olleet keskeisessä ja näkyvässä roolissa suomalaisten journalistien kouluttajana. Ensimmäisenä akateemisenä koulutuksena alallaan se on samalla keskeinen osa koko suomalaisen ammattijournalismin historiaa. Toimittajien koulutus on ollut myös, koko olemassaolonsa ajan, kiistellyn ja eniten julkista keskustelua herättänyt koulutusala. Toimittajakoulutukseen on useaan otteeseen lyönyt leimansa ylikuumennut suhde yhteiskunnan eri toimijoihin. Media-kentässä, poliitikkojen ja yritys-elämän piirissä on vallinnut vahvasti kriittinen suhde toimittajien koulutukseen Tampereella. Voisi jopa väittää, että Tampereen yliopiston toimittajakoulutukseen kohdistunut kritiikki oli yhtenä keskeisenä taustatekijänä ”punaisen yliopiston” maineelle, joka edelleen julkisessa keskustelussa nousee herkästi esiin.

Tätä keskustelua tarkastellaan laajasti ensi kertaa tieteellisessä tutkimuksessa, jonka tekijät esittelevät alustavasti tutkimustaan. Toimittajakoulutuksen 100-vuotishistoria ilmestyy vuonna 2026.

Sessiossa käsittelemme toimittajakoulutuksen historiaa erityisesti poliittisuuden ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden näkökulmasta. Sessioon osallistuvat alustuksillaan **Mervi Kaarninen, Marko Tikka ja Sami Suodenjoki.**

Avainsanat: toimittajakoulutus, politiikka, yhteiskunnallinen keskustelu

Kriisien aika ja sen hallinta: Suomen malli historiallisessa tarkastelussa

Rainio-Niemi, Johanna (Helsingin yliopisto), **Karimäki, Jenni** (Joensuun yliopisto) & **Aarninsalo, Lyydia** (Helsingin yliopisto)

Kysymys siitä, kuinka moniäänisten demokraattisten yhteiskuntien tulisi varautua kriisien ja hätätilanteiden varalta on monen tieteenalan ydinkysymyksiä. Viime vuosien haasteet, vuosien 2020–2022 pandemiakriisistä Ukrainan sotaan ovat tehneet aiemmin teoreettisista kysymyksistä polttavan ajankohtaisia ja uudet hybridikriisit luovat painetta demokratian ja hyvinvointivaltion malleille.

Työryhmä lähestyy kriisien ja niiden hallinnan jännitepisteitä suomalaisen yhteiskunnan historian valossa. Hahmotamme vastauksia siihen, millaisia ovat suomalaisen (ei-sotilaallisen) kriisihallinnan ja varautumisen mallin ominais- ja erityispiirteet. Keskiöön nousee etenkin sodan ja rauhan välisen nk. välitilan lainsäädännön historia, jonka osalta Suomi on ollut pohjoismainen poikkeus, nykypäivän valossa ehkä edelläkävijäkin.

Esityksissä tarkastellaan valmiuslainsäädännön historiaa ja sitä kehystäviä yhteiskunta- ja puoluepoliittisia sekä institutionaalisia kehityspolkuja, traditiota ja jännitteitä 1960-luvulta nykypäivään. Mitä Suomen tapauksesta voi oppia, jos pohditaan yhteiseurooppalaisen, demokraattisesti ja oikeusvaltiollisesti kestävän hätähallinta- ja valmiusmallin keskeisiä elementtejä? Työryhmä perustuu kirjakäsikirjoituksen lukiin.

Lyydia Aarninsalo: Varautumisen mallimaa? – suomalaisen kriisivarautumisen laajeneminen ei-sotilaallisiin kriiseihin 1970-luvulla

Esityksessä tarkastellaan suomalaista varautumisen mallia ja sen laajentumista sotaan valmistautuvasta koneistosta kohti laaja-alaisesti erilaisiin uhkiin varautuvaa järjestelmää. Murroskohta oli erityisesti 1970-luku, jonka poliittiset, lainsäädännölliset ja hallinnolliset muutokset loivat pohjaa nykyvarautumisen mallille

Johanna Rainio-Niemi: Suomen malli kylmän sodan päättyessä – pitkä tie valmiuslakiin

Kun muualla Euroopassa varauduttiin kylmän sodan jälkeisen ajan rauhaan, hyväksyttiin Suomessa yli vuosikymmenen valmistelun jälkeen uusi valmiuslaki (1991). Miksi valmiuslain synty kesti niin kauan ja mikä toisaalta mahdollisti sen hyväksymisen hetkillä, joina Suomen turvallisuusympäristö oli murroksessa?

Jenni Karimäki: Kriisien jälkiarviointi ja demokratian resilienssi

Esityksessä pohditaan, millainen merkitys kriisien jälkihoidolla ja jälkiarvioinnilla on demokratian kestävyvyn vahvistamiselle. Esitys pohjautuu Suomessa ja Ruotsissa tehtyihin koronakriisin jälkiarviointeihin, niissä esitettyihin arvioihin kriisinhallinnan onnistumisesta ja laajemmin siihen, mitä nämä kertovat demokratian tilasta ja kyvystä suoriutua kriisien hoidosta siten, että demokraattinen järjestelmä vahvistuu eikä taannu kriisien seurauksena.

Avainsanat: kriisit, demokratia, hallinto

Poliittinen kieli käsitehistorian, retoriikan ja tekoälyn valossa

Turunen, Risto (Tampereen yliopisto) & **Pettersson, Martin** (Helsingin yliopisto)

Martin Pettersson: Aineettoman tulevaisuuden retoriikka: käsitehistoriallisia tapaustutkimuksia eduskunnan muuttuvasta kielenkäytöstä

Yksi poliittisen kielen piirre on sen suuntaus tulevaan. Tutkin miten tulevaisuusvisiot ovat muuttuneet 1960-luvun jälkeisessä eduskuntapuheessa. Väitän, että toisen maailmansodan jälkeen uusvanha tapa puhua tulevaisuudesta on tullut taas tavallisemmaksi: tulevaisuuden käsitteellistäminen immateriaaliseksi tai aineettomaksi. Aineettoman tulevaisuuden retoriikassa poliittinen vaikutusvalta ulottuu ei vaan aineellisiin, 'objektiivisiin' asioihin (kuten asuntojen rakentaminen) vaan myös sosiaalisiin, psykologisiin, tai 'subjektiivisiin' ilmiöihin (samojen asunnoiden viihtyvyys). Tällaisen tulevaisuuden artikuloimiseksi eduskunnassa on alettu käyttämään enemmässä määrin neologismeja ja vanhoja sanoja uudessa merkityksessä, kuten 'empathia', 'elämänlaatu' ja 'arvot'. Näiden sanojen käsitehistoriallisen tulkinnan perusteella esitän huomioita aineettoman tulevaisuuden retoriikasta.

Risto Turunen: Poliittiset tulevaisuudet eduskunnassa: Kielimallien potentiaalista historiantutkimuksessa

Isot kielimallit ovat johtaneet läpimurtoihin useilla tieteenaloilla, mutta historiantutkimuksessa niitä on hyödynnetty vähän. Esitelmä demonstroi, kuinka kielimalleja sovelletaan POLTE-hankkeessa. Tavoitteenamme on ollut tunnistaa automaattisesti viittauksia tulevaisuuteen eduskunnan keskusteluissa (1980–2024) siirtämällä historiantutkijan asiantuntemusta koneelle kielimallien avulla. Louhimme tulevaisuusvirkkeet TurkuNLP:n kehittämän FinBERT-mallin avulla, mutta kokeilimme myös

uudempia generatiivisia malleja. Verrattuna digitaalisin historian vakiintuneisiin tekstinlouhintamenetelmiin, kielimallit tuottavat huomattavasti syvällisempää semanttista tietoa. Pohdimme, millaisissa tutkimusasetelmissä kielimallit ovat hedelmällisiä ja millaisiin tilanteisiin ne eivät sovellu. Lisäksi kerromme tuloksista poliittisten tulevaisuuksien evoluutiosta keskittyen erityisesti puolueiden välisiin eroihin.

Avainsanat: käsitehistoria, retoriikka, kielimallit

Säädellyt sävyt I: Värit, värien käyttö ja merkitykset

Niiranen, Susanna (Tampereen yliopisto), **Ockenström, Lauri** (Jyväskylän yliopisto) & **Räisänen, Riikka** (Helsingin yliopisto)

Session esitelmät ovat osa Säädellyt sävyt: väriaineet, värjärit ja välittäjät yhteiskunnallisen muutoksen kuvaajina, 1400–1850-tutkimusprojektia (JY) ja sen piirissä tekeillä olevaa kokoomateosta. Hanke ja kirja keskittyvät värien, värjärien ja väriaineiden välittäjien merkitykseen ja toimintaan Euroopassa 1400-luvulta 1800-luvun puoliväliin. Värien tuotantoa, kauppaa ja värjättyjen tekstiilien käyttöä säädeltiin monin tavoin. Kulutusta ja värjäysalan tietotaidon hallinneita professioita rajoittivat erilaiset asetukset, eri yhteiskuntaryhmien pukeutumista ja värjättyjen tekstiilien käyttöä ohjasivat puolestaan kulttuuriset normistot ja väreihin liitetty merkitykset. Lisäksi taloudelliset seikat vaikuttivat materiaaliseen kulttuuriin ja värien käyttöön.

Värien ja niiden käytön kautta pystytään pureutumaan esi- ja varhaismoderniin yhteiskuntajärjestykseen, johon värit ja niiden sisältämät merkitykset liittyivät kiinteästi. Yhteiskuntajärjestystä ylläpidettiin ja muokattiin - symbolisesti ja konkreettisesti - muun muassa ylellisyysäädösten ja kulttuurisen normiston avulla niin myöhäiskeskiajan Italiassa kuin 1700–1800-luvun alun Suomessa. Värikkäät materiaalit eivät olleet kaikkien saatavilla, joten värien ja eri tekstiililaatujen käyttöä säätelevät seikat kuvastavat ajankohtansa yhteisön arvoja ja arvostuksia. Sessio esittelee niin eri värien kautta annettuja merkityksiä kuin väreihin liitettyjä kosmologisia merkityksiä.

Lauri Ockenström: Planeettojen värit: värien kosmologiset ja maagiset merkitykset varhaismodernissa Euroopassa

Susanna Niiranen: Halpa keltainen? Keltainen vaatevärinä ja sosiaalisena merkitsijänä renessanssin Italiassa

Riikka Räisänen: Punainen väri suomalaisissa 1500–1800-lukujen teksteissä

Avainsanat: värit, värjäys, värien merkitykset

Vähemmistöhistorian paikka: Mitä vähemmistöhistoria on ja kenelle sitä kirjoitetaan?

Kähäri, Outi (Oulun yliopisto) & **Alenius, Kari** (Oulun yliopisto)

Työryhmässä pohditaan vähemmistöhistorian merkitystä sekä sen paikantumista kansainvälisen että kansallisen historiantutkimuksen kentälle. Suomessa on viime vuosien aikana virinnyt uudenlaisia keskusteluja koskien vähemmistöjä ja niiden roolia historiankirjoituksessa ja kouluopetuksessa. Vähemmistöihin kuuluvien lisäksi useat eri tahot, kuten muistiorganisaatiot, tutkimushankkeet ja yhdistykset ovat olleet aktiivisia nostaessaan esiin vähemmistöön kuuluvien kokemuksia ja näkökulmia suhteessa menneisyyden tapahtumiin ja niiden (uudelleen)tulkittamiseen tapoihin. Erityisesti historiantutkimuksen ja sen lähitieteiden, kuten muistitietotutkimuksen, etnologian ja sosiologian piirissä on tunnistettu tarve huomioida vähemmistöt paremmin historiankirjoituksessa. Vähemmistöjen historian institutionalisointi esimerkiksi kouluopetuksessa on kuitenkin toistaiseksi jäänyt melko marginaaliseksi suhteessa kansallisiin lähestymistapoihin ja narratiiveihin.

Työryhmässä tuodaan esille erilaisia vähemmistöhistorioihin liittyviä, syventäviä yleisnäkyviä sekä kuullaan uusia avauksia. Pohdimme yhdessä, miten vähemmistöhistorian tutkimuksen liittyviä perinteitä ja käytäntöjä voidaan sovittaa erilaisiin teoreettisiin ja menetelmällisiin lähtökohtiin. Millaisiin eettisiin kysymyksiin tutkijoiden tulisi vastata vähemmistöjen historiaa kirjoitettaessa? Vähemmistöjen historian käyttöön, niiden esittämisen kulttuuriin ja kollektiivisen muistamisen tapoihin liittyy myös valtasuhteisiin liittyviä kysymyksiä, joiden tarkasteluun on tulevaisuudessa syytä kiinnittää yhä enemmän huomiota.

Avainsanat: vähemmistöt, vähemmistöhistoria, muistitietotutkimus

Kurittomat tunteet vai hillitty kansa? Suullisen kulttuurin tunneilmaisujen kirjalliset esitykset pitkällä 1800-luvulla

Huhtala, Anna (Tampereen yliopisto), **Karhu, Hanna** (Helsingin yliopisto/Suomalaisen Kirjallisuuden Seura) & **Hämäläinen, Niina** (Kalevalaseura/Helsingin yliopisto)

Suomenmielisen sivistyneistön projektina oli 1800-luvulla opastaa kansaa hyvään elämään. Suomenkielisellä kirjallisuudella oli tässä erityinen suhde suulliseen perinteeseen, sillä kirjallisuutta rakennettiin perinteestä ammentaen. Kaikki suullisessa perinteessä esiin nousseet tunteet eivät kuitenkaan soveltuneet kansakunnan rakennusaineeksi. Epäsopiviksi katsottuja kuten ruumiillis-seksuaalisuuteen, aggressiivisuuteen tai elämäniloon liittyviä tunteita sisältäviä aineistoja ei otettu sellaisenaan mukaan perinnejulkaisuihin tai osaksi kaunokirjallisuutta. Työryhmän paneeli purkaa sitä, millaista tunnemaailmaa suulliseen perinteeseen pohjautuvilla kirjallisilla esityksillä haluttiin rakentaa, millaisia tunteita aineistoon sisällytettiin ja missä määrin eri aikojen tunne- ja moraalikäsitykset ovat ohjanneet tunteisiin liittyneiden näkemysten muodostamista.

Työryhmän esittelemässä hankkeessa hyödynnetty aineisto koostuu pääosin arkki-veisuista, huviposteista (rahvaan kirjekulttuuri), kansanrunojulkaisuista, arkisto- ja sanomalehtiaineistosta sekä kaunokirjallisuudesta. Metodologista ristivalotusta analyysiin tuovat rahvaan itsensä ja toisaalta eliitin tuottamat aineistot.

Hanna Karhu tarkastelee rekilauluihin viittaavaa suomenkielistä runoutta suhteessa kansanlauluaineistoihin. Esitelmässä keskitytään rakkauteen liittyviin tunteisiin.

Niina Hämäläinen pohtii esitelmässään Elias Lönnrotin julkaisematonta kansanrunovihkoa, Suomen Kansan Nykysä Lauluja. Vihko koostuu riimillisistä lauluista, joista useat olivat avoimen seksuaalisia. Lönnrotin muistiinpanotekniikkaa seuraten voidaan vihkosta abstrahoida siistitty kokonaisuus, jota Lönnrot suunnitteli julkaitavaksi.

Anna Huhtala analysoi sotien välisen Suomen sanomalehdistössä esitettyjä näkemyksiä arkki-veisuista. Kirjoituksissa veisuihin viitattiin vanhanaikaisena ja nostalgisenakin kansanperinteenä ja toisaalta epäasiallisena viihteenä. Kritiikkiä esiintyi etenkin tunnepitoisten rikostapausten yhteydessä. Tutkimuksessa hyödyntämäni arkki-veisuaineisto mahdollistaa myös alkuperäisten veisujen tarkastelun suhteessa lehdistön näkemyksiin.

Avainsanat: tunteet, suullis-kirjalliset aineistot

Media-aineistot ja mediahistoria

Salosaari, Pekka (Turun yliopisto), **Kykkänen, Emmi** (Turun yliopisto), **Jämsä, Aino** (Turun yliopisto), **Kallioniemi, Noora** (Turun yliopisto) & **Oinonen, Paavo** (Turun yliopisto)

Viimeisen parinkymmenen vuoden aikana media-aineistojen käyttö historian tutkimuksessa on vakiintunut. Joukkoviestinnän aineistot ovat lähdeaineistoja ja media on historian tutkijan legitiimi tutkimuskohde. Mediahistoriaksi kutsutun tutkimusotteen yleistymistä on tukenut aineistojen saatavuus. Lakiin perustuva audiovisuaalisten aineistojen arkistointi tutkijapalveluineen on helpottanut tilannetta. Journalististen aineistojen digitoinnin myötä lehdistön käyttö lähdeaineistona on helpottunut. Laajenevat digitoidut materiaalit ovat edesauttaneet myös viestinnällisten sisältöjä analysoivien tutkimusongelmien muovaamista ja lisänneet median käyttöä lähteenä myös muissa kuin mediaan kohdistuvissa tutkimuksissa.

Työryhmässä kulttuurihistorian alan väitöskirjatutkijat esittelevät aiheitaan, joissa mediaa tarkastellaan eri näkökulmista. Työryhmän esitelmistä yksi lähestyy Alkon tuottamia valistuselokuvia kulttuurihistoriallisen tutkimuksen lähdeaineistona, toinen pohtii tallennetun äänivarannon kysymyksiä digitaalisen arkistoinnin aikana ja kolmas aihe analysoi media-aineistojen käyttöä, kun tutkimusaihe on muu kuin media itsessään.

Pekka Salosaari: Kansallinen äänivaranto: Yleisradion radio-ohjelmien arkistoinnin vaiheita ja käänteitä

Osana väitöskirjatutkimustani teen tässä esityksessä selkoa Yleisradion radio-ohjelmien arkistoinnin vaiheista mediahistoriallisessa kontekstissa keskittyen keskeisiin tekijöihin ja tapahtumiin, jotka ovat vaikuttaneet radion ja niihin liittyvien äänitallenteiden pitkäaikaiseen säilymiseen ja arkistointiin Suomessa. Radion arkistointiin ovat vaikuttaneet erityisesti tekniikan eri osa-alueiden kehityskulut, mutta myös taloudelliset ja yhteiskunnalliset suhdanteet, sekä sähköisen viestinnän toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset.

Emmi Kiiveri: Elokuva raittiuden edistäjänä: Alkon filmitoimikunta 1946–1960

Kulttuurihistorian väitöstudiumukseni käsittelee Alkon tuottamia raittiusvalistuselokuvia. Vuonna 1946 Alko perusti filmitoimikunnan, jonka tehtävänä oli suunnitella ja tuottaa raittiusaiheisia elokuvia yhteistyössä suomalaisten elokuvantekijöiden kanssa. Toiminta painottui lyhytelokuvien tuotantoon, mutta vuoteen 1960 saakka jatkuneen toimintansa aikana filmitoimikunnan myötävaikutuksella syntyi myös pitkiä kokoillan näytelmäelokuvia. Elokuvien ohella tutkin filmitoimikunnan säilyneitä asiakirjoja, jotka antavat tietoa elokuvien suunnittelu- ja tuotantoprosesseista ja elokuville asetetuista valistuksellisista tavoitteista.

Aino Jämsä: Konfliktisia kohtaamisia: lehtiaineisto ihmisen ja käärmeen suhteen tutkimuksessa

Tutkin kulttuurihistorian väitöskirjassani ihmisen ja käärmeen suhdetta Suomen alueella 1800-luvulta 1900-luvun alkuun. Keskeisen lähdeaineiston tutkimukselleni muodostavat digitoidut sanoma- ja aikakauslehdet Kansalliskirjaston kokoelmissa. Tässä esitelmässä tarkastelen, millaisen näkökulman lehtiaineistot avaavat ihmisen ja käärmeen historialliseen suhteeseen.

Avainsanat: media, mediahistoria

Tiedon ja tietäminen historia

Kumma nuoruus: nuoret tutkimuksen kohteena 1900-alun Suomessa

Julkunen, Lauri (Jyväskylän yliopisto)

Esitelmässä tarkastellaan nuorisotutkimuksen ”ensimmäistä aaltoa” Suomessa 1910–1930-luvuilla. Nuoruus lapsuudesta ja aikuisuudesta erillisenä ikä kautena alkoi kiinnostaa tutkijoita 1900-luvun alussa. Niin akateemiseen tutkimuksen tasolla, valtionhallinnon piirissä kuin myös esimerkiksi nuorisotyössä korostettiin uuden tiedon tarvetta ja pohdittiin, millaisin aineistoin ja menetelmin nuoria ihmisiä tulisi lähestyä. Tiedontarve kietoutui osaltaan huolen sävyttämään ”nuorisokysymykseen”, jonka ratkaisemiseksi pyrittiin keksimään keinoja. Varhainen nuorisotutkimus oli luomassa ymmärrystä, jolla oli vaikutusta paitsi ajan kasvatukseen ja koulutukseen myös nuorisopolitiikkaan ja -lainsäädäntöön. Esitelmässä teen poimintoja ja nostan esiin alustavia tuloksia alkuvaiheessa olevasta post doc -hankkeestani, jossa tutkin 1900-luvun alun nuorten tutkimista ja tietämistä tiedonhistoriallisesta näkökulmasta.

Avainsanat: nuoruuden historia, tiedonhistoria

Laivasto, yliopisto ja navigoinnin opetus 1700-luvun puolivälin Ruotsissa

Pitkänen, Heidi (Turun yliopisto)

Navigointimenetelmien tarkkuus ja sovellettavuus kehittyivät merkittävästi 1700-luvulla. Taustalla oli Euroopan kiihtyvä ekspansio, mutta myös kasvava kiinnostus luonnontieteisiin, valtioiden halu vakiinnuttaa tiede-elämä hyödyttämään tavoitteitaan, sekä eri puolille Eurooppaa perustettujen tiedeseurojen ja akatemioiden välisen suhteiden pohjalle muotoutunut uudenlainen tiedeyhteisö. Navigointimenetelmien kehittyessä sen harjoittaminen alkoi vaatia erikoistuneempia taitoja, lisäten koulutuksen tarvetta. Tähän herättiin myös Ruotsissa vuosisadan puolivälin lähestyessä. Ruotsilla oli tarve vahvistaa laivastonsa puolustuskykyä, mutta sillä oli myös toiveita menestyä Itämeren ulkopuolella ja osallistua muun Euroopan tavoin kolo-nialistisiin hankkeisiin. Yksi näitä tavoitteita edistämään tähdännyt hanke oli maan ensimmäisen kadettikoulun perustaminen Karlskronaan vuonna 1756. Kadettikoulun suunnittelussa otettiin vaikutteita muiden maiden merikoulutusjärjestelmistä, mutta myös yliopistojen opetussuunnitelmista. Koulun siviilijohtajaksi nimitettiin astronomian ja matematiikan professori. Vaikka kadettikoulussa opetettiin laajasti erilaisia aineita ja taitoja, mainitut tieteet olivat erityisen keskeisiä nimenomaan navigoinnille.

Tarkastelen esitelmässäni Karlskronan kadettikoulun opetuksen suunnittelua navigoinnin näkökulmasta, ja pohdin sen kautta laivaston ja yliopistomaailman intressien kohtaamista 1700-luvun puolivälin Ruotsissa. Nähtiinkö akateemisuus kadettikoulun opetuksessa aikaisempaa merkittävämmässä roolissa? Miten navigointiin liittyvästä tiedosta keskusteltiin, ja miten sitä käytettiin laivaston ja tieteilijöiden yhteisten ja erillisten tavoitteiden edistämiseen kadettikoulun perustamisvaiheessa? Vaikuttivatko kohtaamiseen erilaiset suhteet tietoon? Esitelmä perustuu meneillään olevaan väitöstutkimukseeni navigoinnin kehityksestä ja opetuksesta Ruotsin valtakunnassa ja Suomessa 1700-luvulta 1800-luvun alkuun.

Avainsanat: navigointi, tiedonhistoria, 1700-luku

Kohti suomalaisen yliopistohistorian varjokertomusta

Rantala, Heli (Turun yliopisto)

Teoksessaan *Homo Academicus* (1984) sosiologi Pierre Bourdieu analysoi oman aikansa ranskalaista tiedeyhteisöä ja akateemisella uralla menestymisen ehtoja. Omassa käynnissä olevassa tutkimusprojektissani (Marginaalimerkintöjä Suomen tieteen historiaan, Koneen Säätiö) lähestyn akateemisten yhteisöjen historiaa kysymällä, millainen on se homo academicus, joka ei syystä tai toisesta ole menestynyt tiedeyhteisön jäsenenä tai jonka toimijuutta ei myöhemmissä arvioissa ole pidetty tieteellisesti merkittävänä. Onko tästä näkökulmasta mahdollista kirjoittaa eräänlaista suomalaisen yliopistohistorian varjokertomusta? Ajallisesti tutkimukseni ulottuu 1800-luvun alusta 1900-luvun alkuvuosiin eli ajanjaksolle, jolloin suomalainen yliopisto(laitos) muotoutui moderniksi tiedeyliopistoksi.

Suomen 1800-luvun yliopistolaitoksen (käytännössä Helsingin yliopiston) ja sen tieteenalojen historian laajimmat yleisesitykset löytyvät Helsingin yliopisto 1640–1990. Toinen osa. Keisarillinen Aleksanterin yliopisto 1808–1917-teoksesta sekä Suomen tieteen historia -sarjasta. Erityisesti tieteenhistoriallisessa tarkastelussa huomio on keskittynyt eri tieteenalojen kehitykseen ja tiedettä eteenpäin vieneisiin yksittäisiin tieteenharjoittajiin. Tämänkaltaiset kokoavat esitykset luovat väistämättä omanlaistaan kaanonin siitä, ketkä kuuluvat mainitsemisen arvoisten tieteenharjoittajien joukkoon.

Omassa esitelmässäni pohdin erityisesti kysymystä suomalaisen 1800-luvun yliopistohistorian akateemisista yhteisöistä. Missä määrin tiettyjen yksittäisten tieteenharjoittajien muiston vaaliminen on ehkä hämärtänyt käsitystämme siitä, millainen kyseisen aikakauden laajempi tiedeyhteisö on ollut ja millaisista toimijoista se on koostunut? Millaisin ehdon ja välinein meidän on ylipäättään mahdollista hahmottaa menneisyyden tiedeyhteisöjen dynamiikkaa?

Avainsanat: yliopistohistoria, akateemiset yhteisöt

Toimeentulo

Katoja ja kriisejä Pohjolassa: Nälkävuodet Suomessa osana Itämerenalueen 1860-luvun laajempaa yhteiskunnallista murrosta

Forsberg, Henrik (Helsingin yliopisto)

Suomen 1860-luvun nälkävuodet on suomalaisen historian tutkimuksen klassikkoaiheita. Kotimaisessa nälkävuositutkimuksessa on jo kauan tiedostettu, että 1860-luvun lopun kadot ulottuivat Suomen naapurimaihin, minkä takia viljanhinnat ulkomailla nousivat myös. Kun on keskusteltu siitä, miksi syksyn 1867 viljantuonti oli tarpeeseen nähden liian vähäistä, on tätä viljanhinnan nousua kansainvälisillä markkinoilla käytetty osaselityksenä. Toisaalta, hyvin vähän perustutkimusta naapurimaiden katovuosista tai nälänhädistä on tullut tehdyksi.

Tässä esitelmässä esitän Koneen säätiön ja Handelsbankenin tutkimussäätiöiden rahoittamaa Famines in Scales -tutkimushanketta ja sen tärkeimpiä tutkimustuloksia. Hankkeessa Suomen 1800-luvun suurin yhteiskunnallinen kriisi asetetaan sen sille kuuluvaan pohjoiseurooppalaiseen taloudelliseen aikalaiskontekstiin. Tutkimustulokset julkaistaan ensi vuonna Routledgen julkaisemassa Economic and Social History of a European Famine: Comparative Perspectives on Northern European Harvest Failures in the 1860s (toim. Magnus Bohman & Henrik Forsberg). Teoksessa meritoituneet nälänhätätutkijat tarkastelevat katovuosien vaikutuksia Itämeren eri alueiden yhteisöihin. Täten suomalaisille tutut nälänhätäkokemukset tulevat rinnastetuksi ja verratuksi katovaikutuksiin eri alueilta niin Ruotsista, Baltiasta, Venäjästä ja Pohjois-Saksasta. Näitä yhteisöjä tarkastellaan ei pelkästään osana alisteisia valtionrakenteita vaan myös aktiivisina toimijoina kansainvälisissä markkinoiden verkostossa. Siten omissa kansallisissa historiankertomuksissa usein marginalisoituneiksi joutuneet paikalliset ravintopulakriisit tulevat tunnustetuksi osaksi laajempaa ja kansainvälisempää katojen koettelemaa yleispohjoiseurooppalaista taloushistoriallista kriisiä. Samalla Suomen nälkävuodet ja valtion usein arvosteltu avustuspoliittikka tulee mahdolliseksi arvioida sen luontelevassa historiallisessa kontekstissään naapurivaltioiden kanssa.

Avainsanat: katovuodet, Pohjois-Eurooppa, nälänhätä

Naisten työ ja palkat Suomessa 1600–1920

Turunen, Riina (Jyväskylän yliopisto)

Sukupuolten tasa-arvoisuus edistää tyypillisesti taloutta. Tämä edellyttää naisten itsenäistä taloudellista toimijuutta, jonka edellytykset ovat itsenäisesti hallittavat ansiotai elinkeinotulot. Esitelmäni käsittelee suomalaisten työmarkkinoiden pitkän aikavälin kehitystä naisten ansiotulojen näkökulmasta uuden ajan alusta teollisen yhteiskunnan kynnykselle. Käsittelen esityksessäni naisten ansiotuloja koskevien historiallisten palkkasarjojen rakentamisen mahdollisuuksia ja haasteita sekä esittelen alustavia tuloksia. Näiden avulla osoitan aikaisempaa yksityiskohtaisemmin ja systemaattisemmin naisten palkkatason ja sukupuolten välisen palkkaeron vaihtelevuutta ajassa ja paikassa. Näin saavutetaan entistä syvällisempi käsitys naisten roolista elintason muotoutumisessa Suomessa.

Avainsanat: ansiotyö, palkka, naiset

Uskonto

Visible and Invisible Female Body in Metal Ex-Votos (Collection of the National Preserve «Kyiv-Pechersk Lavra»)

Kizlova, Antonina (Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute; National Preserve, Kyiv-Pechersk Lavra)

Figurines crafted from small metal or wax, commonly known as votives, have served as a prevalent means of expressing veneration for Christian sacred objects across various denominations, encompassing Catholic, Orthodox, Greek Catholic, and Armenian traditions. Individuals from diverse social backgrounds, spanning the 18th to the early 20th centuries, were responsible for creating these offerings. Within the realm of ex-votos, there was a widespread presence of full-length depictions of female figures and busts, showcasing a variety of techniques and styles. The National Preserve «Kyiv-Pechersk Lavra» hosts a collection of over 600 metal votives, dating from the 18th to the early 20th centuries. When the provenance of a museum artifact is unclear, determining its cultural and religious affiliation based on its ancient forms can be a complex task. Additionally, connecting a votive offering to a particular denomination in the Ukrainian context may present considerable difficulties.

This paper aims to characterize the (in)visibility of the body in the «female» votives within this collection. The analysis considers representations of women of all ages and Christian denominations. It can be argued that these votives align with the broader context outlined in written and visual sources, finding parallels in the collections of other Ukrainian museums, with the exception of two pendants featuring completely naked women depicted in different techniques and styles. These nude figurines underscore the need for further in-depth research into the utilization of such votives within the church.

Keywords: metal votive, female body representation, religious devotion

Islam ja paimentolaisuus

Saloviita, Timo (Tampereen yliopisto)

Orientalistien keskuudessa vakiintui 1900-luvulla käsitys, että islam on urbaani uskonto. Islaminuskossa on silti nähty myös tribaaleja piirteitä.

Islamin syntyvaiheita pidetään hyvin tunnettuna: islam syntyi Mekassa profeetta Muhammedin sosiaalisena uudistusliikkeenä. Tavallisesti korostetaan, että Muhammedin tavoitteena oli korjata urbaanin kehityksen tuomia epäkohtia. Näkemyksen ongelmana on sen nojautuminen myöhäiseen perimätietoon, jolle ei ole riippumatonta vahvistusta. Eräät historialliskriittiset tutkijat ovat katsoneet, että Mekkaa ei voi pitää islamin alkukotina eikä Muhammedia historiallisena henkilönä. Sen sijaan islamiin johtava kehitys olisi alkanut, kun itäinen kristillisyys sopeutui Lähi-idän paimentolaisympäristöön Syyriassa ja Iranissa. Valtauskonnoksi noustuaan islam muokautui palvelemaan paimentolaisvaltion tarpeita ja sovittamaan yhteen valtion ja heimo-yhteiskunnan intressejä. Uskonnon akkulturaatio nomadismiin ja adaptaatio valtionuskonnon tehtäviin ovat islamin syntymisen kaksi käännekohtaa ja auttavat ymmärtämään sen myöhempää historiaa ja menestystä.

Islam on levinnyt etenkin paimentolaisväestöjen keskuuteen, mikä osoittaa sen sopeutumista nomadiyhteiskuntien tarpeisiin. Islaminuskoon kirjattu ratkaisu valtion ja heimojen välisistä suhteista osoittautui toimivaksi, ja islamista tuli sen ansiosta ihan-teellinen uskonto lukuisille myöhemmille paimentolaisvaltioille. Hallitsevana uskontona islam vahvasti edelleen näiden yhteiskuntien tribaaleja piirteitä.

Islam ei ole pelkästään urbaani tai tribaali uskonto, vaan sekä urbaani pelastususkonto että tribaali lakiuskonto ja toistaa näin rakenteessaan paimentolaisvaltioiden kahta puolta. Tribaalit piirteet islamin sisällöissä ulottuvat sen kaikkiin osiin teologiasta ja rituaaleista sosiaalisen elämän normeihin, jotka koskevat yhteiskunnallisia instituutioita yksilöstä ja perheestä valtiollisiin laitoksiin.

Avainsanat: Islamin historia, historiallinen sosiologia, islamilainen sivilisaatio

Lähetystyön ja kolonialismin kuvat - Valokuva historiantutkimuksen lähteenä

Tolvanen, Kaisa (Tampereen yliopisto)

Miten katsoa kolonialistisen ajan valokuvaa? Mihin tutkijan katse kiinnittyy ja mitä uutta tietoa se tuottaa historiantutkimukselle? Millä tavalla esineiden ja materiaalisuuden merkitys voidaan osoittaa käyttämällä valokuvaa lähteenä?

Väitöskirjatutkimukseni käsittelee suomalaista lähetystyötä siirtomaa-ajan Himalajalla (1895–1950) sekä materiaalisuuden roolia uskontojen välisessä vuorovaikutuksessa. Huomioni keskittyy materiaalisuuteen, sillä lähetystyötä tehtiin usein nimenomaisesti materiaalisella tasolla - uskonoppien lisäksi tarjolla on lääkkeitä, uusia viljelyskasveja ja koulurakennuksia. Työ oli evankeliumin levittämisen lisäksi paljon muutakin. Vuorovaikutus eurooppalaisten lähetystyöntekijöiden ja paikallisten ihmisten välillä muodosti erilaisia yhteyksiä, joita tarkastelen tutkimuksessani muun muassa valokuva-aineiston kautta. Vuorovaikutusta tapahtui myös Suomeen, kun kirjeet, esineet ja valokuvat kulkeutuivat kotimaahan. Niiden kautta välittyi tietoa vieraasta kulttuurista ja uskonnosta Suomeen. Kaikessa tässä materiaalisuus oli läsnä.

Valokuva historiallisena lähteenä antaa mahdollisuuden seurata materian virtauksia ja esineiden liikkeitä paikasta toiseen. Valokuvissa vuorovaikutus ja materiaalisuus tulevat esille, sillä valokuva kaikista rajoituksistaan huolimatta tavoittaa hyvin olennaisesti menneen olemuksen.

Avainsanat: valokuva, kolonialismi, materiaalisuus

Sodan jälkiä

Uuden Euroopan eturintamassa? Kansainväliset suhteet SS-vapaaehtoisten päiväkirjoissa

Heikkilä, Pauli (Helsingin yliopisto)

Ukrainan aroilla ovat jälleen, kuten 80 vuotta aiemmin, vastakkain kaksi erilaista kansainvälisen politiikan näkemystä. Toisessa maailmansodassa kansallissosialistinen Saksa yritti saavuttaa aatteensa mukaista hierarkkista järjestelmää, jota yleisesti kutsuttiin Uudeksi Euroopaksi. Kesäkuussa 1941 Saksa hyökkäsi Neuvostoliittoon, Suomi pohjoisena liittolaisena. Vahvistaakseen kahdenvälisiä suhteita Saksaan oli lähetetty noin 1200 nuorta miestä, jotka palvelivat kaksi vuotta itärintamalla Waffen-SS:n riveissä Ukrainassa ja Etelä-Venäjällä.

Euroopan yhdentymisen historiassa Uusi Eurooppa on ollut vaikea aihe. Viime vuosina se on nostettu esille vaihtoehtona liberaalille kansainvälisyyden määritelmälle. Olen aiemmin käsitellyt suomalaisten suhtautumista Uuteen Eurooppaan teoksessani ”Itsenäisenä Euroopassa”. Ukrainan sodan myötä palasin aiheeseen, ja tutkin SS-miesten päiväkirjoista heidän näkemyksiään niin kansallissosialistisesta politiikasta kuin kansainvälisistä suhteista.

Kansallisarkistoon kerätty noin 100 SS-miesten päiväkirjaa. Kansainvälisiä suhteita päiväkirjojen sivuilla pohdittiin yllättävän paljon ja kohtaamisia muiden eurooppalaisten kanssa kommentoitiin usein. Saksalaisten toivomaa aseveljeyttä ei näissä ole havaittavissa, vaan yhteydet pysyivät satunnaisina. Myös suomalaisten aluksi saksalaisiin kohdistama ihailu vaihtui katkeruudeksi ja halveksunnaksi.

Esitykseni keskittyy SS-kersantti Martti Uusi-Jaakkola, joka oli maanviljelijän poika Länsi-Suomesta. Hän osoitti poikkeuksellista kiinnostusta Uuden Euroopan ajatukselle. Kuitenkin saksalaisten heikko sotataito ja suoranaiset sotarikokset herättivät Uusi-Jaakkolan epäilyt ja päinvastoin vahvistivat kansallista identiteettiä. Suomalaisten kokoamista omaan joukko-osastoon hän vertasi painajaisesta heräämiseen. Muiden suomalaisten huomiot olivat vähäisempiä mutta samansuuntaisia. Mitä enemmän päiväkirjoihin alkuperäislähteinä tutustuu, sitä vieraammalta aieman tutkimuksen luoma kuva vaikuttaa.

Avainsanat: Toinen maailmansota, päiväkirjat, Eurooppa

"Tyhjät nyrkit mutta hyvä yritys" – Kokemushistoriallinen näkökulma sotienjälkeiseen asutustoimintaan

Rapo, Mikko (Tampereen yliopisto)

Sotienjälkeinen asutustoiminta – siirtoväen, rintamamiesten ja muiden sodasta kärsineiden asuttaminen – oli merkittävä yhteiskunnallinen ponnistus, jonka taustoja, organisointia ja vaikutuksia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen on kattavasti tutkittu. 1940-luvulta alkaen asutustoiminnasta on myös rakennettu olennainen osa jälleenrakennuksen kansallista menestyskertomusta. Vähemmälle huomiolle on kuitenkin jäänyt, millainen merkitys asutustoiminnalla oli sodanjälkeisessä hetkessä maanhakijoille itselleen, ja ketä maanhakijat todellisuudessa olivat. Siirtoväen, rintamamiesten, sotaleskien ja sotainvalidien kategorioiden alle mahtui erilaisista taustoista tulleita ihmisiä, joiden käsitykset, kokemukset ja odotukset asutustoimintaa kohtaan erosivat suuresti.

Asutustoiminnassa oli kyse paitsi maanhakijoiden henkilökohtaisesta tulevaisuudesta, myös sodanjälkeisen yhteiskunnallisen arvojärjestyksen muotoutumisesta: kansalaisten ja valtion sekä kansalaisten keskinäisistä suhteista. Esityksessäni tarkastelen, kuinka maanhakijat käsittivät oikeuden maansaantiin, miten he ajoivat omaa asiaansa kilpailussa muita maanhakijoita vastaan ja millaista kokemusta tulevaisuudesta asutustoiminta rakensi. Aikalaiskokemusten analysoinnin lähdeaineistona hyödynnän maanhakijoiden asutusviranomaisille vuosina 1945–1948 kirjoittamia kirjeitä, joista on luettavissa heidän moniääninen kokemuksensa asutustoiminnasta ja sodanjälkeisestä yhteiskunnasta. Kirjeiden tueksi olen rakentanut yli 1300 maanhakijan sosioekonomisia tietoja sisältävän tietokannan, joka muodostaa tilastollisesti edustavan otoksen kaikista maanhakijoista. Erilaisia lähdeaineistoja ja tutkimusmenetelmiä yhdistämällä pyrin ymmärtämään, miten maanhakijat kokivat asutustoiminnan ja mitkä tekijät muovasivat näitä kokemuksia. Miksi asutustoiminta oli yksille pettymys ja toisille mahdollisuus?

Avainsanat: kokemushistoria, rauhaan paluu

Sota ja saksalaiset lasten arjessa vuosina 1941–1944

Aatsinki, Ulla (Tampereen yliopisto)

Saksan armeija vyöryi Lappiin ja otti maakunnan sotilaalliseen valvontaansa kesällä 1941. Osa maakuntaa, kuten tutkimusalueena oleva Salla, oli talvisodan jäljiltä vielä sota-aluetta, eivätkä kaikki evakot olleet päässeet takaisin koteihinsa. Kun sotajoukot etenivät Voita-joelle ja kunnan talvisodassa menettämät alueet olivat suomalais-saksalaisten joukkojen hallinnassa syksyllä 1941, arki alkoi palautua uomiinsa, mutta erilaisena kuin ennen sotaa. Kunnan väkimäärä, elinkeinot ja kylänraitit muuttuivat saksalaisten, sotilaiden ja sotavankien myötä. Esitelmässäni tutkin muistitiedon pohjalta, miten asukkaat, erityisesti lapset ja nuoret, kokivat tämän. Tutkin arjen vuorovaikutusta lasten ja saksalaisten välillä sekä sitä, mikä oli lasten rooli ja tehtävä sotaajan arjessa. Arkea värittivät myös kohtaamiset sotavankien kanssa sekä pelko neuvostoliittolaisten partisaanien hyökkäyksistä. Millaisia tunteita sota-aika herätti lapsissa ja erityisesti, miten näitä tapahtumia ja tunteita käsiteltiin haastatteluissa vuosikymmeniä jälkeen päin.

Avainsanat: lapsuuden historia, jatkosota, kokemukset

Lauantai 18.10. Työryhmät 7/ Saturday, 18th October. Working groups 7

Neuvostoliiton vaikutus Suomen kirjallisuus- ja kustannusalaan kylmän sodan vuosina

Koivunen, Pia (Turun yliopisto), **Mikkonen, Simo** (Itä-Suomen yliopisto) & **Mainio, Aleks**i (Kansallisarkisto/Helsingin yliopisto)

Neuvostoliiton vaikutusta Suomeen on tutkittu viime vuosina yhä enemmän politiikan lisäksi myös kulttuurin ja taiteiden näkökulmasta. Aihetta on käsitelty esimerkiksi musiikin, taidekiertueiden ja -näyttelyiden osalta. Kirjallisuus ja kustannusala ovat sen sijaan jääneet vielä vähäiselle huomiolle historian tutkijoiden keskuudessa. Esillä ovat olleet lähinnä muutamat paljon julkisuutta saaneet tapaukset, kuten Solženitsynin Vankileirien saariston suomennokseen liittynyt kohu.

Paneelissamme tarkastelemme, miten Neuvostoliitto pyrki puuttumaan suomalaisen kustannuskentän toimintaan, tiedontuottamisen prosesseihin, kirjailijoiden toimintaan, sekä lopulta siihen, mitä päätyi julkaistavaksi saakka. Paperiemme aiheina ovat

venäläistaustaisten emigranttikirjailijoiden Suomessa julkaistut tekstit gulagista, Otavan vuonna 1967 julkaisema Neuvostoliitto-tietosanakirja sekä neuvostoliittolaisten ja suomalaisten kirjailijoiden väliset kontaktipinnat.

Pureudumme esitelmissämme siihen, kuinka itänaapuri vaikutti sitä itseään koskevaan tiedontuotantoon Suomessa. Millainen vaikutus Neuvostoliitolla oli suomalaisen kustannuskenttään, kirjailijoihin, kustannusyhtiöihin ja julkaisemiseen? Aiheemme kiinnittyvät kylmän sodan ja neuvostosuhteiden historiaan, sensuuriin ja Neuvostoliiton maakuvan hallintaan sekä tiedontuottamisen historiaan.

Avainsanat: Neuvostoliitto, kustannusala, kirjollisuus

Suomalaismuusikot Hitlerin Saksassa

Torvinen, Juha (Helsingin yliopisto), **Koivisto-Kaasik, Nuppu** (Helsingin yliopisto), **Talasniemi, Johanna** (Taideyliopisto) & **Waldén-Antikainen, Susanna** (Helsingin yliopisto)

Tässä työryhmässä esitellään tutkimushanke Suomalaismuusikot Hitlerin Saksassa (2025–2029, rahoitus Koneen säätiö). Hankeen tutkijat ovat Juha Torvinen (johtaja), Nuppu Koivisto-Kaasik, Johanna Talasniemi ja Susanna Waldén-Antikainen sekä Anne Kauppala ja Margit Rahkonen.

Kolmannessa valtakunnassa vaikutti kymmeniä suomalaismuusikoita, joita on tutkittu vain vähän. Tutkimushankkeessa 1) identifioidaan Hitlerin Saksan suomalaismuusikot, 2) tutkitaan heidän toimintaverkostojaan, 3) tarkastellaan heidän motiivejaan ja 4) analysoidaan heidän suhdettaan kansallissosialistisiin kulttuuri- ja propagandakäytäntöihin. Lisäksi pohditaan, 5) miten Saksan-aika ilmeni muusikoiden elämässä sodan jälkeen.

Juha Torvinen esittelee puheenvuoroissaan hankkeen sisällön, tavoitteet ja osahankkeet. Lisäksi hän pohtii suomalaismuusikoiden roolia Kolmannen valtakunnan propagandassa tarkastellen yhtäältä heidän osuuttaan Berliinissä vuosina 1942–1943 toimineen Deutsche Europasender -propagandaradion suomenkielisessä toimituksessa. Toisaalta hän pohtii, miten ja ketkä suomalaismuusikot ylläpitivät kotimaassaan positiivista Saksa-kuvaa, mikä oli Hitlerin Saksassa ulkomaalaisille myönnettyjen työtilaisuuksien ja opiskelupaikkojen ehto.

Nuppu Koivisto-Kaasik luo yleiskatsauksen pianistinaisia koskevaan osahankkeeseensa Suomalaisuusikot Hitlerin Saksassa -projektissa. Keitä he olivat ja mistä syistä he lähtivät Saksaan? Esitelmässä keskitytään yhteen tapaustutkimukseen, viipurilaiseen pianistiin Dagmar Wahl-Benzingeriin (1882–1942), joka toimi vuosikymmenten ajan Stuttgartin musiikkikorkeakoulun opettajana sekä esiintyvänä taiteilijana Lounais-Saksassa. Lisäksi Koivisto-Kaasik esittelee aiemmassa historiallisia pianistinaisia käsittelevässä tutkimuksessa keräämäänsä tausta-aineistoa.

Johanna Talasniemi tarkastelee sopraano Aulikki Rautawaaraa (1906–1990), joka konserttoi Pohjois-Norjassa ja Pohjois-Suomessa lokakuussa 1942. Kiertue oli Norjan saksalaisen miehityshallinnon järjestämä ja valtakunnankomissaari Josef Terbovenin isännöimä. Arkistoaineistojen avulla Talasniemi tarkastelee, miten kiertue suunniteltiin, miten se toteutui ja keitä olivat kiertueeseen kytkeytyvät henkilöt. Kiinnostava kysymys on, millaista suomalaisten ja saksalaisten välinen yhteistyö kiertueella oli.

Susanna Waldén-Antikainen tutkii säveltäjä Yrjö Kilpisen (1882–1959) toimintaa kansallissosialistisessa kulttuuripropagandassa: keitä olivat Kilpisen kontaktit ja millaista Kilpisen propagandatoiminta oli? Yhtäältä Kilpinen levitti kansallissosialistista propagandaa ja osallistui Saksan miehittämällä alueella Hitlerin Uuden Euroopan yhtenäistämiseen. Toisaalta Kilpinen oli keskeinen, maiden välisiä suhteita edistänyt henkilö Suomen ja Saksan välisen liittolaissuhteen synnyttämässä verkostossa. Lisäksi on huomioitava Kilpisen ja hänen luottolaulajansa Gerhard Hüschin tiivis yhteistyö ja sen poliittis-taiteellinen ”missio”.

Avainsanat: musiikki, Saksa, kansallissosialismi

Säädellyt sävyt II: Värit ja värjärit

Paloheimo, Maare (Jyväskylän yliopisto), **Uotila, Merja** (Jyväskylän yliopisto), **Särkkä, Timo** (Jyväskylän yliopisto) & **Vilkuna, Kustaa** (Jyväskylän yliopisto)

Session esitelmät ovat osa Säädellyt sävyt: väriaineet, värjärit ja välittäjät yhteiskunnallisen muutoksen kuvaajina, 1400–1850-tutkimusprojektia (JY) ja sen piirissä tekeillä olevaa kokoomateosta. Hanke ja kirja keskittyvät värien, värjärien ja väriaineiden välittäjien merkitykseen ja toimintaan Euroopassa 1400-luvulta 1800-luvun puoliväliin. Värien tuotantoa, kauppaa ja värjättyjen tekstiilien käyttöä säädeltiin monin tavoin. Kulutusta ja värjäysalan tietotaidon hallinneita professioita rajoittivat

erilaiset asetukset, eri yhteiskuntaryhmien pukeutumista ja värjättyjen tekstiilien käyttöä ohjasivat puolestaan kulttuuriset normistot ja väreihin liitetyt merkitykset. Lisäksi taloudelliset seikat vaikuttivat materiaaliseen kulttuuriin ja värien käyttöön.

Sessiossa keskitytään värjäriammatin kehitykseen ja säätelyyn pitkällä aikavälillä, kauppiaskunnan rooliin värien välittäjinä erityisesti Itämeren piirissä 1800-luvun alussa sekä paperin valmistuksen ja valkaisun koloniaalisiin yhteyksiin (n. 1770–1860).

Merja Uotila: Siniset kädet. Värjäriammatin kehitys Suomessa pitkällä aikavälillä

Maare Paloheimo: Turkulaiskauppahuoneen väriainetuonti Itämeren satamista n. 1815–1830

Timo Särkkä: Valkoista magiaa: paperin valmistus ja koloniaalinen tiedontuotanto läntisessä kulttuuripiirissä n. 1770–1860

Avainsanat: värjärit, väriainekauppa, kolonialismi

Imperiumien opissa: koulutuksen historiaa Egyptissä, Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa

Kola, Laura (Tampereen yliopisto) **Karjalainen, Iida** (Helsingin yliopisto), **Kirjonen, Aino** (Helsingin yliopisto) & **Lahti, Janne** (Helsingin yliopisto)

Työryhmämme käsittelee imperialismin ja koulutuksen yhteenliittymiä kolmessa eri tutkimuskontekstissa. Koulutuksen kaikilla tasoilla uusinnetaan, tuotetaan ja välitetään perustavanlaatuisia ihanteita ja käsityksiä ihmisyydestä, yhteiskunnasta ja kulttuurista. Pureutumalla kriittisesti imperialismin ja koulutuksen suhteeseen sekä koulutuksen taustalla oleviin ihanteisiin, käytäntöihin, opetuksen ja oppikirjojen sisältöihin voidaan ymmärtää paremmin koulutukseen sisältyviä kolonialistisia valtasuhteita sekä sen voimaa maailmankuvan muovaajana.

Koulutuksen historiaa käsittelevä työryhmä tuo yhteen kolme erilaista näkökulmaa koulutuksen historiaan ja siihen, miten imperialismi ja imperiaalinen ajattelu ovat vaikuttaneet kolmessa eri kontekstissa: ranskalaisissa kouluissa Egyptissä, eliittiyliopistoissa Yhdysvalloissa ja brittiläisessä opetusjärjestelmässä.

Iida Karjalainen tarkastelee väitöskirjassaan sekulaarin koulutuksen käyttöä ranskalaisen epämuodollisen imperialismiin välineenä Pohjois-Afrikassa, erityisesti Egyptissä. Hänen esitelmänsä käsittelee kahden ranskalaisen järjestön kouluja ja oppilaita, ja kysyy, minkälaista Ranska-suhdetta kouluissa rakennettiin. Esitelmän pääpaino on kansallismielisessä toiminnassa, tapahtumissa ja seremonioissa, joihin koulujen oppilaat osallistuivat. Karjalainen tarkastelee toiminnan tarkoitusta oppilaiden ja toisaalta koulujen yhteiskunnallisen aseman kannalta, ja kysyy, miksi egyptiläisten lasten ja nuorten Ranska-suhteen rakentaminen oli niin tärkeää?

Aino Kirjonen tutkii väitöskirjassaan yhdysvaltalaisesta yliopistokoulutuksesta sivilisaation ja rodullisen kehityksen käsitteiden kautta. Hänen esitelmänsä keskittyy tapoihin, joilla valkoiset yliopisto-opiskelijat itärannikon eliittiyliopistoissa tarkastelivat Yhdysvaltojen imperialismia opiskelijakulttuureissa 1900-luvun taitteessa. Ajatus yhdysvaltalaisen sivilisaation ylemmyydestä vaikutti sekä korkeakoulutuksen että imperialismiin taustalla, joten opiskelijat vain naisille tai vain miehille avoimissa yliopistoissa käsitelivät Yhdysvaltojen sotia Kuubassa ja Filippiineillä eri tavoin. Kirjonen tarkastelee esitelmässään etenkin opiskelijanäytelmiä ja muita esityksiä, joissa valkoiset opiskelijat käsitelivät aikalaistapahtumia sekä rakensivat käsityksiä valkoisuudesta ja rodullisesta toiseudesta.

Laura Kola käsittelee väitöskirjassaan Ison-Britannian ja EU:n suhdetta koulutuksen näkökulmasta. Tutkimus kysyy, mitä ja miten EU:sta on Britanniassa opetettu ja miten koulutuksen kautta on luotu kuulumista Euroopan unioniin. Hänen esitelmänsä tarkastelee Britannian suhtautumista maahanmuuttoon opetuksen ja erityisesti EU-opetuksen yhteydessä. Maahanmuuttokeskustelut kiinnittyvät vahvasti Britannian imperiumin ja Kansainyhteisön vaiheisiin sekä Brexitiin. Kola analysoi, kuinka brittiläisissä opetusmateriaaleissa rakennettu kuva maahanmuutosta linkittyy Britannian kansainvälisiin suhteisiin niin EU:ssa kuin Britannian Kansainyhteisössä.

Avainsanat: imperialismi, koulutus, maailmankuva

Suomalainen jalkapallo ja yhteiskunta

Koskelainen, Sami (Helsingin yliopisto), **Kananen, Joonas** (Turun yliopisto) & **Lavikainen, Jouni** (Urheilun ja liikunnan kulttuurikeskus TAHTO)

Jalkapallo on maailman suosituinta urheilua, ja myös Suomessa lajilla on vahva asema. Kansainvälisesti jalkapallo on varsin tutkittu aihe myös akateemisessa historian tutkimuksessa, mutta suomalainen jalkapallohistoria on vielä nuori ala. Koska urheilu on aina oman ajallisen, kulttuurillisen ja yhteiskunnallisen kontekstinsa tuote, on suomalainen jalkapallohistoria myös ikkuna Suomen omaan historiaan. Suomalaisen jalkapallon historiaa on tähän mennessä tutkittu vain harvoin tällaisesta näkökulmasta.

Työryhmässä kolme nuorta historian tutkijaa perehtyy suomalaisen jalkapallon historian teemoihin tilan, työn, ja Euroopan näkökulmasta. Samalla työryhmän toiveena on herättää keskustelua siitä, millaisia näkökulmia suomalaisen jalkapallon historian kautta voi avautua laajemmalle historian tutkimukselle.

Joonas Kananen on väitöskirjatutkija Turun yliopistossa. Kananen esitelmä käsittelee 1920- ja 1930-luvuilla rakennettuja Turun urheilupuistoa ja Vaasan Hietalahden urheilukenttää kaupunkitilan tutkimuksen näkökulmasta. Aikalaisten kamppailut sääolosuhteita vastaan ja katsojuuden kautta muodostuneet tilan sosiaaliset merkitykset avaavat sitä, miten kaupunkitila ei ole staattista vaan muuttuu ajassa ja paikassa. Kananen väitöskirja tutkii fasismin ajan Italian jalkapallostadioneita tilan käytön ja kontrollin näkökulmista, jotka teemoina taustoittavat esitelmää.

Jouni Lavikainen on vuonna 2023 väitellyt urheiluhistorian tutkija. Lavikaisen esitelmä käsittelee suomalaisten miesten jalkapallon ammattilaistumista 1970-luvulta eteenpäin pelaajien näkökulmasta. Erityisenä tutkimuskohteena on pitkä siirtymäkausi ”sala-ammattilaisuudesta” avoimeen palkanmaksuun. Ammattiurheilu on Suomessa verrattain tuore työn muoto, ja jalkapallon ammattilaistumisen kehityskulut, käytänteet, ongelmakohdat ja lainsäädännölliset näkökulmat ovat siten myös suomalaisen työn lähihistoriaa. Lavikainen valmistelee tällä hetkellä yleistajuista tietokirjaa suomalaisen urheilun ammattilaistumisesta.

Sami Koskelainen on väitöskirjatutkija Helsingin yliopistossa. Koskelaisen esitelmä käsittelee suomalaisen jalkapallon sopeutumista eurooppalaiseen poliittiseen ja urheilulliseen päätöksentekoon ja sääntelyyn 1990-luvulta eteenpäin. Jalkapalloa halloinnoidaan kansallisesti mutta vahvojen eurooppalaisten rakenteiden puitteissa. Siten jalkapallo muodostaa uniikin tapausesimerkin Euroopan integraation vaikutuksista kansalaisyhteiskuntaan ja kulttuuriin. Koskelaisen väitöskirja keskittyy suomalaisen miesten huippujalkapallon eurooppalaistumiseen 1980-luvulta eteenpäin.

Avainsanat: urheilu, Suomi, yhteiskunta

Kaupunginkirjurit ja tuomiokirjojen määrällinen ja laadullinen kehitys 1600-luvun Ruotsissa

Impola, Petteri (Jyväskylän yliopisto), **Vesa, Minna** (Helsingin yliopisto) & **Lönnroth, Harry** (Jyväskylän yliopisto)

Oikeuslaitos kehittyi voimakkaasti Ruotsin suurvalta-ajalla. Hovioikeudet perustettiin muun muassa valvomaan ja yhdenmukaistamaan alioikeuksien toimintaa. Kaupungeissa tämä tarkoitti, että kaupunginkirjurit muun työnsä ohessa velvoitettiin vuosittain koostamaan raastuvanoikeuksien renovoidut oikeudenkäyntipöytäkirjat eli tuomiokirjat hovioikeuteen tarkastettavaksi. Samalla 1600-luvun aikana raastuvanoikeuksien pöytäkirjoissa alettiin kuvata oikeustapauksia yksityiskohtaisemmin, mikä johti oikeudellisen kielenkäytön ja sanaston laajenemiseen ja monipuolistumiseen. Monitieteisessä työryhmässä (historia, kielihistoria, filologia) tarkastelemme ja problematisoimme, mitä tämä kehitys tarkoitti kaupunkien oikeusistuimille kirjallisen oikeuskulttuurin näkökulmasta. Yhtäältä tarkastelemme kaupunginkirjurien työn muutosta eli lisääntynyttä työmäärää, heiltä vaaditun kieli- ja kirjoitustaidon monipuolistumista sekä laajemmin kielenkäytön kehitystä. Toisaalta analysoimme tuomiokirjojen määrällistä sekä kielellistä ja laadullista muutosta oikeudellisina teksteinä. Erilaisia kaupunkeja tarkastelemalla väitämme, että raastuvanoikeuksien toiminnan valvonta ja työmäärän kasvu vaikuttivat myös kaupunginkirjureille asetettuihin odotuksiin.

Petteri Impola: Raastuvanoikeuksien tuomiokirjojen sisällön määrällinen kehitys 1600-luvun Ruotsissa

Vuosisadan alussa raastuvanoikeuksien renovoitujen tuomiokirjojen mitta saattoi olla vuosittain vain muutamia sivuja, vuosisadan lopulla kymmeniä tai jopa satoja sivuja. Mallinnan tätä kehitystä vertailemalla eri kaupunkien tuomiokirjojen sisällön kvantitatiivista kehitystä ja problematisoimalla lisääntyneen työmäärän kohdanneiden kaupunginkirjurien roolia tuomiokirjojen sisällön muotoutumisessa.

Minna Vesa: Latinankieliset ilmaukset raastuvanoikeuden tuomiokirjoissa 1600-luvun Ruotsissa

Renovoitujen tuomiokirjojen laajentuessa suurvalta-ajalla myös niissä käytetty sanasto monipuolistui, mikä lisäsi latinan käyttöä ruotsin ohella. Tarkastelen latinan-kielisten sanojen ja ilmausten esiintymistä Kajaanin ja Helsingin tuomiokirjoissa, vertailen paikallisia eroja ja muutoksia ajassa, sekä pohdin, liittyikö latinan käyttö yleiseen kielelliseen kehitykseen vai kirjoittajien persoonalliseen tyyliin.

Harry Lönnroth: Tammisaaren kaupunginkirjurit 1600-luvulla: kieli, kielenkäyttö ja kielellinen elämäkerta

Tarkastelen historiallissosiolingvistikseen näkökulmasta Tammisaaren kaupunginkirjureita ja heidän vuosina 1623–1695 laatimia raastuvanoikeuden tuomiokirjoja. Palaan väitöskirjassani (2006) tutkimaani Tammisaaren, mutta pohdin tuoreesta näkökulmasta kaupunginkirjurien kielellisiä elämäkertoja ja mitä yhden kaupungin pitkän aikavälin tarkastelu kielihistoriallisesta näkökulmasta kertoo kaupunginkirjurien työn kehityksestä osana paikallisyhteisöä.

Avainsanat: kaupunginkirjurit, tuomiokirjat, kielenkäyttö

Kamppailu ihmisoikeuksista Suomessa 1945–2020

Haara, Heikki (Helsingin yliopisto), **Rautiainen, Pauli** (Itä-Suomen yliopisto), **Hakoniemi, Elina** (Helsingin yliopisto) & **Houni, Topi** (Helsingin yliopisto)

Työryhmässä esitellään vuonna 2025 alkaneen nelivuotisen tutkimushankkeen ”Kamppailu ihmisoikeuksista Suomessa 1945–2020” (Koneen Säätiö) tavoitteita ja alustavia tutkimustuloksia. Viimeaikainen kansainvälinen tutkimus on osoittanut, että ihmisoikeudet ovat historiallisesti tarkoittaneet erilaisia ja keskenään ristiriitaisia asioita. Suomen kansallisessa kontekstissa ihmisoikeuksien historiallinen tarkastelu on kuitenkin saanut osakseen erittäin vähän tutkimuksellista huomiota. Tämä on yllättävää, koska ihmisoikeuksien käsite ja suhde demokratiaan on nykyään näkyvimmin esillä kuin koskaan aiemmin. Vaikka meillä on tällä hetkellä jo hyvä käsitys ihmisoikeuksien kehityksestä oikeusjärjestykseen sisältyvinä oikeusnormeina, emme juurikaan tiedä, minkälaisen poliittisten prosessien kautta ihmisoikeuksien kieli on Suomessa omaksuttu käytäntöön.

Työryhmässä (1.) analysoidaan ihmisoikeuksien käsitteellisten jäsenysten ja puhe-
tapojen historiaa sekä niiden suhdetta kansalliseen oikeusjärjestykseen kuten perusoikeuksiin sekä (2.) eritellään, millaisiin erilaisiin intresseihin ja niihin liittyviin

poliittisiin kamppailuihin ihmisoikeuksien käsite on Suomen lähihistorian eri murros-
vaiheissa liittynyt. Kiinnitämme erityistä huomiota erilaisiin katveisiin jääneisiin kes-
kusteluihin sekä ihmisoikeuksien institutionalisoitumisen säröjen ja haasteiden his-
toriaan. Hypoteesimme mukaan ihmisoikeuksien käsite on tarjonnut keskenään kil-
paileville ajattelutavoille ja ryhmille resurssin, jonka kautta ne ovat kamppailleet
suhteestaan toisiinsa sekä yhteiskunnallisiin instituutioihin. Lähestymme ihmisoi-
keuksia ei vain juridisena tai moraalisenä käsitteenä vaan korostuneesti laajempänä
poliittista kieltä ja vallankäyttöä koskevana kontekstuaalisena ilmiönä.

Työryhmän kommentaattorina toimii professori **Johan Strang**.

Työryhmä sisältää kolme esitelmää. (1.) **Pauli Rautiainen** esittelee hänen ja Aura Kos-
tiaisien yhteistä osahanketta, jossa tutkitaan 1980- ja 1990-lukujen vaihteen koti-
maista perusoikeusuudistusta, joka johti nykyiseen perusoikeusajatteluun siirtymi-
seen. Tarkastelun keskiössä on oikeuden ja politiikan välinen suhde sekä siihen liit-
tyvät lainvalmistelun, politiikan ja oikeustieteen roolit vuonna 1992 mietintönsä
jättäneen perusoikeuskomitean työssä. (2.) **Topi Houni** erittelee digitaalisten mene-
telmien ja laajojen digitoitujen aineistojen avulla ihmisoikeuksiin liittyvän poliittisen
kielen pitkää linjaa toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa. Eduskunta-, lehti-,
ja puolueaineistojen pohjalta Houni tuo esiin, minkälaisen asioiden yhteydessä ih-
misoikeuksien merkityssisällöstä ja arvoväriytyksestä on kiistelty ja kamppailtu. (3.)
Elina Hakoniemi analysoi ihmisoikeuksien käsitettä osana ihmisoikeus- ja demokra-
tiakasvatuksen historiaa. Hakoniemi tarkastelee, miten ihmisoikeuskasvatus tuli
osaksi oppivelvollisuuskoulun tehtävänkuvaa ja miten syntyi diskurssi ihmis- ja de-
mokratiakasvatuksen kokonaisuudesta, jossa käsitys ihmisoikeuksista kytetään yh-
teen demokratian käsitteen kanssa.

Avainsanat: ihmisoikeudet, perusoikeudet, käsitehistoria

Kyläkoulut maaseudun murroksessa

Julkunen, Lauri (Jyväskylän yliopisto), **Saarinen, Taina** (Jyväskylän yliopisto/Koulu-
tuksen tutkimuslaitos), **Kuusisto, Alina** (Itä-Suomen yliopisto/Karjalan tutkimuslai-
tos), **Pöllänen, Pirjo** (Itä-Suomen yliopisto/Karjalan tutkimuslaitos), **Korolainen, Kari**
(Itä-Suomen yliopisto/Karjalan tutkimuslaitos), **Jokila, Suvi** (Turun yliopisto), **Jauhi-
ainen, Annukka** (Turun yliopisto) & **Leppähaara, Susanna** (Turun yliopisto)

Työryhmässä paneudutaan kyläkouluihin lähihistoriallisena ilmiönä. Pohdimme kyläkoulujen merkitystä varsinaissuomalaisella ja pohjoiskarjalaisella maaseudulla peruskouluaikana (1970–2000-luvuilla) paikan viitekehyksessä. Hyödynnämme tarkastelussa muistitieto- ja sanomalehtiaineistoja. Ymmärrämme kyläkoulun monikerroksisena ilmiönä, joka näyttäytyy muistoissa ja julkisessa keskustelussa paikan erilaisten ulottuvuuksien kautta. Se on fyysinen arkisen toiminnan tila, joka on vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Kyläkoulu voidaan nähdä myös paikan representaationa, johon vaikuttavat moninaiset yhteiskunnalliset, poliittiset ja historialliset prosessit ja puhutavat. Representaatioista rakentuu kyläkouludiskursseja, joissa maaseutua, kylää ja kyläkoulua tulkitaan eri tavoin. Esimerkiksi kylien elinvoimaan liittyvä koulujen lakkauttamispuhe on läsnä muistoissa. Lisäksi kyläkoulua voidaan pitää elettyinä ja koettuna paikkana, jossa yksilölliset tulkinnat, sosiaalinen vuorovaikutus ja julkiset representaatiot sulautuvat yhteen. Kyläkoulujen tulkinnat vaihtelevat ajassa ja paikassa. Koulumuistot voivat olla itsestään selviltä tuntuvia, mutta tilannekohtaisesti ne saavat uudenlaisia merkityksiä ja nousevat (uudelleen) näkyviksi.

Alina Kuusisto ja Pirjo Pöllänen: Kyläkoulut julkisessa keskustelussa ja muistoissa

Esitelmä käsittelee pohjoiskarjalaista kyläkoulukeskustelua ja kyläkouluissa opiskeluun liittyviä kokemuksia maaseudun näkökulmasta. Kysymme, miten kyläkouluista on keskusteltu julkisuudessa 1960-luvulta lähtien ja millaisina kyläkouluja käyneiden oppilaiden omat arkiset muistot ja tulkinnat koulunkäynnistään näyttäytyvät. Aineistona hyödynnämme kyläkouluihin liittyvää sanomalehtikeskustelua sekä kyläkoulua käyneiden henkilöiden haastatteluja.

Annukka Jauhiainen ja Suvi Jokila: Maaseudun koulutus julkisessa keskustelussa

Esitelmässä tarkastellaan maaseudun koulutuksesta käytyä julkista keskustelua Helsingin Sanomissa ja Turun Sanomissa 2000-luvulla. Peilaamme keskustelua koulutuksen tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen. Kysymme, miten maaseudun koulut asemoituvat osaksi suomalaista koulutusta ja tasa-arvoeetosta.

Susanna Leppähaara: Muistelukävelyllä lapsuuden koulumaisemissa

Esittelen väitöskirjani Muuttuvan maaseudun kyläkoulut oppimisen tiloina 1990-luvulla tutkimusmenetelmää, muistelukävelyä, jossa kuljeskellaan informantin entisen koulun ympäristössä. Muistelukävelyn aikana suoritetaan teemahaastattelu, jonka teemoina hyödynnetään koulun fyysiseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen ulottuvuuteen liittyviä aiheita. Esityksessä kysyn, millaista uutta näkökulmaa

kävelyhaastattelu metodina tarjoaa muistitietoaineiston tuottamiseen ja analyysiin sekä miten paikan rooli ilmenee haastattelutilanteissa.

Avainsanat: koulutus, maaseutu, muistitieto

Piilossa? Valoa Kansalliskirjaston kokoelmiin!

Raninen, Sanna (Kansalliskirjasto), **Vuolanto, Anna** (Kansalliskirjasto), **Rautiainen, Juha** (Kansalliskirjasto) & **Haukkala, Sanna** (Kansalliskirjasto)

Kansalliskirjastossa on laaja kokonaisuus historiantutkimuksen lähdeaineistoja, joiden hyödyntäminen tutkimuksessa voi joskus tuntua monimutkaiselta. Työryhmä keskittyy tapaustutkimusten avulla esittelemään kirjaston kokoelmien tunnettujen aineistojen vähemmän tunnettuja ominaisuuksia, ja pohtii digitaalisten aineistojen saatavuuden ja käytön haasteita. Esityksissä tarkastellaan mm. kirjojen provenienssitietojen ja annotaatioiden merkitystä ja tutustutaan avoimesti verkossa hyödynnettäviin digitoituihin historiallisiin karttoihin ja kirjoihin; lisäksi esitellään verkkoaineistoja ja digitoituja aineistoja, jotka ovat tekijänoikeussuojan vuoksi rajatussa käytössä.

Työryhmän puheenjohtajana toimii **Jussi-Pekka Hakkarainen**.

Sanna Raninen: Aboica-kokoelman bibliografinen historia

Turun Akatemian kirjastosta jäi jäljelle vuoden 1827 tulipalon jälkeen n. 800 nidettä, joista on sittemmin hajautettu osia Kansalliskirjaston eri kokoelmiin. Jäljelle jääneistä kirjoista on koottu Aboica-kokoelma, jonka kirjat ja niissä olevat annotaatiot avaavat näkymän kirjaston aineistoihin ja lukemisen tapoihin.

Anna Vuolanto: Ptolemaios-karttoja ja muita digitaalisia kokoelmia

Historialliset kartat avaavat ikkunan maailman hahmottamisen tapoihin eri aikoina. Kuinka käyttää 1400- ja 1500-luvuilla julkaistuja karttoja historiantutkimuksen lähteinä nyt, kun ne on digitoitu? Entä miten avoimesti saatavilla olevien digitoitujen kirjojen ja karttojen metadattaa voi hyödyntää historiantutkimuksessa?

Sanna Haukkala ja Juha Rautiainen: Verkkoaineistojen ja digitoitujen aineistojen käyttö tekijänoikeuslain ohjaamana

Kansalliskirjaston kokoelmiin kuuluu verkkoaineistoja ja digitoituja aineistoja, jotka ovat tekijänoikeussuojan vuoksi rajatussa käytössä. Tekijänoikeuslaki rajoittaa aineistojen käytön vapaakappalekirjastoihin, ja digitoitujen aineistojen laajemman käytön mahdollistavat erilliset sopimukset oikeuden haltijoita edustavien järjestöjen kanssa. Verkkoarkisto tarjoaa tutkijalle runsaan aineiston Suomen lähihistoriaan, mutta tutkimuskäyttö vaatii vielä kehittämistä, jos aineistoa halutaan tutkia vapaakappalekirjastojen ulkopuolella. Esittelemme Kansalliskirjaston verkosta tallentamia ja kokoelmista digitoituja aineistoja, sekä kerromme niiden saatavuudesta.

Avainsanat: aineistotutkimus, kirjasto, kokoelmat

Maantieteelleen ei kartano voi mitään – neljä keisariajan suurtilaa vertailussa

Snellman, Alex (Vapaa historiantutkija), **Kalleinen, Kristiina** (Helsingin yliopisto), **Hietala, Elsa** (Turun yliopisto/Suomen maatalousmuseo Sarka) & **Kotioja, Eeva** (Vantaan kaupunginmuseo)

Mikä yhdistää ja erottaa 1800-luvun suomalaisia kartanoita? Mitä erityispiirteitä niillä oli? Miten sijainti on vaikuttanut kartanon arkeen, toimintaan ja talouteen sekä asuinpaikkana että maatilana?

Työryhmämme vertailee neljää suomalaiskartanoa pohtien niiden pääpiirteitä sekä maantieteellisen sijainnin merkitystä kartanon historialle. Espoonkartano (Espoo), Håkansböle (Vantaa) sekä Aittamäen (Loimaa) ja Pelkolan (Hattula) kartanot valottavat kukin omalta osaltaan suurtilojen asemaa pitkällä 1800-luvulla. Tarkastelemme kartanoita talous- ja sosiaalishistorian, maataloushistorian sekä henkilöhistorian näkökulmasta.

Työryhmän puheenjohtajana toimii dosentti **Kristiina Kalleinen**.

Alex Snellman: Espoonkartanon 1800-luku

Vuosisadan alussa reunamaat myyntiin entisten lampuotien omistukseen ja itse aateliskartano päättyi aatelittoman Myrberg-suvun haltuun. Merikapteeni Anders Myrberg ja hänen poikansa maisteri Arthur Myrberg isännöivät Espoossa 1823–1903. Heidän omaa arkistoaineistoaan ei ole säilynyt, joten tarkastelen Espoonkartanoa pääpiirteittäin: sen maataloutta ja kartanoyhteisöä. Kartanolle oli leimallista

sijoittuminen maantien ja joen leikkauspisteeseen, meren ja pääkaupungin läheisyyteen. Esitelmä perustuu lukuun kirjassa Espoonkartano: kuninkaantien varrella (2023).

Elsa Hietala: Maatalouden muutos Aittamäen ja Pelkolan kartanoissa 1800-luvun lopulla

Kaksi virkamiesten ja heidän perillistensä omistamaa kartanoa Loimaalla ja Hattulassa olivat tärkeässä asemassa maatalouden murrosvaiheessa 1800-luvun jälkipuoliskolla. Kartanoiden sijainti oli oleellinen tekijä niiden kehitysmahdollisuuksia ajatellen. Sekä topografialla, kulkuyhteyksien kehityksellä, kauppasuhteilla että muuttuvan maatalouden painopisteillä oli vaikutusta niissä otettuihin edistysaskeleisiin. Wirzenius- ja Wegelius-sukujen kartanoista Aittämäki sijaitsi etäällä suurista kaupungeista, Pelkola puolestaan Hämeenlinnan kaupungin vaikutusalueella. Esitelmä perustuu väitöskirjaan Kartanot ja maatalouden muutos Wirzenius–Wegelius-suvun kirjeissä 1850–1910 (2024).

Eeva Kotioja: Ensimmäinen maailmansota Håkansbölen kartanossa

Turbulentilla 1910-luvulla Håkansbölen kartanoa emännöi nuori leski Lilli Sanmark. Kartanon kirjanpitoaineiston perusteella tarkastelen, miten levoton maailmantilanne ja epävarmalta näyttänyt tulevaisuus heijastuivat Håkansbölen suurtilan arkeen. Kartanon sijainti lähellä Helsinkiä vaikutti sen toimintaan monella tapaa: toisaalta markkinat ja liikenneväylät olivat lähellä, toisaalta venäläisen armeijan läsnäolo lähi-alueilla rasitti kartanon taloutta. Tapaustutkimus avaa näkymän uusmaalaisen kartanoverkoston rooliin nopean yhteiskunnallisen muutoksen etujoukoissa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Esitelmä perustuu Vantaan kaupunginmuseon tutkimushankkeeseen.

Avainsanat: kartanot, talous- ja sosiaalhistoria, pitkä 1800-luku

Lähestymistapoja yhteiskunnan tutkimiseen

”Suomen synty ylipaikallisena ilmiönä” – Miten lehdistön paikalliskirjekulttuuri täydentää Alapuron tulkintaa?

Kokko, Heikki (Tampereen yliopisto)

Risto Alapuron teos ”Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933” tarkastelee Suomen modernisoitumista ja kansalaisyhteiskunnan muotoutumista paikallisesta näkökulmasta, erityisesti Huittisten kunnan kautta. Jo klassikoksi nousseessa kirjassaan Alapuro korostaa kansalaisyhteiskunnan ja hallitusjärjestelmän välistä vuorovaikutusta. Hän tarkastelee, miten kansalaisten ja hallinnon suhteet kehittyivät ja kuinka paikalliset yhteisöt mobilisoituivat poliittisesti ja sosiaalisesti.

Esityksessäni tarkastelen, miten vuonna 2023 osana Kansalliskirjaston digitaalisia kokoelmia julkaistu Translocalis-tietokanta (1820–1885) ja sen dokumentoima lehdistön paikalliskirjekulttuuri täydentävät kuvaa suomalaisen kansalaisyhteiskunnan synnystä paikallisella tasolla. Lehdistön paikalliskirjekulttuurissa tuhannet ihmiset ympäri Suomea kirjoittivat suomenkieliseen lehdistöön lukijakirjeitä paikallisten yhteisöjensä nimissä, tehden paikallisesta yhteiskunnallista ja yhteiskunnallisesta paikallista. Translocalis-tietokannassa on 461 Huittisten alueelta lähetettyä paikalliskirjetä vuosilta 1853–1885.

Esitelmäni rakentaa tietoa Suomen synnystä ylipaikallisena ilmiönä Huittisten paikallisyhteisön kautta, keskittyen tiedon kiertoon ja kokemuksen yhteiskuntahistoriaan. Tavoitteena on tuottaa tietoa paikalliskirjekulttuurista suomalaisen kansalaisyhteiskunnan varhaisena kerrostumana.

Avainsanat: kansalaisyhteiskunta, ylipaikallisuus, paikalliskirjekulttuuri

Köyhien kansalaisasema Suomessa 1852–2025: tutkimuksen lähtökohdat ja haasteet

Harjula, Minna (Tampereen yliopisto)

Esittelen esitelmässäni köyhien kansalaisasemaa analysoivan tutkimushankkeen lähtökohdat ja pohdin, mitä annettavaa historian tutkimuksella on nyky-yhteiskunnan köyhyysongelman tarkasteluun. Nostan myös esiin pitkän aikavälin tutkimuksen metodologisia haasteita.

Keskittän tarkasteluni niihin heikoimmassa asemassa oleviin, jotka ovat turvautuneet yhteiskunnan pohjimmaiseen köyhyysturvaan eli vaivaisapuun (1852–1878, 1879–1922), köyhäinapuun (1923–1956), huoltoapuun (1957–1983) tai toimeentulotukeen (1984–2025). Lähtökohtani on, että köyhien asemassa kiteytyy yhteiskunnassa

vallitseva ajatus kansalaisen osallisuuden ja kuulumisen rajoista. Pitkän aikavälin tutkimukseni selvittää, miten köyhyys on eri aikoina muovannut mahdollisuutta osallistua suomalaiseen yhteiskuntaan sen täysivaltaisena jäsenenä. Lähestyn köyhien kansalaisasemaa lakisääteisten oikeuksien ja velvollisuuksien sekä paikallisten käytäntöjen ja arkisen toiminnan tuloksena rakentuvana yhteiskuntaan kuulumisen yhteenkietoutumana, jota nimitän eletyksi kansalaisuudeksi. Nivon lähestymistapani yhteiskuntahistorian, kokemuksen historian ja rakennehistorian lähtökohtiin.

Avainsanat: köyhyys, kansalaisuus

”Tämä lehti tarjoo kuolemattomalle sielulenne katoamatoita tawaraa, jota ei koi syö, eikä ruoste raiskaa.” – Kotimaiset lastenlehdet 1800-luvun historiantutkimuksen aineistona

Pummi-Kuusela, Riitta-Ilona (Jyväskylän yliopisto)

Kertomuksilla, tarinoilla ja saduilla on ollut tärkeä merkitys ihmisille kautta aikojen. Niiden välityksellä on opittu, sivistytty ja viihdytty sekä valpastuttu tarkastelemaan maailmassa tapahtuvia asioita. Yhteiskunnallinen konteksti on aina vaikuttanut kirjallisuuteen ja kulloisenkin aikakauden merkittävimmät tapahtumat, saavutukset ja ideologiat heijastuvat nopeasti aikansa kaunokirjallisiin tuotoksiin.

Pitkään suullisena perimätietona kulkeneet kertomukset ja sittemmin kirjallisessa muodossa julkaistut kansansadut ja opettavaiset tarinat ovat kuvastaneet vahvasti aikansa yhteisön maailmankatsomusta, arvoja ja normeja. Kirjallisuuden kautta niin lapsi kuin aikuinenkin sisäistää yhteisön esittämiä odotuksia ja tutustuu malleihin siitä, miten elämässä kuuluu toimia. Kirjallisuus onkin tärkeä arvojen välittämisen sekä kasvatuksen ja sivistämisen väline.

Lapsille ja nuorille suunnattujen lehtien julkaiseminen alkoi muun muassa Englannissa, Tanskassa ja Pohjois-Amerikassa jo 1750-luvulla. Lehdistä tuli nopeasti merkityksellinen osa lasten- ja nuortenkirjallisuutta. Suomeen lastenlehtikulttuuri levisi vasta sata vuotta myöhemmin. Kirjojen julkaiseminen oli Suomessa tuolloin vielä vähäistä, joten lastenlehdistä muodostui alkuvaiheessaan tärkeä osa lapsille ja nuorille tarkoitettua materiaalia. Suomessa julkaistiin 1900-luvun alkuun mennessä yli 30 suomenkielistä ja noin 20 ruotsinkielistä lastenlehteä. Lastenlehdet liittyvät olennaisella tavalla myös lastenkulttuurin syntyyn Suomessa.

Esitelmäni kertoo, miksi historian tutkijan kannattaa lukea lastenlehtiä ja millaista aineistoa varhaiset kotimaiset lastenlehdet tarjoavat 1800-luvun historian tutkimukselle sekä sen, mistä näkökulmasta itse parhaillaan tutkin lastenlehtien sisältöjä väitöskirjatutkimuksessani.

Esitelmän otsikossa oleva lainaus on Lasten Suometar – Lisälehti Suomettarelle -lehden ensimmäisestä numerosta, joka ilmestyi 3.1.1856.

Avainsanat: lastenlehdet, moraalikasvatus, 1800-luku

Parisuhteet ja seksuaalisuus

Yksilöllinen valinta vai yhteisön hyväksyntä – Yhteisöjen rajat ylittävien parisuhteiden tunnehistoriaa 1900-luvun Suomessa

Laakso, Elina (Helsingin yliopisto)

1900-lukua on pidetty kumppanuusliittojen ja vapaan parinmuodostuksen aikakautena. Viimeaikainen kansainvälinen tutkimus monipuolistaa tätä kuvaa ja tuo esiin parisuhteiden monimuotoisuuden. Väitöskirjatutkimuksessani tarkastelen, mitä ja miten taustoiltaan erilaiset, heterosuhteissa eläneet suomalaiset ovat kertoneet parisuhteistaan ja näitä koskevista ratkaisuista 1900-luvulla.

Parisuhteiden solmimisen vapaus ei yleistymisestään huolimatta ole koskettanut kaikkia tasa-arvoisesti. Vielä elinkeinorakenteen muutoksen jälkeen luokkarajat ylittävät parisuhteet ovat voineet herättää paheksuntaa, joka on estänyt liittojen muodostumista. Parisuhteissa on lisäksi ylitetty muun muassa poliittisten, maantieteellisten, kielellisten ja uskonnollisten yhteisöjen rajoja. Osana artikkeliväitöskirjaani tarkastelen, kuinka taustoiltaan erilaiset suomalaiset käsittelevät rajat ylittäviä parisuhteita omaelämäkertoissaan. Selvitän, ovatko parisuhteet rajojen sisällä olleet sitkeässä modernisaatiosta huolimatta ja miten tämä näyttäytyy omaelämäkerrallisessa muistitietoaineistossa.

Laaja ja ainutlaatuinen tutkimusaineistoni koostuu 566 nais- ja 364 miesomaelämäkerrasta, jotka Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto yhteistyötahoineen on kerännyt 1990-luvun alussa. Parisuhteiden rajanylityksiä käsitteleviä omaelämäkertoja analysoiden selvitän, mitä ja miten eri sukupolviin ja sosiaaliluokkiin kuuluneet, ympäri maata asuneet naiset ja miehet kertovat aiheesta koskevista kokemuksistaan ja

tunteistaan. Pyrkimyksenäni on tarkastella yhteiskunnallisten prosessien ja yksittäisten ihmisten kokemusten välistä yhteyttä monimuotoisissa sosiaalisissa todellisuudessa sekä analysoida rajanylitysten merkitystä osana 1900-luvun ihmisten elämäntapaa ja kokemusmaailmaa.

Avainsanat: tunnehistoria, sukupuoli, sosiaaliset yhteisöt

Parisuhteissa tapahtuneet henkirikokset Suomessa vuosina 1894–1930

Kantanen, Anna (Jyväskylän yliopisto)

Rikoshistoriaa ja parisuhdeväkivallan historiallista tutkimusta on tehty enenevässä määrin niin kansainvälisesti kuin kansallisestikin. Osa tutkijoista on esittänyt, että 1800-luvun aikana ja 1900-luvun alussa läheisissä suhteissa tapahtuneissa henkirikoksissa esiintyi laadullista muutosta ja nämä muutokset linkitettiin teollistumiseen, muutoksiin naisten ja miesten välisissä suhteissa sekä muuttuviin käsityksiin avioliitosta. Väitöskirjatutkimuksessani olen tutkinut kokonaisvaltaisesti puolisonsurmien tunnuspiirteitä 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Tässä esityksessä esittelen parisuhdesurmien keskeiset tunnuspiirteet ja osoitan, mitkä olivat surmien motivaatiot. Osoitan, että tunteet ja pettymykset parisuhteen loppumisesta sekä naisen raskaus muodostivat keskeiset motivaatioon vaikuttaneet tekijät sen lisäksi, että huomattava osa miesten tekemistä henkirikoksista johtui pitkäkestoisen parisuhdeväkivallan eskaloitumisesta. Tarkastelen myös sitä, miten naisten tekemät henkirikokset erosivat miesten suorittamista parisuhdesurmista ja mitä yhtäläisyyksiä niillä oli. Tutkimuksen kohteena ovat olleet myös aikakauden ajattelutavat ja asenteet. Lähdeaineistona olen käyttänyt kolmen eri hovioikeuden, Turun, Vaasan ja Viipurin aineistoja sekä digitoituja sanomalehtiä. Hovioikeuden aineistot ovat mahdollistaneet koko maan kattavan tutkimuksen. Tässä esityksessä käsittelen sekä aviopuolisoihin että seurustelukumppaneihin kohdistuneita henkirikoksia. Tutkimuksen ajallinen raja perustuu vuoden 1889 rikoslain voimaan tuloon vuonna 1894 ja uuden avioliittolain voimaan astumiseen vuonna 1930. Tutkimus edustaa rikoshistorian ja sosiaalishistorian tutkimusaloja. Tässä suullisessa esityksessä esittelen väitöskirjatutkimukseni tutkimustulokset kokonaisuudessaan.

Avainsanat: rikoshistoria, väkivalta, sukupuolihistoria

Sota ja elokuva

Paikallisten naisten ja saksalaisten sotilaiden väliset suhteet valkokankaalla Suomessa ja Hollannissa 1960–2025

Alanen, Valpuri (Helsingin yliopisto)

Moni muistaa elokuvan *Pojat* (1964) ikonisen loppukohtauksen, jossa nuori poika juoksee raiteilla hitaasti lipuvan junan perässä. Hän huutaa itkusta sortuvalla äänellä äitiään, joka istuu junassa matkalla sotilassulhasensa kotimaahan - natsi-Saksaan. Asetelmalla ei ole historiallista totuus pohjaa: toisen maailmansodan aikana saksalaissotilaiden kanssa seurustelleet naiset eivät hylänneet lapsiaan Suomeen. Elokuvalla on kuitenkin valta ja voima saada miljoonayleisönsä uskomaan toisin.

Paikallisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välille syntyi seurustelusuhteita toisen maailmansodan aikana useissa Euroopan maissa. Suhteita paheksuttiin julkisesti ja sodan loputtua useissa maissa naisia häpäistiin. Kiinnostus suhteisiin on jatkunut sodan jälkeen. Saksan sodanaikaisen läsnäolon muodostamia kipukohtia on käsitelty suhteiden näkökulmasta erityisesti fiktiivisissä kulttuurituotteissa useiden vuosikymmenten ajan. Fiktioelokuvat ovat audiovisuaalisen luonteensa vuoksi vaikutusvaltaisia historiakulttuurin esittäjiä ja rakentajia. Kun tarinaa naisten ja saksalaissotilaiden seurustelusuhteista kerrotaan ja katsotaan uudelleen ja uudelleen, naiseus juurtuu tiiviisti osaksi sodan vaikeiden muistojen käsittelyä. Sitä on tärkeä ymmärtää.

Käsittelen esitelmässäni paikallisten naisten ja saksalaissotilaiden välisten seurustelusuhteiden esityksiä suomalaisissa ja hollantilaisissa sotaelokuvissa vuosina 1960–2025. Tarkastelen fiktioelokuvien vaikutusta historiakulttuurin muodostumiseen ja sukupuolen roolia historian kipukohtien käsittelyssä esimerkkielokuvien kautta. Vertailen, miten suhteiden merkitykset eroavat kahdessa erilaisessa muistikulttuurissa ja millainen rooli niillä on ollut Saksa-suhteen käsittelyn murroskohdissa.

Avainsanat: toinen maailmansota, muisti, sukupuoli

Rintamaelokuvaesitysten kulttuurihistoriallinen tarkastelu

Kallioniemi, Noora (Turun yliopisto)

Tässä esitelmässä tarkastelen elokuvaesityksiä Suomessa talvi- ja jatkosodan rintamalla. Kulttuurihistorian alan tutkimukseni käsittelee sitä, millaisessa ympäristössä elokuvia esitettiin rintamaolosuhteissa, miten esityskäytännöt muotoutuivat ja millaisia merkityksiä elokuvanäytöksiin liitettiin sotilaiden, sotajohdon ja elokuva-alan näkökulmasta sekä millaisia elokuvia joukoille esitettiin.

Elokuvanäytökset olivat osa ajanviete- ja viihdytystoimintaa, mutta samalla ne kytkeytyivät elokuvaesitysten historian pidempään jatkumoon. Sota-ajan elokuvaesitykset eivät vain palvelleet viihdykkeenä, vaan ne tarjosivat ainutlaatuisia katsomiskokemuksia ja korostivat elokuvan asemaa osana arkielämää ja yhteisöllisyyttä. Talvisodan kenttäelokuvateattereita pystytettiin väliaikaisiin tiloihin, mutta varsinkin jatkosodan pitkän asemasotavaiheen aikana niille rakennettiin pysyvämpiä tiloja parakkeihin ja korsuihin, eli elokuvien esityskontekstit muovautuivat sodan ja rintamaolosuhteiden mukaan.

Tutkimus kiinnittyy uuden elokuvahistorian (new cinema history) lähestymistapaan, jossa elokuvateatteria tarkastellaan kohtaamisen ja sosiaalisen toiminnan paikkana sekä osana laajempia yhteiskunnallisia rakenteita. Tavoitteena on ymmärtää, kuinka elokuvanäytökset nivoutuivat osaksi sotilaiden kokemushistoriaa ja millaisia käytäntöjä elokuvakulttuuriin syntyi sodan myötä.

Tutkimukseni aineisto koostuu elokuvaesitysten kulttuurihistoriallisista lähteistä, kuten sanoma- ja aikakauslehdistä, rintamalehdistä, elokuvaan liittyvästä tuotantoyhtiöiden ja puolustusvoimien asiakirja- ja arkistoaineistosta sekä muisteluaineistosta. Näiden lähteiden kautta tutkimus tarkastelee elokuvankatsomisen merkitystä sota-ajan poikkeusoloissa.

Avainsanat: rintamaelokuvateatterit; elokuvahistoria

Tuntematon sotilas ja metsä

Laine, Silja (Turun yliopisto)

Väinö Linnan Tuntematon sotilas -romaania (1954) ja sen kolmea filmatisointia (1955, 1985 ja 2017) on tavattu pitää suurena kertomuksena jatkosodasta, suomalaisuudesta sekä yhteiskuntaluokkien ja maakuntien suhteista. Kaiken tämän lisäksi Tuntematon sotilas on myös tarina, joka tapahtuu lähes alusta loppuun metsässä ja

jossa sota ei jätä jälkeään vain ihmisiin vaan myös metsään. Jos Tuntemattoman sotilaan yhteydessä on puhuttu metsästä, on tavallisimmin nostettu esille suomalaisten oletetusti erityinen metsäsuhde: suomalaiset sotilaat olivat tottuneet elämään ja liikkumaan metsässä toisin kuin vihollisensa. Toisaalta historiallisesti ajatellen romaani on kirjoitettu ja filmatisoinnit tehty tehometsätalouden nousun ja valtakauden aikana, jolloin suomalaista metsää ikään kuin modernisoitiin avohakkaamalla, maastoa muokkaamalla ja virtaviivaistamalla – vaikka myytti erityisestä metsäsuhteesta jatkoikin elämäänsä. Tavoitteemme on tarkastella Tuntemattomien sotilaiden metsäsuhdetta historiallisesti kahdesta toisiinsa kietoutuvasta näkökulmasta. Yhtäältä pohdimme metsän esittämistä ja merkityksiä romaanissa ja filmatisoinneissa: miten metsää, puita – ja erityyppisiä metsiä – merkityksellistetään ja millaisia tunnelatauksia niihin liitetään? Toisaalta selvitämme elokuvien tuotantolähteiden ja muistelmien avulla niitä todellisia materiaalisia metsäolosuhteita, joissa filmatisointeja kuvattiin: jokaisessa filmatisoinnissa esimerkiksi räjäytettiin puita ja poltettiin metsää, toisaalta taas lavastettiin studioon metsäkohtauksia tai luotiin niitä digitaalisesti. Toisin sanoen temaattisella tasolla metsää käytettiin kansallisen identiteetin rakennusosana, samalla kun sitä materiaalisella tasolla tuhottiin tai luotiin elokuvan illusoorisin keinoin. Pohdimme, millaisin tavoin metsän kuvaaminen teoksissa ja metsään suhtautuminen elokuvien kuvauksissa kytkeytyvät toisiinsa ja millaisia muutoksia tässä suhteessa on havaittavissa vuosikymmenten aikana.

Avainsanat: elokuvahistoria, ympäristöhistoria